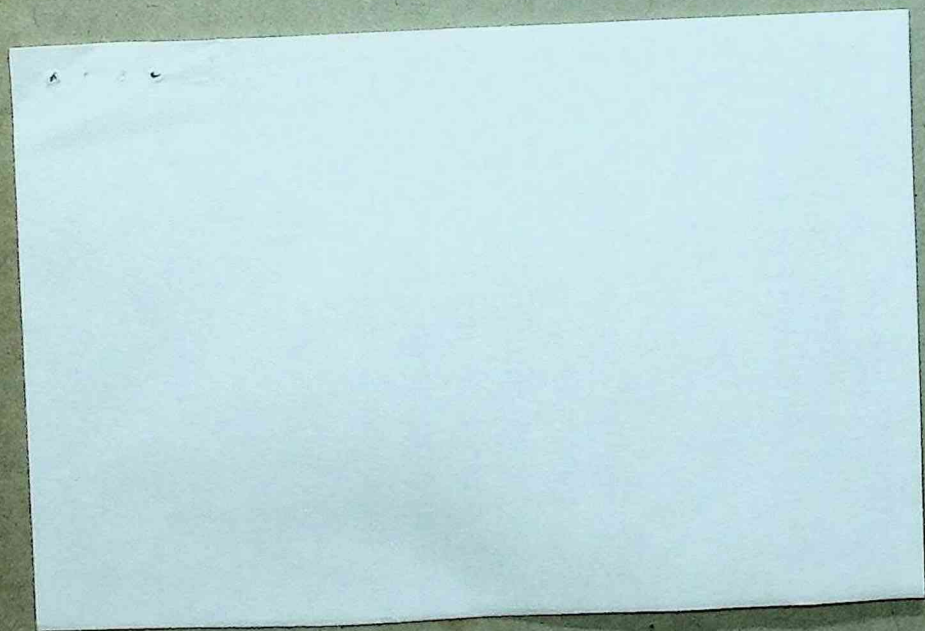

C42 46757

[illegible]

١٠

1227

042 ✓ 821.161.3 282 (076.6) ✓ C3

СКАЗКИ И РАЗСКАЗЫ

БѢЛОРУССОВЪ-ПОЛЪШУКОВЪ.

— —
(Матеріалы къ изученію творчества бѣлоруссовъ и ихъ говора).

46757 X
А. К. Сержпутовскій.

— —
Изданіе Отдѣленія Русскаго языка и словесности Императорской
Академіи Наукъ.

С.-ПЕТЕРБУРГЪ.
Типо-Литографія К. Л. Шенковскаго, Большая Подъяческая, 22.
1911.

Напечатано по распоряженію Императорской Академіи Наукъ.

Непремѣнный Секретарь, Академикъ *С. Ольденбургъ*.

2 Мая 1911 г.

СКАЗКИ И РАЗСКАЗЫ
БѢЛОРУССОВЪ-ПОЛЪШУКОВЪ.

СНОВАНИЕ И РАССКАЗЫ

В. П. ПЕТРОВСКОЕ-ПОДПИСАНО

Отъ собирателя.

Помѣщенные въ настоящемъ сборникѣ бытовые рассказы и сказки записаны мною въ 1890—1907 г.г. въ Бѣлорусскомъ Полѣсьѣ—въ южной половинѣ Слуцкаго и сѣверной части Мозырскаго уѣздовъ, Минской губерніи.

При записываніи было обращено особенное вниманіе на вѣрную передачу оборотовъ рѣчи рассказчика и, по возможности, на точное воспроизведеніе произношенія. Чтобы приблизиться къ дѣйствительному произношенію живого бѣлорусскаго говора, мною принятъ фонетическій способъ письма, для чего въ русскій алфавитъ введены слѣдующіе знаки: г, ѳ, неслоговое ѣ и ѣ, произношеніе которыхъ описано ниже. Знакъ г произносится такъ же, какъ въ церковно-славянскомъ языкѣ буква г или какъ польское h.

Русское г попадаетъ довольно рѣдко, больше въ словахъ, заимствованныхъ изъ польскаго и нѣмецкаго языковъ. Знакъ ѳ произносится какъ дифтонгъ yo—однимъ звукомъ и почти всегда стоитъ подъ удареніемъ. Неслоговой ѣ произносится кратко; онъ всегда стоитъ послѣ гласнаго звука, безъ котораго не составляетъ отдѣльнаго слога; даже слоговой у, стоящій въ началѣ слова, въ томъ случаѣ, когда предыдущее слово оканчивается гласнымъ, переходитъ въ неслоговой ѣ, напр.: з дѹру ѹрѣзаѹса аб сѣбѹ галавѹю. Такому измѣненію въ краткое подвергается и и, когда оно стоитъ послѣ гласнаго и не подъ удареніемъ. Знакъ ѣ произносится какъ закрытое ya (дифтонгъ). Онъ почти всегда стоитъ подъ удареніемъ. Кромѣ того, русскія буквы ѣ и ѣ

произносятся такъ: ё—какъ юо (дифтонгъ) или даже iуо (трфитонгъ) однимъ звукомъ, а ѣ—какъ іѣ (дифтонгъ). Послѣдній—трудно уловимый для непривычнаго уха звукъ, посредствомъ котораго иногда отличаются созвучныя слова, напр.: маѣ (мн. ч. число)—мои отъ маѣ (единств. число)—мое. Звуки ё и ѣ также почти всегда стоятъ подъ удареніемъ. Изображеніе послѣдняго звука буквой ѣ принято мною вслѣдствіе того, что наукой еще до настоящаго времени точно не выяснено, какъ именно нужно произносить букву ѣ, встрѣчающуюся въ старыхъ древнихъ памятникахъ славянской письменности. Между тѣмъ, въ живой бѣлорусской рѣчи звуки ѣ и ё въ большинствѣ случаевъ произносятся въ соответствующихъ словахъ тамъ, гдѣ въ славянскомъ языкѣ при письмѣ ставили ѣ. Звукъ ы произносится нѣсколько мягче, чѣмъ въ русскомъ языкѣ. Сочетанія звуковъ дз и дж произносятся слитно—однимъ звукомъ. Слово дождь произносится какъ бы дошджч. Звуки, изображаемые буквами я и е, часто совершенно смѣшиваются, ибо произносятся крайне неясно, если только на нихъ не падаетъ удареніе.

Приводимые здѣсь рассказы записывались мною при всякомъ удобномъ случаѣ: въ лѣсу, въ полѣ, на ночлегѣ, во время отдыха отъ сѣнокосныхъ или полевыхъ работъ, на ночевкахъ въ пути, въ пасѣкахъ или пчельникахъ, гдѣ-либо у костра или въ домѣ при пылающей подѣ лучникомъ *) лучинѣ,—словомъ, вездѣ, гдѣ только приходилось мнѣ слушать непринужденные рассказы любителей-разсказчиковъ.

Хотя хорошіе разсказчики попадаются довольно рѣдко, зато они всегда привлекаютъ много слушателей. Вѣдь, здѣсь устные разсказы замѣняютъ всю литературу, которою пользуются грамотные люди, и потому имѣютъ огромное значеніе въ жизни безграмотныхъ простолюдиновъ. Подъ вліяніемъ разсказовъ, сказокъ, по-

*) Лучникъ—дымовая труба, подѣвшивается желѣзная плетушка—свещило. На плетушкѣ горитъ смолистая лучина, освѣщая своимъ яркимъ свѣтомъ убогую бѣлорусскую избу.

словиць и другихъ продуктовъ устнаго народнаго творчества вырабатываются отчасти все міровоззрѣніе, вся житейская мудрость и всѣ этическія представленія темнаго деревенскаго люда. Въ самомъ дѣлѣ, образованные и вообще грамотные люди, кромѣ домашняго и школьнаго воспитанія и общенія съ себѣ подобными, въ свободное время, посредствомъ чтенія книгъ, имѣютъ возможность, говоря фигурально, слушать рѣчи великихъ и геніальныхъ людей и поучаться у нихъ. Это непосредственное общеніе съ отсутствующими или уже давно умершими авторами книгъ, доступное грамотному человѣку, нерѣдко даетъ читателю отвѣты на тѣ или иные запросы духа и является величайшимъ благомъ, какое только дано разумному существу. Неграмотный человѣкъ лишень этого блага: онъ вынужденъ научиться лишь изъ устныхъ разсказовъ, такъ какъ слушать чтеніе книгъ не всегда возможно, да, кромѣ того, книжный языкъ вообще мало понятенъ простолюдину, а особенно бѣлоруссу-полѣшuku, который знаетъ одно свое мѣстное нарѣчіе. До самаго послѣдняго времени въ полѣсской части Бѣлоруссіи болѣе или менѣе грамотныхъ людей было очень мало; „грамотеи“ еле разбирали „по-печатному“, а такъ какъ книги попадались на непонятномъ церковно-славянскомъ или русскомъ литературномъ языкѣ, то такое чтеніе не давало отвѣтовъ на интересующіе простолюдиновъ вопросы. Богослуженіе, духовно-назидательныя поученія въ храмахъ и чтеніе книгъ нерѣдко вносили въ понятія бѣлорусса превратныя мысли и создавали путаницу въ его міросозерцаніи. Но присущая человѣку потребность отыскать отвѣты на житейскіе вопросы выработала у простолюдина любовь къ разсказамъ, сказкамъ и т. п. произведеніямъ народнаго творчества. Гдѣ бы ни находился бѣлорусскій крестьянинъ, разъ ему позволяетъ досугъ или не чрезмѣрно тяжелый физическій трудъ, онъ приступаетъ къ сказкамъ, разсказамъ и т. п.

Дѣйствительныя событія смѣшиваются, въ разсказахъ бѣлорусса, вмѣстѣ съ чудовищнымъ вымысломъ. Зачастую самъ разсказчикъ

не сознаеть, гдѣ оканчивается дѣйствительность и гдѣ начинается вымыселъ. Таковы, напримѣръ, рассказы о страхахъ, о хожденіи мертвецовъ, о продѣлкахъ колдуновъ и т. п.

Народъ смотритъ на сказочные эпизоды, какъ на дѣйствительно бывшія событія. Не даромъ, при разговорахъ, ссылаются на тѣ или иныя сказанія, передающіяся въ извѣстныхъ сказкахъ, рассказахъ и т. п. Это напоминаетъ тѣ ссылки изъ области историческихъ фактовъ, какія дѣлають образованные люди для подтвержденія своей рѣчи.

Рассказчиками являются, конечно, болѣе способные и развитые люди. Это, такъ сказать,—интеллигенція. Одни изъ рассказчиковъ обладаютъ выдающимся краснорѣчіемъ, другіе отличаются даромъ художественнаго чутья и творчества, и почти всѣ изъ нихъ имѣють склонность къ философствованію. Укажу на нѣкоторыхъ даровитыхъ рассказчиковъ, отъ которыхъ и записаны почти всѣ собранныя здѣсь произведенія.

Въ с. Большой Рожинѣ, Вызьянской волости, Слуцкаго уѣзда, въ концѣ прошлаго столѣтія жилъ глубокій старикъ, по прозванію Рѣдкій. По его словамъ, онъ никогда не болѣлъ. Онъ дожилъ до 115 лѣтъ. Несмотря на столѣтній возрастъ, Рѣдкій отличался необыкновенной бодростью, веселымъ характеромъ, способностью рассказывать по цѣлымъ часамъ сказки, а также про различныя приключенія и страхи изъ своей долгой жизни. Рѣдкій, кромѣ хозяйства, занимался кастраціей быковъ и питался почти исключительно продуктами этого послѣдняго ремесла. Кастрацію онъ производилъ посредствомъ раскаленныхъ желѣзныхъ сошниковъ и свѣжія железы тутъ же на кострѣ слегка жарилъ и ѣлъ. Мѣстные жители говорятъ, что такая пища имѣла большое вліяніе на бодрость и продолжительность жизни этого старика. Замѣчательно, что Рѣдкій почти до смерти не потерялъ способности къ половой жизни, а вмѣстѣ съ тѣмъ и жизнерадостнаго настроенія. Рѣдкій обыкновенно заводилъ разговоръ на философскія темы и потомъ, для подтвер-

жденія того или иного своего положенія, переходилъ къ разсказамъ или сказкамъ. Дальше его уже захватывалъ самый процессъ разсказыванія. Тутъ разсказчикъ увлекался, забывалъ прежній разговоръ и весь отдавался во власть фантазіи и художественнаго творчества. Рѣдкій могъ занимательно разсказать самую заурядную сказку. Для этого онъ прибавлялъ отъ себя много побочныхъ обстоятельствъ и украшалъ свой разсказъ образнымъ описаніемъ картинъ и психическаго состоянія дѣйствующихъ лицъ. Словомъ, этотъ старикъ обладалъ недюжиннымъ художественнымъ талантомъ.

Иванъ Аземша, по прозванію Шавецъ, проживаетъ въ с. Лучицахъ, Мозырскаго уѣзда. Это—еще бодрый старикъ, лѣтъ 70. Его отецъ, Павелъ Шавецъ, жилъ болѣе 100 лѣтъ. Онъ заболѣлъ единственный разъ въ жизни за день до смерти и умеръ, кажется, въ 1891 или 1892 году. Передъ смертью онъ выпилъ полбутылки водки, уснулъ и уже больше не просыпался. Павелъ всю жизнь прожилъ въ имѣніи у мѣстнаго помѣщика: прежде—какъ крѣпостной, а послѣ 1861 г.—какъ вольнонаемный, исполняя сапожные и шорныя работы. Павелъ слишкомъ много пилъ, за что часто подвергался страшнымъ побоямъ. Помѣщикъ очень часто такъ жестоко наказывалъ Павла, что онъ по цѣлымъ днямъ оставался въ безсознательномъ состояніи. По его словамъ, за всю свою жизнь онъ выпилъ столько водки, что если бы ее лить на мельничное колесо, то мельница молола бы нѣсколько сутокъ, и столько выкурилъ табаку, что изъ него могла бы образоваться огромная скирда въ нѣсколько сажень вышиною. Кромѣ помѣщика, Павла наказывали французы въ 1812 году, когда захватили съ собой въ качествѣ провозжатаго. Возлѣ м. Клецка, Слуцкаго уѣзда, Павелъ убѣжалъ отъ французовъ и попалъ къ казакамъ, которые точно такъ же ежедневно угощали его нагайками. Одинъ разъ казаки избили Павла до полусмерти и бросили на берегу рѣки. Павелъ пришелъ въ себя, подползъ къ рѣкѣ, напился воды и поплелся домой. Въ пути онъ питался только ягодами да сыроѣжками.

Павель самъ не отличался краснорѣчіемъ, но зналъ множество сказокъ и разсказовъ, которые и передалъ своему сыну Ивану. Иванъ былъ большой охотникъ разсказывать, просиживая за этимъ занятіемъ по цѣлымъ длиннымъ зимнимъ вечерамъ, но достаточно было, чтобы кто-либо другой началъ разсказывать, какъ черезъ пять минутъ Иванъ засыпалъ. Иванъ Аземша особенно любилъ разсказывать про чертей, лѣшихъ, водяныхъ, мертвецовъ, оборотней и, вообще, про всякую нечистую силу. Его сильно занимали вопросы о сотвореніи міра и человѣка, о Богѣ, о душѣ и загробной жизни и т. п.

Хотя каждый бѣлорусъ знаетъ десятка два бытовыхъ разсказовъ и нѣсколько сказокъ, но не каждый любитъ и умѣетъ разсказывать. Хорошіе разсказчики встрѣчаются довольно рѣдко. Все ихъ искусство заключается въ томъ, что они въ свои разсказы вносятъ личныя черты,—передаютъ разсказъ подъ угломъ зрѣнія своего міросозерцанія. Неопытные же и неискусные разсказчики заботятся, главнымъ образомъ, о томъ, чтобы вѣрно передать содержаніе разсказа. Они припоминаютъ подробности, возвращаются назадъ, передаютъ разные эпизоды крайне непослѣдовательно и сухо, такъ что разсказъ и не производитъ должнаго впечатлѣнія. Хорошій разсказчикъ, наоборотъ, не обращаетъ вниманія на точность содержанія и на подробности какого-нибудь событія. Онъ беретъ въ разсказѣ главную мысль, которая иногда выражается пословицей или одной характерной фразой, развиваетъ эту мысль и образными оборотами рѣчи тутъ же сочиняетъ цѣльный законченный разсказъ. Хорошіе разсказчики—это въ своемъ родѣ художники-романисты плюсъ актеры-разсказчики.

Однажды, лѣтомъ, мнѣ пришлось пробраться изъ с. Комаровичъ, Мозырскаго уѣзда, въ м. Любань, Бобруйскаго уѣзда. Эти два пункта раздѣляются большими болотами, по которымъ протекаетъ рѣка Ореса.

Добравшись до д. Убибатекъ на берегу рѣки, я взялъ лодоч-

ника и поплылъ вверхъ по рѣкѣ. Лодочникъ, еще молодой мѣстный крестьянинъ, оказался интереснымъ рассказчикомъ - поэтомъ. Онъ, лавируя на узкомъ, крайне зыбкомъ челнокѣ и усердно работая весломъ, въ то же время, безпрестанно рассказывалъ разныя побасенки и импровизировалъ довольно длинные отрывки. Все это онъ говорилъ въ стихотворной формѣ съ богатыми приемами. Къ сожалѣнію, производить записи на зыбкомъ челнокѣ было крайне трудно. Кромѣ того, этотъ неграмотный полѣщукъ-поэтъ говорилъ довольно быстро. На мои разспросы онъ пояснилъ, что знаетъ всѣ мѣстныя пѣсни и сказки и что у него само собой „складно“ говорится. Въ д. Юрковичахъ я распрощался съ оригинальнымъ поэтомъ-импровизаторомъ и больше съ нимъ не встрѣчался, даже забылъ, какъ его зовутъ.

Вотъ такіе-то талантливые люди, никѣмъ незамѣченные, всю свою жизнь проводятъ въ глухихъ углахъ. При другихъ условіяхъ, можетъ-быть, они стали бы національной гордостью...

А. Сергпутовскій.

С.-Петербургъ,
10 февраля 1910 г.

1. Небо и пекло.

Вѣдамо, маскаль ничо́го не байтца, бо якіх стра́хаў е́му не давелосо на сваём веку́ ба́чыць, якбе беды́ перабы́ць. Пасла́ли маскала́ ў чужы́ край. Ишо́ў ён, ишо́ў да й заблудзі́ўса. Падхо́дзяць ён к таму́ мѣ́йску, гдзѣ канча́ецца земля́. Нѣ́льга йці да́лей.—Дай, пана́чюю,—ду́мае маска́ль. Убі́ў гѣ́то ён у не́бо гво́зд, павѣ́сіў сво́й клу́нак, накла́ў агню́, лё́г і паку́рвае лю́льку. Чу́юць у не́бе, што хтось сту́кае ў сцѣ́ну (а гѣ́то маска́ль гво́зд за́ганя́ў) і пасла́ли двух ане́лаў, паба́чыць, хто тамъ. Спу́сціліся два ане́лы па та́нчы на зѣ́млю й падхо́дзяць к маскала́ю. А маска́ль тым ча́сам трохі прыку́рхнуў. Ба́чаць ане́лы, што маска́ль лежы́ць на го́луі землі́, падлажы́ўшы ка́мень пад го́лаў; шко́да ім ста́ло маскала́я. Дава́й е́ны е́го будзі́ць. От збудзі́лі ане́лы маскала́я й павелі́ е́го ў не́бо. Прыхо́дзяць е́ны ў не́бо. Пазира́е маска́ль ва ўсе́ куткі́: ніко́лі ён тако́го дзі́ва не ба́чыў. Разчу́хаўса маска́ль, ужо́ й спаць не хо́чэ; пашо́ў ён а́глядаць не́бо. Доўго хадзі́ў маска́ль, глядзѣ́ў: ве́льмі ўсю́ды го́жэ. То́лько заха́цѣ́ласо е́му закуры́ць лю́льку; ха́піўса ён, аж лю́льку й цю́цён згубі́ў, як ишо́ў у не́бо. Просі́ць маска́ль у ане́лаў цю́цёну́, а ты́е ка́жуць, што ў не́бе ку́раць то́лько ла́дунам, а тако́го па́гана́го зѣ́лья, як цю́цён, што вы́рас на мо́глицахъ з рі́сцielki (vulva) ку́рвы, ў не́бе не́ма. — А га́рэлка е́?—пыта́е маска́ль.—И га́рэлкі не́ма,—ка́жуць ане́лы,—бо й га́рэлку чорт вы́думаў.—Паха́дзіў, паха́дзіў маска́ль па не́бу, ба́чыць, што светы́е ні ку́раць лю́ляк, ні пью́ць га́рэлкі, ні сме́ютца, ні пѣ́сень не паю́ць, і мо́ташно е́му ста́ло. Вѣ́дамо, не ма́жэ

чалавѣк цѣхенько седзѣць, бы намалёваны светы. И пашоў маскаль шукаць такога мѣйца, гдзѣ вёсело. Ишоў ён, ишоў, заглядзѣўса й упаў з раю ў низ. Доўго ён лежѣў, але ось зачапѣўса на асіне за сук и павіс. Хацѣў маскаль атчаницца, да й упаў далёў. Чуць не забѣўса ён: лежыць, бы пласт. Ось падходзіць к ему якісь панич.—Ци нема чарки гарэлки?—пытэе маскаль.—Е, каяжэ панич, и прынес маскалю цѣлую пляжку. Глынуў маскаль и не лыс. Усхапѣўса ён да й пытае, ци нема цюцюну й люльки.—Е, ўсе е.—Гдзѣ гэта я?—пытаетца маскаль.—У пекле.—Аджэ гэта пекне, бо ўсе е: й цюцён, и люлька, й гарэлка, а онь смѣх и пѣсни. От гэта дак пекне!—И астаўса маскаль у пекле, не хочэ ў небо, бо там вельми ўсе светое, а чалавѣк грэшны.

Пересказаль Рѣдкій.

С. Большой Рожинъ.

2. Музыка и чэрци.

Быў адзін Музы́ка. З маленства ён нічо́го не рабіў, то́льки йграў. Ещэ хлапчуко́м: пасе валёў, альбо́ ко́ней, зро́біць з лазы́ дуда́чку да як за́грае, дак валы́ па́кінуць пасе́йса, развѣсяць ву́шы да й слухаю́ць; а ў лѣсе пту́шки прыці́хнуць, на́ват жа́бы не кру́мкаюць. А як паве́дзе ко́ней на начлѣ́г,—лѣ́то, но́чы це́плые, аж па́рыць; па́прыво́дзяць на дубо́ру ко́ней хло́пцы й дзѣ́ўкі су сего́ села́, сваво́ляць, смею́цца, паю́ць пѣ́сни—вѣ́дамо маладо́сь, заў́жды вёсело; а Музы́ка як за́грае на сво́ей дуда́тцэ, дак атра́зу ўсе́ прыці́хнуць. От им зда́етца, што яка́ясь сло́дыч ули́аса им у се́рцэ, а яка́ясь си́ла ухва́цїла на плѣ́чы й несе́ ўсе ўго́ру, й уго́ру, к я́сным зоркамъ, у чы́стае небо, ў чы́стае, сї́няе, шыро́кае небо. Седзя́ць е́ны, нічо́го не ду́маюць, забы́лиса, што ру́ки й но́ги млѣ́юць ат ця́жкай рабо́ты, што ў жы́вацѣ бурчы́ць ат го́ладу. Седзя́ць и ўсе слухаю́ць. И хацѣ́ласоб им седзѣ́ць гэта́к ўсе жы́цце й усе́ слуха́ць, як гра́е Музы́ка. От ён замаўчы́ць. Але ни-

хто не смѣ паварухнутца, каб не спужаць таго гόласу, што пόе шакам разсыпаўса па дубόрове, па лѣсе й паднимаецца ў сама-небо. Але ось заграе Музы́ка жа́ласливо, й заплачуць и лѣс и дубόрава, набежыць хмўрка, й з неба слёзкі такъ и палью́тца. Идучь пόзно да гаспόды мужыкі й ба́бы, ўчу́юць тую музы́ку, ста́нуць, слухаюць, плачуць. От так уся их го́ркая жы́дка пе́рад ачу́ й ста́йць, и такі их апану́е жалъ, што й мужыкі, стары́е, барада́тые мужыкі плачуць, як ба́бы надъ пакόйнікам, альбо́ як правόдзяць сынкόў у салда́ты. Але ось па не ма́лым ча́се Музы́ка ат жа́ла-сливаго да на весе́лае зве́рне. Пакидаюць мужыкі й ба́бы ко́сы, гра́бли, ви́лы, гаршкі́ й бикла́ги, вόзьмутца ў бо́ки й дава́й ска́каць. Скачуць малы́е дзѣ́цці, скачуць ко́ни, скачуць кусты́ й лѣс, скачуць зόрки, скачуць хма́рки—ўсе́ скача́ й смеѣ́тца.

От такі то быў Музы́ка-чарадзѣ́йнік: што захόча, то ён з се́р-цамъ зрό́биць.

Падрόс Музы́ка, зрабіў сабо́ скры́пачку й пашо́ў у свѣ́т; куды́ пры́дзе—пагра́е, а за то́е е́го накόрмаць, напо́яць, як са́мага лѣ́п-шаго́ го́сця й ещѣ́ дадуць на даро́гу. Доўго хадзіў так па свѣ́ту Музы́ка, веселіў до́брых людзе́й, а лихі́м без нажа́ рэзаў па се́рдцу. Ба́чаць чѣ́рці, што куды́ Музы́ка пры́дзе, там ме́ншы людзі́ грѣ-шаць, и дава́й га́стрыць на е́го зу́бы. Идзе́ раз Музы́ка це́рас лѣ́с, а чѣ́рці й нашлі́ на е́го двана́нцаць га́лодных ваўко́ў. Засту́піли е́ны́ Музы́цэ ў лѣ́се даро́гу, стаяць да зубáми ля́скаюць, а во́чы гара́ць як гара́чае у́го́ле. Нема́ у Музы́кі нічо́го ў рука́х, то́лько пад па́хаю ў мешэ́чку скры́пка. Што тут ра́біць! Ду́мае Музы́ка, што тут пачаць! Прышо́ў е́му капе́ц. Даста́ў ён з мешэ́чка скры́пку й смы́к, каб ха́ця ещѣ́ раз напаслѣ́дак пайгра́ць, прыслани́ўса к дзе́раву да й паце́г смы́кам па стру́нах. Як жы́ва́я за́гавары́ла скры́пка, разда́ўса по́щак па лѣ́се. Прытай́ўса лѣ́с—и листко́м не варухне́, а ваўкі́ як стая́ли разя́виўшы го́рла, так и акаме́нѣли: стая́ць да слухаюць, а слёзы́ так и пеку́ць з во́учых ачо́ў. Пере-ста́ў Музы́ка граць, а ваўкі́, бы со́нныя пасу́нули ў лѣ́с. Пашо́ў

Музы́ка да́лей. Идзэ ён да йдзе, падхóдзiць к рацэ. Сóнейко ўжэ за́кацiласо за лёс, то́льки ещэ свё́дцiць на са́мые верхi й як бы аблiвае iх назалóтаю. Цiхо як у вóсе, нi гóдзiн лiстóк нi не ва-рухнётца. Вё́лми харóшы вёчар. Сёў Музы́ка на ка́мень на кру-тóm бэ́разе калé ра́кi, дастаў сваю́ скры́пачку й за́граў, да так го́жэ, што е́го заслúхалiся й не́бо, й зeмля, й вада́ й дава́й усё скака́ць. Зóрки мiту́сятца, як зiмóю снiг; хма́рки плыва́юць на не́бе, як ла́стаўкi пэ́рад дажджóм, а ры́ба так узгúля́лася, што ра́ка кiпiць, як вада́ ў гаршкú. Але́ ось падня́ўся ў рацэ вадзя́ны цар да як пачаў скака́ць, дак вада́ так за́пляскала, што за́лiла берагi, а чэ́рцi спужа́лiся й павыска́калi з вады́. Ба́чаць е́нi, што iм ат Музы́кi нiгдзё́ супако́ю нема́, от е́нi дава́й дúмаць, як бы е́го за́губiць. Ба́чыць Музы́ка, што вадзя́ны цар нарабiў лю́дзям беды́, перастаў гра́ць, палажыў скры́пачку ў мешóк нi хацёў iцi да́лей, але́ ось падхóдзяць два пани́чы й прóсяць пайгра́ць на йгры́нцы, абecáюць запла́цiць, што зхóчэ. Падúмаў Музы́ка, што е́му нíгдзе нача́ваць да й грóшэ́й нема́, паслúхаў пани́чоў нi па-шоў з iмi йгра́ць веча́рынку. Пры́велi пани́чы Музы́ку ў пала́цы. Ба́чыць ён, аж там панóў нi панéнак, хаць га́ць га́цi. Па́куль ён зби́раўся йгра́ць, ба́чыць, што гэта́ ўсё пани́чы—падбе́гуць к сталú, абмóчаць пале́ц у мiсу й ма́жуць сабё́ вóчы. Памáзаў нi ён, да як памáзаў, дак нi ба́чыць, што гэта́ не паны́, а чэ́рцi й вё́дзьмы й што ён не ў пала́цах, а ў пё́кле. От нi зайграў ён да так, што ўсе пё́кло разле́цёласо ў щéпки, а чэ́рцi разбё́глiся па ўсeму́ свё́ту. От з та́ё пары́ чэ́рцi й ба́йтца Музы́кi й бо́льш е́го не ча́паюць.

Пepecказалъ Рё́дкiй.

С. Б. Рожинъ.

3. Жонка.

Праўду людзі кажуць: не вёр каню ў даро́зе, а жонцы дома.

Была ў аднаго чалав́ка кабы́ла, да такая́ плю́гавая, лена́я, што ты е́й лупі́ па́плискаю, бы це́пам, сам уто́мишся, а ена́ чупь но́гі пераста́ўляе. Мучы́ўся, мучы́ўся Грышко́, парыва́ўся прада́ць е́й ану́чнику, але́ жонка ўсе не хац́́ла. Ена́, ба́чыце, ве́льми любі́ла ту́ю плю́гавую кабы́лу, што на ё́й и дзи́ця малёе па́ўдзе. Як то́льки е́й ваўкі́ не зы́блі: вы́ганиць е́й Грышко́ по́ўзінаю за пло́т—стаі́ць и не варухне́цца; та ё́н пераця́гне е́й по́ўзінаю, альбо́ чым папа́ло, плю́не да й по́йдзе да гаспо́ды. А ена́ пастаі́ць, па́стрыжэ́ вушамі да й паця́гнецца ў але́с; пасе́цца там увесё́ дзень, а ў са́мую глупа́сь прывалаче́цца да гаспо́ды. Хіб́а ўжэ́ ве́льми гню́с напечэ́, та́гды ена́ трóхи закру́ціць хвасто́м да сунэ́ ў кусты́.

От найма́е раз які́сь жыдо́к ко́лькась хурма́нак везці́ ры́бу ў мястэ́чко. Пажу́піў Гры́шко з жонкаю́, запрóг сваю́ кабы́лку й па́ўхаў у мястэ́чкó. Завёз ё́н ры́бу, купі́ў сабо́ ў кро́мцэ цю́цону́ и ўле́гцы па́ўхаў да гаспо́ды. То́лько ё́н вы́ехаў з мястэ́чка, аж и на́ганяю́ць сусе́дзі. Зл́́злі ены́ з вазо́ў, иду́ць сабо́ да плóлькі ку́раць. Сусе́дзі Гры́шка трóхи падвы́пили: йду́ць, каля́каю́ць, смею́цца. По́тым паўзла́зили ены́ на вазы́ й па́ўхали да́лей. Ко́ни ў их до́брыя,—то́лько сцебану́ли пу́тамі, як ты́е паскака́ли су сі́х нóг.. Биў-биў Гры́шко сваю́ кабы́лку, а ена́—хаць бы што: йдзе сабо́, як во́л.—А ты ё́й пад хвóст, пад хвóст!.. смею́цца сусе́дзі. Сутрыма́ли ены́ ко́ней и дава́й смея́цца с Гры́шка. Падъе́жджаю́ць ены́ к карчо́мцэ; па́кінули ко́ней и зайшлі́ вы́пиць па ча́рцэ. От адзі́н сусе́д и ка́жэ: «прыве́жы, Гры́шко, сваю́ кабы́лу, а то е́щэ ў́печэ́, а за ё́ю й на́ши ко́ни пабе́гуць».

— Э́гэ, праўду ка́жэш,—треба́ прывеза́ць кабы́лу,—ка́жэ Гры́шко.

Пасмейліса сусьдзи й пашлі ў карчму да й давай там расказваць пра Грышкаву кабылу, як ён абтручкі лупіў её папліскаю. Паслухаў рандар да й кажа: «ну, а цаму вы не прывезалі коней?» — Можэ хібо Грышкава кабыла ўпечэ, — смьютца дзецюкі. — Ну, як прьдзе такая хвіля, — кажа рандар, — та й Грышкава кабыла можэ уцекці. Хібо вы не вѣдаеце, што кажуць людзи? — Нѣ, не вѣдаем. — Людзи кажуць: не вѣр каню ў дарозе, а жонцы дома. Пасмейліса мужыкі, выпілі па чарцы й толькі хацѣлі закурѣць люлькі — глядзяць, аж коней нема. Выскачылі ены на двор, бачаць, аж коні папѣрлі су сіх нѣг. Ены бѣгці, — куды там, — коні й схаваліса за ўзгѣрак. Вернуліса ены к карчмѣ й пытаюць у людзей, чагѣ гэта пабѣглі их коні, а тые кажуць, што фхаў пан на огиру, от Грышкава кабылка як учула ѳгира, так заѳрыла й пабѣгла, а за ёю папѣрліса й усѣ коні. Пабѣжжали мужыкі, выпілі ещэ па чарцэ й пашлі дамѳу пѣшкі. Идучь сабѣ да раздабарваюць. — О то ж, хварець егѣ матары, — кажа Грышко, — гэта мабыць той парх у лихую гадзину сказаў. — Сказаў ён праўду, — загаварыў сусѣд. — Хто людзей не слухае, той и Бѣга не байтца. Не знарок жа людзи гавѣраць, — не вѣр каню ў дарозе, а жонцы дома. — Непраўда, — падумаў Грышко, — мая жонка вѣрная. — Падумаў, але нічога не сказаў, каб сусѣдзи часам не смеяліса. — Цѣфў! згинь мара, прападзі, — закрычаў (крыкнуў) Грышко, зачাপіўшыса лапцям за пастырчак. — Чуць не ўпаў, — и пашѳу мѳчкі.

Идучь ены да идучь, сустракаюць убогих и пытаютца, ци не бачыли ены коней.

— Нѣ — каа — не бачыли, бо мы слепые, толькі чулі, штось тарахцѣло. От можэ павадыр бачыў. — Распыталі ены ў павадыра й пашлі далей. Але ўбогі ў дагѣн им да й кажа: „не дзивѣце ни на когѣ, трэ коней прывязваць, бо праўду кажуць, што не вѣр каню ў дарозе, а жонцы дома“. Запало гэта Грышку ў гѣлаў, идзе й усѣ думае: ци ж гэта праўда? Ци ж и маёй Матруне нѣльга вѣрыць? Усѣ гавѣраць, як у бубен бьюць; мѣо й праўда... Трэ, на

его ўсё лих, хібо й за Матрунаю наглядаль.—Гэ ўсіосеньку дарогу думаў Грышко, пакўль прывалёкса да гаспóды. Зірнуў Грышко пад павіць, адно-ж кабыла ўжэ там стайць. Распрóг ён е́й, выпусціў на пашу, а сам улёз у хату. Матруна пытае, гдзё ён быў; чаму кабыла сама прыбёгла да гаспóды. Расказаў Грышко, як было дзёло, а сам усё пазирае та на Матруну, та на пол, ці не скамбчана падўшка.

Пашоў Грышко даглядаць на гаспадарцы, алé ўсё з галавы не выходзіць тóе, што казаў убóгi. Даў Бóг вечар. Падала Матруна на стóл вечэру. Абмыў Грышко рўкі, перахрысціўса, й сёлі ены вечэраць. Павечэрали, а Грышко ўсё думае аб сваём. Расперазаўса ён, зняў калітў й лёг на пól спачываць. Памыла Матруна гаршкі, распусціла кóсы, скіннула андарак и легла калé Грышка на палў, сагнуўшыся ў сучóк. Палежаў трóхи Грышко да й закінуў на Матруну нóгу. Матруна забйкала, што жывёт баліць и пашла на двór. Ждаў, ждаў Грышко,—нема́ Матруны. Ну, думае, праўда,—не вёр каню ў дарóзе, а жóнцы дóма.—Ось чўе—йдзе Матруна. От ён прыкінуўса, што спіць. Палежала Матруна, трóхи пабйкала й зноў пашла на двór. Тóлько ена́ вышла, уехапіўса Грышко з палá, зірнуў у вакно́, ажно́ Матруна пашла не ў сўтачки, а на прыгумечэ.

Вышаў ён ціхенько з хаты й давай крácсiса на прыгумечэ. Чўе, ажно́ там Матруна смеётца й з кимсь палўетца. Падышоў ён бліжэй да й ка́жэ: „Не вёр каню ў дарóзе, а жóнцы дóма“. И давай лупцаваць та Матруну, та папа, бо гэто ён зно́хаўса з Матрунаю мабыць ужэ даўно́. Дак от якіе жанкі.

Пересказаль И. Аземша.

С. Лучицы.

4. Хвароба над хваробами ¹⁾).

Жыў сабѣ адзін чалавѣк. Быў ён не то што б багаты, а та сабѣ добры гаспадэр; гаравáў, не ленавáўса, дак и маў кусок хлѣба й грѣш пра патрэбу. Тольки даў Бѣг ему нещáсне: быў у егѣ адзін сынѣк, гѣтак хлапчѣк гадѣ дванáнцаць. Гѣжы быў, цихи хлапчѣк. Рáдуваўса Сѣмко, так называўса той гаспадэр, што скоро ему бѣдзе падмѣга. Дак нѣ ж, — захварѣй Янко. Што ни рабіли Сѣмко з жѣнкаю, якѣх толькѣ варажбѣтѣ не звáли, якѣх зельѣў не давáли, — ничѣго не памаглѣ. Праўду кáжуць: кáлі Бѣг не дасѣ, та лѣдзи не памѣгуць. Пакачáўса Янко з недзѣлькѣ да й памѣр. Гѣрко заплакáў Сѣмко й стагѣ чáсу пачáў пиць. А Матрѣна — жѣнка Сѣмка — з жáлю аж бѣласа аб сцѣну галавѣю. Кáб добрыя лѣдзи не прытрымáли, та б ена й гѣлаў размажджѣла. Ена хáць была ещѣ й маладáя, алѣ не даў Бѣг ѣй бѣльш дзецѣй. Не мажѣ Матрѣна нáват плáкаць, слѣз немá, вѣчы вѣсахли. Пѣйдзе ена на мѣглицы й сѣдзѣць там цѣлы дзенѣк да гáлѣсѣць. А Сѣмко ўсѣ чáспѣй да чáспѣй пасѣджвае ў карчмѣ. Вѣдамо, без гаспадэрá й гаспадѣни стáло хаджáйство нѣщѣтца. Паглядзѣць Сѣмко на хаджáйство, вѣзьме егѣ жалѣ и ащѣ гарѣй запѣ. От раз ужѣ мѣо ў сáмую глѣпасѣ вѣшаў Сѣмко з карчмѣ. Быў ён падвѣпиўшы; падышѣ кáлѣ дарѣги к крѣжу, спатыкнѣўса да й сѣнуўса ў канáву. У канáве вадѣ не былѣ, толькѣ трѣхи гразѣ. Нѣчка цѣплая. — Атдыхнѣ, — дѣмае Сѣмко, й палажѣ гѣлаў на травѣ. А травá мѣгкая, як падѣшка. Лежѣць Сѣмко дагарѣ й глядзѣць, кѣлько зѣрак на нѣбе. Осѣ аднá зѣрка пакацѣласа й патѣхла. — Мѣо гѣто дѣшáчка майгѣ Янка, — дѣмае Сѣмко. Толькѣ ён гѣто падѣумаў, бáчыць, ажнѣ Янко, от так як жѣвѣ, стáйць кáлѣ крѣжа. Спужáўса Сѣмко, а Янко падышѣ к ему бѣжѣй да й кáжѣ: „не бѣйса, бацѣкѣ, гѣто

¹⁾ Сходный по содержанию рассказ был помещенъ въ семидесятихъ годахъ прошлаго столѣтѣя въ польскомъ журналѣ «Kmjotek».

менё Бог паслаў к табі, каб я перасцерог тебе. Хадзім, я табі ўсё пакажу“. Падняўся Сёмко й падышоў к сыну. Узяў Янко бацька за руку й палецфі ені як віхар. Леціць ені, аж вціпер калё ўшу свіцэ. Доўго ені лецфі, ці коратко, толькі апыніліся на гары. Тупнуў Янко нагою аб камень, и атчыннўся склеп. Палецфі ені ў склеп, як у калодзесь; далецфі да дна. Стукнуў Янко кулаком у сціну, и атчыннўся дзвёры. Вайшли ені туды. Бачыць Сёмко, ажно гэта — велікая хата, пасерод стайць як бы стол, зроблены з чалавчых касцёй, а пры сцінах—лавы. Хацфў Сёмко прасіць сына, каб ён вывеў егo з гэстаго калодзеся, але бачыць, што Янко не вёдамо куды дзфўся. Спужаўся Сёмко й схаваўся пад лаўку. Седзіць ён у самум куцф й не дышэ ат страху: душа ў пўятки схавалася, чуць з цфла не выскачыць. Седзіць ён. Але ось раступілася земля, й вышли дзвф якіесь нечысци ў пастаці чалавчка, толькі вельми касматые й з рагамн; паскладвали ені ў кучу чалавчыя чарапы, павітрыли насамі бы сабаки, ци нема чаго непатрэбнаго й леглі калё кучы. Па немалум часе трэснула сцена й нарабіла такога гуку, што ў Сёмки дух спёрло й у вачу пацемнўло. Ачухаўся ён трохі, бачыць, ажно з дзірки вылазіць такая страшная нечысь, што не можна й сказаць. А чэрци уселякаго калібру ведуць гэтую нечысь пад руки, шапкуюць, услугоўваюць, от нераўнуучы бы архирэя. Дагадаўся Сёмко, што гэта мабыць самы старшы чорт—Ницпар. Хацфў перахрысціцца, дак пад лаваю так цфено, што нўльга рукі пашавеліць. Ось Ницпар узабраўся на кучу з чалавчых касцёй да й усфўся, бы пан накрэсле. Седзіць, а чэрци стайць па бакх да зубы скаляць. Трэснула й ещэ адна сцена, й пачалі вылазіць аттуль,—наперод смерць з касою (от якурад, як малююць), а за ёю ўселякие хваробы. Налўзло гэтаф пошкудзи поўна хата.—Ну,—каа Ницпар,—ты, смерць, садзіся калё менё, а вы, маф пахёлки, кажэце, што вы зрабіли, ци много людзёў перабавили з таго свёту.—Разсфласа смерць калё Ницпара на кучы касцёй так, што ўсф й рёбра забраццали.

Ну,—каа Ницыпар,—падхадзіце да кажэце, што вы зрабілі.—И пацягнуліся хваробы бліжэй к кучы. Перш падышла хвондзя, ці як жэ кажучь трасца,—зелёная, худая, от бы таа жыдоўка, што анучы збірае. Дрыжыць, бы асіна й кажэ тоненьким, нисклявым галаском: кёпская настала цепёр парá; зельёў мно́го: трасу́-трасу́, гнету́-гнету́, нічо́го не парáджу. Цепёр лю́дзи кажучь, што пурымы не свя́то, а трасца не хвароба.—Глядзі ў менé!—закрычаў Ницыпар,—я дам таб́ тако́го ды́хту, што з цебе́ й духи́ вы́прэ. Пашла вон!—Знікла трасца. Падходзиць хвароба сухоты.—Я,—каа,—мно́го атпраўляю людзéй на гэты свéт, мно́го надгатавала. Дзякуваць пъя́нству,—пры гэтых славах ена́ пакланілася якдосьці бочэ́, а з та́б то́лько тырчыць абл́злая галава́ с сіним нóсам,—дзякуваць, ено́ мн́ багáцько памагае.—Добра́, добра́,—кажэ Ницыпар,—зраблю́ тебе́ ста́растаю.—Да́лей пашлі: вóспа, разáчка, хал́тра, гарáчка, адзёр и мно́го другі́х хвароб. Усё́ ены́ кажучь, што вéлыми памага́ло пъя́нство. Слу́хаў—слу́хаў Ницыпар, да й пытае: „Якдэ-такое там пъя́нство, што ўсё́ ему́ дзякуюць? Што ж ено́ само зрабі́ло?“ Падсу́нулася бочка, ці бо то́е самае пъя́нство, да й кажэ: „Го-го-го! што я зрабі́ло? Я то́е зрабі́ло, што цепёр, каб не я, таб́ усё́ хваробы́ ни го́днаго-б чалав́́ка не ўмары́ли; смёрци прышлóсо-б ці зўбы палажы́ць на палі́цу, ці суздрóм здóхнуць“.—Праўда,—каа смерць,—пъя́нство в́рно мн́́ слўжыць: ено́ рóбіць бóльш, чым усё́ хваробы́ ра́зам. А кóлько ено́ ащó прыгатаўляе. Што па гатó-ваму хадзі́ць! Пóсле пъя́нства вазьмé й трасца, й пухлі́на, й разáчка, й уселя́кая хвароба. Н́́, а от ты папрóбуй к здарóваму прыступі́цца! кали ты сўне́шса к ему́ ў живóт, а ё́н тебе́ дава́й ва-ры́ць; крў́цишса, крў́цишса да й вон скаре́й бежы́ш, бо ё́н и ка́мень звáрыць.—Хвалю́, пъя́нство!—закрычаў Ницыпар,—раблю́ тебе́ са́мым ста́ршым, хваробаю́ над хваробами. Цепёр усё́ тебе́ б́дуць слўхаць. Хадзі́ каханае пъя́нство ка мн́́, садзі́са кале менé. Запи́щали, захры́пали ўсё́ хваробы́, ста́ли виншава́ць пъя́нство да такі́ паднелі́ го́ман, што дóл разступі́ўса, й усё́ ены́ па-

лецілі чорт вѣдае куды. Дрыжыць Сёмко пад лаваю, не смѣе атуль выпаўзці, але зирнуў, ажнó Янко стайць калé егó. Узйў Янко бацька за рúку й знóу енй палецѣли. Дóўго лецѣли енй калé сáмых зóрак, чуць не зачáпіліся за мѣсяц, пакуль не верну́ліся на тóе-ж мѣйсце пад крыж, гдзѣ Сёмко лежаў у канáўцэ.—Ну, бацькó, бáчыў?—пытáетца Янко.—Бáчыў,—каá Сёмко.—А калі бáчыў, та й идзі з Бóгам да гáспóды й раскажы другім.—Сказаў Янко й зник. Глядзіць Сёмко, ажнó ён усю нóч у канáве ў гразі пралежаў. Хóладно, зуб на зуб не пападзé. Дрыжыць увéсь, як бы егó трáсца трасé. Паднйўса гáто ён, перахрысцйўса да да гáспóды сунуў бы хóрт. Алé мабыць с таѣ пары Сёмко бóльш не пóйдзе ў карчму й не бóдзе пiць. Мóо й гá. А ты як дóмаеш?

Пересказаль Савицкйй.

Дер. Чудинь.

5. Каваль Багатыр.

Жыў сабѣ кавáль з кавалíхаю. Пабра́ліся енй рáно, алé да сáмаѣ стáрасці не мѣли дзецѣй. Вѣльми гаравáли енй, што не даў Бóг им уцѣхи. Гóрно, што ўсѣ лóдзи, як лóдзи, а тóлько их пакараў Бóг. Чагó ни рабíла кавалíха, к якíм варажбiтóм не хадзіла, якíх зельёў не пила—ништó не памагаé. Упрáвитца кавалíха з гáспадáркаю, пры́дзе й кавáль з кúзни, сядуць енй вечэраць, кавáль и кáжэ: „нешчаслívые мы з табóю, бáбо! Хто нам на стáрасці вады падáсь? Хто нам вóчы закрьé? Хто нас пахавáе? Хто нас бóдзе паминáць?“ Плáчэ бáба й тóльки ащѣ гарéй ёй мóташно на сёрцы. От раз быў святý дзень. Веснá. Чуць зайшлó сóнцэ. Вéчар цéплы, пагóдны. Павечэ́рали кавáль з кавалíхаю да й пасѣли на прызьбе. Седзяць енй да завíдуюць, як ѓраюць на за́гумэчы сусѣдние дзѣцi. Ужé пачалó цемнѣць, на нéбе заблýскали зóрки; хацѣли енй йцi спаць, як ось бáчаць: паказáласа на нéбе вѣльми велíкая й я́сная зóрка.—Мóо гáто дúшачка майгó дзiцяцi,—дóмае кавалíха. Чуць ена́ гáто падумáла, як тáя зóрка й пакацi-

ласа па небу: ко́нитца ўсе бліжэй да бліжэй і ўсё распе. От ена ўжэ над самым селом гарыць, бы капá сьна. Спужаліся людзі, а зорка трэснула над самым селом на кускі, толькі іскры пасыпаліся на зямлю, й патухла. От адна іскра ўпала кавалісе к самым нагам, от бы гарачы чырвоны камёнчык. Лежыць калé прызбы камёнчык, ясны як зорка. Спужаліся каваль з каваліхаю, а потым, як трóхи ачухаліся, дак і кáжуць у вадзін гóлас: „моо гэто Бог нам даў дзіця“. Узелá каваліха той камень, палажыла егó ў пелёнки й панесла ў хату. Толькі ўздóла ена агóнь да запаліла лучыну, бачыць, ажнó праўда: ў пелёнках лежыць не камень, а такі гóжы хлапчóк, што не мóжна й сказаць. Не нарадуюцца каваль з каваліхаю,—так і не лажыліся ены ўсю нóч. Распе хлóпец як рыжóк. На трэйці дзень ужэ стаў бóгаць кавальчóк і йграць з дзецьмі на загумéчы; толькі дзёці егó баяліся, бо ён кагó хва́ціць, альбó пихне, та той і палеціць цэрэз галаў. Цёраз недзёлю пашоў ён ужэ ў кúзню памагаць бацьку й вучыцца кавáць. Дзі́вціца каваль, што егó сын такі панятлівы. А ён цёраз недзёлю дзвё так навучыўся ўсё кавáць, што мудрэй бацька. А сіла ў егó такая, што як дась мóлатам, дак аж кавáдло ў зямлю хавáецца. И празвáлі людзі кавалёваго сы́на Багаты́ром. В́ырас каваль Багаты́р, набраўся сілы й захацьласо е́му свёту пабачыць і себе паказаць. От і стаў ён збірáцца ў даро́гу. Як ни ўпрашáлі егó бацько з мáткаю, каб ён не пакідаў их, не паслу́хаў. Кáжэ: „я цепёр пайдó пагляджу свёту й скóро верну́ся памагаць вам на стáрасці“. И пашоў Каваль Багаты́р у чужы́е зэмлі, к чужым людзям учы́цца, як гдзё людзі живуць. Ци доўго, ци кóратко ён хадзіў, толькі ось верну́ся да гаспóды. Жáлятца е́му бацько з мáткаю, што як егó не было, праявіўся стра́шны зм́ей і мнóго лодзёй па́ў, альбó загрóб к сабё ў цёмны л́ёс. Абазліўся Каваль Багаты́р на зм́я, в́ыкаваў сабё саќру ў дзёсяць пудо́ў і пашоў шукаць тагó зм́я. Идзё ён да йдзё цёмным л́ёсам і вайшоў у такую гу́щэчу, што й свёту Бóжаго не бачнó: н́ільга йці дáлей

Ухвациў Каваль Багатыр сваю сакѣру й давай паласкаць: што махне, дак дзесяць дубоў и палеціць, бы чараціны. Прачысциў ён сабѣ дарогу да й пашоў далей. Идзё ён да йдзё, аж и выбегаюць зза кустоў двананцаць разбѣйнікаў—да ўсѣ рэзам и наваліліся на Каваль Багатыра. Хвациў гэта ён самаго старшаго разбѣйніка за ногі да як махнуў кругом себе, дак зу сіх разбѣйнікаў и дух выперло. Пашоў ён далей. Падходзиць к рацё. Рака глыбокая й шірокая—нема як перайці, а тут ещэ калё бэрага высокая гара стаіць, а на той гары—тры дубы таўщэразныя як пѣч. Узышоў Каваль Багатыр на тую гору, бачыць, ажнó на тых дубо́х пугач звиў сабѣ гнездо й нападзиў дзеце́й. Палѣз Каваль Багатыр на дуб, далѣз да гнезда, бачыць, ажнó там лю́цкіе дзи́цячыя ко́сци валя́ютца. Пугач ухва́циць дзи́ця, занесе́ его́ ў гнездо, а там пугачаня́та й давай клева́ць то́е дзи́ця. Абазли́ўса Каваль Багатыр, паскру́чваў пугачаня́там го́лавы да й чакáе, паку́ль прыле́циць сам пугач. Ось зашумѣ́ вѣ́цер, засвиста́ў и ле́циць пугач, а ў ла́пах трыма́е дзи́ця. Падле́цѣў ён к гнезду́ да як убачы́ў Каваль, дак и кину́ўса на его́, а дзи́ця й вы́пусциў з лап. Ухвациў гэта Каваль Багатыр адно́ю руко́ю дзи́ця, а друго́ю пугача́ за го́рло й давай его́ душы́ць. Не душы́,—ка́жэ пугач,—я табѣ́ памагу́ ў вели́кую прыго́дзе.—Зми́луваўса Каваль и ка́жэ: „ну, до́брэ, я пу́щу тебе́, то́лько ты атнеси́ гэтае дзи́ця на то́е мѣ́сцо, гдзѣ́ ўзя́ў“. Панёс пугач дзи́ця, а Каваль Багатыр злѣ́з з дуба, сыйшоў з гары да як упѣ́рса ў е́ё плечо́м, дак то́лько земля́ заста́гнала, й гара́ з дуба́ми пасу́нулася да й шабу́лдых у во́ду. Сусім засы́паласа рака́. Нема́ як бѣ́гци вадзѣ́ й пашла́ ена́ на берагі́, затапи́ла алёс и по́ле. Тут недалёко ў не́тры й тхля́ни седзѣ́ў змѣ́й. Падышла́ вадá, нема́ ему́ куды́ дзѣ́тца й вы́шаў ён у по́ле, да як раз и наткну́ўса на Каваль Багатыра. Бі́ліся ены́, бі́ліся, але́ бачы́ць змѣ́й, што Каваль Багатыр дужшы́ и пусці́ўса ён уцека́ць. Дабѣ́г да свайго́ лѣ́гва, зачы́ниўса й каладзѣ́м заки́даўса. Пашоў Каваль Багатыр его́ шука́ць. Лѣ́с густы́, што ни прай́ці, а тут ещэ́ й но́ч нахапи́ласа.

Лёг Каваль Багатыр пад дубам, лежыць і чэе, ажнó начынаютца грывóты. Зашумёў лёс, загуў, жу́пиць рёзнымі галасáми. Але ось бліснула малáнка й загрывёло да так, што аж зямля задрыжáла. Налецёў вёцэр. Равé лёс, стóгне. Дубы тращáць, хвóи стóгнуць, а еліны схиляютьца чуць не да зямлі. А малáнка блісне, блісне чуць не цэраз усé не́бо, асвёциць цёмны лёс, і знóў цёмно, як пад зямлёю. Алé ось і пачаў перу́н палыскаць: трэсне ў хвóю, дак і распалóсве ат сáмага вёрху аж да карэня, трэсне ў дуба— раскóле дуба, як цёўку.—Ну,—думае Каваль Багатыр,—у гэтую нóчку не аднаму чóрту дастанётца на абарáнки. Линуў до́ждж. Падняўса Каваль Багатыр з пад дуба, выбраў густую еліну й лёг пад ёю, каб дождж не даставáў; лежыць і любóуетца, як перу́н чарпéй палóе (стралéе). Палезаў Каваль Багатыр пад елінаю да й заснуў, як малóе дзиця. Дóбрэ е́му спаць, як спева́юць бóры й грывóты. Тым чáсам як пачаў перу́н паліць у лóгво зм́я—загарб́ласо лóгво; насíлу зм́й в́ыскачыў. Лециць ён да лециць над л́сам, а за ім такі в́ихар паднимаётца, што усё дзерав́яки з карéнем выдзира́е з зямлі. Падлецёў зм́й к таму м́йсцу, дзё лежаў Каваль Багатыр, да й счуў е́го нóсам, бы саба́ка. Давáй гэто зм́й падкра́дватца к Кавалю Багатыру́, каб на е́го сòннага напáсци. Падкра́ўса зм́й ужé са́еім блізка, а Каваль Багати́ор спиць, беды не чэе. Рад зм́й; от, думае, калі капéц вóрагу. От ён ужé расчáпíў лапы, разя́виў гóрло, каб схва́пиць Каваля Багатыра́; алé ось атку́ль ни вазм́иса пугáч; падлецёў ён к Кавалю Багатыру́ да як залóпае кры́ламі над сáмым в́ухам,—той і прахáпиўса, аткрыў вóчы да й аб́удзиўса. Зирне́ Каваль Багатыр, ажнó ў цёмна́ць вóчы зм́я гарáць, як вугóлье; ўхва́циў гэто ён сваю саќру да як махнуў, дак атра́зу сатнуў с́м дубо́ў і го́лаў зм́ю. Верну́ўса тагды́ ён да гаспóды й давáй ц́ихо жыць да пажыва́ць да дабра́ нажыва́ць да старéньких ба́цька з ма́ткаю дагледа́ць да шанава́ць.

Пересказаль Рьдкий.

6. Чалавѣчае воко.

Жыў даўнѣй адзін мўдры цар. Дўбрэ жыло́со ў егó царстве, а ўсё лўдзи не былі даўолны й нарака́ли на цара́. Дўмаў, дўмаў мўдры цар, чамў гэта ў егó царстве лўдзи не даўолны—ничóго не прыдўмае. От ён перадаў сваё царство сыну, а сам пашоў у свѣт, каб паглядзѣць, як у другіх краёх жыўць лўдзи. Дбўго хадзіў ён, пабываў па рбўных краёх і зёмлях. Але куды ні іры́дзе—ба́чыць, што ўсюды лўдзи не даўолны, што ўсё нарака́юць та на цара́, та на Бо́га, альбó на другіх людзёй. Хóчэтца мўдраму царў пазна́ць, чамў гэта чалавѣк ніколі не даўолан тым, што ма́е, й чамў ён усё хóчэ бб́льш. І пашоў мўдры цар шука́ць тако́го чалавѣка, катóры-б растлумачыў ему́ гэта. Дбўго хадзіў ён, ужэ барада атрасла́ па са́мы пояс,—не мажэ найц́и ён тако́го чалавѣка, што-б сказаў ему́, калі самы шаслівы́ бўдзе даўолан тым, што ма́е. Ідзе раз цар калé мóра; ба́чыць, ажнó на бэразе гуля́юць дзѣццi. Цар падышоў к ім паглядзѣць, што ен́ы рб́ляць (рб́яць). Зб́лізіўса ён і ба́чыць, што дзѣццi штось усё ва́жаць на шальках.—Што вы рб́іце?—Пыта́е цар.—Ва́жым люцкóе во́ко—ка́жуць дзѣццi,—да от налажы́ли на шалькi камѣня ц́блую кўчу, а во́ко ўсе пераця́гае. Падзiвiўса мўдры цар, ничóго не сказаў і пашоў хадзіць калé мóра і ўсё дўмаць. Дўмаў ён дўмаў, ничóго не прыдўмае. А тўт ему́ так захац́ласо пазна́ць гэта́го, што лѣпш і не жыць. Нѣ,—дўмае цар,—калі я не пазна́ю гэта́го, та не вернўса да гаспóды. І хац́ў ён ужэ кiнутца ў мóрэ, але аднó дзiц́я ўхапiласо ему́ за бóраду й ка́жэ: „от-дзѣ́ду, мнѣ так хóчэтца падзержа́ць цебé за бóраду, што лѣпш не жыць. Кiдайса са мно́ю ў мóрэ“.—Разўмнае ты—ка́жэ—дзiц́я. Скажi—ж ты мне, калі чалавѣчае во́ко не бўдзе за́вiдуваць, а бўдзе даўолна.—А от калі—ка́жэ дзiц́я.—З гэта́мi слава́мi енó ухвацiло жмёню песку́ й пасы́пало на чалавѣчае во́ко—й шалька з во́кам

адра́зу пашла́ ўвѣрх. Дагада́ўса му́дры цар, што та́гды чалавѣ́к
бу́дзе даво́лан, як е́му пѣско́м прысы́плюць во́чы, й пашо́ў у сваё
ца́рство. Мбо́ ён там и це́пёръ ещѣ́ ца́рствуе.

Пересказаль И. Аземша.

С. Лучицы.

7. Илья и Петро.

Даўно́ то́е было́, як ещѣ́ сам Бо́г па землі хадзі́ў. Атда́ў Бо́г
увесѣ́ свѣ́т Ильі́ й Пётру́. Але́, вѣ́дамо, гдзѣ́ два пані́, там ніко́лі
ладу́ нема́. Адзі́н пасыла́е дождж, а другі́—паго́ду. Пла́чуць хму́ры,
не вѣ́даюць, што рабі́ць, каго́ слуха́ць. Пой́дзе дождж, та Петро́
бежы́ць да кры́чыць, ла́етца, на чо́м свѣ́т стай́ць: „што вы, па-
таску́хи, ро́біце, на што мо́чыце сѣ́но, це́пёр-жэ́ лю́дзи ко́сяць!“—
Нам—ка́жуць—Ильі́ прыка́заў.—Ах вы, засцы́ки—ла́етца Петро́—
я вам пака́жу Ильі́ю! Ильі́ заўсю́ды на́робиць гні́льі.—Ухва́ціць
Петро́ метлу́ й паразга́няе хма́ры па кутко́х, а не́бо чы́сценько
падме́це. Та ось, атку́ль ні вазмі́са, тарахці́ць, ё́дзе Ильі́, кры́чыць,
як на жыво́т, аж не́бо й землі́ дрыжа́ць. Хма́ры таўку́тца, як не-
прыто́мныя, выла́зяць з кутко́ў, и ў́жэ́ лі́не такі́ дождж, што не
то́лько берагі́, але́ й гру́ды паплыву́ць. Жа́лятца лю́дзи Бо́гу, што
пані́ дзеру́тца, а ў́ мужыко́ў гі́ры трасу́тца, жа́лятца й про́сяць,
каб Бо́г даў паго́ду. Прыза́ве Бо́г Ильі́ю, насва́рытца на е́го, а той
ка́жэ, што то́лько развело́со нѣчы́сци-чарце́й, што трэ́а их гро́мам
пабі́ць, бо ў́весѣ́ свѣ́т запага́няць. Прыза́ве Бо́г Пётра́ й ка́жэ, што
нехай Ильі́ тро́хи папалі́о́е чарце́й. А Ильі́ тым ча́сам падні́ме
такі́е грыво́ты, што аж землі́ сто́гне: нема́ ні дня, ні но́чы; хма́ры
таўку́тца, як вью́ны ў́ рѣ́шаце; на не́бе кипі́ць, як у га́ршкú; ма-
ла́нка блі́скае, аж у ачу́ цѣ́мно стано́витца, а перу́н сма́ліць ра́з-
па-ра́зу, пало́суюе хво́и, дубы́ да па́ліць будо́ўлю, альбо́ стагі́. А
Ильі́ вэдзі́ць сабѣ́ па не́бу да ка́мэндуе. „Так, так, так! Го-го-го!
ещѣ́, ещѣ́... Лупі́, лупі́ е́го га́да... От так, так... Го-го-го! Трэ́ени

4242

е́го па заты́лку. Го-го-го! У паты́лицу, у паты́лицу лупі́ е́го га́да! Трах, трах! Так-так-так! Го-го-го! Просьця́ людзи на прамі́лы Бѡ́г, каб уня́ліса грыво́ты, а Ілья́ не слухае. Ходзи́ць Петро́ да плюе́цца беззубы́м ро́там ат злосци. Нацѣ́нытца Ілья́, пачы́сциць сваю́ каля́ску й па́йдзе к со́нейку ў го́сци. Тут Петро́ падме́це не́бо да дава́й сушы́ць зѣ́млю. От ужэ́ падхо́дзиць па́ра сѣ́яць жы́то, а зѣ́мля суха́я, як пры́сак—зно́ў беда́! Беда́ ўжэ́, што нема́ даждж́у. А Ілья́ свабо́лиць сабѣ́ з со́нейкам, а пра зѣ́млю й забы́ўса. Не ма́юць о́ка адзи́н на друго́го Ілья́ й Петро́, сердзі́тые, бая́тца, каб и не сустре́тца. Але́ от раз узду́мали е́ны паха́дзиць па зѣ́млі, папы́таць людзе́й, каго́ е́ны бо́льш любя́ць, Петра́, ци Ілю́ю. Як сы́шлі е́ны на зѣ́млю, дак па нема́лым ча́се й сустре́ліса. Іду́ць е́ны ра́зам и спо́раць: Петро́ ка́жэ, што е́го бо́льш любя́ць людзи, а Ілья́ ка́жэ, што е́го. Як дакана́тца, чы́я пра́ўда? Ба́чаць е́ны, аж чалавѣ́к сѣ́е грэ́чку.—От—ка́жэ Петро́—дава́й, папы́таем, каго́ мужы́кі бо́льш любя́ць.—Папы́таймасо—маўля́ў Ілья́.—Памага́й Бѡ́г!—ка́жэ Петро́.—Дзя́куваць.—Скажы́ до́бры чалавѣ́чэ, каго́ вы бо́льш любі́це, Петра́, ци Ілю́ю?—Мужы́к зняў з плѣ́ч севѡ́к, паста́виў е́го на зѣ́млю, пачасаў паты́лицу да й ка́жэ,—а багі́ е́го зна́юць, каго́ мы бо́льш любі́м: мо Ілю́ю, мо Паў́ла-Петра́?—Ты не гара́дзі плѡ́та—ка́жэ Петро́,—а кажы́ прѡ́сто.—И Ілья́ й Па́вел-Петро́—до́брыя святкі́; мы их и любі́м.—А каго́ бо́льш?—Ба́чыць мужы́к, што тут не вы́круци́шса и ка́а: „пе́ўнеж Паў́ла-Петра́“. Аж затро́сса Ілья́ ат злосци. Пашлі́ е́ны да́лей, а Ілья́ й ка́жэ: „Ото-ж зпеку́ я за гѣ́то е́му́ ні́ву—ничо́го не зарѡ́дзиць“, а Петро́ ка́жэ: „а я намачу́ й зарадж́у“.—Калі́ так, дак я зраблѡ́ ось як: хто пе́ршы ўку́сиць з гѣ́таѣ́ ні́вы перапѣ́ч, та пада́витца.—Ухмылі́ўса Петро́ и пашлі́ е́ны да́лей. Бы́ло ве́льми до́брае то́е лѣ́то: аб дзень паго́да, цѣ́плѡ, а ў но́чы ци цѣ́плая раса́, ци цѣ́хенькі цѣ́пленькі до́жджы́к. Расце́ ўсе́, як на дро́жджах; здае́тца, паса́дзі на по́ле дзи́ця, та й то́е вы́расце. Зра́дзіла грэ́чка па по́яс, аж пале́гла. Набі́ў мужы́к паў́гумна́. От намалаці́ў ё́н грэ́чки, намало́ў, и напекла́ ба́ба свѣ́жых перапѣ́ч

45497

пёўну пѣч. На той час прыходзяць у тое селó Ильѣ з Петрóm и значавáли ў тагó мужыкá. Забыўса Ильѣ, не пазнаў тагó мужыкá. От сѣли ены вечэраць.—От-же дзякуваць Бóгу—кажэ мужык—зарадзіла цепёр грэчка,—пробуйце, гóсцики, свѣжых перапѣч.—А Ильѣ такі дóбрэ прагаладаўса. От ён як хваціў перапѣч, так и падавиўса. Туды сюды ён, и вадóю запивáць, и кулаком биць у грúдзи й у спину—от хаць-бы што. Дагадаўса ён, што гэта праклятыя им перапѣчки; и дава́й ён перапраша́ць мужыкá й Петра́, дак насилу ачу́хаўса. От з та́б пары́ годзи Ильѣ мешáць лóдзям сёно касиць. Алé ўсё было-б дóбрэ, каб Петро́ не быў такі стары́ да глухі́. Бóг кажэ: „пасыла́й тагды́ дождж, як лóдзи прóсяць, а ён недачу́е да й пасыла́е дождж, як лóдзи ко́сяць.

Пересказаль И. Аземша.

С. Лучицы.

8. Стары бацько.

Кáжуць: што кра́й, та абыча́й, што селó, та но́раў, а што га-лава́, та ро́зум. У ваднóм мѣйсцы быў абыча́й—дабывáць старых людзѣй, каб ены дарэмно не ѣли хлѣба, калі не магуць рабиць. Чáсам и сáми стары́е лóдзи прасі́ліса, каб их дабі́ли, бо, вѣ́дамо, им ця́жко было́ лóпаць ачы́ма, чака́ць, пакóль им даду́ць ѣсци, абó пиць. От жыў адзін чалавѣ́к; у егó было́ мно́го дзеце́й да ўсѣ́ ўда́лые, дóбры́е. Саўсím састарѣўса бацько, а ены егó слóхаюць, шанóюць. Алé от дава́й сусѣ́дзи прыстава́ць, каб ены дабі́ли свайгó бацька-дарма́йда, бо ён ужé вельми стары́ й никчóму не гóж. Шкóда дзѣ́цям старэ́нькагó бацька. Ё́ схавáли ены егó ў по́граб да й но́сяць ему́ туды ци́шкóм ѣсци й пиць. Дóўго жыў старэ́ньки ў по́грабе. Лежы́ць сабѣ́ на салóмцэ да Бóгу мо́литца, а як сусѣ́дзи разы́дутца на рабóту, от ён вы́сунетца з по́граба, па́глядзі́ць на я́снае со́нейко, па́грэетца й зноў зхавáетца ў по́граб. Малы́е ўну́ки й праўну́ки прынесу́ць ему́ туды суні́ц, абó другі́х я́гад, а ён ѣсь и кажэ

им кáски. А то забе́гуць к е́му маладзі́цы, абó дзеу́чата, паіо́ць е́му ў по́грабе н́бени, чэ́шуць го́лаў. А сыны́, ўжэ́ барада́тые, ча́сто прыхо́дзяць к старэ́нькаму ба́цьку пажу́пиць пра хаджа́йство да папыта́ць старо́го: калі́ й і́дзё́ што с́яць, як л́пш абрабля́ць по́ле, як да́гляда́ць гаўя́дко. Старэ́нькі ўсе́ ім ска́жэ, ўсе́му на́вучыць. Жыве́ сабё́ стары́ ба́цько, а дзё́цці да й уну́кі ра́ды. Але́ ось наста́ў там ве́лікі го́лад. Прапа́ў не́маль увесё́ ста́так. Пу́хнуць лю́дзі ат го́ладу, жыва́тамі кача́ютца, — не́ма за што рук за́лажыць. Панеслі́ дзё́цці старэ́нькаму ба́цьку апо́шні хлё́б, а ё́н да й ка́жэ ім, ка́б е́ны са́дра́лі з харо́м стрэ́хи да й вы́малаци́лі тую́ сало́му. Паслу́халі дзё́цці старэ́нькаго ба́цька, са́дра́лі стрэ́хи да й дава́й малаці́ць стару́ю сало́му. Глядзі́ць, аж на та́ку так мно́го зерня́т, што хва́ціць хлё́ба да но́ваго ураджа́ю. Пыта́юць сусё́дзі, атку́ль у іх хлё́б, а ты́е й разказа́лі ім, што гэ́то іх на́вучыў стары́ ба́цько, като́раго е́ны хава́юць у по́грабе. Пашлі́ гэ́то ўсе́ сусё́дзі, стары́е й малы́е ў по́граб к старэ́нькаму да й вы́неслі е́го атту́ль на рука́х. Доў́го е́щё́ по́сле таго́ жыў ста́рэнькі ба́цько. От з та́ё па́ры го́дзі дабыва́ць стары́х людзё́й, а па́чалі ім служы́ць, да́гляда́ць іх да шанава́ць.

Пересказа́ль Рё́дкіі.

С. Б. Рожинь.

9. Кузьма.

На свё́це усе́го нажыве́ш и
Кузьму ба́цькам назаве́ш.

Прыказка.

Е́щё саўсі́м дзецю́ком жани́ўса Кузьма́, а жо́нку ўзі́ў маладу́ю, здра́вовую да ве́лми ўпра́ўную. Прóсто жы́дкі не́ма Кузьмё́: жо́нка сло́ва не да́сь кы́гаварыць. Што́б ё́н ни зрабі́ў—у́се не так. З ким-бы ё́н ни за́гаварыў—жо́нка ўсю́ды свё́й язы́к ваткне́, насыпле́, як бо́бу. Урадзі́ўса хлапчу́к. Не мо́жна й сказа́ць, чаго́ не на́церпіўса Кузьма́ ат жо́нкі! Па́дрёс трóхи хлё́пец, а жо́нка й не па́дпус́кае к е́му

блізко бацька. Расце хлопец и ніко́го не слухае. Наўчыла ё́го ма́ці, каб ён не зваў Кузьму́ бацькам.—Кузьма́, ідзі ара́ць; Кузьма́, свінёй за́гані,—ка́жэ сын, а ба́цькам ніко́лі не назавё. Го́рніо Кузьмѣ́, але́ нічо́го не зра́біць. Смею́цца ло́дзі,—ду́рэнь,—кажу́ць—Кузьма́. Перш жо́нка і́здзіла на ка́рку, а цепе́р подга́даваў сы́на, дак то́й сѣў на ка́рак.—От адзі́н раз па́ўхаў Кузьма́ з сы́нам па сѣ́но. Накла́лі е́ны вельі́кне вазы́ да й і́дучь да гаспо́ды. Ма́ро́з быў не вельі́кі, даро́га харо́шая, лё́гкая. Паўзла́зілі е́ны на вазы́ да й і́дучь сабѣ́ памале́ньку. Пере́їхалі гла́дкае бало́то, падѣ́жджаю́ць к лѣ́су. Пашлі́ ўха́бы. Злѣ́з Кузьма́ з во́за й на выбо́інах падтры́моўвае свѝй во́з, а сын лежы́ць на во́зе да то́лько камѣ́ндзе: „Кузьма́, онь у́хаба; падтры́май мо́й во́з; праведзі́ жарабі́цу трѝ́хі на ца́ліну, а то во́з абѣ́рнетца“. Падтры́маў Кузьма́ свѝй во́з на ўха́бе, а во́з сы́на нахілі́ўса й лё́г на бо́к. Палецѣ́ў Кузьмы́ сын з во́за й упаў у снѣ́г. Абла́яў сын Кузьму́; падня́лі е́ны во́з и па́ўхалі да́лей. Але́ ось на ра́станцѝ́х зноў пахілі́ўса во́з дзе́цюка. Падбо́г ён збо́ку й упѣ́рса плечо́м, але́ незмо́г и ўпаў у снѣ́г, а во́з на ё́го.—Кузьма́!—крычы́ць з пад во́за,—пады́мі во́з, а то жыў не бу́ду.—Маўчы́ць Кузьма́; даста́ў сабѣ́ люльку, вы́няў з кишэ́ні капшук з цю́цю́ном и дава́й заку́рваць.—Лежы́—ду́мае сабѣ́,—калі́ не хо́чеш назва́ць мене́ ба́цькам.—Зваў, зваў дзе́цюк Кузьму́, але́ ба́чыць, што той не слухае, а сам з пад во́за не мо́жэ вы́лезці, от ён и ка́жэ: „бацько́, пады́мі во́з“. Ра́д Кузьма́, што сын назваў ба́цькам, падняў во́з и аслаба́ніў сы́на. Падня́ўса дзе́цюк, абтра́паў снѣ́г, да й ка́жэ: „На свѣ́це ўсе́ нажывѣ́ш и Кузьму́ ба́цькам назавѣ́ш“.—От з та́й пары́ й пашла́ пры́казка, што на свѣ́це ўсе́го нажывѣ́ш и Кузьму́ ба́цькам назавѣ́ш.

Пересказа́ль И. Аземша.

С. Лучицы.

10. Бэч рыж.

Жыў сабѣ адзін багаты чалавѣк. Не то ўжэ, каб ён быў вельмі старэнны, або прадавіты, але ёму ва ўсём шанцавала. Часта сусѣдзі казалі, што мабыць ёму нечысьць памагае; да пэўне, што ён з нечыстым знаўса. Быў у тым селѣ старэнны й ку сему здатны чалавѣк, але такі бѣдны, што часам і хлѣба не маў. Не быў ён ні гультай, ні п'яніца, але штось ёму не шанцавала, а можа гэта ён ужэ такі нещасны ўрадзіўса. От пашоў раз, бѣдны на загумечэ; трапіласо ёму іці калѣ гумна багатаго. Только ён параўняўса з гумном, бачыць, аж багаты абсмальвае ў сваём гумнѣ паўцѣне: падпаліць зубленкаю пад самым стропам, а як агонь разгарытца, та багач толькі кжэ: „бэч рыж!“ Гарыць сабѣ ціхенько паўцѣне, а салóма хаць-бы што—от як у вадзѣ. Абсмаліў багач у гумнѣ ўсё паўцѣне, заткнуў зубленку ў стоўп, да й пашоў сабѣ ў хату. Дагарэла зубленка да самаѣ салóмы да й патухла. Бачыць бѣдны, што багатаго агонь слухае, пашоў і ён у сваё гумно й даваў апальваць павуцѣне. Толькі ён падаткнуў зубленку, як загарытца страхá; крычаў ён, крычаў „бэч рыж!“—нічо́го не зробіц, —агонь не слухае. Нарабіў ён крыку, збѣгласо ўсё селó, але што ні рабі́лі,—згарѣло гумно бѣднаго, ўсё роўно, як е́го языко́м злизáло. Беду́е бѣдны чалавѣк, нема́ за што рук зацяць. Прышоў ён к багатаму да й пыта́е: „скажы ты, братко, чаму́ тебе́ агонь слухае?“—Гэта́ мнѣ,—кажэ,—так шанцу́е, а вѣ́дамо, калі́ шанцу́е, та́ й у ла́пцях танцу́е. Мабыць мая́ такая́ доля, што, што́б я ні зрабі́ў, та́ ўсё́ будзе́ добра́. От раз быў багаты ў по́лі, бачыць, аж гарыць их селó. Усѣ́ кину́ліся тушыць по́жар, альбо́ ратаваць сваё багáтство. Пабы́г і бѣдны чалавѣк, а багаты астаўса.—Чаго́ я,—кажэ,—пайдú ратаваць, моо́ ў гэ́тум маё́ шáсце.—Згарѣло селó. Пачалі́ людзі́ перагрéбаць по́пел. Гледзі́ць багаты, аж там, гдзѣ́ была́ е́го хáта, зóлато́ сли́лосо: кусо́к, моо́ ху́нтаў дзе́сяць.—От,—кажэ,—мнѣ́

мóрэ гаршóчак, и астаўса дóма. Рада жóнка; напрагла́ ена́я́ечни, дастала́ гарэ́лки,—часту́е гаспа́дарá, як го́сця. На́ўса, на́піўса чалавѣ́к и лё́г з жóнкаю спаць.—Нема́ль усе́ю но́ч недала́ ба́ба засну́ць, — вѣ́дамо, малада́я да здра́вая маладзи́ца. То́льки ўжэ́пѣўни заспева́ли, як ё́н зве́ў во́чы, але́-ж за то́е, як засну́ў, дак як уби́ты. Спи́ць сабѣ́, храпé чалавѣ́к на ўсе́ застаў́ки, а жóнка тым ча́сам ціхенько ўста́ла да й развеза́ла гаршóчак. То́льки ена́ е́го́ откры́ла, а атту́ль и вы́скачы́ли ўсе́ля́кне га́дзи́ки, я́царки и жа́бы. Спало́халаса ба́ба, нараби́ла кры́ку. Праха́піўса чалавѣ́к да так бо́сы, ў бѣ́лой сарóчцэ, то́лька накіну́ўшы на плéчы чо́рную сві́ту, дава́й збiráць тую́ нечы́сь. Збiráў, збiráў,—ничо́го не зрóбиць. Але́ ось прыхóдзиць Бóг и ка́жэ тым лю́дзям: „вы выпусци́ли га́даў, вы́ и збiráйце их“. И абepну́ў Бóг тых людзе́й у бусько́ў. Хóдзяць з та́й пары па ба́ло́це бо́сые, з чырво́нымі на́га́мі, у бѣ́лых сарóчках и чо́рных сві́тах буські́ да й збiráюць уся́кую нечы́сь. Ены́ и стара́ютца жби́ць блі́жэ к сваім бра́том—лю́дзям,—зна́юць, што их, як бра́тѣў, лю́дзи не бóдуць би́ць. От атку́ль узелі́са бусы́.

Пересказа́л И. Аземша.

С. Лучицы.

12. Стралцы.

Пасбiráліса раз стралцы́ да й выхваля́ютца, чы́я стрэ́лба лѣ́пш бѣе. Вѣ́дамо, ко́жын страле́ц сваю́ стрэ́лбу хва́лиць.—Ма́я стрэ́лба,—адзи́н ка́жэ,—хаць и разсы́пае, але́ не жы́виць: папа́дзэ адна́ шыра́ціна, и пту́шка па́дае без ду́ху.—А ма́я хаць и не на́дто до́брэ бѣе,—ка́жэ дру́гі,—дак ве́льми шанце́: абы́ вы́шаў у лѣ́с, дак от на це́бе ўсе бе́жыць и ле́ціць.—И пача́лі ены́ хвалі́тца, што тако́е зра́біли, ка́б стрэ́лба до́брэ била́ и шанцава́ла. Бы́ тут адзи́н стра́ле́ц да такі́ зда́тны, што нихто́ так до́брэ не ўмѣ́ў страля́ць як ё́н. Усе́ вѣ́дали, што ё́н чарадзѣ́йник, што ё́н замо́виў сваю́ стрэ́лбу. Ё́н

слухае, як другіе выхваляюцца, маўчыць да толькі смеётца сабѣ ў бораду. От и давай яго прасіць адзін малады стралец, каб ён наўчыў, што зрабіць, каб и яго стрэла шанцавала.—Добра—маўляў чарадзійнік,—хацѣм заўтра ў лѣс, та я тебе наўчу. Цэлую ноч не снаў малады стралец, так ему хацѣлася скареі наўчыцца замаўляць стрэлаў. Уеханіўса ён чуць свѣт, узіў сваю стрэлаў и пабѣг к старому стралцу. Той моўчки адзѣўса и пацегнуліса ены ў лѣс. Толькі схаваліса ў сўвараты, аж и бежыць заяц. Злажыўса малады стралец, выстраліў, а заяц хацѣ-бы што: сѣў сабѣ перад стралцамі да толькі вўшы ўхмыліў.—Страляй, дзіцько,—кажэ малады стралец,—мабыць я даў пўдла.—А той толькі смеётца сабѣ ў бораду. Ось малады стралец стаў набиваць стрэлаў, бачыць аткуль ни вазмиса бежыць лось и екурят калё зайца. Злажыўса стары стралец да як стрэльніў, дак лось на мѣсце и капыты задраў, а глушэц просто з хвоні пакапіўса стралцом пад ногі. Глядзіць ены, ажнó зайца лось прыбіў рогам, як падаў далёў.—От як трэа страляць,—кажэ стары стралец. Дзівіцца малады стралец, аж на яго страх напав. Выпусцили, гѣто ены лосью кішки, забрالی глусца и зайца да и пашлі да гаспóды. Ідуць да йдуць, а стары стралец и кажэ: „от калі хочэш, каб и табѣ так шанцавала стрэла, дак зрабі, што я табѣ скажу“. Клінётца малады стралец, што ўсё зробіць.—Ну дак слухай,—кажэ стары стралец.—И пачаў ему штось шаптаць наўхо. Спужаўса малады стралец, пабелѣў як палатнó и дрыжыць, бы асіна, алé слухае, бо вельми хочетца, каб стрэла шанцавала. Не пѣ, не ѣсь малады стралец, вѣсах, толькі яго цѣнь астаўса. Былó гѣто перад Блажавѣщанем.—Схадзі ты, Сёмко, да спóведзи,—кажэ жóнка. Пашоў малады стралец у спóведзь, а на заўтра збіраетца к прычасцю. Гледзіць жóнка и дзівіцца, чагó гѣто ён хóдзіць, як непрытómны. Пашоў Сёмко ў цэркаў, узіў прычасця, алé не пракаўтнуў яго, да затрымаў за губою. Вѣшаў гѣто ён хучей з цэркви, забѣг да гаспóды, ўхваціў сваю стрэлаў да и сунуў у лѣс. Гудзё, стóгне лѣс. И здаётца Сёмку, што ўвесь свѣт плача. Мо-

ташно Сёмку на сэрцу, моташно й страішно. Выйбраў ён скаре́й, як учыў стары́ страле́ц, крывую асіну, ўшаміў у сук прыча́сце, атышоўса, злажыўса да й давай цэлітца. Злажыўса, хацьў выстралиць у прыча́сце, але́ ба́чыць, што там хрэ́ст, а на ё́м Хрысто́с, да так жа́ласліва гледзіць на е́го, жто ў Сёмкі й ру́кі апусціліса. Не мажэ страля́ць у Хрыста́. Кінуў ён стрэ́лбу, перахрысціўса да давай Бо́г но́гі. Вёсело шуміць лёс, от як пё́сни спева́е. Зака́яўса з та́й пары Сёмка й у ру́кі браць стрэ́лбу.

Дак от як стралцы́ замаўляюць сваё́ стрэ́лбы, каб е́ны шанцава́лі.

Пересказаль И. Аземша.

С. Лучицы.

13. Маскаль и смерць.

Быў велі́кі памо́рак на людзе́й и на гаўя́до. Лю́дзи ме́рли, як му́хи. Прапа́ў увесь ста́так. Прышлі на пастой маска́лі—нема́ каму даць им ё́сци. Сла́няютца маска́лі, як тру́тни, ё́сци хо́чэтца, а нема́ чаго́. Зневажа́юць людзе́й, а лю́дзи, хто аста́ўса жыў, нарака́юць на Бо́га да праклина́юць смерць. А е́на сабо́ў хо́дзиць ат села́ да села́ да ко́сниц людзе́й. От пашо́ў адзі́н маска́ль, у лё́с па грыбы́ й сустрэ́кае смерць. Спу́жаўса маска́ль и ў вачу́ паце́мнёло. Даста́ў ён з кишэ́ни ражо́к з табакэ́ю, хацьў паню́хаць табакі́, каб тро́хи ў вачу́ пасветлі́ло, а смерць про́сниц у е́го табакі́.—Ню́хай—ка́жэ маска́ль,—и суну́ў ё́й ражо́к пад са́мы нёс. Паню́хала смерць—ничо́го ў нёс не папа́ло.—Ничо́го—ка́жэ—мнѣ́ ў нёс не папа́ло, дай мнѣ́ до́брэ за́жыць табакі́.—Лѣ́зь—ка́жэ маска́ль—у ражо́к, там до́брэ наню́хашса.—Улѣ́зла смерць у ражо́к, а маска́ль мо́цно мо́цно зачы́ніў ражо́к и схавáў е́го ў кишэ́ню. Назбipaў маска́ль грыбо́ў да й пашо́ў у село́. Седзі́ць смерць у ражкú, не мажэ атту́ль вы́лезци. Дзіву́ютца лю́дзи, што ніхто́ не ўмира́е. Уперо́д ду́мали, што гэ́то смерць здаво́лиласа, атдыха́е, але́ по́тым ба́чаць, што прайшо́ў го́д и ніхто́ не памёр. Нараджа́ласо дзеце́й и ўсѣ́

гадуюцца. Зноў развелосо гаўядо. Пашлі ўраджайныя гады. Жывуць людзі да Бoga хваляць. Так моо прайшло гадоў з петдзсят. Только пачалі людзі старець, да ўсё жывуць, а маладых толькo напладзіласо, што як земля их паднимае. Састарэўса той маскаль. Ужэ й у Петроўку апранётца ў кажущак, сядзіць на прызбе да на сонейку грэетца. Даўно парá-б паміраць, да байца смерць з ражкá выпусциць, каб ена на галодныя зубы не накінулася на старых и малых. Пражылі людзі без смерци моо гадоў сто. Цяжко стало на свѣце жыць, бо вельмо народу размножыласо, так размножыласо, што й земля не паднимае. И пачалі людзі на Boga наракаць, што не дае смерци.—От кали-б вайна, паморак, альбо якáя пошасць,—кажуць людзі,—хаця-б прастарнѣй было-б на свѣце жыць.—И давай людзі наседаць на старого маскала. — Гэто ён—кажуць—смерць у ражку трымае,—сам не ўмирае и другим не дае.—Горно зрабіласо маскалю, што так людзі кажуць за его дабро, нема чаго рабиць, выпусциў смерць. И пашла-ж ена з таѣ пары на галодныя зубы касиць и старых и малых.

Пересказаль И. Аземша.

С. Лучицы.

14. Круци не круци, а трээ умерци.

Кажуць—даўнѣй быў вельми веліки паморак на людзей. Такого паморку нхто й не паметае. Не было такоѣ хаты, каб двоє-трое не памёрло, а ў нѣкатарых усѣ паўмирали, так што й гаспадарки запуставали. Быў адзін чалавѣк; у его было дванаццацero дзецей: сѣм сындоў и пяць дачок. Усѣ ены были го́жыя да ўдалыя. Працаваў ён сам, працавали й дзѣци, й даў Бог им багатство й ваўсём дастатак. А вѣдамо, кали дасць Бог здарове, ў сямейцэ лад да худобку, та не трээ бoльшаго щасця. И гэто была щаслівая хата. Але-ж кажуць, што щасце не вѣчнае. Так и на гэтую хату пасыпаласо нещасце адно па другом: пошасць за весну скасила ўсѣх

дзеёй. Астаўса той чалавёк адзін з бабаю; да й бабу сагнуло ў сук. У лётку змóкло ўсё селó, и ў тагó чалавёка згарэ́ла ўся сездзіба. Град збiў збiжэ, а пакóсы паплылі. Прышла óсень, и ат памóрку прапáло ўсё гаўядо. Астаўса той чалавёк адзiн, як кóл и гóл, як ма́ци радзі́ла. Ця́жко й́ці жа́бравáць. И пашо́ў ён к раце́ та́шiтца. Стаў на бе́разе й дава́й нарака́ць на Бо́га й зва́ць к сабё́ сме́рць. Усхадзі́ласа бу́ра; загу́ў лёс; затра́цалi вё́тки. Ось и вы́ходзиць сме́рць да така́я стра́шная, што не мо́жна й сказа́ць.—Ты зва́ў мене́?—Пытае сме́рць.—От я прышла́, але́ ты не памрэ́ш.—Чаго́-ж ты хо́чэш? На́што ты мене́ му́чыш?—ка́жэ чалавё́к; и дава́й е́ё зневажа́ць. Слу́хае сме́рць да то́льки смеётца так, што аж ре́бра лё́скаюць.—Ты, —ка́а сме́рць,—не то́лько скóро сам не памрэ́ш, але́ й дру́гiх вы́лечыш; то́льки не лечы́ тых, у кагó мене́ ўба́чыш у галава́х.—И зникла. Паста́йў чалавё́к, паду́маў и е́щэ́ гарэ́й егó апанава́ў жа́ль. Узышо́ў гэта́ ён па́ вы́соки бе́раг и кiну́ўса атту́ль у ре́ку. Упа́ў у во́ду, ба́чыць, ажно́ сме́рць ста́йць у на́гах да пад аза́дак падтрымо́ўвае. Як ён ни кру́ціўса, нема́жэ патану́ць. Плю́нуў гэта́ ён сме́рци ў зу́бы и пашо́ў у свё́т. Хво́рых людзё́й усю́ды мно́го: куды́ ни пры́дзе, е кагó лечы́ць. От хóдзиць той чалавё́к па свё́ту и лё́чыць уселя́ких хво́рых. Па́глядзи́ць, гдзё́ ў хво́раго ста́йць сме́рць, кали́ ў на́гах, дае́ць е́му вы́пиць вады́, той и вы́здаравее, а кали́ ў галава́х, та ска́жэ, што гэта́го хво́раго бе́рэ к сабё́ Бо́г. Пашла́ сла́ва аб то́м чалавё́ку па ўсе́м свё́це. От захварэ́ў адзiн цар. Не хо́четца е́му памира́ць. Прызва́ў ён дахтаро́ў су сего́ ца́рства: але́ чаго́ ены́ ни раби́ли, ничо́гоо не зро́бяць. И абе́цаў цар да́ць таму́ паўца́рства, хто егó вы́лечыць. Але́ не нашло́со тако́го до́хтура, каб вы́лечыў цара́. Прачу́ў цар, што е такі́ чалавё́к, што ўси́х, вы́лечвае й пасла́ў егó шука́ць. Ци доўго́ шука́ли, ци скóро-то́лько знайшлi тагó чалавё́ка й прывезлi к цару́. А тут цар ужо́ чу́ць ды́шэ. Па́глядзё́ў той, чалавё́к, ажно́ сме́рць ста́йць у на́гах, и велё́ў ён даста́ць вады́ з двана́нцаци кры́нiць. Даста́ли вады́. Узи́ў ён карэ́ц таё́ вады́, насы́паў туды́ тро́шки глі́ны и да́ў цару́

выпиць. Насілу цар палыкнуў кáплю вады, як ему легчэй зрабі-ласо, а цэраз тры дні саўсім паправіўса. Выздаравёў цар и обда-рыў таго чалавёка, чым ён захацеў. Зажыў з тых часаў той ча-лавёк, як у Бога за пазухаю: усеё ему даво́ли, ўсё е́го шануюць. Жыве сабё ў палацах и ничо́го не дбае. Але то́лько адно е́го грызе—гэ́то, што прыдзётца ка́лі нібу́ць памираць. А ему́ цепе́рь ой як не хочётца памираць. Вё́дамо, чалавёк здаро́вы, бага́ты. От и прыду́маў ён, як абшука́ць смерць и велёў зрабіць сабё такую карава́ць, ка́б ена́ круці́лася. Ось па не́малым ча́се й захвареў той чалавёк. Ба́чыць, аж смерць стаіць у галава́х, от ён и пакру-ціў карава́ць так, ка́б смерць бы́ла ў на́гах. Пагледзе́ла смерць, што ена́ стаіць у на́гах и пашла́ да́лей.

Пажыў трóхи чалавёк, але́ зноў прышла к ему́ смерць и ста́ла ў галава́х. Пакруціў чалавёк карава́ць, и зноў пашла́ смерць шу-ка́ць друго́го чалавёка. Пажыў так то́й чалавёк е́щё гадо́ў з два́; але́ зноў захвареў, и захвареў вельми мо́цно. От лёг ён на кара-ва́ць и чака́е, паку́ль пры́дзе, смерць. То́льки зирне́, аш ена́ ста-іць у галава́х да смеётца. Пакруціў гэ́то чалавёк карава́ць, а смерць зноў ста́ла ў галава́х. Чалавёк зноў пакруціў карава́ць, а смерць зноў перебе́гла на друго́й бок. Доўго ён так круціў кара-ва́ць, а смерць усе́ бе́гала, як не прыто́мная, але́ по́тым и ка́жэ: „круці, не круці, а трэ́а умерці“, и ўсе́бла ему на го́лаў. Як ён ни круціў карава́ць, да́к пазира́е, а смерць усе́ ў галава́х. Нё́ — ду́мае,—пра́ўду ка́жэ смерць: круці, не круці, а прыдзётца ўмерці. Ма́быць смерци не абману́ць. И памёр той чалавёк та́гды, як не хаце́ў, бо ўсе́які чалавёк та́гды не ўмрэ́, як хочэ́, а та́гды, як Бог да́сць.

Пересказаль Рё́дкій.

С. Б. Рожинъ.

15. Нехай.

Алёкса быў вельмі недбалы, гультаяваты мужык. Сусьдзі кажуць ёму: „Алёкса, што ты не залапіш дзіркі ў страб? Бачыш—хата печэ!“ А Алёкса смокчэ сабѣ лѳльку да й кажэ: „нехай печэ“. Ці кажуць: „Алёкса, бачыш,—свіне лѳзяць у вагарѳд.—Нехай лѳзяць,—кажэ Алёкса. Пашѳў раз Алёкса ў лѳс драць лѳцьце, забраўса ў гушѳчу, дзерѳ й не бачыць, што стражнік крадзетца. А стражнік пѳхенько подкраўса ззаду да й хап Алёксу за рѳкы. Круціўса, круціўса Алёкса—нічога нейме: трымае стражнік, як клѳццямі. Давай Алёкса зневажѳць стражніка на чѳм свѳт стайць. Слѳхаў, слѳхаў стражнік, перш маўчаў, але як стаў Алёкса праклінаць еѳо мѳтку, невѳтрымаў, прывезѳў гада к дзѳраву й ну еѳо дубѳсыць лѳцьцямі. Палѳсаваў, палѳсаваў да й кажэ: „ну, гад, сдыхай тут у лѳсе, а калі хто трапіць, дак скажы, што цебѳе прывезѳў Нехай“. Пашѳў стражнік, а Алёкса папрѳбуваў атвѳзѳтца, але нічога не зрѳбіць: вѳльмі мѳцно еѳо ўкрампаваў стражнік. Пачѳў гѳто Алёкса крычаць на прамѳлы Бѳг. Ішли тут дзецюкі, пачѳли, што хтось крычыць і пашлѳі па гѳласу цѳраз гушѳчу. Падхѳдзяць к Алѳксе, пытаюць, хто еѳо прывезѳў, а ѳн каа: „Нехай прывезѳў“. Плѳнулі дзецюкі й пашлѳі далей. Стайць Алёкса, плачѳ, а тут камарѳча апанаваѳла—ѳчы выѳдае. Давай Алёкса знѳў крычаць, звѳць людзѳй на пѳмач. Учѳли пастухѳ, дѳмаюць, што мѳо каѳо медзѳвѳдзь дзерѳ; бегѳць тудѳ; бѳчаць—стайць Алёкса пад дзѳравам да тѳльки галавѳю мѳтае. Зірнуѳли ѳны блѳжѳй, ажнѳ Алёкса прывѳзаны к дзѳраву.—Хто цебѳе, дзяцькѳ, прывезѳў? — пытаюць пастухѳ. — Нехай прывезѳў,—кажэ Алёкса.—Хацьлѳ ўжѳ й пастухѳ пакѳнуць Алѳксу, але ѳн знѳў пачѳў крычаць: „Ратѳйце, хто ў Бѳга вѳрыць, атвѳжеце рѳкы!“—Хварѳць-жѳ тваѳй мѳцеры,—кажуць пастухѳ—чамѳж ты не хѳчѳш, каб цебѳе развѳзѳли, да ўсѳе кажѳш, што нехай прывезѳў.—Азвѳзѳли гѳто пастухѳ Алѳксу; ухваціў ѳн сваѳ сакѳрку да й

сунуў да гаспóды, як воўк. С та́й пары го́дзи Алéкса каза́ць за́ ка́ждым сло́вам „неха́й“.

Пересказаль Грышко Бохмать.

Дер. Чудинь.

16. Завісны багатыр.

Было́ два браты: адзін багаты, а другі б́дны. Аб́два ены́ гаспадарав́али. Што́ ни зр́обиць багаты—ўсё до́брэ, ўсё ў ру́ку, бо е́му шанцава́ло. А б́дны б́льш е́го гарава́ў, але́ што́б ни зрабі́ў—усё з рук плыве; так е́му не шанцава́ло. Ма́быць ужэ́ е́го была́ така́я до́ля. В́дамо, даўн́ьй, е́щэ́ светы́е хадзі́ли па́ земі́. От раз зсыпа́е б́дны ў каду́шку жы́то, якбе́ слемаза́рнае Бо́г даў. То́льки ось па́дхо́дзиць к е́му які́сь дзе́док.—Памага́й Бо́г!—ка́жэ́ дзе́док.—Дзя́куй, старэ́ньки,—ка́жэ́ б́дны. От як уба́чыў б́дны старэ́нькаго́ дзе́дка, шко́да е́му ста́ло старо́го й пасыла́е ё́н е́го ў ха́ту к ба́бе, ка́б трóху пасилкава́ўса да́ отды́хаў. Па́дзя́куваў ста́ры да́ й пашо́ў у ха́ту. Пашо́ў дзе́док, а б́дны ўсе́ зсыпа́е жы́то ў каду́шкі; насы́паў ё́н ужэ́ ўсё́ каду́шкі, а ку́ча ўсе́ як была́, не ме́ньшытца. Насы́паў ё́н усё́ засё́ккі—ку́ча на́ такú́ як і́ была́ ўпе́рад. Клі́кнуў б́дны бра́та, па́прасі́ў у е́го каду́шак, але́ й ты́е ўсё́ насы́паў жы́там. Да́гадаўса та́гды́ б́дны, што́ гэ́то бы́ў не прóсты дзе́док, а які́сь светы́. Здаво́ліўса б́дны зсыпа́ць жы́то, бо́ ўжэ́-ж то́лько назсы́паў, што́ бу́дзе ха́ць на́ дзе́сець гадо́ў, і паб́ы́г у ха́ту, ка́б па́дзя́куваць светóму. Прыхо́дзиць ё́н у ха́ту, ба́чыць, аж жо́нка закі́дала па́латно́м усё́ ха́ту.—Што́ ты рóбиш—пыта́е; а ба́ба й ка́жэ́, што́ прышо́ў які́сь дзе́док, назва́ўса Пе́тро́м. Па́гляды́ла я, што́ ў е́го не́ма сарóчки, от я ўзе́ла свóй па́латна́, ка́б атрэ́заць дзе́дку на сарóчку, а ё́н і́ зні́к; я-ж з та́й па́ры ўсё́ раскру́чваю́ свóй,—от ба́чыш,—ка́жэ́,—ко́лька ўжэ́ па́латна́ накі́дала; на́ два́дцаць гадо́ў ста́не, бу́дзе на́шым дзё́цям і ўну́кам, а свóй усё́ такі́, як бы́ў.—Да́в́даўса багаты́ брат, які́ цуд зрабі́ў светы́ Пе́тро́, й ста́ло ба́гатаму́ за́вісно. Рас-

пытаўса ён, як было й чакане, ці не прыйдзе светы Петró. На другі дзень ба́чыць ба́гаты, што бе́жыць чужы саба́ка; ухапіў ён ка́мень і папусціў у саба́ку. Тым ча́сам ідзе светы́ Петró. Прóсиць е́го ба́гаты, каб зайшоў у ха́ту. Петró зайшоў. От жо́нка ба́гатаго ла-ба́гла скара́й па во́ду, а Петró й зник. Гледзя́ць людзи да й дзі-вятца, што ба́гаты ўсе збіра́е кам’не да но́сиць на свóй двóр, а е́го жо́нка ўсе но́сиць у ха́ту во́ду. От е́на на́насіла вады ўжо поў́ную ха́ту да й е́щё прэ. Уба́чыў то́е б’дны брат і дага́даўса, што гэ́то так зрабіў светы́ Петró, каб не быў такі за́вісны ба-га́ты брат.

П’ерэсказа́ль И. Аземша.

С. Лучицы.

17. По́шасць і памо́рак.

Даўн’ей быў вельмі до́бры адзін го́д: харо́шая о́сень, роўная зима́, а весна́ це́плая, паго́дная. У́ночы йдзе ціхенькі, це́плы до́жд-жык, а ў дзень я́сно св’я́нцць со́нейка да так грэе, што, здаётца, паса́дзі на по́лі дзіця́, та й то́е вы́расце. У́се расце на по́лі, бы на дро́жджах. Ра́ды людзи, што даў Бо́г ураджа́й. Прышло́ л’ёта. Нихто́ й не памета́е тако́го до́браго, паго́днаго л’ёта! У́се здра́зіло. Я́гады хаць шуплю́й, а грыбо́ў у л’ёсе да ўсе́ляка́ў гу́бы — хаць кае́й. От ідзе адзін чалав’ёк па л’ёсе, ба́чыць, аж седзі́ць на пні я́каясь вельмі го́жая маладзі́ца й трыма́е ў прыпо́ле снóп жы́та да тако́го бо́йнаго, яко́го той чалав’ёк е́щё ніко́лі не ба́чыў. Пады-шоў ён блі́жэ й ба́чыць, аж маладзі́ца пла́чэ да сва́імі доў́гімі валаса́мі я́шчэ во́чки ўціра́е. Адгарну́ла маладзі́ца валасы́ й ат-кры́ла гру́дзі. Ба́чыць чалав’ёк, аж ву́ж упіўса ў са́мую цы́цку й е́се маладзі́цу. Хаце́ў гэ́то чалав’ёк за́біць та́го ву́жа, але́ маладзі́ца то́лько прамóвила: „веле́кі ураджа́й, да не бу́дзе каму́ спа́жыва́ць“ И зні́кла. Прышоў чалав’ёк у село́ й раска́звае, які ба́чыў чуд. Спужа́ліся людзи. Чака́юць веле́ка́ў по́шасці, ці памо́рку. То́лько

ось пѳзно лавілі дзецюкі рыбу да й заначавалі калé ракі на грудку. От седзяць ены калé агню да апѳкаюць рыбу. Нѳч цѳхая, як у вусе; тѳлько рыба пляскае ў рацé. Алé ось узышоў мѳсяц. Стáло виднѳ, хаць игѳлки збiрай. Бáчаць ены, аж за ракою падышли к бéрагу якіясь дзвѳ вѳльми страшныя бáбы. Кѳсы ў их расплэцены, твар цѳмны, бы земля, тѳлько вѳчы блищаць. Падышли ены к рацé й прѳсяць дзецюкоў каб перавезлі их на другі бéраг. Дагадаліся дзецюкі, што гѳто не бáбы, а пѳшасць на людзѳй и памѳрак на гаўядо. Спалѳхаліся дзецюкі й давай у их кiдаць га-лавѳшками да махаць зубленкамі. Хацѳлі тѳе бáбы перш па клатцэ перайцi цѳраз рѳку, алé як убáчыли агѳнь, спалѳхаліся й пашлi назáд. Ось и чѳюць лѳдзи, што за ракою пашлá пѳшасць ламáць людзѳй, а памѳрак касiць гаўядо, й давай ены дзень и нѳч клáсци су сих канцѳў селá агѳнь, каб не падпусцiць пѳгани блiзко. От тѳлько так уратавáли сваé селѳ. Мнѳго памѳрло людзѳй, мнѳго прапáло гаўядка. Тѳлько к зимѳ трѳхи хварѳбы атаймавáліся. От з таѳ пары и давай лѳдзи клáсци агѳнь да рабiць курѳдым, як пачѳюць, што хварѳба ци якáя пѳшасць падхѳдзиць.

Пересказаль И. Аземша.

С. Лучицы.

18. Завидны пѳп.

У аднагѳ вѳльми бѳднагѳ чалавѳка памѳрло дзицi. Прѳсиць бѳдны чалавѳк сусѳдзей зрабiць дамавіну й вѳйкапаць магiлу для дзицiяци. Алé, вѳдамо, калi чалавѳк багáты, та ўсѳ емѳ памагáюць, а бѳднему—нихтѳ. Прасiў, прасiў бѳдны чалавѳк, але нихтѳ не пашѳў капаць яму. Гѳрно емѳ, слѳзы так и цекѳць, бы з берѳзины сѳк. Немá чагѳ рабiць, трѳэ йци самѳму капаць яму для свагѳ дзицiяци. Кáжущь гѳто вѳльми велiки гѳрѳх, алé што зрѳбиш, калi ат бѳднагѳ й лѳдзи атступiліся. Узяў бѳдны чалавѳк заступ и пашѳў, алé перш зайшоў кѳ папу й прѳсиць, каб пахаваў дзицi.—

Добрэ,—кажэ пѡп,—тѡльки ты мнѣ перш прынесь дзѣсяць злѡтых
и павасьмінку аўсá.—Немá,—каá,—баццѡшко, ў менé ни аўсá, ни
грѡшэй.—И давай прасіць, каб пѡп пахаваў дзицá так, а што ён
ужэ пѡтым атрѡбиць. Куды там! Пѡп нехѡчэ й слѹхаць. Як ни
прасіў бѣдны, пѡп стайць на сваём да й тѡлько. Заплакаў бѣдны
з жалю й пашѡў капáць магілу. Ось капáе ен да капáе й выкапаў
гарцѡк з грашымá: чырвѡнцы аж зьяюць... Панёс гѣто бѣдны ча-
лавѣк гарцѡк з грашымá да гаспѡды й схавáў егѡ пад пѣч, а
адзин чырвѡнец прынѡсінць папѹ. Здзивиўся пѡп, аткуль гѣто ў бѣд-
наго зѡлато й давай выпытваць. Бѣдны ўсе й расказаў, як было.
От пахавáли ў бѣднаго чалавѣка дзицá. Самá пападзá з папѡм
пѡтым зайшли ў хáту к бѣднаму на памінки. Тѡлько пѡзно разыш-
лися ўсѣ. Астаўся бѣдны чалавѣк адзин з жѡнкаю. Прышѡў гѣто
пѡп дамѡў и хѡчэтца емѹ атабрáць ат бѣднаго грѡшы. Зарѣзаў гѣто
ён казлá, абвернуўся ў казліную шкѹру, прыладзиў и рѡги да й
пашѡў у сáмую глѹпась к бѣднаму пад вакнѡ. Прышѡў, высунѹў у
вакнѡ галавищу з рагáми й кажэ нѣмым гѡласам: „атдай маѣ грѡшы“.
Спалѡхаўся бѣдны чалавѣк и атдаў гарцѡк з грашымá. Ухапíў
пѡп абѣручки гарцѡк и пабѣг дамѡў. Прыбѣг, хѡчэ пастáвиць
гарцѡк на стѡл, да нѣльга,—рѹки прырасли. Папрѡбувала пападзá
садрáць з папá казліную шкѹру. Куды там! И шкѹра, й рѡги пры-
расли. Што ни рабíў завíдны пѡп, ничѡго не ўрадзиць. Прышлѡсо
прасіць бѣднаго чалавѣка, каб ён забраў сваѣ грѡшы. Сабрáлися
лѡдзи, дзівятца на папá, а ён тѡлько казлінаю барадѡю трасѣ.
Ось прышѡў бѣдны чалавѣк и як узíў сваѣ грѡшы, дак и шкѹра
з папá звáлилася, да не тѡлько казліная, алé й свая. От якí быў
завíдны пѡп.

Пересказалъ И. Аземша.

С. Лучицы.

19. За добрае злым запла́та.

Ишоў мужы́к у вóсень пэра́д свѣ́там з гумна́ ў ха́ту. Гумно́ было́ далёко ат селя́; н́о́ч цёмная, хаць во́ко вы́каль. Ускінуў му́жык на плэчы́ пусты́ мешо́к и це́п, закурыў лю́льку да й памале́ньку сўне́тца, ка́б у паце́мку на што́ не наткнѹ́тца. Заблудзіў му́жык и пашо́ў у дру́гі бѡ́к. Насу́нуўса му́жык на во́ўка й хацѣ́ў е́го мала́ціць це́пам. А во́ўк ка́жэ: „лежа́чаго не б́ю́ць. Ба́чыш, мене́ ўха́ніла па́стка. Аслаба́ні мене́, му́жычо́к“. Му́жык аслаба́ніў во́ўка, бо й во́рага ў бедзѣ́ шко́да. А во́ўк и ка́жэ: „це́пер я тебе́ за́бм“.— За што́-ж ты мене́ зье́сі?—пыта́е му́жык,—я-ж тебе́ з беды́ вы́зва́ліў?!—За до́брае злым запла́та,—ка́жэ во́ўк.—Ну, ка́лі так,—ка́жэ му́жык,—хадзѣ́м и ка́го сустрѣ́нем, папыта́емса й ка́лі ё́н ска́жэ, што за до́брае злым запла́та, та та́гды ты мене́ зье́сі.—До́брэ,—ка́жэ во́ўк. И пашлі́ е́ны да́лей. Иду́ць е́ны да йду́ць. От пача́ло свита́ць. Ба́чаць, аж сланя́етца ў хмы́знику га́лѡдная, слепа́я кабы́ла. От му́жык и пыта́е е́ѣ, ци пра́ўда, што за до́брае злым запла́та.—Пра́ўда,—ка́жэ старáя кабы́ла.—От, як я была́ ма́ладáя, здра́вая да до́брэ служы́ла свайму́ хаджа́ину, та та́гды ё́н мене́ карма́ў, дагляда́ў, а як састáраласа, упáла на но́ги, да́к от як ё́н мене́ дагляда́е, што́ я падыха́ю з го́ладу. Заўсё́ды за до́брае злым запла́та.—Хацѣ́ў во́ўк зѣ́бсци, чалавѣ́ка, але́ той атпра́сіўса е́щэ́ пачака́ць да дру́го́го ра́зу. Иду́ць е́ны да́лей; ось вала́чэ́тца ста́ры саба́ка. Зноў́ пыта́е му́жык и саба́ку, ци пра́ўда, што́ за до́брае злым запла́та.—Пра́ўда,—ка́жэ саба́ка,—бо паку́ль я быў ма́лады́ й до́брэ служы́ў сва́му хаджа́ину, да́туль ё́н ся́к-так е́щэ́ мене́ карма́ў и трыма́ў у дамѡ́ўцэ, а от, як я сапе́ў да зане́бж, да́к ё́н и пра́гнаў мене́ з ачо́ў, и я здыха́ю з го́ладу. Э́гэ-ж, за до́брае злым запла́та.—Атпра́сіўса му́жык у во́ўка е́щэ́ трѣ́йци раз папыта́ць, ка́го сустрѣ́нуць. Иду́ць е́ны, аж и бе́жыць лис. Му́жык и пыта́е е́го, ци пра́ўда, што́ за до́брае злым запла́та.—А на што́

табѣ гэта знаць?—пытэе лис. И сказаў мужык лісу, як ён воўка з беды выбавіў і што ён за тое хочэ яго зьбісеці.—Брэшэш,—кажэ лис,—як ты, такі недошлы мужык, да мог воўка выбавіць, хадзім, пакажы.—Пашлі ены на тое мѣйсцэ, заліз воўк у пастку, а лис і кажэ: „а ну, мужык, пакажы, як ты малодціш“. Дагадаўся мужык, замахнуў цёпам да па воўку, да па воўку. Забіў мужык воўка да й захацілася ему прынесці бабе лісаву шкуру, от ён як махне цёпам да лісу па галавѣ. Лис і звіўся, толькі ўспіў прапантаць: „за добрае злым заплаці“, а мужык палажыў ліса ў мѣх і папёр да гасподы.

Пересказаль Рѣдкій.

С. Б. Рожинь.

20. Брахня.

Быў адзін такі пан, што штоб ему хто ні сказаў, та ён усё кажэ, што праўда, так. Хто ему ня хлусіў, ніхто не можа так схлусіць, каб ён сказаў, што гэта непраўда. Вельмі любіў той пан слухаць касы. Хлусіць ему хто якую байку, а ён усё за кожным словам кажэ: „праўда, так“. От захацілася таму пану пачуць такую каску, каб сказаць, што гэта непраўда; але ніхто не можа прыдумаць такое касы. Абецаў той пан даць жменю золата таму, хто скажэ такую каску, каб пан не павѣрыў. Нашоўся адзін пъянчужка. Звалі яго Ахрэмам. Ён свайго хаджайства не маў, бо быў вельмі велікі гультай і пъяница. Пашоў Ахрэм к пану казаць касы. Доўго казаў Ахрэм пану ўселякіе байкі, а пан усё кажэ: „праўда, так“. Кажэ Ахрэм,—от іду я да йду па вадзѣ, а рака шырокая, што й берагоў не бачно, але ось выскачыў з вады медзьвіждзь, задраў к верху хвост да ка мнѣ. Што тут рабіць! Перш я схаваша ў бабравіну, але не мог там уседаць, бо хтось наклаў на днѣ ракі агню і нарабіў токога куродыму, што дым вочы выедае, навед рыба пачала пірхаць да чмыхаць носам. Вывлез гэта

я з бабравіны, а медзвѣдзь ка мнѣ... От я сунуў ему руку ў горло. Ён туды-сюды—только хвастом круціць. Засунуў гэта я руку далей і ўхапіўся за хвост. От як убраў я за хвост, закруціў яго на руку да як упёрся, дак і вывернуў медзвѣдзя трыбухамі наверх. Толькі равэ медзвѣдзь, а кусатца не можэ, бо зубы тырчаць ва ўсё стораны. — Праўда, так, — кажэ пан. — Пашоў я далей, аж бачу узсёло на пчалу двананцать медзвѣдзей. Я бѣгці да бѣгці, ратаваць пчалу. Бѣг ад ранку да самага змроку. Тым часам медзвѣдзи зьбілі пчалу, толькі кастачкі асталіся. Прыставіў гэта я пчаліныя косці к хмарце да й палѣз на неба. Узлѣз на неба, пабачыўся з бацькам сваім да з дзѣдам. Падпайлі ены менэ трохі, й немагу я найці астрогі, каб злѣзці з неба. От убачыў я кучу мекіны. Давай гэта я з мекіны виць вероўку. Звиў вероўку, привезаў еѣ за неба й спускаюся ўніз. Ось леціць матыль. Як махне ён крылом, вероўка й парвалася, а я палецѣў у ніз да й упаў у пекло. — Праўда, так, — кажэ пан. Зірнуў я ў пекле, аж чэрці на паньскѣм бацьку смалу возяць, да гадамі падганяюць. — Хлусіш, галган! — крыкнуў пан. — Не можэ таго быць! — А калі пан не вѣрыш, та паглядзі сам, — кажэ Ахрэм. Заплатіў гэта пан Ахрэму жменю золата да й гѣдзи казкі слухаць.

Пересказаль Рѣдкій.

С. Б. Рожинь.

21. Вада памагла.

Жалитца адна маладзіца, што ёй ат гаспадара жыткі нема: як толькі сьдѣтца, та перш свѣратца, кліну́тца, зневажаюць адно друго́го, а потым гаспадар давай еѣ биць. И так немаль кѣжыи дзень. Церпѣла, церпѣла маладзіца й давай шукать людзей, каб памагли. Яких толькі забабонаў и прымхаў ена не рабіла, — нічо́го не памагае, ещѣ гарей бѣе гаспадар; бо ён перш не піў, а як па-чаў з жѣнкаю калацітца, дак стаў пиць. Хадзіла маладзіца й

уірошчу, пасціла й с'ём пішниц, давала гаспадару зельеў піць—
ещё гарей идзе ў их калатня. От парадзили людзи схаdziць ещё
к старенькаму дзедку, моо ён што парадзиць. Недалёко ат селá,
кале перавоза жыў саб' той стареньки дзедок. У лётку ён лавіў
рыбу й перавозіў у чоўне, каму трэ, цэраз рэку. За тое ему да-
вали хл'б и страву. Так и жывіўса саб' дзедок. От прыходиць к ему
малаdziца й жалитца на сваю беду. Паслухаў дзедок и дае ей
пляшку вад'.—На,—кажэ,—гэтае з'лье. Як прйдзе гаспадар у хату,
ты наберы егó ў рот, не каўтай (глытай), а так и держы ў роце,
та гаспадар и не будзе не толькó биць, але й зневажэць.—Падзи-
кувала малаdziца й пашла да гасподы. От як прышоў гаспадар у
хату, ена й набрала ў рот вад', трымае й маўчыць. Так прайшоў
адзин дзень, други, цэлая недз'лька, а гаспадар и палцам не за-
чэпиў е'. Рада малаdziца. Хвалиць з'лье, што даў дзедок. Толькí
ось в'шла ўся вадá з пляшки. Зноў давай ены сварытца да ка-
лацитца. Удругае пашла малаdziца к старенькаму дзедку, прóсиць,
каб даў ещё з'лья. Даў дзедок пляшку вад'. От и ўтрэйки пры-
ходиць малаdziца к дзедку па вóду. — Эй,—кажэ дзедок,—мала-
dziца, малаdziца, ци ты небачыш, што гэто прóстая вадá! Вадá,
бáч, таб' памагла, бо як ты наберэш у рот вад', та й немажэш
аскирзэтка, а маўчыш, як-жэ кажуць, бы вад' ў рот набраўшы.
От гаспадар хаць аблае себе, калí е за што, ты маўчыш и ён за-
маўчыць. В'даеш, што бабу б'юць за язык. Кáжуць: за губу да
ў губу. От идзиш,—кажэ,—дз'тки, з Бóгам да не напрыкрайса сваму
гаспадару, а л'пш прамаўчы, та ўсё будзе дóбрэ.—З та' пары жы-
вучь малаdziца з гаспадаром ладком и никóли не свэратца.

Пересказаль И. Аземша.

С. Лучицы.

22. Нашоў грошы.

Кали Бог дась, та й в акно падась.

Усё людзи кажуць, што на Купало ў нёчы цвице папераць, и хто найдзе той цвёт, той можа з им найці й узяць заклётые грóшы. От на Купало згаварыліся дзецёки йци ў лёсе, шукаць цвёту папераці. А ў том селё жыў адзіп чалавёк ещэ малады, алё разумны. Ен и не багаты быў, алё не наракаў на Бога: гараваў, маў кусок хлёба, нікого не крыўдзіў, ниякаго ліха ў егó не было на сёрцы, от ён и шасліво жыў. Приходзяць к ему дзецюкі й клічуць иці шукаць грóшэй. А ён каа: „чагó я пайдў шукаць грóшэй? Кали Бóг дась, та й вакно падась“.—Ну, чакай, —кажуць дзецюкі,— пакуль Бóг у вакно падась!—А сáми й пашлі ў лёсе. Прахадзіли ены ўсёю нёч—нічóго не нашлі, тóльки страху нацерпёліся. Вёдамо, нёчу на Купало пóвен лёс уселякаё нёчысци. Перш их чорт вадзіў па лёсе, й ены не магли трапиць наза́д к селу; трэйко падхóдзили к свайм гóмнам, алё не пазнавали сваё будоўли и зноў варóчались ў лёсе. Пóтым стáла падмáньваць их якáясь нёчысь и чуць не завелá ў балóто й такую нётру, што насілу ены вёбрались. От чуюць ены, што за кúстам плачэ дзиця. Ены туды, а ено ўжэ плачэ дáлей. Ены йдуць дáлей, а ено зноў абзываётца дáлей, мóо за кро́каў двáдцаць: ведзё их у гóущэчу да ў тхлань. Залёзуць ены ў вёжар па сáмае гóрло,—тагды ено засмеётца, зарагóчэ, бы жарабёц и зникне. Мúчылись ены ўсёосеньку нёчку, тóлько ось стáло свитаць. Бáчаць ены, што забілись ў сáмую нётру. Вёбрались гёто ены аттуль, выходзяць на шлях и бáчаць, аж на дарóзе лежыць дóхлы саба́ка.—А што,—кажуць,—Паўлюк казаў, што кали Бóг дась, та й вакно падась; занесём ткалё ему гётаго дóхлаго саба́ку.—Узели гёто ены тагó саба́ку й папёрли ў селó. Паўлюк жый у самóм канцы селá. Нёчка цёплая, аж па́рышь. Бáчаль ены, што

ў Паўлюка акно атчынена; от ены й упёрли праз е́го до́хлаго саба́ку Паўлюку ў ха́ту. Кіну́ли ены́, але́ чу́юць, што́сь забра́цало, бы́ гро́шы разсы́паліся. На заўтра́ пыта́юць ены́ Паўлюка́, што́ ему́ Бо́г пада́ў в акно.—Э́гэ-ж, дзя́куваць Бо́гу,—ка́жэ Паўлю́к,—пада́ў Бо́г це́лую то́рбу гро́шэй. — Дага́дзіліся та́гды дзецю́кі, што́ ены́ ўкі́нулі Паўлюку́ ў ха́ту не саба́ку, а то́рбу, зро́бленую з саба́чаў шку́ры, по́ўную гро́шэй. Пабо́жжалі ены́, да не́ма чаго́ рабі́ць. А Паўлю́к дава́й спажыва́ць гро́шы.

Пересказа́ль И. Аземша.

С. Лучицы.

23. Грошы цвитуць.

Пашла́ гаво́рка па селу́, што́ на бе́разе, кале́ ракі́, гдзё́ зда́ўна мно́го кашцо́ў, гро́шы цвиту́ць. Ка́жуць—ужэ́ ко́лько раз ба́чылі зда́ле́ка, што́ на яко́мсь кашцо́ў ў но́чы гары́ць агонь; але́ то́лько хто́ зхо́чэ пады́ці бли́жэй, як той агонь і па́тухне. І пашла́ гаво́рка, што́ ў кашцо́х зако́наны за́кляты́е гро́шы; ены́ й цвиту́ць, хо́чуць, каб іх хто́ вы́бавіў з землі́, бо мо́о й ім ця́жко лежа́ць без дзё́ла. Дак от гаво́раць, што́ той і той ба́чыў, як цвиту́ць гро́шы, але́ ніхто́ не вё́дае, як іх узя́ць. Вё́дамо, к за́клятым гра́шом ні́льга па́дступі́тца. Ка́жуць, адзі́н чалавё́к ужэ́ про́буваў, але́ тако́го набра́ўса страху́, што́ чуць жыў прыбы́г да гаспо́ды, да й пракача́ўса ў хо́ндзі недзё́ль з шёсць. Але́ ось быў у нас лехча́й, зва́лі е́го Ничы́парам. Ма́быць ё́н тро́хі зна́ўса з усе́лякаю пёчысьёю, бо быва́ло пады́дзе к жарабцо́ў, пагладзі́ць е́го па аза́дку,—той і стайце́, як укóпаны. Вы́лехчае́ гэта́ Ничы́пар жарабцо́ў, а той і не чу́е, ба́тца́ гэта́ му́ха ўкусе́ла. То́лькі адзі́н раз ка́жуць Ничы́пар такі́ наскóчыў на тако́го жарабцо́ў, што́ як тра́пнуў, дак у Ничы́пара зу́бы й вы́сыпаліся. Дак от Ничы́пар і надума́ўса ўзя́ць ты́е гро́шы, што́ цвиту́ць кале́ ракі́. Узяў гэта́ ё́н залезні́к і пашоў шука́ць гро́шэй. Лё́то. Но́чка хаць і це́мная, але́ це́плая, ці́хая. То́лько

46757
Цёраз недзёлю, а моо й дзвё прыходзиць к таму ведзьмару й прось-
ниць, каб ён вырваў тую заламку. Пашлі ены на поле. Падышоў
ведзьмар к заламце на шагёў дваццаць да й кажэ, што не можа
йці далей, такая моцная заламка. Скінуў гэто ён нагавіцы й са-
рочку да так, як маці радзіла й папоўз к заламце ракам. Паўзэ
й усё стогне, што вельмі моцно ўдзёняно. Маўчаў гэто, маўчаў той
чалавёк, а як падышлі другіе людзі, ўзсёў на ведзьмару вёрхам,
дастаў з пад палы гараннік да давай палёсуваць ведзьмару.—
От-жэ я табё, хварець,—каа,—тваёй матары, пакажу, як моцно
ўдзёняно, бо гэтую заламку я зрабіў сам.—Равё нёмым голасам
вёдзьмар, а той егё лўпниць. Биў-биў, покуль здаволиўса да й пы-
тае:—а што,—каа,—не будзеш больш добрых людзей чмўниць?—
Не буду,—просьтца ведзьмар,—только пусці жывогё.—Пусціў той
чалавёк ведзьмару. Усхانیўса гад, забыў и сарочку й нагавіцы
апануць да так и сунў наўцекача. Падзівіліса людзі, думали
перш, што ведзьмар тагё чалавёка з свёту зжывё, алё бачаць,
што той чалавёк жывё сабё й не лыс, пачали гаварыць, што ма-
быць той чалавёк мацнёйшы ат ведзьмару, калі так з егё напнў.
Годзі ведзьмар з таё пары чмўниць. Алё не доўго жыў, бо вельмі
егё збиў той чалавёк. Дак от якіе е ведзьмары.

Пересказаль Рёдкій.

С. Б. Рожинь.

25. Што майстар, та злодзей.

Жыў сабё адзін пан. У егё было много маёнткаў, много пад-
данных. Багаты быў пан. Мало ён жыў у маёнтках, а ўсё вёдзиў
за граніцу. Маёнткамі рондзили камысары да акамоны. Набраў
пан з селу хлопцаў и отдаў их у Аршаву, а моо й за граніцу
вучыць кагё на шаўца, кагё на краўца, альбо рымара, кагё на сталь-
маху, кагё на кавалю. Вернуліса тые хлопцы па наўце й рёбляць
усё па пана. От вернуўса раз пан, прываў тых майсцерёў и пы-

тае, што ены наўчыліся й што маўць рабіць. А ены кажуць, што ўсё маўць. Рад пан, што ў егo е сваі майстры. Ён, бачыце, думаў, што егo падданыя нічога неўмбюць рабіць. Сам ён, вёдамо як пан, нічога неўмбю. От уздумав той пан жаніцца. Знайшоў сабё харoшую, маладую панёнку, а сам ужэ сiвы, стары. Не спадабаўса ёй стары пан, але бачыць, што ў егo многа маёнткаў — пашлa. От жаніўса пан и пабхаў з жoнкаю за граніцу. Ци доўго, ци кoратко ены вёздили, тольки пaни не дае пaну, да й усё. — Нема, — каа, — ў менё таго, чаго ты хочэш. — Ну, добра, — кажэ пан, — у майх маёнтках е такiе майстры, што ены ўсё ўмбюць рабіць. — Прыбхали гэто ены ў маёнтak, от пан пазваў майстроў и пытае, ци зрoбляць ены пaни тoе, што трэа. Адзiн гoжы, малады майстар и вiзваўса зрабiць усё, што трэа, толькo прoсiць у пaна матарылу. Дае ему пан уселякаго матарылу, атвoдзiць ему у пакoях мбiсце калé пaни, каб толькo ён скарэй рабiў. Пашоў той майстар к пaни. Паглядзёла пaни на гoжаго майстра. Спадабаўса ёй майстар и давай ены рабiць рaзам. Праходзiць недзёля, а мoo дзвё. Рoбiць майстар, што хочэ. От здаволилися ены, тагда майстар и кажэ пaну, што зрабiў. Даў пан майстру гасцiнца и велёу ему жыць у пакoях и рапараваць пaню, калi трэа будзё. Ось на другi дзень прываў пан майстра да й кажэ: „але што майстар, та злoдзей; я табё даў цёлую бaбровую шкору, а ты устaвиў пaни толькo кусoчак“.

Пересказаль Рёдкiй.

С. Б. Рожинь.

26. Скорам.

Атслужыў маскaль мoo гaдoў двaдцaць и варoчаўса ў сваё сёлo. Вёдамо, даўнбi чаўнki ешэ не было, й маскaль ишоў пбiшки. Доўго ён ишоў, мoo недзёль шёсць, але от ужэ падышоў блiзкo к роднаму селу. Прытупаўса маскaль, не мoжэ iцi далей и заначаваў ён у аднoм селё. От пасадзiли маскалi вечэраць, пастaвили кварту гарёлкi. Вiпиў маскaль, пасилкаваўса трoхи й пачаў рас-

ка́зваць, як служыў, гдзё што ба́чыў. Вёдамо, маска́ль, хлусіць до́брэ ўмёе. Стаў ён выхваля́цца, як ему́ до́брэ было́ пад кане́ц, як ён быў у аднаго́ ахви́цэра, як ему́ ахви́цэры падвы́пішы жме́няю дава́лі гро́шы. Ча́стэе хаджа́нн маскала́я, а той ужо́ й так асала-вёў. Вёдамо, што ў цверо́заго на мы́слях, то ў п'я́наго на язы́це. Выхваля́ецца маска́ль, што мно́го нажыў гро́шей и паказаў ма́галь-тэйку з чырво́нцамі. Пёзно ены́ каля́калі, аб усём га́манілі, па-ку́ль маска́ль зсу́нуўся з ла́вы й захро́п. Пазы́рыўся хаджа́нн на маскала́вы гро́шы й, як усё леглі спаць, па́дкараўся да й зарэ́заў маскала́я. Нёч—ма́ци. Нихто́ не чуў и не ба́чыў, як хаджа́нн вы́цял маскала́я ў кане́ц села́ да й запе́р его́ пад мо́ст. Стаў ён разбярáць маскала́ю клу́нак, ба́чыць, аж там мно́го пира́жкоў з мя́сам. От ён вы́нес гэты́е пира́жкі да й пихнуў на ву́лицы пад мо́сцік, от яку́ра́т пе́рад сваёю седзі́баю, бо ўжо́ нёльга́ было́ несці́ да́лей—ужэ́ світа́ло. Загі́б маска́ль, як ка́жуць, прапа́ў и шчо́рачки не пашлі́. Прайшо́ дзе́н пяць и за́гаманілі лю́дзи, што ба́чылі, як ишоў маска́ль да гаспо́ды й гдзёсь загі́б. Дачу́ласо нача́лство, и пача́лі таго́ маскала́я шука́ць. Сагна́лі людзе́й, абшука́лі лёс, балóто. Прапа́ў маска́ль, як ка́мень у во́ду. То́льки ось гу́лялі на ву́лицы дзе́ццi, перасы́палі песо́чак; ба́чаць ены́, што сві́не што́сь вы́рылі з пад мастка́. Сышлі́ся лю́дзи, зирну́ць, аж там маскала́вы пира́жкі з мя́сам. Пача́лі дапы́тватца да да́шукватца й да́йшлі, хто за́біў маскала́я. Ператраслі́ таго́ хаджа́нна, гдзё маска́ль нача́ваў, и нашлі́ маскала́ё дабро́. Нема́ чаго́ за́піра́цца, прызна́ўся той хаджа́нн и паказа́ў, куды́ маскала́я схавáў. Закава́лі гэ́то таго́ хаджа́нна ў ка-ло́дки да й павелі́ ў вастрóг. Там и пы́таюць, на́што ён схавáў пира́жкі пад мо́ст, а ён и ка́жэ: „Ба́чыце, пира́жкі з мя́сам, а была́ серада́, ско́рам ё́сци мя́со, от я й за́пе́р скаро́мны́е пира́жкі пад масто́к“.—Да́к ты ба́яўся граху́ ё́сци ў се́раду скаро́мнае́, а не ба́яўся граху́ за́біць чалавё́ка,—ка́жуць ему́. Не вёдаю́, так ка́жуць, мо́о была́ й пра́ўда.

Пересказаль И. Аземша.

С. Лучицы.

27. Мужык, пан и ксёндз.

За штось пан вельми абазліўса на ксёндза. От и захацѣласо ему напійць над ксёндзём, але так напійць, каб ксёндз не дагадаўса, хто гэта так зрабіў. Думаў, думаў пан, нічога не прыдумае. Седзіць пан сердзіты да толькі вусы кусае. Тым часам прыходзіць к ему мужык. Бачыць мужык, што пан вельмо моцно штось думае, да не можа агарнуць сваёю паньскаю галавою й захацѣласо ему памагці пану свайм дурным мужыцкім розумам. — Памагай Бог, паночку! — Кажэ мужык, и целюх пану ў ногі. — Табѣ што? — Пытае пан. — Паночку дарагеньки! — кажэ мужык, — пан штось думаеш вельми моцно; скажы мнѣ, моо я памагу свайм дурным мужыцкім розумам, — и плюсь пана ў руку. — Што ты — каа — паможэш! мнѣ трэа напійць над тым галтанам ксёндзём. — Добра, паночку. Заўтрэ пан пабачыць, як я наплю над ксёндзём. — Ну глядзі, калі добра зробіш, та заплачу, а калі нѣ, та зьесі бизноў. — Слухаю — кажэ мужык, и пашоў на рэку. Налавіў гэта мужык ракаў, папрыклёйваў им свѣчачки, папускаў ракаў у садү перад ксёндзёўскімі вёкнамі да й пазапальваў свѣчачки. Поўзаюць ракі. Вечар ціхі, як у вусе. Гараць свѣчачки ў травѣ, бы зорки. Падышоў мужык пад вакно и клічэ ксёндза. — Хто там? — пытае ксёндз. — Анял з неба. — А чаго ён прышоў? — Па ксёндзёўскую душу. Велено еѣ атнесці ў неба. — Рад ксёндз. Атчыніў ён акно, зирнуў, аж у травѣ гараць свѣчачки, бы зорки. Павѣрыў ксёндз да й высунуўса ў вакно. Мужык падетаўіў мѣх, а ксёндз шусь у мѣх. Ускінуў мужык мѣх на плэчы и папёр у свінюшник, кінуў там мѣх з ксёндзём и запёр дзверы. На заўтрэ, ўжэ сёнейко високо, мужык пашоў к пану й просіць, каб пан прадаў ему парсюка. От пан и пашоў з мужыком к свиніошнику, паглядзѣць парсюка. Падходзяць ены туды. Скрыгичуць свіне ў свиніошнику, аж дзверы грызучь. От атчыніли дзверы; выбегли свіне; зирнуць ены

ў свиніюшник, аж там седзіць у вуглѣ ксёндз у адной сарочцэ, чупь жыў ат страху.— Чагó гэта,—пытаетца пан,—сюды забраўса ксёндз дабрóдзей?—Маўчыць ксёндз зўбы сцяўшы, так ему́ sóрам. Пасмейўса пан и даў мужыку́ мно́го грошэй.

Пересказаль И. Аземша.

С. Лучицы.

28. Радзинки й паминки.

Пашоў адзін чалавѣк у свѣт. Доўго ён ходзіў, мно́го бачыў уселякаго дзiва на бѣлѣм свѣце. Мно́го ён обышоў краёў, мно́го бачыў уселяких людзей. Усюды людзи рóдзятца, жывуць и памп-раюць; усюды часам плачуць, а часам скáчуць; усюды е людзи дóбрые й лихiе. Тóлько ўсюды людзи трымаютца свайгó абычая. Прышоў ён у вадну́ вёску да й заначавáў. Тóлько ось даў Бóг дзень, усхапіўса ён, з прасо́ня да й не разпало́пае, чагó гэта ўсѣ ў ха́це плачуць. Перш ён думаў, што мóо хто памёр, абó другóе якóе нещáсце, да й пытаецца, чагó гэта ены так гало́сяць. А ему́ й ка́жуць, што затым плачуць, што радзіласо дзiця, от ены апла́кваюць егó дóлю, бо невѣдаюць, што егó ў жытцы стрéне. — У нас,—ка́жуць,— такі звы́чай, што заўсюды плачуць, як хто рóдзiтца. Падзiваваўса той чалавѣк да й падумаў, што мóо гэта й праўда, бо невѣдамо, якáя бóдзе, жы́дка гэтагó дзiцяци. Алé ось на другi дзень прахапіўса той чалавѣк да й чуе, што ўсѣ спева́юць, скáчуць да гасцёюць, як на весѣ́ли. Ён и знóў пытае, чагó ены так веселятца. А ему́ ка́жуць, што памёрла маладзiца, от ены й рады, паюць, скáчуць, веселятца, што ена́ перажыла́ гэтую ця́жкую жы́тку.—Як тут не веселiтца,—ка́жуць ему́,—калі гэтая маладзiца ещэ́ ма́ло бачыла беды́ на сваём веку́; а цепёр, як намёрла, та й неўба́чыць. У нас усѣ веселятца, скáчуць, пѣ́сни паюць, як хто ўмрэ́.—Думаў, думаў той чалавѣк, а пóтым и дагадаўса, што гэта праўда. Вѣ́дамо, якáя на́ша слимазёрная жы́тка: часам лѣ́пш памёрци, як гэ жыць.

Пересказаль Gryшко Бондарь.

Дер. Чудинь.

29. Ведзьмак.

Мбо знаёце, от там калé става ещэ й цепэр тырчаць з вады пáли. Кóлись гэто быў млын. Харóшы быў млын, малóў чуць не крúглы гóд. У млынѣ, вѣдамо, заўсёды чэрци живуць, а ў гэтым их так мно́го ўплёнуласо, што бывáло ў глúпась нixтó не смѣў и блízко падыцi к млыну. Тóлько адзiн мёльник ничóго не байўса й цóнгле жыў у млынѣ. Да чагó емú байтца, калi ён даўно з чарцiямi знаўса да су селякаю гэтаю нёчысцёю. Егó й бацько быў дóбры ведзьма́к, паўчыў сына з малёнства. Алé куды бацьку да сы́на! Як падрóс Ничы́пар, дак скóро бацька згураваў. Раз ены чуць зубáми не грызли́са, ўсе спóрыли, хто з их мацнѣйшы, алé нарэшце бацько здаўса, убáчыў, што сын бóльшы ведзьма́р. И байли́са-ж Ничы́пара не то каб тóлько ў сваём селѣ, алé й на дзёсяць миль крúгóм. И чагó тóлько ён не рабиў! Насылаў и хварóбу, и пóжар, и гóлад, и памóрак на людзёй и на гаўядо. Дашоў да тагó, што пачаў камéндаваць и вѣтрам, и сóнейкам, и дажджóм, и пагóдаю, и цeплóм, и марóзам. Церпѣли лúдзи, маўча́ли,— байли́са. Нáвет и бóязно мали́лиса Бóгу, каб паслаў на егó якi нéбудзь канéц. Алé ось раз усахадзiласа вёльми велíкая хвíля. Мно́го ена дзерóў з карéнем павыдзирáла, палама́ла такiе дубы, што мóо ены ўжэ праста́или кóпу векóў. Спужáлиса лúдзи, думали, што прышóў канéц свѣту. Алé ось памалéньку нéбо прачы́спиласо и трóхи супакóбиласа хвíля. Вы́сунулиса лúдзи з паграбóў, зирну́ли, аж млын хвíля пераверну́ла. Спало́халиса, што цепер Ничы́пар са злóсци ещэ гарéйшае лíхо пашлé, алé ба́чаць, аж з Ничы́пара й дух ви́перло. Ра́ды тiе лúдзи. Скарéй пахавáли Ничы́пара й думали, што тут емú капцi. Алé тóлько ось пришлá нóч, глядзiць, аж ён устаў з дамави́ны да и хóдзиць па падóканью. Спало́халиса лúдзи ещэ гарéй, байтца й з хáты вы́сунутца. Недзѣль дзвѣ хадзiў Ничы́пар и мбо хадзiў-бы й бóльш, каб лúдзи не дагада́лиса прыбиць егó аси́навым калóм. Раскапа́ли ены ма́гiлу, аткрывáюць

дамавіну, ба́чаць, аж Ничы́пар лежы́ць мо́рдаю ўткну́ўшыся ў зéмлю. От е́ны й прыгваздава́лі е́го асі́навым кало́м, а во́чы засы́пали пры́скам, каб нічо́го не ба́чыў. От то́лько з та́й пары ўжо́ бо́льш не пашо́ў Ничы́пар па́лохаць до́брых людзе́й.

Пересказа́ль И. Аземша.

С. Лучицы.

30. Мужык и жыд.

У багáтаго жы́да-ландара́ служы́ў сабо́ў адзін мужы́к-пьянчу́жка па́рабкам. Мо́о заты́м ё́н и піў, што нё́льга бы́ло ўзб́йтца на сваё хаджа́йство. Што́ ни ра́біу Я́нко, нічо́го не зр́обіць, грóшэй не нажы́вё, бо ландар то́ лішнюю кватэ́рку за́лічыць, та за но́вые, але́ гнілы́е абóры здзе́рэ́ два зло́тых, та за ла́плены кажу́шак за́лічыць тры́ рублі́. От так усё на́ро́віць, каб заўсе́юды Я́нко ўперо́д забра́ў пла́ту за службу́. Ду́маў, ду́маў Я́нко, як е́му́ вы́братца з лап па́гана́го жы́да, перш піў, а по́тым што́сь наду́маўса. Бы́ло гэ́то ў лё́тку. Пасыла́е ландар Я́нка ў сусё́днее се́ло к ландару́-ж з ка́ртаю. Трэ́а бы́ло Я́нку пера́йці ре́ку бро́цьки. Узя́ў гэ́то ё́н узапа́с адзе́жку, ќінуў на бе́разе сваё́ старэ́нькую сермя́гу й дзи́раву́ю ша́пку, а сам апра́нуўса ў но́вую сві́ту, надзё́ў бры́ль и па́шоў у сусё́днее се́ло к сва́му́ сва́ту. Пра́гасціў там Я́нко тры́ дні́ й прыхо́дзіць к сва́йму́ ландару́. А то́й ду́маў, што́ Я́нко ута́піўса. От ве́чарко́м, як ніко́го не бы́ло ў ка́рчме, Я́нко пра́чыніў дзве́ры й сўне́тца прóсто к ста́лу. Ландар ста́яў пры́ сцені́ й ма́ліўса Бо́гу, да́ як убачы́ў Я́нка, да́к так спужа́ўса, што́ не мо́жа вы́мавіць и сло́ва. Ачу́хаўса трóхи Ле́йзар и пы́тае Я́нка, атку́ль ё́н прышо́ў.—Атку́ль! Вё́дамо атку́ль. З та́го́ свё́ту,—ка́жэ́ Я́нко. Ландар, ба́чыце, ду́маў, што́ Я́нко ута́піўса ў ра́цэ, як перахо́дзіў е́ё́ бро́цьки. Дава́й Ле́йзар пы́таць Я́нка, ці́ не ба́чыў ё́н на то́м свё́це е́го́ ба́цька́ й ма́ткі.—Ча́му́ не ба́чыў? Ба́чыў. На тва́ём ба́цьку́ ча́рці́ смалу́ во́зяць. Ё́н

прасіў, каб ты прыслаў ёму коней. Матка-ж прасіла, каб прыслалі ёй перыну, бо ена спиць на цвикох, набітых у дёшку, й хёдзиць суздром голая.—Даў гэта Лейзар Янку пару самых лёпших коней, а жыдоўка новую перыну да ўселякаго адзёня. Паўхаў сабё Янко ў местэчко, прадаў усё, а на тые грошы даваў сабё спраўляць хаджайство. Завёў гаспадарку, але ось сустракае яго Лейзар.—А што,—пытэе,—ці атдаў коней?—А як-же? Атдаў.—А не хлусиш?—От ещё што! Але тые кони падохли. Бацько твёй прасіў ещё.—Даў ещё Лейзар пару коней и даваў цикаваць, куды их Янко паведзе. А Янко адрэзаў у коней хвасты й заткнуў их у зёмлю калё самаў карчмы, а коней павёў на кирмаш прадаваць. Вышаў Лейзар за карчму, бацьць, аж праўда: Янко паўхаў на той свёт, толькó конские хвасты тырчаць. Шкода стало Лейзару каней. Пацёг ён за хвасты й вёрваў их з зёмли.—Ой гиву́лт! хвасты атарваліса,—кажэ Лейзар.—А Янко спажыў коней, зрабіўса гаспадаром.

Пересказаль И. Аземша.

С. Лучицы.

31. Як жиды школу будавали.

Даўно, вельми даўно гэта было. Мабыць таго не паметajúць нашы ни дзеды, ни прадзеда. Мнё колесь разказваў старэньки дзёд, а ён кажэ ащэ блáзнам чуў ат свайго прадзеда. Ащэ ў нашом краё не было гэтаў погани—жыдоў. Дак ось чорт нахапáў гдзёсь цёлыхъ дванáнцаць жыдоў и прывалок их у наш край на прыплóдак.

Валáндаютца пархáтые, бы трóтни; рабёць ничóго не ўмёюць. Сабра́ліса ўсё кагáлам и даваў гергетáць, як збудаваць школу. Гергетáли ены, гергетáли—нё, без цёсли ничóго не зрбóяць. Даваў ены шукаць цёсли.

Быў там пьянчужка Ива́нчык; ён да ў сяго здóльны: што ни

восьме, ўсё зробіць да ўсё смеётца да кэпикі строіць. А калі ўжэ запьё бывало Ів́анчык, дак не прасыпаётца недзёль дзёў.

От жыды падпайлі Ів́анчыка, ён і ўзяўса будав́аць шкóлу. Цёлю недзёлю піў Ів́анчык, а як трóхи праснаўса, павёў жыдоў у лёсе выбира́ць дэ́рава. Іду́ць жыды праз лёсе, ажнó пэ́рад і́ми паля́нка, а на ё́й цвице́ грэ́чка.—Ів́анчык, до́бры чалав́чак—крыча́ць жыды,—мо́рэ, як ми папливóм?—Э, хваре́ць ва́шуй ма́церы!—ка́жэ Ів́анчык,—гэ́тож грэ́чка, ала́дки бу́дуць.—Иду́ць ены́ да́лей і па́дхóдзяць к раце́.—Ів́анчик, ра́ка,—як нам пераплы́ць?—Онъ кала́дзё плыва́е,—ка́жэ Ів́анчык,—са́дзё́ца да й плывё́це.—От са́мы разу́мны жы́д—ён усё над бу́бляю се́дзёў—асе́длаў кало́ду да й но́ги прывеза́ў к ё́й, ка́б не сва́лі́тца. То́льки ата́пхну́ли жыды́ кало́ду ат бе́рага, як ена́ перакру́ці́ласа ра́зам з жы́дам, то́льки но́ги тырча́ць з вады́.—Гля́дзі,—ка́жучь па́рха́тые,—які́ И́цко разу́мны: е́щэ ре́ку не пераплы́ў, а ўжэ па́нчо́хи су́шыць.—А И́цко то́лько на́га́ми дрэ́гае, чу́ць не захлебну́ўса, ка́б е́го Ів́анчы́к не вы́цяг. Сніў Ів́анчы́к на́гаві́цы, ўскі́нуў их на плёчы́ й павёў жыдоў убрóд. Сам ё́н до́брэ зна́е, як пра́йці, а жыды́ папа́ли ў са́мы ви́р і та́кі на́пи́ліса вады́. То́льки ены́ вы́лезли на бе́раг, ось два жыды́ як шабу́лды́хнутца ў ба́браві́ну, на́сі́лу их Ів́анчы́к вы́цягну́ў. Па́шли ены́ да́лей, а ту́т на́хапі́ласа нóч. Зра́бі́ласа ў лё́се цёмно, хо́ць во́ко вы́каль. Ба́йтца жыды́, ка́б ка́го чо́рт не ўха́піў, а ту́т е́щэ их пу́жа́юць со́вы да еля́кі.—Ів́анчик, до́бры чалав́чак,—про́сятца жыды́,—па́лажы́ ты нас на́нач, ка́б нам мя́́кко бу́ло, як на перы́не. Насце́гаў Ів́анчы́к су́хо́го е́лова́го ве́рша́льнику, па́крыў е́го вё́тка́ми і ка́жэ: „ну, ла́жэ́ца“, а сам атышо́ўса, на́клаў а́гню, па́грава́етца са́бё да на ра́жэньчы́ку са́ло печэ́. Разле́гі́са жыды́ на ла́му, а па́стырча́кі як за́ко́люць им у бо́кі; жыды́ як па́дні́муць кры́к да зра́бі́ли та́кі гармі́дар, што Ів́анчы́к па́дышоў к им з па́пли́скаю й ка́жэ: „ча́го вы раскры́ча́ліса, хі́бо ка́го чо́рт уха́піў“? і дава́й личы́ць их па́пли́скаю.—Раз жы́д, два жи́д,—да заўся́кім ра́зам як пера́цягне́ жи́да па́пли́скаю. Кру́-

цятца жыды, бы вьюны ў гаршкѹ. Личыў, личыў Іванчык да й кáжэ: „не круцѣса, бо нѣлыга личыць“, и зноў пачынае з пачátку. Здаво́лиўса Іва́нчык, —уе́ў—ка́а; стаў и дава́й заку́рваць лю́льку.

— Іва́нчык, до́бры чалавѣ́чак —про́сяць жыды́, —палажы́ нас так, ка́б мы ўе́ў ў се́рэдзину бы́лі. —До́брэ—ка́жэ Іва́нчык и паве́ў жыдо́ў к ве́лізаснаму мураве́йнику, разѓрòб е́го й палажы́ў жыдо́ў усíх ра́зам галава́ми, а сам пашо́ў к аѓню. То́льки ё́н атышо́ў, як за́крыча́ць жыды́, што ве́льми блòхи куса́юць. А гэ́то им так за́дали ды́хту мура́шки. Пашо́ў Іванчык у дру́гае личы́ць жыдо́ў па́плискаю, ка́б вѣ́даць, ци не уха́піў ка́го чорт. Паличы́ў —уе́ў жыды́. Чэ́шутца жыды́, як у карòсе, и про́сяць Іва́нчыка, ка́б ё́н палажы́ў их на па́латки, ѓдзѣ не́ма блòх. Паве́ў Іва́нчык жыдо́ў к а́дру, прыста́виў а́стро́гу й сказа́ў, ка́б е́ны лѣ́зли на́вэрх. Паўзла́зили жыды́ на адзе́р и ле́гли спаць, а Іва́нчык аткíнуў а́стро́гу да й пашо́ў к аѓню.

Спа́ць жыды́ на а́дры, ра́ды, што блòхи не куса́юць. От ужэ́ й даў Боѓ дзе́нь; со́нейко падняло́со з-за лѣ́су, на́чынае пры́пѣкаць. Ужэ́ пара́-б жыдо́м и снѣ́даць, а тут з а́дра нѣлы́га злѣ́зци.—Іва́нчык, до́бры чалавѣ́чак—кры́чаць е́ны—пада́й а́стро́га.—А Іва́нчык пра́жэ са́бѣ са́ло на ра́жэньчыку да ма́ўчыць, як вады́ ў рот на́браўшы. Кры́чалі, кры́чалі жыды́—ни́хто не обзы́вае́цца. Ё́сци хо́чэцца, а не́ма ча́го. Ба́чаць е́ны—на а́дры улы́; от и за́хацѣ́ласо им ме́ду. В́ыня́лі е́ны з у́лья снѣ́д и до́ўжэ́нь,—аж ша́ршні́ як вы́сыплю́ць з ву́лья да пачну́ць ихъ куса́ць. Пу́каютца жыды́ ат бо́ли, кача́ютца на а́дры, а ўце́каць не мо́гуць —не́ма а́стро́ги. От, як трòхи ша́ршні́ ўтаймава́ліса, са́мы разу́мны жы́д-Бо́рух и кáжэ: „я ва́зьму́са за адзе́р, а ты, Шлѣ́ма, бе́ры́са за ме́не, И́цко дзе́ржы́са за Шлѣ́му, а Срòль за И́цка, та́гды́ Ха́им да зе́млі даста́не“. Пабра́ліса жыды́ адзі́н за дру́го́го, але́ Бо́рух як ата́рвётца —от уе́ў й пале́цѣ́лі на зе́млю. Нара́бі́лі жыды́ та́ко́го крýку, што ў́жэ Іва́нчык не вы́церпѣ́ў, шко́да ста́ло, и прышо́ў туды́.

Папра́віліса трòхи жыды́, и паве́ў их Іва́нчык ра́біць кли́ны.

Нарабілі ены́ клинѡў моо з вѡз. Тагды́ Ива́нчык велѣў им до́шки биць. Узберу́тца жыды́ на дзе́раво, зсеку́ць верх и дава́й биць гэтае дзе́раво на до́шки: забива́юць свѣрху клины́, а другі́е жыды́ стаяць пад дзе́равам да памага́юць—за ўсякім ра́зам ка́жуць „гак“! От як за́бьюць свѣрху клины́ ў сук, та ены́ й леця́ць у ніз да жыдо́м па галава́х.—Ой, гива́лт!—крыча́ць жыды́,—Ива́нчык, до́бры чалавѣ́чак, клины́ узгуля́ліся.—Паразбива́ли жыды́ сабо́ў го́лавы, не вы́били ни го́днаѣ до́шки и пашлі́ да́лей. Иду́ць ены́ да йду́ць и ўбі́ліся ў такую́ не́тру, што й свѣ́ту Бога́го небачно́. Про́сятца жыды́, каб Ива́нчык вы́веў их з гэста́го пе́кла. Павье́ў их Ива́нчык у бало́то. Сам ска́чэ з кў́пины на кў́пину й не лыс, а жыды́ непападу́ць на кў́пину, да ўсе шабо́ўсь у гра́зь: вы́мазалися, як чѣ́рци. Другі́ чуць не захлебну́ўся ў ба́гне. Падво́дзиць Ива́нчык жыдо́ў к лазѣ́. Вѣ́дамо, лаза́ пагну́ўшыся расце́. Што сту́пиць жыд на ла́зіну, шакаў́знѣтца на́га, а жыд плясь у гра́зь. Насі́лу парха́тые вы́бралися з ла́зы. Доў́го валачы́ліся жыды́ па лѣ́се, яко́е беды́ ены́ не ба́чыли, які́х стра́хаў не надрыжа́ліся! Камарэ́ча, авады́ й уселя́ки гнюс во́чы им павыеда́ли. Зжа́лиўся Ива́нчык и збудава́ў жыдо́м халу́пу. Абжы́ліся трѡ́хи жыды́, акры́яли парха́тые й знѡ́у слепи́цаю лѣ́зучь Ива́нчыку ў во́чы, каб ё́н будава́ў шко́лу. Не слѣ́хае Ива́нчык, да ўсе́ кпиць з жыдо́ў.—Ну, ка́лі ё́н так — ка́жуць жыды́ — на́кормим е́го гў́гелям, та ё́н не бу́дзе мужыко́м, тра́сца е́го ма́церы.—Накармі́ли гэ́то жыды́ Ива́нчына гў́гелям, палажы́ли е́го ў сваё́й халу́пцэ на пе́рыны й дзвѣ́ры падпе́рли кало́м. Лежы́ць Ива́нчык да ўсе́ ойкае, што е́го абкармі́ли.—А што, ци до́брэ табо́ў нас не слѣ́хаць—ка́жуць жыды́.—Ой, ой!—крычы́ць Ива́нчык,—то́лько вы накармі́ўшы гў́гелям, не вазѣ́це мене́ на са́нях па ралі́, бо тагды́ я не вы́трымаю.—О то-ж бу́дзем ва́зіць—ка́жуць жыды́. Палажы́ли ены́ Ива́нчыка на пе́рыны, вы́несли на́ рука́х на са́ни, сами ўпра́глися й дава́й ва́зіць Ива́нчыка па ралі́. Бе́гуць, аж пе́йсы тра́су́тца, а Ива́нчык то́лько крэ́хчэ на пе́рынах. Ва́зілі-ва́зілі, аж язы́кі

высалапили, а Іванчык устаў з санняў, пасмеяўся з дурных жыдоў да й пашоў да гаспады, бо вельмо скучыў без бабы. Так от як жыды шкóлу будавáли.

Пересказалъ И. Аземша.

С. Лучицы.

32. Баязливый жид.

Пашоў жид у местэчко. Нахавілася нóч. Байца жид, аж дрыжыць, а ярмóлка расцё, аж шапку падымáе. Бежыць жид калé лёсу. Агленётца ён—хтось гóнитца ззаду. Пусцитца жид хутчэй бёгци—не астаётца той, бежыць слёдам. Бёг, бёг жид, чуць духи з егó не выперло, спатыкнуўся да й упаў. Лежыць и не дышэ. Ачухаўся трóхи, зирнуў—никóго нема. Падняўся жид, бачыць, аж гэто за им бёг егó цёнь. Пашоў жид дáлей. Идзэ калé лёсу; бачыць, аж мёсяц идзэ пóручки з им: жид за дзэраво, и мёсяц за дзэраво; жид стáне, и мёсяц стáне; жид пабежыць, и мёсяц бежыць. Зноў спалóхаўся жид, не вёдае, што рабiць. Чёе жид, хтось тарахциць. Гарёй спалóхаўся жид, думае ёдуць разбóйники. Залёз жид у канáву, лежыць, а душа ў пýтки схавáласа. Зирнуў жид, аж ёдзе мужык. Давáй жид прасiць мужыкá, каб ён схавáў егó ат разбóйникаў. Пасадзиў мужык жыда ў дзеругу й кáжэ: „от тут седзи смёло, разбóйники не знайдучь“. Седзиць жид. Ёдзе мужык, а на сустрёк идучь маскалi.—Што ты, мужык, везёшь?—Пытаюць маскалi.—Шкло,—кáжэ мужык. Давáй гэто маскалi биць па дзеруге, каб пазнáць, ци праўда там шкло, а жид седзиць, да тóлько дзинькае.—Дзинь, дзинь!—крычыць жид, а маскалi пёраць егó паплискаю. А мёо там ни яких и маскалёў не было, а гэто сам мужык, каб напужаць жыда, пёрыў егó паплискаю.—Ну, вылазь,—кáжэ мужык;—разбóйники схавáлисá ў лёс.—Вылез жид чуць жыў и давáй дзякуваць мужыку, што ён укрыў егó ат разбóйникаў.

Пересказалъ И. Аземша.

С. Лучицы.

33. Атрабляне.

Сябер расказваў, што жыў у адным селі калдун-ведзьмак. Атакўль толькі к ёму не хадзілі людзі! Ён і завіткі вырываў, і атусяких хвароб выльчваў, і атрабляў, як каму што лихое ўдзяно, і ваўкоў насылаў, і малако ў кароў атбіраў. Усё яго баяліся й гадзілі ёму, як лихой скулі. Куды ні прыдзе калдун-знахор, ці на весёле, ці на радзіны,—ўсюды яго сядзяць на покуць, частуюць, шапкуюць, як перад папóm. А ён седзіць, насунуўшы шапку, да толькі вачыма бліскае, як воўк. От раз у ваднаго чалавёка занепа́ла карова. Жонка казала папрасіць калдуна-знахара, каб пашаптаў, а гаспадар не паслухаў жонкі,—карова на заўтрэ й выпруцілася. Бедзе мужык — нема дзіцям ні каплі малака, а каб купіць другую карову,—грошэй багі іх мёлі. Пашоў той мужык з беды ў карчму, хацёў выпіць кватэрку гарэлкі. Прыходзіць туды, ажнó там седзіць за сталом калдун-знахор; седзіць, люлька пакурвае, чакае, пакуль хто паўкварты паставіць. — Што — каа калдун-знахор — нещасце, Сцепане? — Э́гэ-ж, нещасце. — Гэто, мабыць, удзяно, трэ́а на зóры паглядзе́ць, — Глянь на Бага, Ничыпар, паглядзі на зóры, хто гэ́то мя́ ўдзя́ў, каб ёму дабра́ не было́. — Ничо́го, не бойса, я атрабміо́ — ка́жэ калдун-знахор. Паставі́ў гэ́то ёму Сцепан паўкварты, а другую ўзя́ў у кишэню й паве́ў Ничыпара да гаспо́ды. Спрагла́ гэ́то жонка е́чнаю, — частую́ць калдуна-знахара. Напи́ўса Ничыпар, на́ўса й лё́г спаць. Але ось у са́мую глупа́сь уста́ў і пыта́е Сцепана, ці ён спиць. Сцепан абазва́ўса, што не спиць. — Спи — каа Ничыпар — спи, ничо́го не бойса, — а сам і пашо́ў з хаты глядзі́ць на зóры. Так трэ́йко ён хадзі́ў глядзі́ць на зóры. Але ось на заўтрэ, е́щэ чуць свё́т, чу́юць, аж у сусё́дзей ба́бы гало́сяць: са́мая лё́пшая, зда́ровая карова ў ве́чар на́ўласа, а к свё́ту й выпруцілася. — А што́ — каа калдун-знахор — от і атра-

біў.—Давай ужэ тые сусёдзі прасіць Ничыпара к сабѣ: годзяць частуюць. От так, як і ў Сцепана, напіўса, наѣўса ў іх Ничыпар, да й лёг спаць. Нёчу ён устаў, пытае,—ці вы спіце?—Нѣ,—кажучь—не спімó.—Спѣце, спѣце, нічо́го не бо́йцеса, я то́лько па́гляджу́ на зóры. — И пасу́нуў з хаты на двóр. А ў за́ печку лежаў хлапчúк, гэтак гадóў дванáнцаці падшпáрак, да вельми цикавы. Хóчетца ему́ вѣдаць, як гэ́то Ничы́пар ѓлядзіць на зóры. Вы́лез гэ́то ён з за́печка й ціхенько вы́шаў з хаты да й прытайўса за ў́гло́мь. Ба́чыць, што Ничы́пар пастаяў на ву́лицы да й пашоў азира́ючыся кь сусё́ду на двóр. Доўго стая́й хлапчúк, хацѣў ужэ й́ці ў хату, але́ ось ч́уе, штось у сусё́да ў хлевѣ́ вельми мо́цко стúкае. Падбѣ́г гэ́то хлапчúк к сусё́ду пад акно́, пабарабáниў у абалóнку да й ка́жэ: „Дзяцкó, Микíта, о, дзяцкó, Микíта, по́глядзі́ тко-бо, штось у тваём хлевѣ́ вельми мо́цко стúкае. Запаліў Микíта лучы́ну, ўстúрхаў па́рабка да й пашлі́ ены́ ў хлѣ́ў; ба́чаць, ажно́ Ничы́пар седзіць на са́мум лѣ́пшóм валу́ да зацурко́ўвае ему́ го́рло, а во́л лежыць да то́льки на́га́мі дры́гае.—Што ты—ка́а,—гад, рóбишъ!? Дак гэ́то ты гэ́так атраб́ляеш! — И давай е́го лупцава́чь чымъ папáло. Нарабі́ли кры́ку. Збѣ́гласо паў селá. Насі́лу атратава́ли валá, а Ничы́пара калдуна-знáхара так прыб́или, што думали ён ужэ бо́льш неўста́не. Але́ живу́ч гад, як кóт,—палежаў трóхи без па́мечи, а по́тым и ачу́хаўса, дастáў з кишэ́ни бутэ́лячку гарэ́лки да як паця́гнуў, дак и на но́гі падняўса. Ба́чыць, што е́го вы́кинули за плóт, як сц́ерву, от ён ціхенько й папо́ўз у сýвараты. Тамъ ма́быць атлежаўса й саўсím ускара́бкаўса. Але́ го́дзи с та́й пары́ калдава́ць да атраб́ляць. Дак от як Ничы́пар калдún-знахóр ѓлядзі́ў на зóры да прыраб́ляў и атраб́ляў. А мо́о й усѣ́ ены́ гэ́так атраб́ляюць, чарты́ их вѣ́даюць, не пэ́рад начу́ кажучы.

Пересказалъ Г. Бохматъ.

Дер. Чудинь.

34. Проща.

У глухѡм Палѣси, за балѡтам, за такою тхланью, што аттуль и свѣту Бѡжаго не виднѡ, было сельцѣ. У тѡм сельцѣ была цѣрква, старѣнькая, зкрывѣўшаяся. Недалѣко ат цѣркви стаяла карчма такаяж старая, аблупленая, без страхѣ, с загатаю й падпѡрками. Бѣдны быў там пѡп, бѣдны й рандар; бо кали нема даходу папу, та нема й рандару. Але рандар быў вѣльми хѣтры жyd. Тры дни ѣн седзѣў, ни пиўшы, ни ѣўшы, ўсе думаў, як-бы ему разбагацѣць. Спалохаласа жydѡўка, думае, што мѡжѣ Абрўмка памешаўса. Тольки от на трѣйци дзень Абрѡм сказаў: „рѣхт“ и пашѡў к папу. Пѡзнѡ ѣн седзѣў у папѣ, нѣмаль да трѣйцих пѣўняў, усѣ штось гаварыў папу. От прѣшлѣпаў Абрѡм да гаспѡды, а на другѣ дзень паѣхаў у местѣчко.

От прайшла недзѣля, а мѡо дзѣў. Пачали касѣць. Было пагѡднае лѣто. От вечаркѡм у недзѣлю седзѣць лѡдзи та на прыѣздах, та пад лѣпами калѣ цѣркви, седзѣць, жўпяць, лѡўльки кўраць. Тут жѣ, калѣ сѡмага сѣлѣ, пры рацѣ гуляюць дзѣцци. Вѣчар пагѡдны, цѣплы. От пачалѡ цемнѣць; на нѣбе загарѣлиса зѡрки. Ось бегўць дзѣцци й крычѣць: „сюды, сюды, вонь на рацѣ плывўць зѡрки!“ Паднялиса мужыкѣ, бѡчаць, аж праўда на рацѣ штось плывѣ з вадѡю й кругѡм егѡ як-бы свѣчачки гарѣць. Пабѣгли сказаць аб тѡм папу. Прышѡў пѡп, паглядзѣў и кажѣ, што гѣто цуд. Палѣз стѣраста на званнѣцу й даваѣ званѣць, як на велѣкдзень. Вѣсыпало ўсѣ сѣлѡ к рацѣ. Пабѣг пѡп у цѣркаў, адзѣўса ў рызы да й пашѡў з пратѣсами к рацѣ сустракаць той цуд. Падышли лѡдзи ближеѣ к рацѣ, бѡчаць, ажнѡ плывѣ старая дѡшка, а на ѣй лежѣць абразѡк памѣж свѣчачак. Цѣхо, як у вўсе, свѣчачки гарѣць рѡўно, бы ў цѣркви. Падплыла дѡшка к бѣрагу, заплўталаса памѣж калитак да й стѣла. Узяў гѣто пѡп абразѡк на бѣраг, паставѣў на камени й даваѣ служѣць малѣбен. Усѡды загаварѣли, што ў тѡм сѣлѣ обявѣўса цуд, и павалили атусѡль лѡдзи к тѡў прѡцы.

Несуць ахвіру, хто што можа. Разжыўса скóро пòп, алé ещó бóльш папа разжыўса рандар, бо, вёдамо, хто аткуль ни прыхóдзиць, та ўсе-ж дасць рандару ўтаргавáць. И славитца тая прóща, на ўвесь свёг. Алé кáжуць, што гэты цуд зрабiў рандар, намó-виўшыся з папóм. А Бòг егó святi вёдае! Кáжуць, што з местэчка крамар пазнаў, батцэ гэто той абразок, што ў егó рандар купиў, нiбы для папа. Мóо i праўда!

Пересказаль Рёдкiй.

С. Б. Рожинь.

35. Аб тóм, як ксендзi вылечыліся.

Тры глáдкие, атiлые ксендзi сабралiся ўхаць на вóды лечы́тца. Енi растаўсцiлі, як аткóрмленые вапрукi. Чагó енi не рабiлі, якiх зельёў не прымáлі—нiчóгo не памагáе. Дахтурé кáжуць, што им трэ́а ўхаць на вóды, дак там лóю збóдзе. Паўхали ксендзi па панóх збiраць грóшэй на дарóгу. От прыезджаюць енi к аднаму пану i жалятца е́му на сваю беду́. Прóсиць пан ксендзёў пасилка-вáтца да пераначавáць. Заначавáли ксендзi. От пасадзiў пан их вечэраць да так участваў, што ксендзi i засну́ли пры сталi. Храпуць ксендзi на ўсё застаўкi, спяць так мóцно, што хаць з гармáт страляй—не пачу́юць. От пан велiў их раздзiць, перанесцi ў брóвар да i палажыць там рáзам з браварскiмi рабóтнікамі. Прачухалiся на заўтрэ трóхи ксендзi, алé не вёдаюць, гдзi енi. Алé ось i бóдзяць дзецюкóў набивáць картапля́ник. Паднялiся ксендзi i нехацiлі йцi на рабóту, алé як перацёх их намёсник бизуно́м, небось, пашлi. Рóбяць ксендзi рáзам з другiмi ўсе, што трэ́а ў брóвары, рáзам едуць, рáзам спяць i ни як не мóгуць з брóвара вiрватца. От прахóдзиць недзiля - другáя, i пачало з ксендзёў спадаць сало, а цэраз недзiль пяць енi падгiндзiліся як хартi. Паглядзiць енi адзiн на другóгo i пазнаць не мóгуць, так вы́петрали за гэтыя пяць недзiль. Думали ўжэ ксендзi, што гэто

их чэрпці ўхапілі да й засадзілі ў брoвар на паку́ту; думалі, што ўжэ ім ніко́лі атту́ль не вы́бавіцца. От раз велі́ў пан даць браварскім работнікам ведро́ гарэ́лки, а ксендзoм—лѣ́пшае гарэ́лки, са́мае мо́цнае. Напілі́са ен́ы й без па́меці пазсoвалі́са ў брoвары калé катла́. От як кзендзы́ мо́цно засну́лі, пан велі́ў перанéсці іх у ахвiцiну́ й палажы́ць там, гдэ́ ен́ы лежалі́ першую́ нoч. Прахапі́ліса на заў́тра ксензы́ й трасу́тца, спало́халі́са, што пoзно спáлі; ба́йтца, каб намі́сник не дупцава́ў іх бiззунoм; ста́лі скаре́й апранáтца, алé ба́чаць, аж калé іх лежы́ць ксендзoўска́я адзéжа. Дзiвя́тца ксендзы́ й ачoм не вѣ́раць. Адзѣ́лі́са ен́ы, алé ось прыхóдзiць пан, за́ве гарба́ту пiць. Стаў гáто пан частава́ць ксендзoў да й пы́тае, куды́ ен́ы думаю́ць і́хаць на вoды.—Нѣ́—ка́жуць кзендзы́ ў вадзiн гoлас—це́пер не трéба і́хаць на вoды, бо мы ўжэ вы́лечы́ліса.—От як пан вы́лечыў ксендзoў.

Пересказаль И. Аземша.

С. Лучицы.

36. Кáтаржнік і стараста.

Не рабi лiхoгo й не бойса нiкoгo.
Пра́уда на́вэрх вы́дзе. (Пры́казкi).

Даўно́. Я ещэ́ быў падшпáркам.—Што е́му́ до́ма рабiць,—ка́жэ ба́цько, вѣ́чны пакoй,—неха́й бѣ́гае ў Мiхалé падпáсычам.—И атдаў́ менé ба́цько на ўсе лѣ́то к старо́му пастуху́. Пастух Мiхалé быў ужэ вельмi стары́. Ен усé жы́ццэ пáсьціў гаў́ядо. От так, як i менé, е́го кoлiсь ещэ́ малым атдаў́ ба́цько падпáсычам. Падняў́са Мiхалé на нoгi, алé к тoй пары́ ба́цько памёр, хаджа́йство знішчы́ласо; й стаў ён сам пáсьціць гаў́ядо, перш у селѣ́, а пoтым кашáру ў лѣ́се. Цéлае лѣ́цячко днэ́е й начу́е з гаў́ядам у лѣ́се, а ў зiмку служы́ць у ка́гo-небу́ць. Была́ адна́ маскоўка. Мо́жэ гадо́к не пажы́ла з гаспадарoм, як ен́ы пабра́лі́са, алé ось i забра́лі е́го ў маска́лі. Вѣ́дамо, якáя даўнíй была́ служба́: двáдцáть пяць гадо́ў

служылі. Прапаў гаспадар. Загналі яго гдзесь на Кавказ, ці што. Бывало й карту прысылаў у год раз, а потым і саўсім не вёдамо, што з ім сталасо. Схлэ, схлэ маладзіца: і замуж не можна йці, бо ніхто не знае, мо ёшчэ і жыў гаспадар, і так жыць цяжко. От і ўзела тая маскоўка к сабѣ Міхалі памагаць у хаджайстве. Бывало я адзін астаюся ў кашары, а Міхаль пойдзе памагаць маскоўца сёно рабіць, або жаць, ці араць. От так і прайшла Міхалі ўся жытка. От бывало находзімса за дзень па ўселякуй нётры, загонім гаўядо ў кашару да і сядзімо калё агню. Я лапці плету, а Міхаль кўрыць лёлку да кэжэ кэски. І якіх толькі казак ён незнаў! Гэта ён наслухаўся ат старога пастуха, як быў у яго падпасычам. Але не толькі кэски, ён бывало расказваў і праўду. От як цяпер паметаю, кўрыць Міхаль лёлку і кэжэ, што на яго памеці жыў у сусьдным селі ўжэ стары чалавёк. Гэта быў самы багаты мужык ва ўсёй акрузе. Добра быў чалавёк, вёк ззжыў, а нікого не скрыўдзіў. Усё паважалі яго і выбралі старастаю. Але ось прыехаў станава, сагнаў людзей і кэжэ, што якісь катаржнік прызнаўся перад начальствам, што ён вёдае месца, гдзё сховано многа грошей. Прывелі і таго катаржнаго. Чуць на нагах трымаецца стары катаржнік. Разглядзеўся ён у селі і павеў людзей у лёс к тоўстаму дубу. — От тут, — кэжэ, — схованы грошы, а от калё таё хвёі закопан кўпец, як яго аграбілі. От ён, — і катаржны паказаў на старасту, — адзін упрэвіўся з купцём і хацѣў забраць сабѣ ўсё грошы, але мабыць толькі ухваціў адну жмёню, бо я яго як пырнуў нажэм у бок, дак ён і пакаціўся, як сноп. Пёўне і цяпер ешчэ ё знак на баку, бо я яго добра пачаставаў. Кінулі мы яго як сабаку, закапалі купца, а грошы схавалі пад дубам, да скора нас злавілі. Маё таварышы паўміралі ў Сіберы, а я адзін астаўся і захацѣў, каб дарэмне грошы не прападалі і каб супакёіць дўшу купца, а то ён усё мнѣ снітца, прёснец, каб пахавалі на могилах. — Пабелѣў стараста, як палатно, трасётца, бы асіна. Паглядзеў на яго станава,

зирнуў і ещэ якісь пан, мабыць дэхтур. Пашапталіса ены праміж себе і велілі старасце скинуць сарочку. Спусціў стараста сарочку, глянё, аж на баку пісўх с далёню. Давай гэто людзи капачь калё хвоні. От пракапалі ены па калёно ямку, баचाць, аж там праўда чалавечыя косці. Ужэ саўсім пагнілі. Як убачыў тое стараста, так чуць не абамлѣў. Годзи тайтца; і прызнаўса, расказаў усё, як было. Цяжко было глядзѣць, як стараста валяўса к нагам кожнаго чалавѣка, што там былі і ўсё прасіў, каб даравалі ему сусѣдзи, што ён усю жытну баяўса кары, не прызнаваўса, да падманьваў добрых людзей. Пазбіралі гэто косці купца і отвезлі ў капліцу, накуль зрабілі дамавіну, каб пахаваць на могилах. А пад дубам колько ни капалі, нічога не нашлі; мабыць хтось уперёд наткнуўса на гробы і забраў. От звезалі старасту і павелі судзіць, а потым яго кудысь саслалі, моё ў Сибѣр. Так от як Бог доўго церпѣў, а толькі к старасці пакараў старасту за грэх. Катаржны-ж скоро захварѣў і памёр у сваём селѣ. Его і пахавалі на могилах радам з тым купцём. Даўно гэто было, ой як даўно. Я ўжэ састарѣўса, а мнѣ аб гэтом расказваў Михаль тагды, як я ещэ быў у яго падпасычам.

Пересказаль Микита Капачь.

Дер. Заполье.

37. Чорт и баба.

Жылі сабѣ дзѣд да баба. Жылі ены ў згѣдзе да ў ладу, ніколи не сварыліса, не зневажалі адно другога. Так пражылі ены ўсю жытку і дажылі да старасці. Чорт хацѣў спакусіць их. Два-нанцаць гадѣў седзѣў ён у падпѣчку, алё нічога не зробіць. Выпетраў чорт, бы шкурат. А дзѣд з бабаю живуць сабѣ ладком да Бога хваляць. Хацѣў ужэ чорт кинуць гэтых людзей да йци спакушаць другіх, алё ось раз, чуе, што людзи кажуць: гдзѣ чорт не

ймё, там ба́бу папilé. Пачу́ў гэ́то чорт и пашо́ў шука́ць тако́ў ба́бы, каб ена́ звела́ гэ́тых праўдзі́вых людзе́й. Не до́ўго прышло́со чо́рту шука́ць тако́ў ба́бы: чуць то́лько ён вы́сунуўса на ву́лицу, як ба́чыць, ажно́ бежы́ць за мужыко́м з качарго́ю падты́каная ба́ба й дуба́сиць е́го па паты́лицы й па чо́м папа́ло да крычы́ць на ўсе село́, — ось жэ табо́ў, хварэ́ць тваёй ма́тары!.. Я табо́ў пакажу́, як збо́жэ ў карчму́ цяга́ць... Я табо́ў пакажу́, валацу́га ты гэ́такі. Ат менé не ўто́иша. Я што захачу́, та зраблё́. Хі́бо ты забы́ўса, што ба́ба й чо́рта перахитру́е! — Лу́пиць ба́ба качарго́ю мужыка́, а чо́рт и рад. — От, — ду́мае, — гэ́тая ба́ба ўсе зро́биць, што зхочэ́, трэ́э то́лько к ё́й падка́ціцца. От чорт, каб задобры́ць ба́бу, хацё́ў ё́й прыслужы́цца да й ухапі́ў мужыка́ за каўнёр, каб прытрыма́ць е́го. — Ахъ ты сякі́-такі! — накіну́лася ба́ба на чо́рта. — Свёй сечы́са, рубай́са, а чужы́ не мешай́са. Што́ нёс уваткну́ў у чужую́ за́дницу?.. И дава́й чо́рта перэ́сциць качарго́ю. Насі́лу чорт вы́рваўса да ў но́ги. То́льки на за́гумэ́чи трóхи ачу́хаўса чорт, стай́ць да паскрэ́баецца, бо ба́ба е́му нёмаль усё́ ко́сци палама́ла. Пастая́ў чорт и верну́ўса ў село́. От нашо́ў ту́ю ба́бу й дава́й е́ё праси́ць, каб пама́гла спакусе́иць тых праўдзі́вых людзе́й. — До́брэ, — зга́джаецца ба́ба, — то́лько за тэ́е дай ты мнё́ ша́пку гро́шэй. — Чорт абе́цаў даць ба́бе по́ўную ша́пку гро́шэй, абы́ ена́ то́лько так зраби́ла, каб дзе́д з ба́баю пасвары́лися. — Што, каб пасвары́лися! — ка́жэ ба́ба, — я так зраблё́, што заўтра́ дзе́д не то́лько абла́е ба́бу, але́ й павало́чыць за ко́сы.

Рад чорт. Зно́ў залёз пад пё́ч и седзи́ць, чакáе, што гэ́то ба́ба зро́биць. От гэ́тая сердзі́тая ба́ба, бы не знаро́к бежы́ць з ведро́м и суэ́тракае́ жонку та́го праўдзі́ваго чалавё́ка. Ста́ли ены́ пасеро́д ву́лицы й дава́й саката́ць. Вё́дамо, ба́бы, як сы́дутца, та дату́ль бу́дуць лапата́ць, паку́ль аб усём не пера́гавора́ць. От пыта́ютца ены́ одна́ ў друго́ў, ци́ любя́ць их гаспада́ры, ци́ до́брэ з і́ми жы́вуць. — Мо́й гаспада́р, — ка́жэ сердзі́тая ба́ба, — хаць и пъя́ница, хаць и ла́етца й зневажа́е, але́ так любя́ць, так любя́ць... — А та́я ка́жэ,

што енѣ з свайм гаспадаром так добрэ, так згодно живуць, што дай Бог так жыць усім добрым людзям.—Алэ твоя гаспадар'цебэ мабыць не любіць, калі ніколі не аблаяў, або не выцяў, ці моо ён ужэ неўздольсё?—Пры гэтых славах баба прыгнулася к вуху й штось шапнула сусьдцэ.—Эгэ-ж, праўду ты кажэш, — жаліцца жонка праўдзiваго чалавѣка,—гэта: мае нешчасце.—Ий, родная! калі зхочэш, я наўчу, што зрабіць, дак не толькі штоб што, алэ й не нагалиш! — Ой баюса я, родная, моо ещэ зашкóдзiць. — Нѣ, не зашкóдзiць, ты толькі слухай, зрабі, што я табѣ скажу. Гэта, бачыш, усе нешчасце, што ў тваго гаспадарá пад барадою вырасли сухіе валасы; от каб ты их выразала, толькі, каб гаспадар аб том не вѣдаў, тагды-б вы былі так шчаслівы, так шчаслівы, што-б вам усѣ людзi завiдували.—Як жэ гэта зрабіць, каб гаспадар не вѣдаў?—А от як. Купі гарэлкi, спечы яечню да й напой свайго гаспадарá, а як ён ляжэ да засне, вазьмі нож, пагастры аб прыпек, плюнь трэйко пад пѣч да й выраж тые сухіе валасы. Енѣ так и стырчаць процiў шэрсцы. — Дзякуй табѣ, родная! — Так глядзіж, зрабі сегоднiчы, та заўтрэ ещэ не так падзякуеш: здаволишса, ўсю нóч спаць не дась, як з замаладу, хi, хi, хi!.. — И баба засмейласа да й пашлá да гаспóды.

От толькі сóнейко сѣло за лѣс, жонка праўдзiваго чалавѣка збѣгала ў карчмóу, прынесла квáрту мóцнаѣ гарэлкi й давай прагцi яечню. Тым часам тая баба сустрéла таго праўдзiваго чалавѣка да й кáжэ ему, што ёго сегоднiчы хочэ жонка зарéзаць. Той не вѣрыць, алэ ена клинётца на чом свѣт стайць, што праўда. — От жэ, — кáа — пабáчыш, ена цéбэ сегоднiчы падпóбiць, а як ты ляжэш спаць, та ена цéбэ зарéжэ. От пабáчым. Толькі ты сегоднiчы ўлѣзеш да гаспóды, ена пастáвиць на стóл яечню й пляжку гарэлкi. Гэта, каб ты ўпiўса да не скéмиў, што ена лiхо замышляе. А ты толькі прыкiнса, батцэ спиш, та пабáчыш, што ена бóдзэ рабiць. — Брэшэш, патаскуха! за што менé мая баба бóдзэ рéзаць, калі мы так добрэ жывём,—маўляў справедлiвы чалавѣк и пацéкса

да гаспóды, каб скара́й аб то́м сказа́ць жoнцэ, але то́лько ён пераступі́ў парoг и зирну́ў, што жoнка ўпра́ўду пражэ́ яéчню, дак и прыкусі́ў язы́к.—Эгэ́,—ду́мае,—ма́быць пага́ная ба́ба не браха́ла.—И прыкі́нуўса ён, (што) ба́тцэ ничо́го не вё́дае, каб паглядзі́ць, што з гэста́го вы́дзе. Пазира́е ён; ось жoнка спекла́ яéчню, паста́вила на сто́л пля́жку гарэ́лки й ка́жэ: „Пасилку́ўса“. — Што гэ́то ты, ба́бо? Хі́бо сего́дня свя́то, ци што?—Нё́, гэ́то кума́ мнё́ дала́... Вы́пи, не ка́лі то́е бу́дзе.—Вы́пиў ён ча́рак зoтры гарэ́лки, зьёў яéчню да й вы́цягса на ла́ве, нибы́то засну́ў. Храпе́, ба́тцэ спи́ць, а адны́м во́кам пазира́е. Ба́чыць, аж жoнка ўзела́ велі́зны нoж и дава́й е́го вайстры́ць аб пры́пек. — Ну,—ду́мае,—пра́ўду ка́зала пага́ная ба́ба. — От навайстры́ла жoнка нoж, плóнула трэй́ко пад пры́пек так, што аж во́чы чо́рту заплевáла, и падхóдзиць к гаспа́дару. То́льки ена́ ўзела́ гаспа́дара́ за бо́раду, а той як усхва́дитца, хoпи́ць её́ за ко́сы да пачне́ перэ́сциць на чо́м папа́ло. Крычы́ць ба́ба на прамі́лы Бoг: „лю́дзи до́брые рату́йце!“ А ён лу́пиць, як Сидараву казу́. — Ось я табё́, хваре́ць твайму́ ба́цьку да стагна́ць тваё́й ма́церы, ось я табё́ пакажу́, як гаспа́дара́ рэ́заць!—Чуць не за́біў дзё́д ба́бу, але сусё́дзи пачу́ли кры́к, збё́глися й абратава́ли. Рад чорт, вы́лез з падпё́чка, праце́р во́чы да то́лько хвасто́м ви́ляе. И панё́с ён ба́бе гро́шы. Прыпе́р це́лы мёх. А ба́ба паста́вила ўверх дном велі́зную бо́чку, праре́зала ў днё́ дзі́рку, а на её́ пала́жыла дзі́равую ша́пку. Сы́паў, сы́паў чорт у ша́пку гро́шы — ни́як не напо́ўниця. Знаў ён, гдзё́ ў землі схoваны гро́шы. Палецё́ў, прыце́г ещэ́ мёх. Сы́паў, сы́паў, а ша́пка ўсе непо́ўна. Падняў ён трóхи ша́пку, ба́чыць, аж ба́ба е́го перахитры́ла. Як за́кмёў тэ́ чо́рт, дак и кі́нуўса к ба́бе з кулака́ми. Уха́пила ба́ба ви́лы да й ка́жэ: „ну, падлё́сь, дак я табё́ атра́зу бё́льма вы́калю“. Спу́жаўса чорт и пераско́чыў цераз плóт. Ба́ба за им. А чорт уха́піў oжах и абараня́етса.—От,—ка́жэ ба́ба,—паку́ль ты мнё́ зрoбиш oжа́гам адну́ дзі́рку, та я табё́ ви́лами дзвё́. — Давáй меня́тца, — ка́жэ чорт.—Давáй.—Паменя́лися ены́ й дава́й. бй́тца. От ба́ба што-пы́рэ

о́жагам праз плёт, та ўсе ў чорта пападзе, а чорт пыраў, пыраў, да ўсе вілы ў плоце застраюць. Ба́чыць чорт, што нічо́го з ба́баю не зробиць, а ена́ е́го́ скóро зробиць як рэпато, и дава́й прасі́тца.— Го́дзи, ба́бо! Дава́й памі́рымса. Я е́щэ дам мѣх грóшэй, то́льки скажы́ ты мнѣ, ў чом гэ́то ў баб седзи́ць си́ла. — До́брэ, — ка́жэ ба́ба. Палецѣў чорт и па не́малом ча́се чуць плі́щыць мѣх грóшэй. А́тдаў ба́бе грóшы да й пы́тае: „ну, ў чом ва́ша си́ла?“ — От у чом, — ка́жэ ба́ба. Тут ена́ подне́ла падо́л и паказа́ла чо́рту свае зѣ́лье. У таго́ аж во́чы на лоп ви́перло. От чорт туды́ да й схава́ўса, то́льки падо́л у ба́бы скалыхну́ўса. От з та́й пары й седзи́ць там у ба́бы чорт. Лю́дзи ўсе вы́ганяюць е́го́ атту́ль о́жагам, да не мо́гуць ви́перци.

Пересказаль И. Аземша.

С. Лучицы.

38. Хаўрус.

Налави́ў мужы́к вельмо харо́шаѣ ры́бы и панёс у двóр к па́ну. Чуць плі́щыць мужы́к ры́бу, а насустрэ́к бежы́ць жы́д. — Сто ты, Я́нко, несёш? — Ры́бу. — Ну, ка́му ты е́ѣ несёш? — Панесу́ па́ну гасци́нца, мо́о што дась.—Ну, цѣ́с, Я́нко, ва́зьмі́ мене́ ў хаўру́с.— Хадзѣ́м, ка́ли хо́чэш, — ка́жэ Я́нко. От прыхо́дзяць е́ны ў двóр к па́ну. Забѣ́г мужы́к у пека́рню й сказа́ў, як прычапі́ўса к е́му́ жы́д, каб узя́ў е́го ў хаўру́с. Пачу́ў то́е ле́кай и сказа́ў па́ну. От пазва́ли мужы́ка с жы́дам к па́ну. Мужы́к стаў упэ́рад, а жы́д ззаду. — Дзе́ньдо́бры па́ну! — А цо по́веш, Я́нко? — Усе, до́брае, па́ночку. — А па до́брум цо? — От прыне́с па́ну гасци́нца ры́бы.— До́бжэ, коха́нку. — А ты, И́цко, цо по́веш? — Я ра́зам, па́ночку.— Я́к ра́зам?—У хаўру́се, па́ночку.—А, ну, то до́бжэ. Цо-ж то́бе даць за ры́ба? — пы́тае па́н Я́нка.— А што па́ньска́я ля́ска.—Дам то́бе пу́лко́рца пшани́цы. — Э, дзя́куваць, па́ночку, але́ й ма́ѣ дзя́нці

ніколі не ўлі пірагѡў. На што мнѣ пшаніца, — кáжэ мужык. А Іцко стайць збѡку да штўрхае мужыка. — Янко, дўрень, беры пшаніца. — Нѣхцѣш, — кáжэ пан. — Ну, то дам тѡбе кѡня. — Э, куды мнѣ, панѡчку, паньськкі кѡнь. Ещѣ разтрасѣ маѣ кѡстачккі. — Музык, дўрень, беры каня, — шѣпчѣ Янку Іцко. — Ну, то дам тѡбе дзѣсенць рўблкі. — Э, куды мнѣ, панѡчку, такіе грѡшы. Ещѣ хто забьѣ. Маѣ, й бацьккі нїколі не мѣлкі тѡлько грѡшей. — Музык, дўрень, варѡна бѣры грѡсы, — шѣпчѣ жыд. — От як закрычыць пан, — дак цѡж я тѡбе дам, галган? — Пшаніцы нѣхцѣш, кѡня нѣхцѣш, пенѣндзы нѣхцѣш, так я тѡбе дам пендзѣсѣнт бязўнов! — Дзякуваць, панѡчку! От гѣто брáлі маѣ бацьккі й дзѣды. — От павелі мужыка с жыдам на стáйню, расцѣгнулі й даваі лупіць. Палажылі мужыка бліжѣй, а жыда дáлей. От хурман размахнѣтца, размахнѣтца, да як смальнѣ жыда, дак таму аж зѡрки з ачў насыплютца, а па мужыку бязуном и нерацягне. Круцітца жыд, як на гарáчум жалѣзе, лае да клінѣ мужыка, а Янко равѣ ваўсе грѡло, нїбыто ему вѣльмо бѡлячо. Атпчылі жыду двáдцать пяць. Усхаліўса ѣн, схваліў сваѣ пліондры да наўцекача, тѡльки пантѡпли митўсятца. Заплаціў пан мужыку за рыбу й ещѣ даў гасцінца. Ідзѣ сабѣ Янко да лѡлячку пакўрвае; бáчыць, аж бежыць на сўстрѣк Іцко. — А сто, трáсца тваѣй мацеры, музык, хам, — крычыць Іцко, — не хацѣў пшаніца, не хацѣў конь и грѡсыккі не хацѣў, дак от табѣ ў срака! — Да й табѣ-ж мабыць трѡхкі ўсыпалі ў азáдак. — Сто мнѣ, сто мнѣ? Менѣ тѡлько кончыкам, а цѣбѣ ўсім бузунѡм. — Гѣ, калі хаўрус, дак хаўрус. Трѣэ каб было парѡўну, — кáжэ Янко, — хадзѣм хїбо ещѣ к пану. — Падніў гѣто Іцко лапсардак да як сунуў, дак и канѣм не дагѡніш. Атбѣгса трѡхкі й крычыць: алѣ менѣ тѡлько кѡнчыкам, а цѣбѣ ўсім бузунѡм!..

Пѣрѣсказаць І. Аземша.

С. Лучыцы.

39. Медзвѣдзь.

Ци вѣдаеце, скуль узяўса медзвѣдзь? Медзвѣдзь перш быў такі-ж самы мужык, як и ўсё мы гарапашнікі. Даўно тое было. Людзей было мала. Гэта цепер так наро́ду намно́жыласо, што чуць земля их паднимае. Каб не ўмерли, таб небо падперли. А даўнѣй людзи жылі сям-там па лѣсе; лавілі звѣра, птушак, а ў азѣра да ў рэках — рыбу. У лѣтку збіралі ягады, грыбы, абó капалі карэне й запасілі на зіму. Больш усе́го запасілі арэхи й мёд. Пчол тагды было багачко. Енѣ са́ми вадзіліся у дуплях и ў землі ў но́рах. Па лѣсе й цепер е́щэ е пчо́лы ў дуплях. Их называюць слепат. Людзи шука́лі пчол у дуплях, и хто пѣршы знайшоў, таго й былі тѣе пчолы. Ен абвѣзваў тое дзѣраво, гдзе знайшоў пчолы й ужэ нихто не май пра́ва их чапаць. Але́ быў адзін гультаеваты мужык. Ему́ не хацѣласо са́мому шукаць пчол, дак ён выдзираў чужы́е. То́лько ця́жко было́ ему́ ўзла́зиць на дзѣраво. От и пачаў ён шукаць тако́го калду́на, ка́б так удзѣ́ляў, што́б лёгчѣй было́ ла́зиць на дзѣраво. За се́мю лѣ́самі да за се́мю бала́тамі жыў такі калду́н, што ўсе мо́г рабі́ць. Пашоў той чалавѣ́к к таму́ калду́ну. Ідзе́ ён да йдзе́ лѣ́сам, ба́чыць—лі́па абвѣ́зана; ду́мае—пчо́лы. Падышоў бли́жэй, зирне́, аж ду́шлэ су́здро́м ні́зко, а ў ё́м мёд. Вы́драў ён тѣ́е пчо́лы й папо́ў да́лей. Ба́чыць дру́гое дзѣраво абвѣ́зана. Вы́драў ён и тѣ́е пчо́лы. Падхо́дзиць ён к земля́нцэ та́го калду́на. А калду́на не́ма́ до́ма. Глядзі́ць ён, аж тут-же пры са́мой земля́нцэ ў дзѣраве пчо́лы. Дава́й гэта́ ён их дра́ць. Але́ ось ідзе́ калду́н. Зирнуў калду́н на та́го чалавѣ́ка да й ка́жэ: „ну, з гэста́х пары́ й ты, й тва́ё дзѣ́ццi, й усе тва́е ко́тло бу́дзецѣ то́льки пчол дра́ць“. И абери́нуў калду́н та́го чалавѣ́ка ў медзвѣ́дзя. Так от атку́ль узяўса медзвѣ́дзь.

Пересказаль Рѣдкі́й.

40. Ластаўкі.

Даўнѣй ещѣ землі не была такая грѣшная, як цепѣр. Сам Бѡг хадзіў па землі й учыў людзѣй, учыў, што людзі ўсѣ браты й што енѣ павінны й жыць у згѡдзе, як браты. Алѣ людзі чым далей, тым гарѣй грашылі й не захацѣлі слухаць Бѡга. Нашліся й такіе людзі, што гаварылі, што саўсім Бѡга нема-ш; а як прышоў на зѣмлю Хрыстѡс, дак паганые жыды ўздумалі Его раскрыжаваць. От зрабілі енѣ крыж и давай кавать гвазды, каб ими прыбіць к крыжу ногі й рукі Хрыста. Накавалі енѣ гваздѡў и ўжѣ хацѣлі прыбіць Хрыста; алѣ тым часам прылецѣлі ластаўкі й расхапалі ўсѣ тые гвазды. Жыды ў друкое накавалі гваздѡў цѣлую кучу. Зноў налецѣло ластавак, бы цѣмная хмара, й расхапалі енѣ тые гвазды. У трейці раз накавалі жыды гваздѡў. От падлецѣлі ластаўкі, каб расхапаць тые гвазды, алѣ им Бѡг велѣў не чапаць. Паднеліся ластаўкі высока, высока к небу й паднелі такі плач и крык, што Бѡг зжэліўся пад ими й сказаў им, што за тое, што енѣ разбірали гвазды, нихтѡ з людзѣй ніколі не будзе их чапаць. С таѣ пары ластаўкі смѣло живуць и рѡбляць сваѣ гнездѣчка пад стрѣхами, й нихтѡ их не чапае. А часам и да гэтаѣ пары узлетаюць ластаўкі высока, высока к небу й крычаць, плачуць, свѡратца з Бѡгам, на што Ен непазволю ім расхапаць гвазды, й паганые жыды ими прыбілі Хрыста к крыжу. От чаму грѣх чапаць ластавак, бо гѣто бѡжая птушка.

Пересказаць Рѣдкій.

С. Б. Рожинъ.

41. Цыган.

Прычапіўса к мужыку цыган.—Дай миѣ, б́атю, са́ла; дай ме́ду; дай круп. — Берэ́ цыга́н у мужыка́ ўсе, што́ ни ўба́чыць. Ны́льга аткаса́тца ат цыга́на, слéпням у во́чы лѣ́зе.—Нема́ ў мене́ са́ла,— ка́жэ мужы́к, — нема́ ни ме́ду, ни круп. От хиб́а ка́лі ўжа́ ты так пражэ́шса лизну́ць ме́ду, та хадзѣ́м тка́ле падгля́даць пчо́лы.— Хадзѣ́м, хадзѣ́м, ба́тю! — ка́жэ цыган. Узя́ў мужы́к ли́паўку й зу́бленку, й па́шли ены́ з цыга́ном у лѣ́с. Со́нейко ста́йло на паўд́ні. Печэ́, як у пéчы.—Ото́-ж сма́лиць,—ка́жэ мужы́к,—и дава́й падо́лам саро́чки вы́цира́ць лы́сину. От пады́шли ены́ к дубу́. На дубе́ вы́со́ко ўсця́гнуты ў́лей. Мужы́к прыста́виў а́стро́гу.—Ну, лѣ́зь,—ка́жэ цыга́ну, — па́дгля́дваць пчо́лы. — Палѣ́з цыган. Узабра́ўса к ў́лю, прывеза́ў себé́ поя́сам к ра́лу й дава́й атчы́няць до́ўжэнь. То́льки ё́н пры́атчыні́ў, а атту́ль як вы́сыплю́ць ша́ршнё да́ пачну́ць цыга́на пекці́; кру́читца цыга́н, бы́ вьон у́ гаршкы́.—Ба́тю, пада́й тэ́е!—крычы́ць мужы́ку. Мужы́к узя́ў ли́паўку й хо́чэ лѣ́зці па а́стро́зе.—Нѣ́! пада́й тэ́е!—Мужы́к узя́ўса за са́кѣру.—Нѣ́, ба́тю, пада́й тэ́е!—нѣ́мым го́ласам крычы́ць цыга́н. А ту́т ша́ршнё ре́жуць е́го, бы́ на́жэм. — Ба́тю, жы́ў не бу́ду,—крычы́ць цыга́н,—пада́й тэ́е!—Ё́н хацѣ́ў ка́б мужы́к ска́рэй пада́ў зу́бленку, а́ле забы́ўса, як е́на́ на́зыва́ецца. — А ча́рты це́бе́ вѣ́даюць,—ка́жэ мужы́к,—што́ та́бѣ́ трэ́э,—й узя́ўса за зу́бленку.—Тэ́э, тэ́... —кры́кнуў цыга́н и гры́ману́ўса да́лоў, чу́ць печанцы́ са́бѣ́ не атса́дзіў. На́сілу ачу́хаўса цыга́н. А́ле як ми́ну́ласа бо́ль, та́ й забы́ласа, й цыга́н аста́ўса цыга́ном: што́ ўба́чыць, то́е й ця́гне, а ка́лі не даю́ць, та́ слéпням у во́чы лѣ́зе.

Пересказаль Рѣдкі́й.

С. Б. Рожинь.

42. П ђ п.

Быў адзін пђп, да такі паг'аны, што як егђ й землі насіла. Прђсто драў з людзђй шкуру. А да баб быў такі пђдки, што нђмаль усіх маладзђц перапрђбуваў. Ужђ збірђліся дзецюкі абстрыгђцы емў кђсу, да паперабывђць нђгђ, алђ баяліся грахў. Жыў у тђм селђ хлђпец, сиратђ, алђ вђльми ўдалы, да ўсегђ здђтны. Перш ђн слўжыў, пђрабкам, а пђтым зарабђў грђшђй, пабудаваў сабђ хђту й завђў хаджђйство. Алђ, вђдамо, што гўмно плђчђ без гђспадарђ, а хђта без гђспадђны. Так і емў кђпсько без гђспадђны. От давађ ђн свђтаць сабђ дзђўку. Вђбраў сабђ сђмую гђжую дзђўку, а на вђшнягђ Микђлу ђнђ й пабрђліся. Жывўць Сђмко з Матрунаю да Бђга хваляць. Матруна ещђ пахарашђла. Убђчыў еђ пђп—и нђжыў: трасђтца, бы асђна, алђ ничђгђ не зрђбђць, бо Матруна вђльми лђбђць свайгђ Сђмка. Алђ ось пђрад дзђсятухаю выладзђла Матруна свайгђ Сђмка ў балђто рабђць сђно. Ёнђ й сђмђ хацђла ђхаць з ім, алђ ђн кђжђ, што нђмђ камў астђтца ў дамђўцђ. Пађхаў Сђмко адзђн на цђлых дзђвђ недзђвђ. Асталђса Матруна аднђ. Сўмно ђй аднђй. У дзђнь ещђ начаўсђсьсенько, а прђйдзе нђчка—седзђць Матруна да плђчђ. От даў Бђг недзђвђлку. Даглђдзђла Матруна гђспадђрку, сђла калђ акнђ, пазђрађ на загўмђчђ, як там дзђўкђ з хлђпцамі жартўюць, смеюцца, пђсђни паюць, а сђмђй так калђ серца й завђло: апанаваў такі жалђ, што не мђжђ вђтрымаць—седзђць і плђчђ. Алђ ось идзђ пђп і пытађ, чагђ ђнђ плђчђ. — Так, бацђюшко, з дђбрагђ рђю,— кђжђ Матруна. Пђп зайшоў у хђту, разсђўса на лђве, пазђрађ на Матруну да ўсђ кђвађ гђлавађю. — Што гђто—кађ—Сђмко нарабђй?! Што-ж гђто бўдзђ?! — Спужђласа Матруна, а пђп кђжђ: „Як же гђто мђжна? Гђто-ж Сђмко недарабђў дзђцђ, гђто-ж ђнђ бўдзђ без гђлавы“. Што-ж тут рабђць, бацђюшко? — пытађ Матруна. — Што рабђць... Хђбо ось я памалђса да дарабђю табђ дзђцђ.—И пђчаў пђп малђтца да дзђцђ дарабђць да так захадзђўса, што Матруна аж пђчалђ крычђць. Здавођўса пђп і пашђў да

гаспóды. Тым часам зыскаўса да гаспóды Сёмко, а Матру́на й навалі́лася на е́го, што гэта́ ён нарабіў. — Дóбрэ—ка́жэ—што пòп дарабіў дзиця, а то было-б без галавы.—Дагадаўса Сёмко, як пòп накіпiў над е́го жóнкаю й дава́й ён думаць, як-бы замесці́цца пацў. Кóнчыласо л́ёто. Узяліса людзи с́ьяць жыто. Ба́чыць раз Семко, што пòп на а́гарóдзе берэ канóпли; падхóдзиць ён бліжэй и прóсиць пажычыць бóрану. — Дóбрэ,—ка́жэ пòп,—вазьмi хаць аб́ёдзьве. Онъ у пав́ьци стаяць бóраны. Там калé свирóнка, мабыць, мату́ля з панéнкаю мак бяюць. Скажы́ им, неха́й даду́ць аб́ёдзьве бараны. Прышоў Сёмко к пападзі́ да й ка́жэ: „мату́лько, вел́ьў ба́цюшко, каб вы й панéнка дали́ ми́ аб́ёдзьве“. — Што ты гавóрыш,—ка́жэ пападзі́, — не мо́жэ гэта́ быць?! — Папыта́йцеса ў ба́цюшки,—ка́жэ Сёмко. Пападзі́ кiнула прáник, падышла́ к плóту й пытае́ папа́: „а ци даць Сёмку?“ — Да́йце, да́йце,—ка́жэ пòп,—да́йте аб́ёдзьве. — А што́? я казаў. — Ничóго не зрóбиш,—трэ́ба ба́цюшки слўхаць. — Павелí гэта́ ены́ Сёмка ў свирóнак и дали́ аб́ёдзьве: перш пападзі́, а пóтым—пападзі́нка. Пападзі́-ж ничагу́сьсенько, на́вет вёльми да-вóлна,—спадабалáсо, а пападзі́нка такі аж заплака́ла, не хац́ьла дава́ць Сёмку. Ма́быць у с́ё быў якісь свóй панiч. Спра́виўса Сёмко да й пашоў да гаспóды. Седзи́ць пападзі́ з дачкóю, маўча́ць: сóрам им адна́ другóй у вóчы зирну́ць. Ось прыхóдзиць пòп. Не ўспiў ён пераступи́ць цёраз парóг, як на е́го накіну́лася пападзі́, як жыды́ на гáмана, крычы́ць: сякі́, такі, ты! Неха́й то ужé менé знева́жыў, дак нашто́-ж ты сказаў, каб ещэ́ й Ма́ша дала́. Тут пòп дагадаўса, што е́го Сёмко падмануў, прасiў барóн, а ўзяў жóнку й дачку́ й рабиў з iми, што сам хац́ьў. Злўе пòп, як сам себе́ за сра́ку не ўку́сиць, алé ўжэ ничóго не зрóбиць. От на другí дзень, сустрака́е ён Семка, параўняўса й ка́жэ: „Дзеньдóбры, Сёмко, барóн пазычаўшы!“ А Сёмко: —дзеньдóбры, ба́цюшко, дзеце́й дара-бляўшы.—Прыкусиў пòп язы́к и пасу́нуў да́лей.

Пересказаль Яковъ Керножицкий.

Сел. Бёлое Болото.

43. Вельми навучны.

Жыў сабѣ жыд слаўны да гучны да вельми навучны. Ен нічога не глядзѣў, толькі на біблі седзѣў, бо такі рózум маў, што й на свѣт не пазираў; на землі й пад землею ўсе бачыў, усё знаў і ніко́го не пытаў. Раз мужык падняў драбіны да й паставіў іх к страś. Думаў, як жыды навучнаго рабѣя там абступяць, та с страхі йгруш ён натрасе. Да жыды ўбачылі драбіны, а на іх дзіўнае дзіво: над страхою верх драбін карова абмарала. Жыды думалі, думалі, судзілі да к такому дзіву рózуму не прылажылі. Дóўго гергеталі да й па вельми навучнаго паслалі. Падышоў ён пад драбіны, прыціс к ілбó палец і стайць, мысліое. А тым часам свёрху свѣжы гнóй пецэ з страхі да дóлу да й якрáз навучнаму на мórду. Тут ён цыцальнікам уцёр трóхи мórду да й прамóвиў слово, да такое слово, што аж пах пашоў. Жыды слўхаюць ушáми, нюхаюць насáми. А кругóm той запах хóдзиць, бы ў хлевѣ весно́ю. От сказаў той жыд вельми навучны: „карова стала на лоб, уперлася на рóги, а хвастóm свёрху закруцілася да й намарала на драбіны“. Жыды пацмóкали, пакивалі галава́ми да й павелі пад рúки вельми навучнаго рабѣя ў хáту. Ідзé рабѣй і нóг не падымае, толькі шмыгае пантóплями. „Ой, яки-ж ён разúмны, яки-ж ён письмённые“—кажуць жыды. Тым часам рабѣй залѣз пантóплями ў сáмую кúчу. Тут пашоў ещé лѣпш такі пах, што й жыды насы пазатыка́лі.—Ой, яки ён навучны, яки ён разúмны!.. Гэ́то ён зрабіў, каб паказаць, што мы проціў е́го—пфэ!—Тут падышоў мужык, ён паглядзѣў, паслўхаў да й кáжэ: „Пархúцьки вы, пархúцьки пагáные, рáзам з свайм рабѣям! Ен такі письмённые такі навучны такі разúмны, што за рózумам і свѣту не бачыць“.

Пересказаль І. Аземша.

С. Лучицы.

44. Мудры Салимон.

Не было на свѣце разумнѣй чалавѣка, як Мудры Салимон. Салимон знаў усё, што робитца на небе и ў землі, знаў зачѣм и дзеля чаго усё на свѣце так, як е. Только трох рэчэй не знаў Салимон, гэта—на што на свѣце павук, гад и блаха (скочка). И думаў Салимон, што Бог абмануўса й сатварыў павука, гада й скочку, а што енѣ на свѣце не патрэбны.

Але ось у царстве Мудраго Салимона быў мецѣж. Салимон сабраў войсцо и пашоў на мецѣжникаў, але к тым падышоў неприяцель. Войска ў егѣ, як цёмная хмара. Бѣўса, бѣўса Салимон,—ничѣго не зрѣбѣць: егѣ войсцо кладзѣтца, бы травѣ пад касѣю. Бачыць Салимон, што прышла бедѣ, кѣнуў ен войсцо, а сам пабѣг у гѣры. Бачыць неприяцель, што Салимон уцѣк у гѣры й пагнаўса за им. Бѣг, бѣг Салимон, спатыкаѣтца, задѣхаўса, далѣй бѣгѣцѣ не мѣжѣ; от и залѣз ен у печѣру. Седзѣць там, дрыжѣць,—байтца, каб неприяцель не закмѣў егѣ ў печѣры. Тым часам павук даваѣ нацягваць сваѣ павуцѣне ў прахѣдзе ў печѣру. Духам сплѣў павук павуцѣне да й чакаѣе, пакуль прылецѣць мѣха. Падбѣг неприяцель к печѣры, бачыць, што там павуцѣне — нѣ, — думае.—тут нема никѣго даўно, бо ўжѣ павук зацягнуў павуцѣне,—й пабѣг далѣй. Праждаў Салимон, пакуль прабѣг неприяцель, вылез з печѣры й пашоў далѣй. Идѣе ен да йдзе, ўтаміўса й лѣг атдыхаць. Лѣг и заснуў. Спиць Салимон, не чѣе, што неприяцель ужѣ саўсѣм блѣзко падышоў. От, от убачыць неприяцель Салимона й забѣе егѣ. Только ось скочка вельми мѣцно ўкусѣла Салимона за самае балѣчае мѣйце. Салимон прахапѣўса ат бѣли. Чѣе, аж неприяцель блѣзко, бежѣць, аж землѣ стѣгне. Усхапѣўса Салимон да як пѣсцитца наўцекачѣ,—тольки егѣ й бачыли. Уцѣк Салимон, а неприяцель усѣ такѣ бежѣць за им. Бѣг, бѣг Салимон, спатыкнуўса й пакацѣўса з гарѣ ў дѣл. Усхапѣўса Салимон, пабѣг далѣй. Бачыць

ён, аж у даліне толькo гáду, што аж кишiць. Хуценькo прабiг Салимён, толькo раздранжiў гадзiок, але ены не ўкусiли. Тут слiдам за Салимёнам бежiць нeпрыяцель. Толькo ён сунуўса ў далiну, а тут як нападiць на ёгo сeрдзiтыя гадзiокi, дак ён i звiўса ат бoли. Бачыць Салимён, што нeпрыяцелю прышлi капцi, вернуўса ў сваё цáрство i знoў пачаў цáрстваваць. С табi парi Салимён дагадаўса, на што Бoг сатварыў павукá, гáда i скoчку, дагадаўса, што ён i Мудры Салимён, а бoскабi мoцы не знае. Дагадаўса, што ўсе на свiце патрэбнo, бо свiт не мoжэ стаяць, калi-б не было i тагo, што нам здаётца лiхiм. Праўду кáжуць, што без лiха нема i дабрá.

Пересказаль Ив. Аземша.

С. Лучины.

45. Писар.

Быў адзiн лiхi пан. Цiжка пад iм жылoсo лiўдзям: цiблы твiдзень хадзi на пáныцыну, а што зрoбиш у недзiлькy, i тoе атдáй пáну. Та eмy даваi сушаных грыбoў, та назбiраi рыжкoў, та ягáд—усе eмy трэ́э. Даўнiй, як дасць Бoг зiму, цiблы абoз хурмáнак плiщаць уселякае дабрó ў мiсто, абó ў другi двoр. Самoгo пáна нeмалы нiкoли не бачнo было, бо ён усé iздзiў за-границу, ci ў Аршáву. Раз доўгo пáна не было ў дварé, i пашлá чутка, што пан суздрoм не вёрнетца, што ён прадаў маёнтак якo-мусь другoму пáну. Хто iх там вiдае, мo i праўда, — кáжуць, батцэ той пан за пáру заграничных кoней i петок якiх-сь саба́к атдáў увесь маёнтак с лiўдзьмi. Алé ось па немалoм чáсе приiхаў нoвы пан. Сабралáса гpумáда i даваi рáдзiтца, як тут дáлей жыць, вельми-ж цiжка было жыць пад тым пáнам, ci не мoжна упрасiць нoвагo пáна, каб ён трoхи збáвиў пáныцыну да падáтки. Рáдзилася, рáдзилася гpумáда i прыгавары́ла прасiць нoвагo пáна; а каб усé дoбрэ сказаць—вiдамо, мужы́к цёмны, не скáжэ, як трэ́э—

прыгаварылі напісаць пану ўсе на папёрцы. Але як жэ тут напісаць, калі ніхто не ўме. Карбавадз ены ешчэ добра ўмеюць, але пісаць,—ані ў зуб. Прачулі ены, што ў местэчку е якісь пьянчужка пісар і што ён уме вельмі добра пісаць. Пішэ дрэбно, бы макам сьпіле, а гдзё трэ—кру́гло, бы яйца й так накруціць, што толькі вельмі пісьмэнны бацьчы, што там напісана. От прывезлі ены таго пісара, паставілі ему́ кварту гарэлки й просяць, чапкуюць, каб ён ужэ добра напісаў пану. Толькі пісар цёлы тыдзень піў да ёў ячні, а пісаць не браўса.—Трэ ўперёд нажэндзе—кажэ пісар. Папёрку аркуш хлопцы купілі ў местэчку ў кро́мцэ. Тым часам пісар велёў назбіраць дубовых арэшкаў да насуніць их, а сам пашоў у кўзню, набраў там с пад тачылавады, наліў еў ў гаршчок, насыпаў туды дубовых арэшкаў і паставіў гаршчок на пёч. Праз тры дні ўзяў ён той гаршчок, аж там атрамант, чорны, бы сажэ. От нанеслі гэто пісару су сего селэ гусінаго пёрэя. Нарабіў ён сабё цёлы пук пёрэеў.—Ну,—кажэ,—цепёр давайце ешчэ гарэлки, каб легчэй рука хадзіла. Далі ему́ гарэлки. Пісар выпіў с паўкварты, агурком закусіў і давай пісаць. Сышла са груката людзей. Адзін кажэ: „напішы, каб пан даў на дым па пяці ко́п жёрдзя на плёт“.—Пішы, каб пан збавіў падаткі—кажэ другі. Мно́го гаварылі мужыкі пісару, каб ён напісаў. А ён пацягне з пляжкі гарэлки да так пішэ, што перо скрыпіць, бы не мазаные калёса. Пішэ пісар, аж пот на йлбу выступіў, ба́тцэ не пером, а сакёраю дрэва пляжыць. А лоб у е́го веліазны, й галава голая, хаць бо́б малаці. Напісаў пісар. Мужыкі паставілі крыжы й дзякуюць пісару. Сабра́лі ему́ су сего селэ курэй, яёц, арэхаў, мёду, сала,—хто што мёў. Паёхаў сабё пісар да гасподы, а мужыкі сабра́ліса й гуртом пашлі к пану. Вышаў пан на гана́к і пытае, чаго ены пры́шлі. Мужыкі целю́х пану ў но́гі й падаюць прапёне. Узяў пан у ру́кі папёр, перачытаў і кажэ: „дзякуй ваш хлопцы, што вы мнё даеце зды́му на валу́, па капё яёц і па асьміне аўса“. Пераглядваюцца му-

жыкі, насілу разпалопали, што гэта пан кáжэ. Догадáліса енi, што пiсар их абмануў, алé нiчóгo не зрóбиш,—трéа атдáць пáну, што напісáли. Пашлi мужыкi да гáспóды, аж кúдлы дзеруць, так им шкóда дабрá. Идúць, а адзiн и кáжэ: „э, хварéць вáшуi ма тары, падвелi i менé. Я тагдi знаў, што ён пiшэ. Бáчу—пiшэ велiкае да i закруциць. Ну, дúмаю, гэта валы крутарóгне. Пiшэ крутлае. От гэта вам iйца, а дрóбнае—от вам авéс“. — Чамúж ты тагдi не казáў?—Крычáць мужыкi, i даваi ёгo лупцаваць. Паби́-лиса мужыкi, пабóжкали i пашлi збiраць пáну аўэс и iйца.

Пересказаль И. Аземша.

С. Лучицы.

46. Дзеды.

Стары, як малы. Усё людзи на старасци дзесцинеюць. И сабака на старасци не брэшэ. Пастарэў, та й сапсёў.
Прыказки.

Вё́дамо, ў са́мае жнiво ўсё пашлi на рабóту; асталiса ў селё то́лько стары́е, да малы́е. Малы́е перасыпа́юць песóчак, абó з ёгo ала́дки пекúць, ци я́мачки капа́юць, а стары́е седзя́ць ў кажущкóх на пры́збах да грéютца на со́нейку, бо вё́дамо, на ста́расци дак и ў лётку хо́ладно.

От вíсунулиса сабё́ два старéньки́е дзеды́-сусéдзи, грéютца на со́нейку да гледзя́ць, як дзё́ци гуля́юць. Напры́крало им седзя́ць без рабóты, от адзiн и кáжэ,—паведóм кóней на пáшу.—Дóбрэ,—кáжэ другi,—то́лько дава́й мы бúдзем гавары́ць, бы дзё́ци, мóо ещэ i памаладзё́ем.—Дóбле—кáжэ другi дзё́д. Узели́ енi кóней, вíвели за селó ў хмíзник и пусци́ли на пáшу, а са́ми сё́ли i дава́й перасыпа́ць песочáк.—Дай злóбим жы́жу.—Злóбим да спекóм я́ценьку.—Дóбле, спекóм. Наклáли енi агнió i дава́й пекци́ я́чню. Спеклáса лéчня. От адзiн и кáжэ: „збё́гай ты, пагля́дзи, гдзё́ кóси“. Пабё́г адзiн дзё́д за ку́сты, глядзя́ць кóней, а другi тым ча́сам и

ззѣў яечню. Прыходзиць пóтым той и пытае: „а гдзѣ-ж яеценька?“—
Зі́жа ззѣла—ка́жэ другі́ дзѣд. Прамаўчаў той, а пóтым ка́жэ:
збѣ́гай, па́глядзі, гдзѣ ко́си.—Другі́ дзѣд скі́нуў свóй кажух и
пацѣ́са за ку́сты глядзѣ́ць ко́ней. Гэ́ты дзѣд тым ча́сам ускі́нуў
кажух друго́го дзѣ́да на аго́нь и дроў падлажыў. Зга́реў кажух, як
перо́. Прыходзиць той дзѣд и пытае: „а гдзѣ-ж мо́й казусо́к?“—
Зі́жа ззѣла—ка́жэ дзѣд. Тут дава́й е́ны ту́затца за каўту́ны да
ла́ятца на чо́м свѣ́т стайце́. Забы́ліся, што й гавары́лі, бы дзѣ́ці.
Пабі́ліся дзеды́ й пашлі́ на суд. Су́дзыи пыта́юць, за што е́ны
бі́ліся. Раска́зваюць дзѣ́ды, як было́. Адзі́н ка́жэ, што другі́ дзѣд
спаліў е́го кажух.—Калі́ ж то́е было́?—Пыта́е другі́.—Хіба́ ж ты
не памета́еш? А як мы е́щэ гавары́лі, бы дзѣ́ці.—Як же́ то́е было́—
пыта́юць судзыи.—От перасы́палі,—ка́жэ дзѣд,—мы песо́чак, а по́-
тым зрабі́лі жы́жу й дава́й пекці́ яе́ченьку. Спеклі́ яе́ченьку; я
пашо́ў па́гледзѣ́ць ко́ней, а ё́н ускі́нуў мо́й кажух на аго́нь и
ка́жэ, што е́го жы́жа ззѣ́ла.—Пасме́яліся судзыи, што дзеды́ здзе-
ці́нелі й на ста́расці узду́мали аб то́м судзі́тца, што е́щэ та́гды
было́, як е́ны гавары́лі, бы дзѣ́ці.—Идзѣ́це вы, старэ́нькне за пѣ́ч
да седзѣ́це там ці́хенька—ка́жуць судзыи. Так нічо́го й не пара́-
дзілі дзеды́: не слуха́юць их да й то́лько.

Пересказа́ль И. Аземша.

С. Лучицы.

47. Мужык и Пан.^{†)}

Быў сабѣ́ адзі́н пан да такі́ пага́ны, зло́сны, што прóсто бедá.
Нихто́ не мо́г ему́ ўга́дзіць. Усѣ́ е́го бая́ліся, бы чо́рта. Бывáло як
пры́дзе к ему́ хто ча́го ко́львек прасі́ць, а ё́н рапто́ўне й кры́кне:
„што ска́жэш?“—Той ка́а: „ўсе́ до́брае, панóчку“,—а сам дрыжы́ць,
бы асі́на.—А па до́брум што?—Закры́чыць пан.—На канію́шню е́го
галгана.—От так не дась и сло́ва прамóвиць. Ина́чей ё́н и не

†). Э́та зф́ тэ́ма разра́бoтана на ў́кра́нскім яз́ку в
этнoграфі́ч. о́бл. о́кр. л́в.

ўмѣў з людзьмі гаварыць. І байліся-ж людзі гаварыць таму пану, што нібуць кепскае, не пад гўмар, — засечэ, ўсю шкуру зніме, калі хто не патрапіць сказаць ему так, як ён хочэ, а скажэ не па шэрсці. Толькі быў адзін нехлемяжы мужычок, дражнілі яго Стопкам; той умѣў з тым панам гаварыць. От раз той пан іграў у карты да й вьіграў вельмі харошы маэнтак. От гэтак весною, калé Микóлы па́бхаў пан аглядаць той маэнтак да й астаўса там на ўсе л́бто. Ба́чыш, ему вельмі спадабаўса той маэнтак. Праўду-ж ка́жуць, што но́вае сítко на калóчку висіць, а старóе пад ла́ваю ле́жыць. Ба́чыць акамо́н, што доўго немаш пана, а тут у двары бедá на бездзѣ́ ідзе да й бедóю па́ганьё, от ён стаў думаць, як бы завѣда́миць пана. Ду́маў-ду́маў да й надума́са паслаць к пану пасланца́. Толькі не вѣдае, каго́ паслаць, каб ён до́брэ расказаў пану пра ўсе неща́сце. Каго́ ён ні пашлэ, ўсѣ не слухаюць, — ба́йтца пана, каб за пра́ўду не засѣ́к. Абе́цаў ён велі́кі гасці́нец таму, хто по́йдзе к пану. Перабраў усе селó — нэ́ма ахвóтника. Не зна́е акамо́н, што ра́біць, — седзіць да лóмиць рў́кі. Прачу́ў пра то́е Сто́пак, пашо́ў к акамо́ну й ка́жэ: „я пайдú к пану й усе ему скажú; я ўмѣ́ю, як з ім гаварыць“. Рад акамо́н, чуць не цалу́е Сто́пка. От акамо́н даў Сто́пку цэ́лую жме́ню грóшэй, чо́баты с сваі́х нòх н пасыла́е яго́ к пану ў но́вы маэнтак. Ідзе́ Сто́пак н ні адна́ў карчмы́ не мина́е. Ци доўго́ ён ишо́ў, ци ма́ло, то́лько ось прышо́ў у но́вы двóр. Падхо́дзіць к пакóям, аж там сустрака́е яго́ ле́кай. — Ты чаго́ тут шлі́ешса, валацúга! — крýкнуў ле́кай на Сто́пка й дава́й яго́ цкава́ць саба́ками. Сто́пак даста́ў з верёньки кусóк са́ла й кину́ў яго́ саба́кам. Саба́кі го́дзі браха́ць. Тым ча́сам Сто́пак узышо́ў на га́нак. — Што та́бѣ трэ́ба? — Пыта́е ле́кай у дру́гае. — Мнѣ́ трэ́а ба́чытца з панам, — ка́жэ Сто́пак. — Прышо́ў я панóчку, з ста́раго па́ньскаго двара́. — До́брэ, — ка́жэ ле́кай, — я скажú пану аб та́бѣ, але́ скажы́-ж ты мнѣ́, атку́ль ты зна́еш, што я пан? — Ату́ль зна́ю — ба́чу. Ты пан — не пан, а так са́бѣ — палу́панак, бо ў це́бѣ нòс нízки, лоп слízки, от н бачно́, што лиза́ў па́ньскіе

палуміскі.—Хацѣў тут лёкай ухвациць Стóпка за каўтуні да, як кáжуць, паслаць ёго з валасяно́го апраўле́ня да ў зéмьскі суд, але тут як раз лёкай пазваў к сабѣ пан.—Які там хлоп?—пытае лёкай пан. — То посланы от пáни з пáньскаго маёнтку, — кажэ лёкай.—А пóзваць ёго до крадэ́нсу.—Пабѣг лёкай зваць Стóпка к пану. А Стóпак тым часам дастаў кашу́к, напхаў у лю́льку цюцю́н, вѣ́няў з магалѣ́йкі гúбку й краменéц, узяў ца́галó й дава́й краса́ць аго́нь. От вы́красаў ё́н агню́ й дава́й куры́ць лю́лячку; ку́рыць сабѣ да наплё́ўвае на чы́сты памóст. — Идзі́, — пебé пан за́ве,—ка́жэ лёкай.—Не т́распа т́расé, неха́й аба́джэ́,—ка́жэ Стóпак и паку́рвае сабѣ лю́лячку. — Прандзэ́й идзі́! — За́раз, за́раз, то́лько лю́льку даку́ру.—Жда́ў, жда́ў пан Стóпка —не да́ждаўса. Го́ниць у дру́гае лёкай па Стóпка. А Стóпак а́гінáетца да шавéлитца, бы мо́крае гары́ць. От ё́н даку́рыў лю́льку, вѣ́биў з е́й по́пел и схавáў за па́зуху, й то́лько та́гды памале́ньку пасу́нуўса к пáну ў крэ́данс. Лёкай, бы саба́ка, бе́жыць па пэ́радзе да атчы́ныя дзвэ́ры. От улѣ́з Стóпак к пáну ў крэ́данс да й за́кашляўса. Ры́гае Стóпак, а пан чака́е да то́льки в́усы кру́ціць.—Дзе́ньдо́бры, панóчку!—А цо пóвеш?—пыта́етца пан.—Усе́ до́брае, панóчку.—А па до́брум цо?—Да от, панóчку, менé прыслаў а́камóн... Пáньскі сцизóрык зламаўса.—Які сцизóрык?—Да ѓэ́то-ж, ма́быць, той, што пáну пэ́рья рабі́ли.—Як жэ ё́го зламáли?—Кáжуць жэ, пáне, што без на́жэндзя́ й во́шы не за́бьеш. Але ўсе́ля́кае на́жэндзе пры рабо́це псу́етца. От так и пáньскі сцизóрык. Хацѣ́ли пáну на бо́ты злупі́ць з вы́гла шку́ру, узелі́ сцизóрык... Але на пáньскум вы́глу вельми-ж мо́цная шку́ра... Сцизóрык и зламáўса.—Яке́го вы́гла? Цо ты плéцеш, гáлган!—Пáньскі вы́жал; той са́мы, мо́жэ пан памета́е, ё́н е́щэ ўскóчыў у калóдзее́, а Микі́ту пасла́ли дастава́ць да ё́н и ўта́пиўса там. Э́гэ ж, той са́мы вы́жал, што пан любі́ў ё́го бра́ць на палева́не. Э́-ж, дай Бо́жэ па́мечь, зда́етца мнѣ́, што пан атда́ў за та́го вы́гла сусе́днiму пáну трох мужы́кдоў.—Цо ж, мо́й вы́жал здэ́х?—Здох, пáне. —З чэ́го-ш он здэ́х? — Кáжуць, панóчку, бы́ў здаро́ў,

алé як канины абѣўса, дак рáзам и нóги вѣпруциў. — Якей кo-
нины?—Да мьяса-ж жарабца́.—Якéго жжэбца?—Пáньскаго-ж булá-
наго жарабца́, з лѣсинкаю. — Цо ж, и он здэх? Здох, панóчку.
А шкóда—дóбры быў жарабéц. — Я несчeсливы! — Э, пáне, чагó
вѣлми турбавáтца? Ужэ-ш вѣдамо, калі жарабѣ́тко ўрóдзитца з
лѣсинкаю, та ено́ ци здóхне, ци егó воўк зѣ́сець.—З чéго-ш жжэ-
бец здэх?—Падарвáўса, ма́быць.—Цо-ж на ним робі́ли? Прэ́нтко
ездзи́ли, чы со?—Нѣ, пáне, на ём не ѣздзи́ли; заўжды ён ста́йў на
ста́йни. — А цо-ж? — Вóду, пáне, вазі́ли. — Але-ж на́ цо б́ыла та
вóда?—Людзи-ж кáжуць, панóчку, што як тóпишса, та й за бры́тву
хóпишса. От як за́гарэўса ў двары свинúх, дак ака́мён велѣў и на
жарабцú вóду вазі́ць.—Цо-ж и свинúх спáлилсе?—З́гарэў, панóчку.—
Як-жэ он запáлилсе?—Ба́чыж, пáне, ён быў блі́зко калé абóры,
от ат е́й й за́гарэўса.—То й абóра палі́ла сен?—Га́рела, пáне, як
свѣ́чка.—С чéго-ж она запáлиласен?—От ѓэтаго, панóчку, дóбрэ не
вѣ́даю, ци ат абóзни, ци мóо ат пакóяў.—Езус Ма́рья! то й покóи
зпáлилы сен?—З́гарэ́ли, пáне, суздрóм усе змóкло, от як-бы хто
языкóм злизáў.—И вшѣ́стэк двóр зпáлил сен?—Увѣ́сь, пáне: чысто,
гладко, хаць рѣ́пу сѣ́й.—Ухваци́ўса тут пан за гóлаў и дава́й бóж-
каць.—Алэ з чéго-ш запáлилы сен покóи,—пыта́е зноў пан Стóпка.—
Ат свѣ́чак, пáне,—ка́жэ Стóпак.—Для чéго-ж палі́лы свѣ́цы?—Ну,
як-жэ, пáне? Вѣ́дамо, заўсё́ды свѣ́чки па́ляць, як хто памрэ́.—
Ктó-ж там зма́рл?—Вѣ́чны пакóй, каб ёй на тóм свѣ́це лéхко икнú-
ласо,—пáни памёрла.—Цо, цо? Цо ты га́даш? Пáни зма́рла? О, я
несчeсливы!.. — Давáй тут пан пла́каць, убивáтца. — Чагó-ж пан
пла́чэ? Пáну-ж Бóг даў и прыбы́так.—Яки? Гада́й прэ́ндзэй!—Пáну
Бóг даў унúка. Бóльшая пáньска́я панéнка с́іна мѣ́ла. Гóжы,
ка́жуць, хлапчúк, ци бо панíч, от рыхтык як вѣ́литы пáньскі
хúрман Микíта.—Пачу́ўшы тóе пан звали́уса з крэ́сла, а Стóпак
пашóў сабѣ́ ў пекáрню падвечóркуваць. Дак от яки́ быў Стóпак и
як ён умѣ́ў з панáми гавары́ць.

Пересказаль Рѣ́дкій.

С. Б. Рожинъ.

48. Асилан.

Жылі сабѣ дзѣд да баба. Жылі ены ў згѣдзе: любіліса-кахаліса ўсе жыццѣ. Рáзам гаварáли, працавáли, рáзам атдыхáли. И былі шаслівые, тóльки ў аднѣм не даў Бѣг им уцѣхи — пражылі ўвесь вѣк и не мáли дзецѣй.—Хто нам на стáрасці вады падáсь?—Часто гаварыла баба й хвартухѣм уцiрала слéзы.—Не плач, бабо—разважáў еѣ дзѣд,—нихтѣ, як Бѣг. Ён мiласливы, мо ещѣ й парáдуе нас на стáрасці.—Баба пакидала плакаць и цiхенько смеялася. Бывáло еѣ вѣчки блищáць ат рáдасці, дармѣ, што твар бы раля ўвесь змѣрщыўса. Вѣдамо, чалавѣк никѣли не кiдае надзѣи на щáсце, бо без надзѣи нѣлыга жыць на свѣце. Чáсто маладзiцы прасiли бабу, каб ена бáбила ў их дзецѣй. Алé баба ўсе атпiралася, бо вѣдамо, ена баялася, што як рѣдзiцца ў еѣ дзiця, та егѣ бѣдуць зваць бáбичам да пасмiхáцца. От раз дзѣд быў на гумнѣ, а баба ўхаджáлася калé пэчы, пеклá алáдки. Тѣльки ось клубѣк агнiю ўскѣчыў праз вакнѣ да й качáецца па хáце. Спалѣхалася баба, не вѣдае, што рабiць. Качáўся-качáўся клубѣк агнiю да й падкацiўся бáбе пад нѣги. Баба ўхвацiлася за падѣл, алé чѣе—штось у еѣ памiж нѣг шалпѣчэ. Не паспѣла баба ачухатца, як чѣе, што ў еѣ штось залѣзло да й варѣшыцца у ланѣ. И стáло бáбе так дѣбра, што ена аж прысѣла. Млосць узелá бабу. Дацяглáся ена да пѣлу да й прылѣгла. Ци дѣўго, ци мáло ена лежáла, тѣльки ось ачѣхалася трѣхи да й дзiвiцца, штоб гѣто былѣ. Тѣльки ось зажадалася бáбе, як жывѣе вады та аселѣнца, та таранá, та ѣццѣ. Заганяла ена дзѣда, каб ён даставáў ёй усѣ, чагѣ ена пражѣцца. Пачалá баба гаварыць маладзiцам, чагѣ ёй жадаецца, а тые й кáжучь, што гѣто на маладѣе. Пасмiхаюцца маладзiцы з старѣй бáбы, а ена ўсе не вѣрыць. Алé ось жывѣт пачáў круглѣць. Павѣрыла баба, што ена чаравáтая й рáда, бы на свѣт нарадзiлася. Алé ось и радзiўся ў еѣ такi гѣжы хлапчѣк, што ўсѣ й надзiвiцца не мѣгучь. Узелi егѣ бáбичь; бáчаць, аж у егѣ тры чѣртáвы рабрá. От батцэ абручá

4). Меморандум адзін з тых, якіх ён прымушана цэнзураваў.

так и тырчаць. Падзівіліся бабы да й кáжуць, што мабыць гэта будзе асілак. От расьцё хлапчук да сілы набіраецца. И скóро ён стаў такі дужы, што егó ни адзін сáмы здаравэнны мужчына не мажэ пабароць. В́ырас асілак, вабраўса ў сілу й дава́й ён зб́іра́цца ў свѣ́т. Як ни ўпраша́лі дзѣ́д з ба́баю, ка́б ён не пакида́ў их на ста́расці,—куды́ там.—Нема́ чагó мнѣ́ тут з ва́ми седзѣ́ць да курэ́й за́ганяць. Я пайд́у шука́ць вараго́ў н ци сам за́гину, ци вараго́ў за́гублю. Нема́ чагó раби́ць—прыбра́лі дзѣ́д з ба́баю свайго́ сынка́ ў вели́кую даро́гу й с пла́чам правели́ егó за село́. Тут е́ны папра́шáліся й верну́ліся да гаспо́ды, бо да́лей не ма́гли й́ци,—вѣ́лыми ўжэ́ бы́лі старѣ́нькне. Вайшо́ў Асілак—так егó ўсѣ́ называ́лі—у цѣ́мны лѣ́се да так засвиста́ў, што аж ли́сце пасы́паласо. Спало́халіся пта́шки, пахавáліся ў вѣ́ткі, абó ў лóм. Спало́халіся дзі́кіе зверы́, пахавáліся, хто куды́ мо́г. Жыло́ у гэ́стóм лѣ́се сѣ́м брато́ў, сѣ́м разбо́йнікаў. И нихтó не смѣ́ў прайці́, абó пра́вхаць праз то́й лѣ́с. Жы́лі е́ны там и никóго не ба́ліся. От пачу́ли разбо́йники то́й свист и пашл́і прóсто на Асі́лка. Тым ча́сам Асілак в́ышаў на парасѣ́лку, накла́ў а́гну, седзі́ць сабѣ́ да на ражэ́ньчыку печэ́ са́ло. Тут егó разбо́йники й абступі́лі атусю́ль.

Якіе вы лóдзи й што вам трэ́а—пыта́е Асілак.—Хто ты такі, што пасмѣ́ў прыці́ ў наш лѣ́с?—пытае старшы разбо́йник.—Хто я—пазна́еш, як памѣ́раешса са мно́ю сі́лаю, а лѣ́с не тво́й, а божы а́й. Бо́г даў лѣ́с на патрэ́бу ўсім лóдзям.—Гэ́то наш лѣ́с; гэ́то на́шэ па́ньство. Мы тут тубальцы́ с даў́ных час.—Вы разбо́йники. Вы разбо́ям запанавáлі гэ́тым лѣ́сам. А я прышо́ў, ка́б атабра́ць у вас бо́жую пúщу́ й даць у́сім лóдзям.—Гэ́, які ты мо́цны! Давáй перш пабо́рэмоса, хто з нас дужей́шы.—Давай.—Узя́ў старшы разбо́йник залѣ́зную булаву́ ў дзе́сяць пудо́ў и стаў пе́рад Асі́лкам. Асілак азірну́ўса кругóм, ба́чыць—непадалѣ́чку стай́ць велі́зны дуб, што ў трох не абня́ць. Ухваці́ў гэ́то Асілак та́го дуба́ да й ы́рываў з карэ́нем. Уба́чылі то́е разбо́йники, спало́халіся й давай прасі́тца, ка́б ён не губи́ў их.—Будзь у нас старшым и та́гды мы

ўсім свѣтам запануём.—Нѣ—кажэ Асілак,—не затым я прышоў, каб свѣтам панаваць, а затым, каб аслабаныць свѣт ат паноў, бо ўселякі чалавѣк сам сабѣ пан. А хто хочэ быць пана́м над другімі людзьмі, той мой вораг.—И давай тые сѣм братоў, сѣм разбойнікаў прасітца, каб Асілак узяў их к сабѣ ў таварышы.—Добра—кажэ Асілак. И пашлі ены́ ра́зам. Идучь сабѣ ены́ да йдучь ат аднаго селá да друго́го. И ўсюды Асілак усё адно́ кажэ, што ўсѣ людзи са́ми сабѣ паны́, што ўсе Бог даў на патрэбу ўсім людзям. У яго адна́ прымоўка была́. Ен е́ў заўжды гаварыў — Ъж хлѣб и людзям дай. И — жыві, спажывай, да людзей неўжывай. Вѣдамо, хто любіць куса́тца, та й таго́ другіе кусаюць. И пачаў Асілак навучаць, каб людзи жылі ў зго́дзе да ў ла́сцэ.—Тагды́—кажэ — нийкае ліхо з імі не справітца, бо зго́дная гру́мада, бы адзін велькі чалавѣк, велькі багатыр, дужейшы ўсех багатыроў. Пашла́ тая прачу́тка на ўсему́ свѣту. Спужа́ліся паны́ й давай ла́віць Асі́лка. Доўго ены́ шука́лі яго́ да ўсе не ме́гли зна́йці. Але ось тые сѣм братоў, сѣм разбойнікаў заха́цлі са́ми быць пана́мі, от ены́ згавары́ліся й вы́дали Асі́лка. Паны́ рады, называ́юць разбойнікаў сваі́мі брата́мі, чапкю́ць пе́рад імі й даю́ць ім мае́нткі, мно́го гро́шэй и ўселя́каго дабра́. Давай гэ́то разбойники па́дмаўля́ць людзей, каб ены́ вы́дали ме́цѣжника-Асі́лка. Адных па́дмо́вілі, другіх застра́шылі, а трэй́цых па́дпай́лі. Вѣдамо, заўжды мно́го зна́йдзетца дурных людзей, што ены́ га́товы са́ми ў веро́ўку лѣ́зці. Ены́ й сказа́лі паном, гдзѣ жы́вэ Асі́лак. Набра́лі гэ́то паны́ ма́скалёў и на́палі на Асі́лка. А вѣ́дамо ма́скаль. Е́му як прыка́жуць, та ён и ро́днаго ба́цька зарэ́жэ. Асі́лак тым ча́сам нічо́го не вѣ́даў и ле́г на супа́чынак. Тут ма́скаль на́палі на яго́, скрампава́лі веро́ўкамі й ве́дучь к паном. Сабра́ло́ся мно́го людзей. Шко́да ім Асі́лка, да не́ма чаго́ ра́біць. Не ма́гуць атабра́ць у ма́скалёў до́браго чалавѣ́ка. Ве́дучь ма́скалі Асі́лка ў дво́р, а людзи пѣ́гнутца зза́ду. Мужы́кі маўча́ць, апусці́шы го́лавы, а ба́бы пла́чуць да бо́жжаюць. „На каго́-ж ты нас па́кидаеш? Хто-ж нам ска́жэ до́брае

славечко?“ Тым часам сабралосо панёў, што хаць гаць гаці да па галавах хадзі. Бы ваўкі над паддам завылі, што Асілка злавілі. Смеётца, жупяць, рўкі паціраюць да якую прыдумаць кару выбіраюць. Адзін кажэ—шкуру з жывога садраць; другі кажэ—ганталёў у цёло назаганіць; трэйці кажэ—павёсиць за язык, каб увётъ свѣт знаў, што пан, та не мужык; чацьвóрты кажэ—язык атрэзаць да нóги перабіць, каб не мóg па свѣту хадзіць, не мóg гаварыць да людзёй вучыць. Пакуль ены крычалі да кару прыдумлялі, Асілак страпенуўса, вероўкі парваў да й да людзей сказаў: „браткі, калі-б панёў чорт узяў, таб свѣт беды не маў, а без гарапашнікаў мужыкоў не было-б ни хлѣба, ни асьмакоў. А каб гэтае ліхо зламаць, трэа ўсім, як адзін чалавѣк стаць; не грызциса праміж сабою, да ат варагёў бараніцца гурбóю“. — Так сказаў Асілак и зник; толькі клубок агню з таго мѣйца пакаціўса па землі. Спалохаліса пані й маскалі; стаяць да дрыжаць. Ачухаліса ены, азіраютца, бы ваўкі ў ваўкаўні. А Асілак кажуць и датых час па свѣту гуляе да людзёй навучае. Але вѣдамо, мужыкі дурны́е праміж сабою грызутца, перад панами-варагáми гнутца, са́ми себе за губы трымаюць и дабра не маюць. Але пеўне хутко то́е будзе, што ко́жын сам сабо́ь па́нам будзе. Усѣ лю́дзи бу́дуць роўно гараваць, бу́дуць роўно панаваць.

Пересказаль Рѣдкій.

С. Б. Рожинь.

49. Висельник.

Пеўне зна́еце Дани́ла Канцаве́йка з Пира́чыч. Дак от з гэтым са́мым Дани́лам мы набра́ліса тако́го страху́, што й цепёр валасі́ паднима́ютца, як узду́маю. Гэ́то было́ па веснѣ́, от я́кось по́сле Микóлы. Быў я ў Люта́вічах,—пакладаў там бычкóў да по́сле таго́ забала́каўса з до́брыми людзьмі́. Вѣ́дамо, трóхи вѣ́шили. Я саўсі́м

быў цвёрёзы, другіе трóхи падпíўшы—непушчалі менé на нач іці да гаспóды. Вѣдаеце-ж бо, мнѣ трэ йці лѣтнікам цэраз грэблю да калé мóглиць на барóк; а там кáжуць заўжды пужаé вíсельникъ, бо екра́з за грэбелькаю кóлись тут завѣсиўса адзін чалавѣк. Егó там и закапáли нёмаль пры сáмой дарóзе. Ещэ й цепёр е капéц. На егó накідали лóму, бо хто йдзе тут, та што кóльвек кíне на капéц. Кáжуць, што тагдý вíсельник не бóдзе пужаць. У дзéнь мóжна абайцi гэтае мѣйсо. Там цэраз балóтцо палóжаны бёрвы. Алé пóўначы на бёрвах не мóжна прайцi: цёмно, ничóго не бачнó, от так и ўсунешса ў выжáрыну па сáмые вóшы, а то й суздром у гразi загíнеш. От сóнейко ўжэ заходзиць. Я збiраюса йці. Дзецюкi не пушáюць, кáжуць: „дзѣду, начуй у нас. Хибá ты не байшса вíсельника?“ Кажу—не баюса. Я то трóхи пабайваўса, алé тагдý сóрам было казáць.—Да гэто ён хвабры́тца, — кáжуць на менé дзецюкi. Ат гэтых слóў менé злóсць узелá.—От жэ—думаю,—я вам пакажу, што не хвабру́са, а ўпра́ду пайдú й не баюса вíсельника. От надзѣў я на плéчы тóрбу, ўзяў кий да й вы́шаў з карчóмки, нiбыто хачу йці, а сáмого страх берé, да сóрам прызнáтца. Зирнуў гэто я на пляг,—аж хтось ѣдзе. —Хтось ѣдзе —кажу,—пачакаю, мóо падвезé.—Стаю з дзецюкáми да кiем зéмлю калупáю. Аднó-ж падвезджае к карчóмцы Дани́ло Канцавейко.—Дабры́ вечар!—Дабры́ вечар, сябрэ! —Куды́ Бóг несé?—А от ѣду з кáртаю ў Гаўры́льчычы, да баюса нáнач адзiн ѣхаць,—тут вéльми стра́шно. —Падвезi, —кажу,—менé. Я от збiраўса адзiн и́цi.—Дóбрэ, дзѣду. У двóх смелѣй.—Рад я, што так тра́пиласо. От па-ку́ль кабы́лка атдыхáла, зайшли мы ў карчóмку, вы́пили ещэ па кватэ́рцэ, абó другóй да й паѣхали. Тым чáсам ужэ й дóбрэ сцeмнѣло. От ѣдем мы памалéньку, люлькi пакур́ваем да жупимо сабѣ. Тóльки ось кабы́ла запы́рхала й ни з мѣйса. Спeбануў Дани́ло пугáю,—куды́ там: брыка́етца, храпé, вёрне ў бóк з дарóги. Што там за лiхо!.. Пачали́ мы прыгля́дватца, аж спэ́раду стайць на дарóзѣ бѣлы барáн. Ён блéе да галавóю матаé. Злѣзли мы з

вóза. Тóльки я чую—лещóтки ў менé сáми вýсунуліса з тóрбы да грук да дóлу.— Штo за дзівo — дýмаю сабѣ. Паднiў я лещóтки палажыў их у тóрбу i зайшоў уперáд кабылki. Спeбануў Дани́ло барана пугаю, дак з егó аж iскры пасыпáліса. Спу́жаўса Дани́ло i рúки апусцiў; не можэ ён прамóвиць i слóва. А ў менé кнi асмáлены с двух канцóў. Такóго кнi уселякая нéчысь бáйтца. Узiў гэто я кнi да як спeразáў тагó барана, дак ён i разсы́паўса на дрóбныe кусóчки. Тóльки на дарóзе бы жáрам пасы́пано. Сѣли гэто мы на вóз; спeбануў Дани́ло па кабылцэ, а ена як рванётца ўперáд, да сунé, дак чуць мы з вóза не паскидáліса. От минúли мы мóглицы, узѣхали на грéбелку. Зирну я ўбóк да i нижыў. Бáчу, аж па балóце, гдзѣ i сам чорт не мажэ прабрáтца, iдзе велiзазны чалавѣк, от бы хвóя, iдзе i да балóта не датыкáетца. Идзé ён, от як-бы нас пераймаé. Штурхануў я Дани́ла пад бóк да i пытаю,—ци ты ничóго не бачыш?—Ничóго.—А штo гэто онь там?—паказваю емú. Дани́ло прылажыў рúку к ачú i давай прыгля́датца. Бáчыш,—кажú,—онь па балóце iдзе якi велiзазны чалавѣк.—Ой бáчу, — прашаптáў Дани́ло. — Гэто-ж там не балóто, а вóзеро.—Аджэш вóзеро.—Мы давай пагáняць кабылку да вѣдамо, на грéбли не пабежыш. Да i куды там абагнáць вiсельника. А ён хучэй узсúнуўса на грéблю да i пхнётца пeра́д нáми. От узѣхали мы на мастóк. Скóро ўжэ i капéц вiсельника. Бáчим мы, аж велiзазны чалавѣк звернуў з дарóги да i пашóў на капéц.—Ну,—дýмаем—аткаснуўса. Дак гдзѣ табѣ! Тóльки мы парáўняліса з капéцoм, як ось аттуль вiскачыць вiсельник i прóсто на нас i сáдзиць. Мы па кабы́ле, а ён за нáми слѣ́дам так i прэ. От ужэ саўсiм блiзко. Галавá целeпáетца, язык вiсунуў, бы лапáту; вóчы навéрх павыла́зили, от бы ў Бérка лудáтагo. Седзимó мы, чуць жы́вы, тóльки за агла́бина трыма́емса, каб з вóза не ски́нутца. А кабы́лка прэ сýса, аж з еѣ пíна вáлиць. Алé кабы́лка прабѣ́гла гандóў двое па рóўнуй дарóзе, а там пашли кулдóбины да бра́дki. Пáдeкáкваюць дра́бiнки ўвeрх, абó пáдаюць у вóду. Азирнóмса

мы—вісельник прэ за на́ми сусіх нёг. Тым ча́сам павыска́квали за́гваздки, калёса й скаці́ліся пасеро́д бра́дка. Кабы́лка ста́ла храпе́ да рве́тца. Зирну́ў я наза́д, аж и вісельник супыні́ўся: ста́йць да сапе́, язы́к выва́ліўшы. — Ну, ду́маю, — што Бё́г дась... дай тка́ле, вы́красаю а́гню. Узі́ў я ца́галё да й пача́ў краса́ць. Іскры сы́плюцца, а гу́ба не га́рыць. Насі́лу выпраса́ў и дава́й дзьму́хаць. На во́зе было́ тро́хі саломы. Я й запалі́ў жмак. Зирну́ў наза́д, аж вісельник чорт вё́дае, гдэ́ў й дзё́ўся. От, бы ў зе́млю правалі́ўся. Пазнахо́дзили мы калёса, спра́вили драбінкі да й пера́бхали брё́д. Я ўсе не зва́джу аго́нь. И сабо́ў, й гаўя́ду смелё́й. Падё́бхали мы к зава́лам да к верша́льникам и накла́ли а́гню. Седзі́м; кабы́лка ста́йць, жуе́ сё́но да ат кама́роў абга́няе́тца. Мы ўжа́ ду́мали, прайшо́ў увесь страх и ха́цэлі ё́хаць да́лей. То́льки ось чэ́м, идзе́ хтось па лё́се, аж зе́мля сто́гне. Идэ́, сві́шэ, ло́миць мала́днік и про́сто на нас и са́дзіць. Дани́ло кру́ціцца, бы вьё́н: та ву́шы наста́віць у той бо́к, гдэ́ў тра́ціць не́чысь, та зирне́ та на мене́, та на кабы́лку. Бо й ена́ пакі́нула хру́маць и дава́й стры́гці вуша́ми да хра́пці. Узі́ў гэ́то я га́лавешку да й абча́рціў круго́м о́гница. — Цепе́р—кажу́ Дани́лу—хваро́бу прабе́рэ́тца ха́ць яка́я не́чысь. — А Дани́ло спало́хаўся, не ма́жэ прамові́ць ни сло́ва. От пады́шла та́я не́чысь, скры́пі́ча да лы́скае зубамі, аж по́щак идэ́ па лё́се, але́ не ма́жэ перасту́піць на о́гнишэ. От сві́ста́ла ена́, свіста́ла, раўла́-раўла́ нё́мым го́ласам да й пашла́ да́лей, то́льки лё́се тра́ціць. Так и пераседзё́ли мы ўсю́ но́ч калё а́гню. А як даў Бё́г дзе́нэ́к, да ўзы́шло со́нейко, паё́бхали да́лей. Каза́ли дзе́цюкі, што ў ту́ю но́ч ены́ неда́леко атту́ль на начлё́зе па́сцили ко́ней и пера́дрыжа́ли ўсю́сеньку нё́чку й ачо́ў не звелі́, бо ўсе́ пужа́ла их яка́сь не́чысь. Дак от як мене́ пало́хаў вісельник.

Пересказа́ў Рё́дкі́й.

С. Б. Рожинь.

50. Страх.

Пашоў гэтак вечарком, ужэ змрокам адзін чалавёк шукаць коней. Абышоў ён сўвараты, пахадзіў па хмызніку калё выгана—нема. Што тут рабіць? Пашоў ён у лёс. Идзё, коськае. Пощак так і разсыпаецца па лёсе. Сёнейко даўно ўжэ зайшло. Вечар цёплы, пагодны. Гэта было ў петроўку. Хадзіў, хадзіў той чалавёк, далёка зайшоў у лёс, а коней не маў.—Кось, кось, дам аброку — крычыць ён; а па лёсе пощак абзываецца: ся, ся, аброку, аброку. Тым часам так сцемніло, што ў лёсе, хаць воко выкаль. Сумно стала чалавёку ў гэсту нётры. Хацёў ён вернутца назад, да не вёдае, куды йці, заблудзіўся, блукаючы ў лёсе. Хацёў паглядзець на зоры, да за гальём нічога не відаць. Стаіць чалавёк і думае, як з лёсу выбіцца. А вёдамо, пакуль ішоў, та знаў, гдзё гаспода, а як стаў, та й згубіў слёд. Думаў — нічога не мажэ парадзіць. И такі на яго страх напав, што от валасы растуць, як тая шапка не скінецца. Ужэ хацёў ён лёсці на дэрава, але ніяк не мажэ, падніцца — лёткі дрыжаць, а ў руках сілы нема. Папробуваў гукань — у горле сцісло. Беда. Хаць лажыся да й памирай. Пачакаў ён трохі, паслухаў. У лёсе ціхо, як у вусе. Гукнуў ён так моцно, што мо за мілю чуваць. Доўго лескатаў пощак па лёсе, а як заціх, чую — хтось абавяўся саўсім блізка. Той чалавёк давай зноў гукань. Зноў абзываецца. От ён гукне й идзё па голасу на сустрэч. Идзё, спатыкаецца на каладзё да на завалы. А тут гушча вочы выдзірае. Узбіўся на выскаць, чуць галавы не скруціў. От залёз ён у такую нётру, што й выкарапкатца не мажэ. — Згінь мара, прападзі. Мо — думае — гэта ліхі менё сюды завьёў. Дастаў гэта ён з магалёйкі краменё да губку й хацёў выкрасаць агню. Мац за пояс — цагала нема. Почапка цёлая й пецелька завязана, як быжэ, а цагалё чорт ухапіў. Давай гэта ён хрысціцца. Чую, аж чорт атлецёў с паўганю, узбіўся на алешыну да так жаласливо плачэ, аж заливаетца. Узіў таго чалавёка страх; не вёдае, што рабіць.

Пастайў ён трóхи, пастайў, ачухаўса, паправіў за плечыма торбу, мацнуў, ці е за поясам сакёрка да памалёчачку бокам-бокам давай атхóдзиць аттуль наза́д. Тóлько выбраўса ён з гу́шччы на прага-лину, чые, хтось цiхенько вы́сунуў у е́го с-за пояса сакёрку да й гоп е́й да до́лу. Абернуўса чалавёк, падняў сакёрку, чýе, аж зза́ду чорт рагóчэ, бы жарабе́ц.— Чаго́ там рагата́ць — думае чалавёк. — от вели́кае дзiво зрабiў, што вы́цяг сакёрку с-за пояса.—Тым ча́сам чорт ма́быць дагадаўса, што так падумаў чалавёк, забёг упе-ро́д да й разсы́паўса на паля́натцы, бы жар. От так и га́рыць усе́й земля́, то́льки нема́ ни по́ламя, ни ды́му.—Дак гэ́то ён—ду́мае ча-лавёк—укра́ў у мене́ цагало́ да е́щэ хóчэ мене́ спалiць. Маiм са́лам да па́ моёй шку́ры ма́жэ.—Тут чалавёк успóмняў, што ў е́го ў мага́лбiйцы павiнно быць мале́нькае цагало́. Мацнуў ён, аж ца-гало́ цепенаетца на пры́вязцэ калé пояса. От ён вы́красаў агнё́, разду́ў да й упё́к верша́лину. По́тым узяў галавёшку, абчарцiў кругóм и лё́г сабё́ калé агнё́ да то́лько дро́ва падкла́двае. Ба́чыць чорт, што чалавёк не байтца ў кру́зе й давай е́го атту́ль выма́нь-ваць. От лежы́ць чалавёк кале́ агнё́ да й бачы́ць, што от тут жэ́ па землі́ разсы́пано зóлаго; бли́щыць ат агнё́, бы жар зьяе. Пагле-дзёў чалавёк да й ка́жэ: „до́брэ, неха́й лежы́ць; калi ено́ сýджано мнё́, та е́го нiхто́ не ва́зьме — маё́ маiм бу́дзе“. Лежы́ць сабё́ да лю́лячку паку́рвае. А чорт та зарагóчэ, бы ко́нь, та бё́гае па лё́се як апантаны да гру́кацiць капы́та́ми аб карэ́не да аб каладзё́. Альбо́ залё́зе ў куст, шама́цiць, трэ́ е́го, аж iскры сы́плюцца. Але́ ба́чыць, што чалавёк седзи́ць пры агнё́, а з кру́га не выхóдзиць, чорт е́щэ трóхи пасвиста́ў, пабё́гаў и атка́снў́са ат таго́ чалавё́ка. Тым ча́сам даў Бо́г дзень. От то́льки ста́ло за́ниматца на свё́т, пту́шачки запё́ли ўсе́ля́кiмi галаса́мi, лё́с ажы́ў, загаманiў. От так здаётца, як-бы гру́ма́да паднеласа́ й збiраётца на рабо́ту. Уста́ў той чалавё́к. Ба́чыць, агóнь да́гареў.—Неўэ́ш-то я—ду́мае—задрама́ў: Ба́тцэ́ не спаў усё́ нóч и якiх то́лько стра́хаў не на-церпё́ўса. — Зирне́ ён, аж начава́ў от калé са́маё́ даро́гi, ганёў

трое ат селá. Шлёнуў чалавѣк да й пашоў да гаспóды. Ідзё ён паўз паляначку; ба́чыць, аж е́го ко́ни пераскóчыли цёраз зава́лу да й пасу́тца сабо́ў ў ваўсе́.—Неўэж—ду́мае—гэ́то не чорт, а е́ны рагата́ли. А ба́гі их вѣдаю́ць!.. С тых ча́саў той чалавѣк пача́ў так бая́тца стра́хаў, што як зме́ркне, та ни за што́ адзі́н не по́йдзе ў лѣе.

Пересказаль И. Аземша.

С. Лутицы.

51. Смерць.

Жылі сабо́ў старэнькіе дзѣд з ба́баю. Жылі е́ны доўго, доўго але́ им здава́ласо, што е́ны пражы́лі ма́ло. Паку́ль Бо́г дава́ў зда́ро́ве, им так жыло́со, што е́ны й ничо́го не памета́юць с свайго жы́ця й здаётца, што была́ каро́ткая жы́тка. Але́ пад ста́рась пача́ло ўсе балѣ́ць: ко́сци трэ́, спі́ну ло́миць, но́ги й ру́ки мѣ́юць, ка́шэль ду́шыць, во́чы не ба́чаць, ву́шы не чу́юць, а на язы́ку сма́ку нема́. Ё́сци хо́чэтца, а пала́жы ў рот — ду́ша не прыма́е. Ойкаю́ць да сто́гнуць дзѣд з ба́баю; а тут е́щэ трэ́а гарава́ць, бо не даў Бо́г им пло́ду. Былі ў их дзѣ́тки й уну́ки да ўснх пабра́ў Бо́г к сабо́ў. Ця́жко жы́ць на ста́расци дзѣ́ду з ба́баю без памóги. Адно́ крэ́хчэ на пёчы да жа́литца, што не дае́ Бо́г сме́рци. Друго́е сабо́ў-ж сто́гне на палу́ да на Бо́га нарака́е, што ло́дзи ўмира́юць и малады́е, а е́го й на ста́расци Бо́г не хо́чэ прыбра́ць, свѣ́т апра́стаць. Саўсі́м сдзе́цінели дзѣд з ба́баю, а ўсе жы́вучь да жы́вучь. Але́ ось раз палѣ́тку, вы́сунуліса сабо́ў дзѣд з ба́баю з ха́ты, се́дзяць на пры́збе да на со́нейку грэ́ютца. На ву́лицы грабу́тца ку́ры; хо́дзяць сві́не да ў лу́жах ке́ўзаю́тца; валáндаю́тца гу́си да праз пло́т с а́гародаў щыпа́юць траву́; дзѣ́ци перакида́ю́тца да перасы́паю́ць песо́чак, абó лѣ́няць ала́дки. Со́нейко печэ́, а дзѣд з ба́баю седзя́ць у кажу́шках да й то им хо́ладно. Падышо́ў кь им сусѣ́д да й пыта́е пра здра́ове.—Ой, якбе́ на́шэ здра́ове!—ка́жэ дзѣ́д,—

як так жыць, лѣпи гниць, да от Бѡг атступіўса й не дае смёрци.—
Эй, дзѣду, не граны Бѡгу! Бѡг вѣдае, што рѡбиць. Жыць вѣжко,
а памираць ещѣ гарей.—Тут баба пачалѣ жалитца, што Бѡг атсту-
піўса ат их и не дае смёрци, не апрастае землі. Тым часам к таму
чалавѣку падбѣг егѡ хлапчучок. — Злабѣ мнѣ хатку, бацько, —
прыстае ён и даваѣ лашытца да прасіць.—Добрѣ, добрѣ, зраблю,—
кажѣ чалавѣк и пачаў глѣдзиць сынка па кўдзерках. Вѣсело ста-
ла бабе; ўсмихаецца ена й сама даваѣ пѣсциць хлапчука. Зирнуў
дзѣд на бабу й уздўмаў тую пѡру, ак егѡ баба пѣсцила свайх дзѣ-
так; уздўмаў и так радасно ему стало на сѣрцу, што й сам па-
глѣдзиў хлапчука. От пачаў сусѣд з шѣпачак будаваць хатку, а
дзѣд з бабаю седзяць на прызбе, пазираюць та на яснае сѡнейко,
та на дзецѣй, слўхаюць, як ены смеіотца да вѣсело шабѣчуць и
самым радасно стало. Тым часам гусь падышла к бабе й даваѣ
еѣ шыпаць за кажущок.—Чагѡ ена прычапілася,—крычыць баба.
А сусѣд да й кажѣ—гѣто, бабо, смерць прышла па тебе. — Спало-
халася баба, не хѡчѣ памираць, атпихае ат себе гусь и крычыць—
агіль да дзѣда. А дзѣд крычыць—агіль да бабы. От так ганяюць
ены гусь аднѡ к другѡму, бо никѡму не хѡчѣтца памираць. За-
смеяўса сусѣд, пазваў гусь да й кажѣ — жыць вѣжко, а памираць
гарей.

Пересказалъ И. Аземша.

С. Лучицы.

52. Цыгань. ⁴⁾

Вѣдамо, цыган валѡчытца па свѣце, свайгѡ хаджайства не мае,
а тѡе ўжывае, што гдзѣ запарвѣ або вѣдурыць. А як ничѡго не
дастане та й гѡладам падыхае. От дўмае цыган, — каб да каняку
ат едѣ атучыць, таб добрѣ было на свѣце жыць. Сам тудѣ-сюдѣ
пахистаўса, — гдзѣ кусѡчак сѡльца, гдзѣ сарваў каўбаску, гдзѣ
блинцѣ або алѡлки — от и нализаўса. А каняцѣ тѡльки й дбай да
што дзень сенцѡ бы рўту падаваѣ. Да й то ещѣ рагѡчѣ—аўсѣ хѡчѣ.

4) Цыганка, якая вядомая ў нашым краі, гаворыць на гэтым
жэ, а не на гэтым.

Пачакай, я рóзуму вазьму, каняку ат кóрму атвучу́. — И давай цыган мудравáць, сваю каняку ат кóрму атвучáць. От ён дзень и два не дае каняцэ ни жмéни с'вна, ни аўса. Сам цыган сего-таго назбираўса, вьпиў квáсу, аблизáўса да й клопату не мае, што каняка галадае. А ена зубáми звóниць да грызэ салóму. — Эй, цыган,— смеютца лóдзи,—бач твай кабылка ржэ—рагóчэ, мóо кóрму хочэ.—Нехай прывыкае, — цыган бае. От с недз'блю каняка ничóго не́бла, а пóтым и сакал'бла.—От кали-б ещэ з дзенёчак пажылá, таб прывыкла й заўжды-б без кóрму была, да здóхла,—цыган сказаў и з каняки шкóру садрáў.

Пересказаль И. Аземша.

С. Лучицы.

53. Не вёр ачём.

Пашоў адзін чалав'к на кармáш. Нема ў егó ничóго на прада́не. Нема й грóшэй. А тут хочэтца вьпиць кватэрку гарéлки. От ён злавнў на ву́лицы певунá, запхаў егó за пáзуху да й панёс на кармáш. Ещэ не дайшоў да кармáшу, як тут ужэ сустракаюць жыдаўкi да жыды; ены пытаюць, ци нема чагó да спрада́ня.—Е—кажэ той чалав'к,—купи певунá.—Якi г'это певун,—кажуць жыдаўкi,—г'этож зáяц.—Смеютца, хварець их мáтары,—дúмае мужык и пашоў дáлей. Идзе ён да йдзе, а на сустрэк усé пытаюць, ци нема чагó на прóдаж. И каму не пакáжэ певунá, ўсё кажуць, што г'это зáяц.—А мо й зáяц—дúмае мужык,—не вёр ачём. Мáбыць праўда, кали ўсё кажуць, бы згаварыўшыса.—Алэ ось прыхóдзиць ён на кармáш. В'ёдамо як на кармáшу—людзéй мнóго. Жыдаўкi крычаць, хватаюць за пóлы да цягнуць к саб' ў крáмку. Лóдзи крычаць на чом св'ёт стайць, бóжатца, клинóтца, каб ашукáць адзiн другóго. Там су сёб' силы лúпáць у скóварады, у штáбы, абó ў кóсы й тым зазывáюць к саб'. Другие крычаць: „шáлки, шáпки“, крычаць, аж ахрiпли. Пёршы раз той чалав'к быў на

кармапу; ён ніколі не чуў і не бачыў такога гáму. Толькі ось ён трóх ачухаўса, дастаў с-за пазухі певунá, трымае агó да й крычыць: „купіце зайца, зайца!“ Тут к ёму й прычапілася адна жыдóвачка.— Які-ж гэта зáяц—кажэ ена.— От зáяц да й усé,— уперса мужык. Калé их сабралася кучка людзéй. Смеюцца з жыдóвачкі й кáжуць: аджэш зáяц. Тут ужэ чалавёк саусім павёрыў, што ён прынёс на кармапі зайца, а не певунá. И што егó ні ўгаварáли—не слухае да й толькі. Пасмейліся людзi з шалапавáтаго чалавёка й узяліся за сваё дзёло. А ён хадзіў, хадзіў цэлы дзень з певунóm й ўсе ему здаваласо, што гэта зáяц. Дак от які прыпадак быў з тым чалавёкам. Бо, вёдамо, калі свёт захочэ, та й разумнаго здурьць. Не то дурэнь, кагó завуць дурням, а то дурэнь хтó чужым рóзумам жывé. Бо праўду казалі стары́е людзi: людзéй слухай, а свóй рóзум май і ні на ко́го не ўважай.

Пересказаль И. Аземша.

С. Лучины.

54. Поп и пустэльнік *).

Калі тóе было — не вёдаю. Мабыць вельмі даўно́, бо от ужэ мнѣ бóльш гапы гадóў, а я ещѣ без партók бѣгаў, як бывáло мой дзѣд, каб ёму лёгенько йкну́ласо на тóм свѣце, злѣзе з печы, апранé кажущак да вы́сунетца з хáты на пры́збу, сядзе на сóнейку да й кáжэ нам кáзкі. А мы падшпáрки абступим егó атусю́ль и лóухаемо т́ія кáски. Старэнькі, вельмі старэнькі быў мой дзѣд. От як и запамятаю, ён ужэ нікуды не хадзіў з гаспóды. Толькі ў лѣтку памалёньку, з кнѣчкам выпягáўса з хáты на пры́збу, абó на прыгумéчэ, гдзѣ ў нас былі пчóлы. Бо ён, бáчыце, вельмі любіў пчóл. Толькі напаслѣдак ён ужэ нічо́го не бáчыў: пазірае бáло на яснае сóнейко й не жму́рыцца. Алé ён да сáмае смёрці любіў

*) Эта сказка записана мною въ 1883 году, когда похожий по содержанию рассказ Л. Толстого „Три Старика“ еще не появлялся въ печати.

казаць кáзки да так гóжэ казаў, што егó слўхали стары́е й малы́е. Я мно́го знаў тых ка́зак, але шмат ужэ пазабы́аласо. Вё́дамо, цепе́р не той свё́т настаў, каб ба́йкі слўхаць. Праўду ка́жуць людзи, што ўсе забудзеш, калі хлё́ба не дабудзеш.

Дак паслўхайце, от скажу́ вам ка́зку свайго́ дзё́да. Гэ́то не ка́зка, але пра́ўда. Тольки даўно́ то́е было́. Даў Бо́г вельми харо́шы, ураджайны́ год. Тако́го го́да нixтó й не запамята́е. Усе́о вёсну йшоў цё́плы до́ж, а з Микóлы ста́ла та́кая паго́да, што от здаётца, пасадзі́ на ралю́ дзи́ця, та́ й е́но́ вырасце́. Усе́ расце́ ў по́лі, як на дро́жджах. Ка́жуць жэ́ бо́: мо́края весна́ да цё́плы май, та́ будзе́ пашни́ як га́й. Ба́чаць людзи, што калі́ Бо́г уберажэ́ ат гра́ду, та́ будзе́ вельми ве́лики ўраджа́й. Але́ вё́дамо, ту́тачки ў гэ́стум пе́кле людзи́ так прывы́кли гарава́ць и заў́жды жыць у бедзё́, што харо́шы ўраджа́й не ра́дуе, бо ўсе́ ду́маюць, што гэ́то не на дабро́. И пашла́ пра́чутка, што ве́лики ураджа́й, але́ не будзе́ каму́ ї́сци, не будзе́ каму́ спа́жыва́ць. И пачали́ разка́зваць, што йшоў я́кісь убо́гi да́ й казаў, ба́тцэ́ ў вадно́м селё́ ба́чыли на за́гумэчы вельми стра́шную ба́бу с адным во́кам. Ка́жуць, што гэ́то по́пшасць и што е́на́ ху́тко пры́дзе на людзё́й и на гаў́йдо. А тут адна́ маладзи́ца пашла́ ў лё́с па гры́бы, ци мо́о рваць я́гады да́ й сустрэ́ла там тако́е дзё́во, што й не разказа́ць. Идзе́ гэ́то е́на́ й ба́чыць, аж седзи́ць на ка́мени вельми гóжая маладзи́ца. Е́на́ трыма́е на ланё́ снóп бу́йнаго жы́та да так пла́чэ, што аж заливаетца́. Маладзи́ца папы́тала, чаго́ е́на́ пла́чэ, а та́я й ка́жэ — як жэ́ мнё́ не плака́ць, калі́ я вё́даю, што будзе́ ве́лики ураджа́й, але́ не будзе́ каму́ егó спа́жыва́ць. — Спало́халася та́я маладзи́ца да́ й пыта́е, што ра́биць? — Малё́цеса — ка́жэ гóжая маладзи́ца, — малё́цеса, як умё́це. И я́ буду за вас малі́тца. — И зникла́. Прышла́ та́я маладзи́ца да́ гаспо́ды да́ й разка́звае, якóе е́на́ ба́чыла дзё́во. Дага́дalisя людзи, што гэ́то была́ Бо́жая Ма́ци. От дава́й е́ны́ малі́тца, як хто ўмё́е. А, вё́дамо, цёмны́е людзи́ й малі́тца як трэ́э не ма́гуць. Прачу́ў пра то́е по́п и ка́жэ — вы не так мо́лицеса, як трэ́э. От вы хадзё́це ў цёр-

ураджай
до вёсны
мало, бо ж
мало

и характерное выражение, вроде - мало и всё -
мало мало - мало их всё - что всё?

каў да тут ат менé учéсеса малітца, да дава́йце на хва́лу Бо́жую.—
Вѣдамо, папу́ трэ́а, каб лю́дзи хадзі́лі ў цэ́ркаў да бо́льш дава́лі
папу́ дахо́ду. От и пача́ў пѡп не́маль што дзе́нь зыва́ць людзе́й
на талаку́ к сабѣ́ й там нібы́то ўчы́ў их малі́тца да за рабо́ту,
ко́жын дзе́нь служы́ў малéбен. Ходзя́ць лю́дзи ў цэ́ркаў и к папу́
да й несúць ему́, што хто ма́е: хто во́ўну, хто лён, хто во́ск абó
мед, хто са́ло, ма́сло, сы́ры, хто палатно́, а хто паба́гацѣ́й, той с
павасьмі́нку аўса́, абó жы́та ці ячме́ню запрé. Рад пѡп. Служы́ць
малéбены штодзе́нь и ка́жэ—ма́быць ужэ́ канéц свѣ́ту наста́ў, бо
пíшуць, што аб́явыўса ант́ыхры́ст. — Ещэ́ гарéй заклапа́цілі́са
лю́дзи, сýмно стало на сэрцу́. Па́кіну́лі рабо́ту, да то́льки мо́лятца да
пла́чуць. Тым ча́сам жы́ў там адзі́н чалавѣ́к. Ен не слýхаў па́па
не хадзі́ў ни ў цэ́ркаў, ни к папу́ на то́лаку. Бало сме́етца да пѣ́сни
паé. Пѣ́ў ён які́хсь усé неха́рошы́е пѣ́сни, та смѣ́шны́е — весéлы́е,
та пра папо́ў, альбо́ пра пано́ў. Неўзлю́біў пѡп таго́ чалавѣ́ка
празва́ў е́го шалапа́вата́ым. От раз идзе́ пѡп па селѣ́, а шалапа́ваты
сустрэ́кае е́го да й паé: каму́ клапатно́, а папу́ палатно́. Пѡп слý-
жы́ць не дзе́ля Ё́суса, а дзе́ля хлѣ́ба кúса. Лю́дзи памира́юць,—
се́мья́ пла́чэ, то́льки пѡп да дзя́к паé да ска́чэ. — Хацѣ́ў тут пѡп
пераця́гнуць шалапа́вата́го ќям, алé той в́ысалапі́ў язы́к, паказа́ў
напу́ хвíгу да й суну́ў на загумéчэ. Съ тых ча́саў зник шалапа́-
ва́ты; ніхто́ не вѣ́даў, куды́ ён дзе́ўса. То́льки ось па не́малум
ча́се аб́явыўса ў лѣ́се велі́кі пустэ́льник. И атусю́ль, пашлí к ему́
лю́дзи на пара́ду. Пашлí лю́дзи й з таго́ селá, гдзѣ́ быў перш
шалапа́ваты, пашлí да й ба́чаць, што гэ́то таму́ шалапа́ватаму
Бо́г даў такую́ мо́ц, што ён и хво́рым пама́гае, й у клапо́це даé
ску́так. Адбі́ліса лю́дзи ат па́па й ат цэ́рквы — ўсе́ ходзя́ць к таму́
пустэ́льнику. Ба́чыць пѡп, што лю́дзи атбі́ліса, дак ему́ не́ма да-
хо́ду, от и пашо́ў ён па́глядзе́ць, які́-такі́ там пустэ́льник; ці не-
мо́жна е́го паса́дзіць у вастрѡ́г, каб ён не чму́ціў людзе́й и не
атбыва́ў ат папо́ў. От пасыла́е пѡп папа́дзю́ на селó к ба́бам раз-
вѣ́даць, гдзѣ́ живе́ той пустэ́льник. Пашла́ папа́дзі́ да й дава́й

распытваць у баб. Вёдамо бабы—ўсе й разказалі.—Ой, матулько —
кажуць бабы, — такі святы, такі святы, што аж сарамацёня не
закрывае, так у вадной доўгуй, порваной сарочце й ходзіць.
Медзьвэдзі ему ўсё нёсяць, а ён сабё скачэ да скачэ цэраз ка-
лоду да ўсе кажэ: табё Божэ й мнё Божэ. Пачуў тое поп, сабраўса
да й пашоў шукаць таго пустэльніка. Ідзе ён да йдзе цёмным
лёсам і забраўса ў такую гущэчу, што не вёдае, як аттуль вы-
лезці. Хацёў ужэ ён вернутца да гасподы, але заблудзіўса й не
разшалопае, куды йці. Стаіць поп пад дэравам да чэшэ паты-
лицу. Тым часам чэе ён, аж раўць медзьвэдзі. Раўць і падхо-
дзяць усе бліжэй. Кінуўса поп на дэрава, падлёз сажон два, да
абламаўса голяка, й ён скаціўса далёў. Узняўса поп, чухае боки
да як зирне ў гущэчу, аж там стаіць два велізаньы медзьвэдзі
на задних лапах; стаіць, раўць да зубамі лясочуць. Спалохаўса
поп. Адна поўна, а другая як завезаць. Не вёдае поп, што рабіць.
Але ось прыглядзіўса ён і бачыць, аж калё медзьвэдзей стаіць
якісь чалавёк у доўгой бёлой сарочце. Стаіць поп, прытайўса калё
дэрава да пазірае, што робіць той чалавёк. Бачыць, аж ён усё
скачэ цэраз калоду. Дагадаўса поп, што гэта пустэльнік і давай
памаленьку падходзіць бліжэй. Скакаў, скакаў пустэльнік, закмёў
папэ, кінуў скакаць да й пашоў на сустрэку. Бачыць поп, што
гэта той самы шалапаваты чалавёк, ште ён хацёў яго ўдырыць
кием. Бачыць, што за ім ідуць два велізаньы медзьвэдзі да цяг-
нуць на лубку свёжыя плястры мёду. — Дабры дзень—кажэ пустэль-
ник, а поп маўчыць, зубы сцяўшы. Так ён спалохаўса медзьвэдзей,
што душа ў пяткі залёзла да там схавалася. — Не бойса, медзь-
вэдзі не зачэпяць, — кажэ пустэльнік і павёў папэ ў свой ста-
ноу. Бачыць поп, аж пустэльнік зрабіў сабё лагво пад выскачю
й захістаў трохі гальём да беростаю. Узяў пустэльнік у медзь-
вэдзей з лубка плястар мёду й частуе папэ, а таму ат страху й
перасёло ў горле. Але ось памаленьку ачухаўса поп і давай
перці мёд за абёдыве шёкі, толькі барада трасётца, бы ў казля

Набўса пѡп да й пытае пустэльніка, што ён тут рѡбиць.—Малі́са,—
ка́жэ пустэ́льнік.—Як жэ ты мо́лишса?—Пытае пѡп.—А от як.—
Тут пустэ́льнік падняўса, падняў сваю сарѡчку да й дава́й скака́ць
це́раз кало́ду да прымаўля́ць: Табѣ́ Бо́жэ й мнѣ́ Бо́жэ!—Не до́брэ
ты мо́лишса,—ка́жэ пѡп.—Лѣпш неўма́ю.—Малі́са́ так. Дава́й гѣ́то
пѡп учы́ць пустэ́льніка ма́лі́тца. Наўчы́ўса пустэ́льнік трѡ́х ма-
лі́тца па пісьме́ннаму да й павѣ́ў папа́ це́раз лѣ́с на даро́гу. От
иду́ць ены́ да йду́ць цѣ́мным лѣ́сам и пады́шлі к раце́. Пустэ́льнік
спусці́ўса з бе́рага да й пашо́ў це́раз ре́ку па вадзѣ́, бы па су́ху
А пѡп то́льки ступи́ў ат бе́рага, як шабу́лдых у во́ду па са́мые
вў́шні.—Ратў́й!—крычы́ць пустэ́льніку. Той абярну́ўса, ўхва́цяў папа́
за ку́длы да й вы́цяг з вады́ на бе́раг. Тут пустэ́льнік скі́нуў
з себе́ сарѡ́чку, паслаў е́ё на во́ду да й перавьѣ́з папа́ за ре́ку,
бы на плы́це. Вы́шли ены́ на бе́раг, а пустэ́льнік и ка́жэ—забы́ўса
я ма́лі́тца. Павучы́ ещѣ́ трѡ́х.—Ба́чыць то́е пѡп да й ка́жэ — ма-
лі́са, як ма́ліўса; ма́быць твая́ ма́лі́тва пры́емней Бо́гу, ка́лі ты
хо́дзінш па вадзѣ́.—Пакла́ниўса гѣ́то пѡп пустэ́льніку да землі́ да й
пашо́ў да гаспо́ды. А пустэ́льнік зноў пачаў скака́ць це́раз
кало́ду.

Пересказаль Дударъ.

Дер. Чудинъ.

55. Пану навука.

Слу́хайце-бо! Скажу́ вам не ка́ску, а шчы́рую праўду. Гдзѣ́ то́е
было́—це́пер я забы́ўса, бо ў́жэ, ба́чыце, ста́рась. А вѣ́дамо, ка́лі
з чупры́ны гі́нуць вала́сы, та й па́мяць—з гала́вы. От я забы́ўса,
што сего́днячы абѣ́даў. Не памята́ю. А мо́о й ннчо́го. Тра́пляецца й
гэ. Ка́жучь-жэ: ча́сам з ква́сам, а парѡ́у з бедѡ́ю, ци́ бо з вадѡ́ю.
Це́пер лі́хо, жа́ляцца, маладзичкі́, а даўнѣ́й было́ гаре́й. Вы та́го
не памята́еце. Не ве́льми даўно́ то́е было́, ещѣ́ за па́ньцыну. За
па́ньцынаю было́ до́брэ, ка́лі тра́пляўса до́бры пан. Было́ так
до́брэ, так до́брэ, што не трѣ́ й па́мираць. До́бры пан да́глядаў

свайх мужыкѡў, як рѡдны бацько. Але гдзѣ трапляліся такіе добрыя пань? Бѡльш былі не пань, а зверьѣ паганае. От як трапіцца такі паганы пан, та хаць лажыса да й памірай — нічым ему не ўгѡдзіш. Кажуць-жэ: зачыні чѡрту дзверы, та ён вакно. Гэ й ліхі пан. Ты ему гѡдзіш, шчыро рѡбіш, а ён табѣ ўсе крычыць: не так шэльма, не так галган, не так пся крѡў,—н ѣсь тебе пѡедам, ѣсь, зневажае, здзѣкуецца. А чуць што — жыўцам шкуру злупіць. Ой, цяжко, вельмі цяжко было за ліхімі панамі. А ліхіе пань нѣмалъ былі ўсѣ. Эгэ-ж. От у ваднѡм двары быў такі ліхі пан. Чагѡ толькі ён не вычвараў! Як толькі ён не наздзѣкуваўся над людзьмі. Сѣк ён і мужыкѡў і баб, старых і малых. Разцягнуць бало маладзійцу, абѡ дзѣўку, камысѡр тѣчэ пѡлцам да й кажэ: пане, о!—Лупі па о,—кажэ пап, і хўрман начнѣ перѣсеціць, што аж пѡра вѡліць. Не аднагѡ ён засѣк на смерць і нікѡгѡ не баяўся. А людзѣй ён лічыў гарѣй сабак... Што ён вычвараў над маладзійцамі да дзѣўкамі, дак сѡрам і казаць. Не мѡг той паганы пан ужэ бѡльш нічѡгѡ прыдумець, каб паздзѣкуватца над людзьмі, от і велѣў ён, каб мужыкі прывѡдзілі на прѡдаж валѡў толькі ў двѡр; а па канцѡх сѣла паставіў рагѡтки да й не пазвѡліў праѣхаць к мужыкѡм ні якому купцу. От і павелі лідзі ў двѡр валѡў на прѡдаж. Але прыведзѣ хто валѡ, а пан і кажэ: што-ж ты прывьѣў, асѣл? Гэто-ж не вѡл, а казѣл.—І заплаціць, бы за казлѡ, а то ещѡ пашлѣ на стѡйню да ўсыпле ў седзібѡ паўсотні гарѡчых. Дѡўгѡ мучыліся бѣдныя мужыкі з такім паганным панам; дѡўгѡ перпѣлі, бо што зрѡбіш, каму пажэлішся!? Вѣдамо, пань за панамі й цягнуць. Але ось знайшоўся адзін чалавѣк, што атпаціў таму пану за ўсѣ люцкіе слѣзы да за крѡўду. Дац от як тѡе было. Быў там удалы, здѡтны хлѡпец. Ранѡ ён асѡрацѣў, але й адзін узбѡўся такі на хаджайство. Гарды быў хлѡпец. Нѡхтѡ егѡ ніколі й пѡлцам не зацапіў. Тѡлки от ён прывѡдзіць у двѡр на прѡдаж валѡ. Убѡчыў пан, вышаў на гѡнак, да й кажэ: што-ж ты прывьѣў, асѣл! то-ж не вѡл, да казѣл.—Пазірнуў той дзѡцѡк, што блізка

ніко́го нема́ калé пана, паказаў е́му па́плиску да й пы́тае: што гэта, пане, берóза ці лаза́? Я-ж прывьёў к табѣ́ валá не казалá... И дава́й перэ́сциць, дава́й дубáсиць пана то́ю па́плискаю. Рэ́заў рэ́заў, паку́ль сам здаво́лиўса. — От-жэ́ табѣ́, пане, за то́е, што ты людзéй му́чыш. Калі́ вы́чухаеш гэта́, та чака́й менé ещэ́ трэй́ко. Трэй́ко я зды́му з цебé пкúру. — Сказаў гэта́ то́е дзе́цюк да й уцёк у лѣс. А вѣ́дамо, які́е даўнѣ́й былі́ цёмны́е да гу́сты́е лесы́. У их жы́ві кòлькò хóчэш, нхтò цебé не тра́пиць. Нашла́ двòрня пана без па́мязі, так е́го вы́месиў той дзе́цюк. Тòлькò на трэй́ці дзень трóхи ачу́хаўса пан и велѣ́ў злаві́ць Рымшу — так зва́лі тагò дзе́цюка́. Да куды́ там — е́го й слѣ́д вѣ́грам замелò. Нёмаль недзѣ́ль сѣ́м пракача́ўса пан: чуць чо́рту ду́шу не атда́ў. Які́х тòлькò дахтурòў не справа́джалі́ — ничòго не парáдзяць, бо е́му ма́быць Рымша атса́дзиў печанцы́. А што ўло́жыць хам, та не вѣ́ме й пан. Але ось па не ма́лум ча́се пры́тхаў у двòр які́сь венге́рац. У е́го ўсе́ляких зельёў, уселя́каѣ́ лекòбы. Рад пан, ча́шкúе, прóсиць тагò венге́рца, каб е́го палечы́ў. Пагасцява́ў венге́рац у двары́ да й дава́й лечы́ць пана. Велѣ́ў гэта́ ён напалі́ць ла́зню; павьёў пана туды́; паса́дзиў е́го на лаўцы́ да й велѣ́ў абѣ́ручки дзержа́тца за жэ́рдачку, а сам пача́ў нацра́ць пана ўсе́лякими ма́зямі. Седзі́ць пан, трыма́етца абѣ́ручки за жэ́рдачку да тòлькí крэхча́. Але не доўго ён так седзѣ́ў: вы́цяг венге́рац з кишэ́ни сурòмец, прывяза́ў им к жэ́рдатцы па́ньскі́е ру́кі, заткнóў па́ну вѣ́хцям го́рло, ўзяў хварасцё́ну да й ка́жэ: што гэта́ пане, берóза, ці лаза́? — И-ж пра́даў табѣ́́ валá, не казалá. — Ба́чыць пан, што гэта́ Рымша́, а не венге́рац, хóчэ крыча́ць, да не ма́жэ, бо вѣ́хаць у ро́це. Кру́читца пан, бы вью́н на гара́чòй скавара́дзѣ́, а Рымша даста́ў з пад палы канчу́к и дава́й хрысці́ць пагана́го пана па чо́м папа́ло. Лупи́ў, лупи́ў, нёмаль усё́ шку́ру садра́ў да й дава́й пасыпа́ць пана со́лью. Самлѣ́ў пан ат бо́лю. А Рымша сѣ́ў на ко́ней да й паѣ́хаў сабѣ́. Тòлькí е́го й ба́чылі. Доўго хваре́ў пан, чуць не паўго́да пракача́ўса. Усѣ́ ду́мали, што ўжэ́ е́му пры́шлі ка́шцы. Але лхòго й

смерць не берэ: к весні трóхи вѣчухаўса пан и хацѣў ѣхаць за-
границу на воды, да, бачыце, грóшэй нема. От и ўздумаў ён пра-
даць лѣс. Пашла пóгаласка, й пачалі купце аглядваць лѣс. Тар-
гавáлиса ены, таргавáлиса, дак не схóдзятца аб цану, бо пан вельми
даражыўса. Тóльки ось прыѣхаў якісь бачно вельми багáты ку-
пéц. Павѣў егó пан аглядаць лѣс. От пан хвáлиць лѣс, а купéц
тóльки ўсе атвóдзиць пáна ў гушарню да ў пётру. Забрáлиса ены
ў такую гушэчу, што й свѣту Бóжаго не бачно; от купéц дава́й
абдымаць хвóн, сáжням мѣраць таўшыну. Абхaпiў и пан адну
хваiну, а купéц хуцёнько вѣхaпiў з кишэни сурóмец да й прыве-
заў пáна к хвóн. Бачыць пан, што тут не перэлиўки й хацѣў кры-
чаць, зваць на рату́нак, але так спало́хаўса, што нема гóласу
Але ось купéц паказаў ему́ па́плиску да й шытае: што гэта, берóза
ци лаза́? Я-ж, каа, прадаў табѣ вала́, не казла́. — Тут пан дага-
даўса, што гэта Рымша, да аж у калóшы напусciў. Тым часам
Рымша запхаў пáну мóхам рот да й дава́й перэсциць па чом па-
пáло да прыка́зваць, каб бóльш не здэ́куваўса над лодзьми.
Биў, биў Рымша пáна, чуць на смерць не забиў да так и кiнуў
прывязаным к хвóн, бы пáдло. Так да вэчара й усюсеньку нóч
прависѣў пан на хвóн, чуць егó нудзы́га не зѣ́ла, пакóль двóрня
нашлá. От тут ужэ пан цэлы гóд пракачаўса: ўсе не мажэ вѣзда-
равѣць. Нема ачу́нку; от и рáдзяць пáну ѣхаць на воды. Прадаў
гэта пан лѣс, прадаў збóжэ да гаўядо. Сабраў мнóгó грóшэй да й
дава́й выладжватца на воды. Тым часам Рымша ўсе цикэе за пá-
нам. От тóльки пан вѣехаў з двара́ да ўѣхаў у лѣс, як Рымша
ужэ зрабиў на егó пáстку. От ён пастáвиў на дарóзе ганóў на трóе
адзiн ат другóго двух кóнных хлапчукóў с доўгiмi па́плискамi.
Тóльки падѣ́хаў пан, як лёршы хлапчóк трасé па́плиску да й кры-
чыць: што гэта пáне, берóза, ци лаза́? А сам па каню́ да й наўце-
кача́. — Лапáйце, лапáйце! — крычыць пан, — то-ж гáлган Рымша.
Хурман атрэ́заў пастрóнки, сѣў на каня́ да й пагнаўса за хлапчу-
ком. Алé той сунуў у лѣс и чóрт вѣдае, куды дэ́ўса. А хурма́н

пап'ёр даро́гаю ўпéрад мо́о версто́ў дзе́сяць. Тым ча́сам за́б'хаў уперо́д пéрад па́нам другі́ хлапчу́к, паказа́ў па́плиску да й пыта́е: што гэта́, па́не, бeрoза, ци́ лаза́? — Лапа́й, лапа́й е́го галгана́! — крычы́ць пан на лё́кая, — то-ж Рымша. — Узско́чыў лё́кай на дру́го́го каня́ да й пагна́ўся за хлапчу́ком. Аста́ўся пан адзі́н. Тут Рымша вы́сунуўся с-за вы́скапцi да й паказа́ў па́ну па́плиску: што гэта́, па́не, бeрoза, ци́ лаза́? — Я-ж, — кажа́, — прада́ў табё́ вала́, а не казла́. — И дава́й дуба́сиць да п'ёры́ць па́на то́ю па́плискаю. Збiў Рымша па́на на го́ркае я́блыко, забра́ў усё гро́шы да й па-шо́ў сабё́ у лёс, у сваю́ земля́нку. Ка́жуць по́тым Рымша мно́го дабра́ раби́ў ло́дзям. Ещэ́ да тых час у цёмну́м лё́се серо́д балoта стаи́ць гара́. Её́ называ́юць Рымшава́ю Гаро́ю. Гэта́ памiж За-пoльем и Наво́селка́ми (Мозы́рскаго ўёзда). Мо́о вё́даеце. Дак ка́жуць — там жы́ў той Рымша. Ён гдзё́сь схавáў мно́го гро́шэй, алé нё́льга знайцi. Земля́нку та я сам ба́чыў, як хадзи́ў туды́ ат па́на з ка́ртаю. Каб па́шукáць, мо́о и гро́шы е.

Пересказаль Дударь.

Дер. Чудинь.

56. Лихая Доля.

Жылі́-былі́ два браты́, два ро́дныя браты́. Ены́ ра́зам радзі́ліся, ра́зам хры́сціліся, адзі́н ба́цько з ма́ткаю их га́даваў, да не адна́-кую им Бог до́лю даў. За што́ ста́ршы ни ва́зьме́тца, ўсе́ е́му йме́тца. А малóдшы што́ ни ро́биць, як ни бьё́тца, а е́му́ ничóго не даё́тца. Пам'ёр ба́цько, а за им и ма́тка. И па́шла́ па миж брата́ми звáдка. Мо́о ены́ ещэ́ й ужы́лі-б у ла́ду, да прамiж жан-ка́ми нема́ сла́ду. Як дзвё́ ма́тки ў ўлы́, так и дзвё́ жанчы́ны ў ха́це не ўжыву́тца цiхо да робля́ць ли́хо; перш пра миж сабо́ю падзе́ру́тца; по́тым к мужы́ком прыста́нуць. Ты́е цера́з баб и са́ми пама́цую́ць лба́ми. — Ну, братко́, — сказа́ў тут брат малóдшы, — чым праз баб нам нагды́ра́тца да не ў зго́дзе жы́ць, то́льки Бо́гу гра́шы́ць

да людзей смешыць, давай лепей не сварэмса да па праўдзе падзелімса.—Добра, браце, кажэш—старшы брат на тое абазваўса да й за падзёл узяўса. От шабечуць бабы, бы сароки; а браты як трэба падзелілі ўсе ат нитки да кусочка хлѣба. Ціхо разышліса да й живуць браты, гаруюць да працуюць, зарабляюць хто як можа на кусочак хлѣба. Большы брат што дзень, та багацце, а малодшы, як ён ни працуе, а што дзень, та ўсе бедняе. То карова гóлаў падвернула, та ў жанчыны сьбла скóла: нѣкаму ни жаць ни абѣд падаць. Кожын дзень — неўзгóда; кожын крок — прыгóда. — Бóская воля. Така́я — кажэ — мая дóля.

От гэ-ж мѣнышы брат биўса, биўса да й саўсім пражыўса. Трэ тóрбу на плѣчы браць да кускі збiраць. Баба лае, зневажае; сваякі дзьмóтца, сусѣдзи смею́тца. Калі дóли не́ма — пнiса, не пнiса, нiчо́го не парáдзiш, хаць ты засилiса. От идзе раз бѣдны, бáчыць, аж брацiха — не́ма ёй лiха — на палiнцы жы́то дажынае, а пад хрэщыкам е́ь калы́шку дзѣ́вачка хистае. — Дзѣ́вачка, чы́я ты? — бѣдны тут е́ь пытае. — Дзíянина я дóля — та́я атмаўляе.

Гарей цяжко бѣднаму на сэрцу тóе слóхаць, тóе знаць, што е́го дóля емў не хóчэ прыяць, И пацѣ́са ён па пóли шука́ць сваѣ́ дóли. От идзе ён да йдзе с дзелiнki на дзелiнку, с палiнki на палiнку; сустракае ў гаю пад вербóю старóго дзедóчка з сiваю барадóю. Падышóў, схи́лiўса да дзедóчку пакланиўса. А дзедóчак пазирае да й е́го пытае: чалавѣ́чэ, Бóжы, чагó тут блукаеш? Чагó па гаю шукаеш? — А ён атмаўляе, што дóли не мае, та е́ь й шукае. — Твая дóля — валацóга, па гаю гуляе да пѣ́сни спевае. — На кiѣ́чак да й идзi па пóлю та й убáчыш сваю дóлю. От падзíкуваўшы дзѣ́ду, кий узяўшы ў рóку, пашóў бѣдны па пóлю шука́ць сваю гóркую дóлю. Ось идзе да йдзе ён, кругóм пазирае; бáчыць, аж пад дóбам е́го дóля ѓрае. Бáчыць — гóлая дзеу́чына лíнды б́е на мíгкуў траўцы да хистаетца на гóльцы. От схапиў бедняк е́ь за кóсы да давай перѣспиць кием да давай вучы́ць, як на свѣ́це жыць. Дóля прóсиць, абе́цае, што с таѣ́ пары́ е́на́ старѣ́ннаю быць мае. От ведзе ён дóлю гóлую па

пóлю. Сóрам стáло без адзéжы. Дóля ця́гне к лёсу, ця́гне, каб за-
кры́тца. Увайшлі е́ны ў гу́шчэчу да прысе́лі на калóдзе. Бё́дны
ка́жэ: дóля, дóля, пагавóрымо-ж мы а прыгóдзе.—Не ўбива́йса, не
лека́йса,—на тóе дóля сказа́ла да й пацалава́ла. Бё́дны ази́рнуўса
да й ачо́м не вё́рыць—дóля сы́пле ему́ ў пóлы прыга́рцамі гро́шы.—
Беры́, не лека́йса, спажыва́й як во́ля — ка́жэ дóля, — гэта́ на́шы
гро́шы, мо́й харо́шы.—Дóля зні́кла, бы тумáн, а зóлато зьяе. Згрoб
е́го ё́н да кишэ́ни да й ка́жэ: от цепе́р я—пан. Да й пусціўса да
гаспо́ды. Ё́н идзе́, аж лё́с гудзе́; пад сабо́ю но́г не чу́е, бо ў ки-
шэ́ни гро́шы чу́е. От с та́й пары́ пачаў ё́н до́брэ жыць да Бо́га
хвали́ць. Гэ-ж, бо на свё́це то́льки той шэ́сце ма́е, каму́ дóля
спры́е, а бо́ хто сваё́ дóлю да ў рука́х трыма́е. Бо без уцху́нку й
ат до́ли нема́ рату́нку.

Паресказа́ль Дударь.

Д. Чудинь.

57. Кавалиха.

Жыў сабо́ў адзін кавáль ни га́дки, да на е́го лі́хо, была́ ў е́го
жо́нка кавалі́ха. Пага́ная была́ ба́ба. За́бла е́на кавалё́ й немoг
ё́н з ё́ю спра́витца. А ве́дамо, кавáль,—заўжды́ седзіць у карчме,
або ў ку́зни. А прыдзе́ да гаспо́ды—чо́рны як му́рын; хо́чэ жо́нку
пацалава́ць, а та́я як нава́литца, бы жыды́ на Га́мана, да ўчэ́питца
ў гі́ру, да пачне́ вадзіць па ха́це, дак Кавáль не рад, што й за-
чэ́піў лиху́ю ба́бу. А та́кая была́ ду́жая да ўпра́ўная, што ни я́кі
мужчы́на не мо́г пабаро́ць. Нагарава́ўса Кавáль з то́ю лихóю ба́-
баю́, да ничо́го не парáдзіць,—не кабы́ла, не праменя́е. Жа́литца
Кавáль мужчы́нам, а ты́е смею́тца да стрóяць кё́пикі.—От дак
Кавáль,—ка́жуць,—и сарама́ ему́ нема́: жо́нка цяга́е за чупры́ну,
скóро барадо́ю бы вё́никам бу́дзе пё́ч вымё́таць.—А Кавалё́ не да
смё́ху, ка́лі з лихóю сла́ду нема́. Мужчы́ны смею́тца, а Кавáль
чуць не пла́чэ. Папрóбуваў ё́н маўча́ць да не чапа́ць лиху́ю ба́бу.

Дак гдзѣ там!—ещѣ гарей захадзілася.—Што ты—каа—маўчыш бы пень, што тебе й не чуваць.—Вераццяр баба на ўсе селѣ. Сѣрам Кавалю, а не вѣдае, што пачаць. Абрѣдла ему свая хата, свѣй прытулак: хѣдзиць та з кўзни ў карчму, та з карчмы ў кўзню. Але баба й тут егѣ трапіла да й давай зневажаць да перѣсциць пры людзях. Суздрѣм ашалѣла баба, не пускае Каваля й да гасподы.—Ну—думае Каваль,—пачакай-жэ, хварець тваей матары, пайдў да й утаплюса. Пабачымо, як ты тагды будзеш хвабрытца.—Пашоў Каваль к рацѣ, ўзяў доўгі ражѣн да й тыкае ў вѣду, выбирае, гдзѣ глыбей. Тыкаў ён, тыкаў, да й напав на чѣртаво гнѣздѣ. Спалѣхаўса чорт: бачыць, што Каваль у егѣ дзѣцѣй павынізвае вѣчы, выскачыць з вады да й пытае—Каваль, што ты тут рѣбаш?—От хачу тут цѣркаў будаваць.—Давай тут чорт прасиць Каваля, каб ён не чапаў гѣтаго мѣйсца.—Дам—кажэ,—табѣ, што зхѣчэш, толькі йдзи ты атѣюль. Дам табѣ многа зѣлата.—На лѣхо мнѣ зѣлато? Вѣдаеш, што ў Каваля рѣкі па лѣкаць у зѣлаце.—Пабудую табѣ нѣвую хату.—На што мнѣ хата, калі менѣ й ў сваю халупу жѣнка не пуцае.—Дам пару харѣшых кѣней.—Нѣ, нѣ!—замахав Каваль рукамі,—тагды жѣнка суздрѣм супакѣю не дась: будзе грѣзци, каб вазіў жыдѣў, абѣ панѣў.—Дак чаго-ж ты хѣчэш?—Зрабѣ, каб жѣнка не грѣзлася.—Гѣ, тагѣ й чорт не мажѣ парадзиць!—А гдзѣ чорт не йме, там бабу пашлѣ.—Хибѣ гѣ—кажэ чорт;—клин клина выганяе. Дѣбрѣ, я пашукаю такую бабу, каб ена сунелѣ тваю жѣнку.—На тѣм ены й разышлѣса. Чорт палецѣў шукаць такоѣ бабы, каб ена спыніла Кавалѣху, а Каваль падумаў, што ўтапитца ешѣ паспѣе, да й пацѣса ў карчму. Тым чѣсам аглѣдзѣлася Кавалѣха, што Каваля нѣма ни ў кармѣ, ни ў кўзни, бѣгае па селу з качаргѣю, бы апантаная, кѣсы на сабѣ рве да крычыць на ўвесь свѣт. Сабралѣса людзи да й кажучь, што мабыць суздрѣм ускруцілася Кавалѣха. А чорт тут агинаѣтца да толькі хвастѣм пакручвае, так ему вѣсело пазираць на шалѣную бабу. Стаиць чорт, прыслухоўваѣтца, што гавѣраць людзи. Адзѣн кажэ,

што лѣпш засилітца, чым з такою бабаю ажанітца. Другі кажэ, што лѣпш згніць, чым з лихою бабаю жыць. Слухала, слухала тут адна маладзіца да й кажэ: „я-б еѣ атразу атучыла, каб я была еѣ гаспадарэм“. Пасмейліся мужыкі, пастроілі кэпикі съ такоѣ хвабраѣ маладзіцы да й даваі расхадзітца на рабóту. Тым часам чорт і прычашіўса к той маладзіцы.—Наўчы да наўчы, штоб ты зрабіла, каб суніць Каваліху.—А што-ж ты за тóе дасі?—Пытае маладзіца.—Дам цэлую шапку грóшэй.—Нѣ, на што мнѣ цѣлая шапка грóшей. Ты дай мнѣ хаця не цэлую шапку зóлата.—Гэто ещѣ лѣпш—дúмае чорт да й кáжэ,—дóбрэ, дам не цэлую шапку зóлата.—Згóда—кажэ маладзіца,—прывнесі зóлато, та я наўчу, што зрабіць з Каваліхаю.—Палецѣў чорт збіраць зóлато, а баба ўзела жлўкту, пастáвила еѣ над пóграбам, а наверх паклáла дзирáвую шапку. От прынёс чорт зóлато, сыпануў у шапку, а енó тóльки зазвіпѣло да чорт вѣдае куды й дзѣласо. Палецѣў чорт удру́гае, набраў тóльки зóлата, што чуць прыціс. Алé сыпаў ён, сыпаў, а ў шапцы ничóго не астаётца.—Абшукáла ты менé — кáжэ чорт.—Як абшукáла? На то быў угавóр. Ты казáў, што дасі не цэлую шапку грóшэй? Казáў ці нѣ?—Казáў.—Шапка не цэлая?—Не цэлая.—Дак як жэ я цебé абшукáла? Гэто ты ма́быць хацѣў менé абшукáць.—И даваі маладзіца перэсціць чóрта. Чуць той вёрваўса. Атрóкса й зóлата да сунуў, падагнуўшы хвóст. От прыбегáе чорт к Каваліó да й кáжэ, што знайшоў такую маладзіцу, але ена вельмі хітрая й так і так менé абшукáла.—Малайцóm маладзіца,—дúмае Кавáль і пытае чóрта, гдзѣ ена жывé. Чорт сказаў.—Пачакай,—кажэ Кавáль,—хiбо я сам з ёю пагаманіó.—От чорт палецѣў па свайму дзѣлу, а Кавáль пашоў к той маладзіцы. Вѣдамо, ў лѣтку, ўсѣ пашлі на рабóту, а маладзіца сказа́ла гаспадару, што баліць жывóт і асталáса ў хáце личыць т́іе грóшы, што прынёс чорт. Прышоў Кавáль, пакаля́каў з маладзіцаю да й падкаціўса к ёй. Спадабáласа ему маладзіца да й ён спадабаўса. Вѣдамо, гуляцы чалавѣк да ядраны, бо свая лихáя баба. Нацѣшыўса Ка-

ва́ль за це́лы дзень, нэма́ль да са́маго змро́ку, але ўздумаў, што трэ́ й да гаспо́ды.—За́бсь менэ́,—ка́жэ ён,—ма́й лиха́я ба́ба.—А маладзи́ца й наўчы́ла е́го, што зраби́ць з ба́баю. Рад Кава́ль. Е́щэ раз у падзи́ку ўгадзи́ў маладзи́цы да й пашо́ў смё́ло да гаспо́ды. Ось и ўба́чыла е́го жё́нка да пачне́ вераща́ць, да пачне́ зневажа́ць.—Гдзё́ ты валочы́шся, валацу́га?—Пытае́ ена́ да сле́пицаю ў во́чы лё́зе.—Пачака́й бо, бабо́—ка́жэ Кава́ль,—я быў у во́ласпи. Менэ́ хо́чупь ви́браць старшы́ною да от не ўмё́ю, як но́ги за кара́к залажы́ць.—Гэй, ся́кі-та́кі—ка́жэ Кавали́ха,—ось па́глядзі́, я цебе́ наўчу́.—Сё́ла гэ́то ба́ба на по́л, шамеля́х спадни́цу на го́лаў да й залажы́ла но́ги за ка́рак. Тут Кава́ль узя́ў трапкя́ч, зве́заў ё́й но́ги да дава́й вучы́ць папру́жкаю па за́дницы. Кача́етца Кавали́ха бы клубо́к да ви́слабанитца́ не мажэ́. А Кава́ль памочвае́ папру́жку да лу́пиць ба́бу па го́луй за́дницы. Закле́лася да забажы́лася Кавали́ха, што бо́льш не бу́дзе свары́гца, што бу́дзе пакара́гца гаспа́дару́. Здаво́лиўся Кава́ль и разве́заў лихую́ ба́бу. С та́й пары стала Кавали́ха мя́ккая, ха́ць у ву́хо ўлажы́. А мо́ й за тымь е́щэ ена́ ста́ла до́брая, што Кава́ль ве́льми пача́ў учаща́ць к той маладзи́цы. А вё́дамо, любі́ жё́нку шчы́ро, та ена́ й на ка́рак сядзе́.

Пересказа́ль И. Аземша.

С. Лучи́ны.

58. Бортникъ.

Было́ ве́льми лагё́днае надво́рье: от так паве́дзи языко́м—бы ме́д. Гэ́то ўжэ́ я́кась па веси́нь пе́рад лё́там. Вё́дамо,—паго́да харо́шая, со́нейко зьяе́, аб но́чы прайшо́ў це́плы до́жджык; земля́ ви́купа-ласа́, напила́са вады́—ўсе расце́, бы на дро́жджах. От так прылажы́ ву́хо к травя́м, да́к и чува́ць, як ена́ расце́. А кві́тки цви́туць, бы жар га́рыць. Ад их так це́плóm и пы́шэ, й та́кі пах идзе́, што от усе-б ню́хаў и никóли-б не наню́хаўся. З ра́на ви́пала ме-

дóвая раса́ да й разли́лася па квѣтках, па травѣ́ й па землі́, ба́тца ўзі́ў хто да сы́тою й апы́ркаў усю́ зѣмлю. Со́нейко паднелóсо ўгóбу да так прыгрéло, што з землі́ аж па́ра клúбам пашлá, пава-
ли́ла бы з гаршкá. А со́нейко ўсе грéе, ўсе печэ́. Куды́ ни гл́янь—
усе бли́щыць, палыскúетца да так п трасéтца, бы гаршóк у пéчы,
як у ё́м кипи́ць вада́. Раса́ в́ысахла, а мѣд так п аста́ўса на травѣ́
да на квѣ́ткахъ. Чмелі́, пчóлы й матылі́ летáюць, гудúць над квѣ́т-
ками да ссуць мѣд. Бóртник паніóхаў павѣ́трае, лизнúў язы́ком—
чу́е, аж со́латко, й пацѣ́са ў лѣс, гдзѣ́ на адрóх стáйли пчóлы.
Идзе ё́н да йдзе; аж чуе — равúць пчóлы пѣ́мым гóласам, аж лѣс
дрыжы́ць. Прыслухóўваетца Бóртник, аж мармы́чуць медзвѣ́дзи.—
Ну—дúмае.—гэ́то е́ны напáли на пчóлы.—Пабѣ́г Бóртник ратава́ць.
Бежы́ць ё́н дзень, бежы́ць другі́—чу́е: пчóлы равúць, медзвѣ́дзи
мармы́чуць, а дабѣ́гци не мажэ́. Тóльки на трéйци дзень дабѣ́г ё́н
да тагó мѣ́йса; ба́чыць, аж два медзвѣ́дзи напáли на пчалú, за-
дра́ли е́ь, а са́ми лежа́ць да смóкчуць мѣд. В́ымакта́ли е́ны пчалú,
тóльки дрэ́бы асталі́са. Падбе́гае тут Бóртник, а медзвѣ́дзи ста́ли на
за́днне ла́пы да на егó́ й ќінуліса. Падбѣ́г адзін медзвѣ́дзь, ра-
зы́внўса да на Бóртника, а той ухваци́ў адно́ю руко́ю за язы́к, а
другúю засу́нуў у гóрло па са́мае плечó, учапнўса за хвóст да як
пацѣ́г, дак п вы́вернуў медзвѣ́дзя трыбу́хамі на́вѣрх. Равé той
медзвѣ́дзь не свай́м гóласам, а другі́, як убáчыў тóе, дак пусцнўса
наў́цекача́. Бóртник за ім. Медзвѣ́дзь дабѣ́г да ракі́, ќінуўса ў
вóду да й пераплы́ў на другі́ бóк. Падбѣ́г Бóртник к рацé. Як тут
перайці́? Глыбóко, а плывáць ё́н не мажэ́. Дúмаў, дúмаў Бóртник.
ухапи́ў себе́ за чуб да як шыбану́ў, дак п пераќінуў цéраз рéку.
Спалóхаўса медзвѣ́дзь, бежы́ць да тóльки хвастóм кру́пиць. Алé ось
дагна́ў егó́ Бóртник, ухапи́ў за хвóст да й дава́й маха́ць кругóм
себе́. Маха́ў, маха́ў; тым ча́сам ось як атарвѣ́тца хвóст да пале́ціць
медзвѣ́дзь, да ўрэ́жэтца галавóю аб дуб, дак п дух з егó́ в́ыперло.
Злупи́ў Бóртник з гэ́таго медзвѣ́дзя шку́ру, развѣ́сиў е́ь на дзéраве
й па́шоў к пѣ́ршаму медзвѣ́дзю. Прыхóдзиць ё́н, аж тут назбіра́-

ласо на медзьвэдзя крумкачъй бы хма́ра; клюю́ць е́ны ў ме́дзьвэдзі вантро́бы, а ё́н кача́ецца да раве́. От Бо́ртник ата́гнаў крумкачо́ў, да́біў ме́дзьведзя, а з е́го шку́ры зра́біў сабо́ў кажух. От разгля́дае Бо́ртник ту́ю пча́лу, што ме́дзьвэдзі за́дра́ли,—ба́чыць, аж гэ́то е́го пча́ла. Узя́ў гэ́то ё́н е́ё дрэ́бы да й дава́й их пали́ваць ме́дovým со́кам з квё́так. Аблыва́е да аблыва́е, а ко́сцы ўсе абро́стаюць мя́сам. От пча́ла за́варушы́лася й ажы́ла. Ажы́ла е́на, распра́вила еры́ла да й дзя́куе Бо́ртнику, што спас е́ё ат сме́рці.—Я та́бё — ка́жэ,—прыга́джўса ў прыго́дзі,—а сама́, бзы́м! да й пале́цёла. Пашо́ў Бо́ртник да́лей и зайшо́ў у це́мны гу́сты лёс. Але́ ось у́схадзі́лася хві́ля. Тра́цыць лё́с, ломі́цца, а хві́ля так и кру́ціць, так и кладзе́ дзераўля́кі к са́му́й землі. Але́ ось за́грыма́цёло, блі́снула ма́ла́нка, а перу́н адзі́н за адны́м так и сме́ляць, так и грэ́е. Ек трэ́сне ў ду́ба, або ў хво́ю, да́к и разпа́ло́сца ат са́мага ве́рху аж да ні́зу.—Ну,—ду́мае Бо́ртник,—се́годнячы Ілья́ мно́го ча́рце́й на́пало́е.—То́лькі от ліну́ў до́ж да та́кі, што бы з ве́дра. Куды́ тут схава́цца. Ба́чыць Бо́ртник, што які́сь птах зві́ў сабо́ў гне́здó на се́мі дубо́х. От и палё́з ё́н туды́, ка́б схава́цца ат да́жджў. Падла́зіць, аж там це́лыя пала́цы. От куды́ там лё́пш, як у на́шаго па́на. Улё́з Бо́ртник у ты́е пала́цы й а́зіраецца кру́гом, ка́б ча́го не зама́ра́ць, так там ўсе́ блі́зіць и зья́е, аж палы́ску́ецца. От ё́н прасла́ў свёй кажуха́к, лё́г да й паку́рвае сабо́ў лю́лячку. Тым ча́сам до́ж лу́піць, бы з ла́така́ лье. Зра́бі́ласо це́мно, як посе́рэд но́чы. То́лькі як блі́зне, блі́сне ма́ла́нка, да́к аж во́чы слё́піць. А як трэ́сне перу́н да за́грыма́ціць да пры́цісне, да́к аж пала́цы тра́су́цца, ба́тца их тра́сца ка́ло́ціць. Перахры́сціўса Бо́ртник, бо ста́ло е́му́ ве́льмі сў́мно. Але́ ось так за́блі́скало, што ста́ло саў́сім ви́дно. Зірне́ Бо́ртник, аж пе́рад им ста́іць та́кая го́лая дзе́ўчы́на, што ни ў ка́зцы сказа́ць, ни пе́ром на́писаць. Ста́іць го́лая ў чо́м ма́ці радзі́ла, то́лькі ко́са́мі за́кры́ла са́рамацё́не. А ко́сы ў е́ё доў́гіе, аж да п'я́т. Ста́іць е́на да ко́сы пе́рабіра́е.—Ма́быць гэ́то ру́ска́я—ду́мае Бо́ртник. Ё́н чу́ў ат людзе́й, што ў

лѣсе русалки падманьваюць мужчын: абдымаютца, цалуюцца да казлычуць цыцкамі да тых час, пакуль не заказлычуць на смерць. Абó падманьваюць пѣснями к рацѣ й там топяць ласых да баб дурных дзецюкоў. Зірнуў Бóртник, аж у та́ў дзеўчыны цыцкн от так и тырчаць, бы саба́чыя мо́рдачки; тырчаць и падымаютца квѣрху, ба́тца што разнюхоўваюць. Спало́хаўса Бóртник, зніў з себе крýжык да й накінуў на тую дзеўчыну. Тóльки ён гэ́то зрабіў, як ена́ й ка́жэ— не бойса менé, дóбры чалавѣ́че. Я та́ў не зраблю́ лі́ха. Цепѣ́р я бóду та́ў служы́ць усé жы́це. Тóльки ты вы́зваль менé з гэ́стаў нево́ли.— И пачала́ ена́ расказваць, што за сіним мо́рэм, за вы́сокімі гарáми, за балóтамі да за лесáми е велі́кае цáрство. Там жы́вуць лóдзи ўсе гóжыя: бѣ́лыя да рум'я́ныя, бы кроў з малакóм. Там и ена́ жы́ла ў рóднаго ба́цька, рóднаго ба́цька—слаўна́го царá; ў рóднаў ма́тки, рóднаў ма́тки—слаўна́ў цары́цы. Да налецѣ́ў на тóе цáрство за сінее мо́рэ, за вы́сокіе гóры, за балóта да за лесы́ велі́кі змѣ́й и хвата́ў людзéй са́мых гóжых да ўда́лых, хвата́ў и жў́, абó ўно́сиў за сінее мо́рэ, за вы́сокіе гóры, за балóта да за лесы́ й там раскида́ў их на свѣ́це. Мнóго людзéй асираци́ў ён у тóм цáрстве, мнóго ён там прали́ў люцкі́х слéз. Сжа́ліўса над людзьмі́ слаўны цар—мо́й рóдны ба́цюшко й абъя́виў усім ба́гатырóm и силачóм, што хто тагó змѣ́я пабóрэ да злóвиць, за тагó слаўны цар—мо́й рóдны ба́цюшко атда́сь менé за́муж. Прачу́ў тóе стра́шны змѣ́й, прачу́ў да праню́хаў, па́біў вóйсько хра́брае, палама́ў засóвы залѣ́зные, павыса́джваў дзвѣ́ры дубóвыя да й уха́пиў менé ат слаўна́го царá—рóднаго ба́цюшка, ат слаўна́ў цары́цы—рóднаў ма́тачки й панéс менé за сінее мо́рэ, за вы́сокіе гóры, за велі́кіе балóта да за цѣ́мныя лесы́, прыне́с сюды́ да й схавáў у гэ́тумь пала́цы. Сам и да тых час улета́е да людзéй ця́гае. Была́ тут адна́ бóжая пчóлка. Ена́ ко́жын дзень ка мнѣ́ летáла да вѣ́стачки насі́ла ат слаўна́го царá—рóднаго ба́цюшка да ат слаўна́ў цары́цы—рóднаў ма́тачки. Тóльки от ужэ́ дзенькóй тры прайшлó, як е́й нема́. Чу́ла я—раўлі́ медзьвѣ́дзи, раўлі́ стра́шно, аж зямля́ дрыжа́ла. Чу́ла я—крыча́ла пчóлка,

нѣмым гóласам крычала да прасілася рату́нку. Крычала-крычала да й заціхла. Мабыць медзьведзі маю пчо́лку задра́ли.

— Задраць ены задра́ли,—кажэ Бортник,—пчо́лку задра́ли, да за то́е сваё шку́ры мнѣ атда́ли. О, гэта́ й шку́ра с аднаго́ медзьведзя,—паказаў Бо́ртник на свóй кажу́шак. Царэ́ўна ўхваці́ла той кажу́шак да й надзе́ла на себё. Ба́чыць ена́, аж у медзьведжой шэ́рсеці асталася та́я пису́лька, што несла́ пчала́. Перачыта́ла ена́ тую́ ка́рту да й ка́жэ: пішуць слаўны цар—мо́й рóдны ба́цюшко да слаўная цары́ца—ма́я рóдная ма́тачка, каб я ў змѣ́я вы́ведала, чаго́ ён байтца й хто е́го мажэ пабаро́ць. Да як мнѣ е́го пыта́ці, ка́лі ён не хо́чэ й размаўля́ці?

— Не турбу́йса,—кажэ Бо́ртник—мая кра́ля, бо я хаць загі́ну, тебе́ не паки́ну.

— Ой, сакóле мо́й ясны, як табѣ́ с змѣ́ям цяга́тца, ка́лі е́го ўсе́ людзі́ бая́тца?

Тым ча́сам заці́хли грымóты; паказа́ласо со́нейка с-за хма́ры. Так и зазѣ́ли залаты́е пала́цы. Але́ ось зно́ў усхадзі́лася хві́ля. —Ой, хавáйса, сакóле мо́й ясны!—кажэ Бо́ртнику царэ́ўна,—гэта́ж ле́ціць сюды́ змѣ́й.

Спало́халася царэ́ўна, пачапі́лася Бо́ртнику на шы́ю да й ві́сиць, бы непрыто́мная. Ухапіў Бо́ртник е́ё на берэ́ме да дава́й Бо́го́ні: вы́скачыў з пала́цаў да й папе́рса ў гу́шэчу. Ци доўго́, ци ма́ло ён пе́р царэ́ўну, то́лько ўта́мйўса да й прысе́ў пад дубам, каб атды́хатца хаць трóху. Тым часам верну́ўса змѣ́й у сваё́ пала́цы. Чу́е—чужы́м ду́хам па́хне. Давáй ен шука́ць царэ́ўну. Ба́чыць, аж атчы́няны дзе́ры. Дагада́ўса змѣ́й, што хтось укра́ў царэ́ўну, абазли́ўса, гры́зенуў себё за хвóст да й палецѣ́ў да́ганя́ць. Ле́ціць змѣ́й, а ат та́го́ імпа́ту пад им аж лѣ́с гары́ць. Чу́е Бо́ртник, што змѣ́й ужэ́ блі́зко, ўхапіў царэ́ўну на берэ́ме да й пуспи́ўса на балóто. Гра́зко—вѣ́дамо балóто, то́лько памі́ж дры́гвы́ кúпины тырча́ць. Царэ́ўна мо́цно ўха́пілася за шы́ю да й трыма́ецца, бы кля́щ. А Бо́ртник скáчэ сабѣ́ да скáчэ з кúпины на кúпину. Так и дабра́ўса ён да остраўка́.

Тым часам далецфў змѣй да балота да й дўмае, што мабыць згубиў слѣд, бо цѣраз балото нхт́о не мажэ прайці. Вернуўса змѣй у палацы да дава́й аттуль н́охаць слѣд да йци за Бортникам. Ба́чыць Бортник, што змѣй згубиў слѣд, зрабиў на астраўку з вѣтак кубельцэ да й лёг з царэўнаю спаць, бо ўже н́оч нахавилася. Лежаць ен́і сабѣ да калякаюць, а тым часам и н́очка прайшла. Вѣдамо, ў лѣтку, яка́я н́оч. Засну́ли ен́і, як ужэ ўзышло со́нейко. От ужэ пачало прыпекаць, а ен́і спяць, бы зма́рлые, спяць и не чу́юць, што змѣй прэ цѣраз балото пр́осто на астраво́к. Прыпекло со́нейко, загу́ли чмелі да пчо́лы над квѣткамі — зб́ираюць ме́д. А Бортник спіць и н́чо́го не чу́е. От ужэ змѣй на астраўку, от-от нападзе на кубельцэ да й пажрэ́ Бортника ра́зам с царэўнаю адным хла́мам. Пе́ршы спало́хаўса змѣя за́йчык баязлівы, ўсхапіўса с пад ку́ста, прылажыў ву́шы да як сунэ, да ат стра́ху наско́чыў на са́мае кубельцэ, якра́з к Бортнику на н́ос. Чмы́хнуў Бортник да й прахавіўса. Прахавіўса ё́н — чу́е, аж змѣй блі́зко; ўзшту́рхаў ё́н царэўну, хавіў е́й на бе́рэме да й папе́р да́лей цѣраз балото. Бѣг-бѣг, дабѣг да ракі. Рака́ глыбо́кая и шыро́кая. Як тут перабра́тца на дру́гі бок! Стаіць ё́н на бе́разе да й дўмае; ба́чыць, аж у раце́ гра́е шупа́к.

— Шупа́к, о шупа́к! — пр́осіць Бортник, — перавезі нас на дру́гі бок ракі.

— Нѣ́кали мнѣ́, — трэ́ лавіць плѣ́так. — Вильну́ў хвасто́м да й паплы́ў.

Ось ле́ціць шуля́к. Бортник дава́й е́го прасі́ць, — шуляк, шуляк, перанесі нас на дру́гі бе́раг.

— Нѣ́кали мнѣ́, — трэ́ лавіць пту́шак да карма́ць дзе́так. — Махну́ў шуля́к кры́ламі да й палецѣ́ў. Прыле́цѣла к раце́ пчо́лка пиць во́ду. Бортник и пр́осіць е́й; — пчо́лка, пчо́лка! перапра́ў нас на дру́гі бе́раг. — До́брэ, — ка́жэ пчо́лка, — я ўвесь вѣ́к раблё́ на людзей и на Бо́га. Садзе́цса на мене́. Сѣ́ли Бортник з царэўнаю на пчо́лку, а е́на раста́пырыла кры́льца да вум! и перале́цѣла цѣраз ре́ку,

Даб'г зм'й да ракі да дава'й рабіць м'ст. Навырываў з кар'нем дубоў, нацягаў у р'ку да й за'аціў в'ду ата дна аж да в'рху. Ещ' й да тых час там лежаць на дн' ракі ц'лыя дубы. Тым часам Б'ртник дабраўса да гасп'ды. А в'дамо, ў гасп'дзе к'жын смел'й. Т'льки ось на нем'лум часе и прэ зм'й. Што тут рабіць! Ухапіў Б'ртник зубель, запаліў е'о да й в'скачыў з х'ты. Зм'й тут на е'о й напаў, а Б'ртник и ўсадзіў зубель зм'ю ў г'рло да дава'й з им б'тца. Ци д'ўго, ци м'ло ен' б'ліса, т'льки зм'й пачаў над Б'ртникам браць верх. Бацьць Б'ртник, што е'му прых'дзяць капцы, ўзд'маў пра т'ю пчал'у, што атратаваў ат см'рци, да й пазваў е' на п'мач. Т'льки ён клікнуў,—пчала, пчала, памажы ў прыг'дзе,—як сыпн' сюды ц'лы р'й пч'л, да як напад'ць ен' на зм'я, да пачнуць е'о кусаць, да пачнуць г'р'ць. Круціўса, круціўса зм'й да й звиўса бы вуж'ака. Усхапіўса Б'ртник, ухвациў сак'ру да й атс'к зм'ю г'лаў. Д'ўго круціўса зм'й без г'лавы, круціўса, аж я'му в'капаў. Падз'куваў Б'ртник пчал', дабіў зм'я да й садраў з е'о пер'стую шк'ру. Рада цар'ўна, бы на св'т нарадз'ласа, дз'куе Б'ртнику й пр'сиць е'о, каб ён пашоў з е'о ў т'е слаўнае цар'ство, к слаўнаму цар'—к е' р'дному бацьку, к слаўнуй цар'ыцы—к е' р'днуй м'тцэ, каб пашоў туды. Сабраўса Б'ртник у вел'кую дар'гу, узйў з саб'ю копу лапц'ёў, цагал'о, крамен'ц да г'ўбку, палаж'ў у т'рбу змейную шк'ру да й пашоў з цар'ўнаю ў слаўнае цар'ство, за с'нее м'ре, за выс'кие г'ры, за вел'кие бал'ота, за ц'мныя лесы. Ид'ць ен' да ид'ць; перайшли лесы, перайшли бал'ота, падх'дзяць к гар'ам. А г'ры выс'кие аж да н'ба. Пачалі ен' л'зци на г'ры. Л'зли, л'зли, дак и канц' нема. Ба'чаць ен', аж на д'бе арлінае г'незд'о, а ў г'незд'э мал'е арлен'ятка. Седз'яць арлен'ятка, рат' разеваюць да ёсци пр'сяць. От накарм'или ен' арлен'ятка, а с'амі с'бли атдыхаць. Тым часам на г'незд'о нап'ала кун'ца. Ена хац'бла паёсци арлен'ятка. Тут Б'ртник як перац'г п'плискаю кун'цу, дак ена й в'пруц'ласа. На г'ты час налетае арол. Убачыў ён, што Б'ртник абратаваў мал'ых

дзѣтак и кáжэ — прасі, чагó хóчэш.— Перанесі нас цѣраз гѣтые гóры,—прóсиць Бóртник.—Дóбрэ, садзѣцеса на менé. Сѣли гѣто ены на арлá, а той и перамчáў их цѣраз высóкие гóры да цѣраз сінее мóрэ. Падзѣкували ены арлú да й пашлi к слáўнаму цару да к царыцы. Идúць да йдуць, распытóўваюць дарóгу. Нарэшце прышлi ены к царскім палáцам. Привелi их к цару й к царыцы.

— Якие вы лóдзи?—Пытáе цар—аткуль вы прышлi?

Не вазнáў ён сваѣ дачкi, так ена пахудзѣла ў змѣя да зменилася. Алé як учúла царыца гóлас, дак и пазнáла дачкú. Тут ена кiнулася к ёй на шыю й давай цалаваць да абдымаць. Тым часам Бóртник дастáў з кáйстры шкúру змѣя да й праслáў еѣ на землi. Спалóхалiся ат аднаѣ шкúры ўсѣ тут князi да баáры. От давай цар пытаць Бóртника, як ён вѣзвалi ў царэўну. Разказаў Бóртник, а цар з царыцаю пасадзiлi егó з сабóю за стóл и давай частаваць. Па немáлум часе атдáў цар за Бóртника сваю дачкú—пракрасную царэўну, й стáли ены жыць да пажывáць да людзей не забывáць. А па смёрци царá стáў царстваваць у тóм царстве Бóртник. Пры ём дóбрэ было ўсiм лóдзям, бо ён паметáў, што той сáмы дужейшы, хто рóбiць дзѣля людзѣй и дзѣля Бóга.

Пересказаль Болбатъ.

Д. Чудинъ.

59. Кавальчук и панич.

Жыў сабѣ адзiн вѣльми цикавы пан. Захацьласо ему знаць, што бóдзе з малым дзiнцем, калi-б егó не так гадаваць, як усѣ гадуýць. Тым часам якраз у адну пóру абрадзiнiлася пáни й кавалiха. Абѣдзьве прывелi гóжых хлапчукóў. От пан цiхенько й паменяў гѣтых дзецѣй: сабѣ ўзяў кавальчукá, а кавалió атдáў свайго хлапчука. Растúць дзѣцi. Вѣдамо, за паничóм хóдзяць мáмки, нiяньки й уся двóрня. Жывé кавальчук у раскóшы, а пáньськи сын

напрѣтца бўльбы, або сухого хлѣба да й поўзае ў гразі па вулицы. От прайшло гадѣў мо п'яць, або шэсь; паньскі сын падрѣе, и атпраўляюць егo пасці свиней. А кавальчукá ў двары адукуюць губарнántки да п'бсцятца з им, як з лихою скўлаю. Алé ось паѣхаў раз пан з паняю на пóле. Узелі ены з сабóю й паничá. Ёдуць ены калé селá паўз выган, алé ось и бáчыць пан, што егo сын пасé кавалёвые свíне. От хлапчук атагнáў свиней ат шкóды, еѣў калé дарóги, праслáў на землі хусцінку, дастáў з кáйстрачки кусок хлѣба й пэчанаѣ бўльбы, палажыў на хусцінку да й ѣсь. Падѣ́хаў туды пан. От хлапчук устáў и низенько пакланиўса пану.—Бачнó, што паньскае дзиця,—дúмае пан. А пáни й пытае ў хўрмана,—чый гэ́то тáки пажóндны хлóпец?—Кавалёў, пáни—кажэ хўрман.—Брэ-шэш,—дúмае пан, алé маўчюць, зўбы сцáўшы. Паѣ́хали ены дáлей. Падъезджаюць к лѣсу. Зирну́ла пáни на лѣс да й кажэ,—я́ке лáднэ джэ́во.—Штоб ты з егo зрабвў?—пытáе пан у паничá. Той паглядзѣў на лѣс да й кажэ—спалиў-бы, от дóбрае-б угóлье было.—Дурэнь ё́стэсь!—кажэ пан, а сам дúмае,—які бáцько, такі й сын. Кавальчук кавальчуком.

От паѣ́хали ены наза́д; параўня́лися з тым мѣ́йсам, гдзѣ паньскі сын пáсциць свиней, дак пáни падазвáла кавалёваго хлапчука́, зирну́ла на егo й паказáласо ёй, што хлапчук вѣ́лми падо́бен да еѣ. От и прóсиць ена́ пáна, каб ён узяў кавалёваго хлапчука́ ў двóр гáдаваць и адукаваць рáзам з паничóм. Пан з рáдасцю ўзяў ат кавалé свайгo сына ў двóр. От пачалі их адукаваць. Кавальчук дóбрэ берэ́тца, а панич усé бѣ́гае на пекáрню да с дварóвыми хлóпцами грае. Зпpактыкаваў пан, што мужы́к мужы́ком на вѣ́ки ве́ком да й прызнáўса пани, што паменяў хлапчукоў ещэ малéнькими. Прагнáла пáни паничá к кавалё́у свиней пáсциць, бо на другóе ён не гóж.

Пересказаль Дудка.

Д. Чудинъ.

Чотвортенная вора в советские времена
Denie. —

60. Новы чорт.

Быў сабѣ адзін пѡп, да вельми хсцівы да маладзійц. Вѣдамо, з гульні толькі а бабах и думае. Наѣсца, напѣтца, выспитца ў вахвѡту, а тут ат сѣла шкўра пўкаецца. Пѡйдуць лѡдзи на рабѡту, а ѣн и цікўе, ці не прыдзѣ якѣя маладзійца зачым кѡльвек да гаспѡды. Як пакмѣциць, дак и прыстане, бы шаўцѡўская смалѣ. Перш маладзійцы хавѣліса ат пагѣнагѡ папѣ, а пѡтым, як пачѣў ѣн навучѣць, што пѡп светы, бѡ ѣн пасвѣчаны, дак маладзійцы й думаюць—мо й праўда, што хто знаѣтца з папѡм, та й грахў нема, бѡ ѣн светы. Ужѣ хацѣлі мужчыны абрѣзаць емў кўдлы да папѣрабивѣць нѡги, алѣ пѡп напужѣў их, што не дась прычасця да пажаљитца станавѡму, каб енѣ як недавѣрки, пагнѣлі ў вастрѡзе. Байтца мужыкѣ, маўчаць. Толькі ось вельми чѣсто панѣдзѣўса пѡп к аднѡй маладзійцы. Еѣ гаспадѣр маў якўюсь дѡхленькую кабылку й вазиў на ѣй жыдѡў. Толькі ѣкась прыкмѣциў ѣн, што як толькі ѣн з дварѣ, дак пѡп у хѣту. От раз запрѡг той гаспадѣр кабылку, наклѣў на вѡз мнѡгѡ сѣна, нѣбѣгѡ ѣдзе ў велікую дарѡгу, й папхаўса за сѣлѡ. Гѣто ўжѣ было пѣрад змрѡкам. От як ужѣ дѡбрѣ сцѣмнѣло, гаспадѣр вернўўса да гаспѡды, да и стўкае ў дзвѣры, каб жѡнка атчыніла. Тым чѣсам у жѡнки начавѣў пѡп. Схапиўса ѣн с пасцѣли да так без партѡк и бѣгае па хѣце, не вѣдае, куды схавѣтца. А тут у сѣнячках стѣяла кадушка з пѣрѣем. Пѡп шамѣлях у тўю кадушку да и прыкрыўса пѣрѣем. Атчыніла жѡнка дзвѣры, а гаспадѣр чуў, што пѡп схавѣўса ў кадушку, не йдзе ў хѣту, да й кѣжѣ жѡнцѣ,—дай дзерўгу,—я паѣду на кармаш. Далѣ жѡнка дзерўгу, а гаспадѣр накінуў еѣ на кадушку да й абвѣзѣў верѡўкаю.—Павезў, прадам пѣрѣе. Нѣхѣй дармѡ не ваљѣетца. Бацьчыц маладзійца, што нѣльга ничѡгѡ парѣдзѣць, маўчыць, бы вѣдѣ ў рот набрѣўшы. Узвалиў гаспадѣр кадушку з папѡм на вѡз да й папѣр на кармаш.

— Куды ты, сѣбрѣ?—пытѣюць сусѣдзи.

— Паўду на кармаш прадаваць новаго чорта — кажэ той чалавёк.

Дзівятца людзи, яки там такі новы чорт. Просьця каб ён паказаў тую пачвару.

— Неможне браткі—ўпечэ.

Назбіраласо мно́го людзей. Хочэтца им паглядзець таго дзіва. Запраглі ены коней и паўхали разам на кармаш. Ци доўго, ци мала ены ўхали, тольки ось прыезджаюць над цэркаў на кармаш. Пашла там чутка, што чалавёк прывёз новаго чорта, сабралосо людзей, што аж кишыць. Вышли папы з цэрквы да й тые тыц туды, паглядзець на такое дзіво. А поп, вёдамо, доўго седзеў у кадушцы й усё рабіў пад себе, дак так абмарэўса, так у кудлы набиласо пёрэ, што саўсім стаў пахож на чорта. От папы да пань абступили вёз и просьця таго чалавёка, каб ён паказаў чорта.— Заплаце — кажэ — за маю турбацаю. Я думаў, што хто кўпиць.

От пань да жыды насыпали таму чалавёку поўную шапку грошэй. Пачали й мужыкі развязаць сваё магалёйкі да даставіць аттуль медзякі. Назбіраў той чалавёк толькo грошэй, ко́лько не было ещё ни ў е́го, ни ў е́го бацька. От стаў ён на вёзе, паставіў там кадушку да й развезаў дзеругу.— Ну,—кажэ—вылазь атсюль, новы чорце,—й давай е́го штурхаць киям. Падняўса поп з кадушкі. Зірнуць людзи, аж гэта якбось страшы́дло: высоки, худы, с доўгими кудлами да з вели́знаю барадо́ю, цы́латы, ў вадной саротцы без парток да так умазаўса да ўкачаўса ў пёрэ, што рыхтык чорт. Кинулиса перш людзи ат вёза, але хтось и кажэ,—гэта-ж наш бацюшко. Зірнуць усё, аж праўда—гэта поп. Збрам таму папу, саскочыў ён з вёза да й сунуў, куды вочы глядзець. С таё пары годзи ён хадзіць к маладзёцам.

Пересказаль И. Аземша.

С. Лучицы.

61. С чаго лихо на свѣце.

Цепѣр куды ни зирні, ўсёды ліхо на свѣце. Кáжуць—служыў адзін пáрабак и ўсе егó застаўлялі малóць у жóрна. Мéле ён да мéле, прыслўхаетца, дак млén у клóнаце ўсе кáжэ: там лѣпш, там лѣпш! Наслўхаўса тагó пáрабак, пакíнуў тут хаджáнна да й пашóў туды, гдзѣ лѣпш. Прышóў ён и наняўса к другóму хаджáнну. Алé й там застáвили пáрабка малóць у жóрна. Малóў ён малóў да й дава́й прыслухóўватца, што кáжуць жóрна. Чўе, аж млén у клóнаце ўсе кáжэ: як и там, так и тут! Як и там так и тут! Кíнуў пáрабак и тагó гаспадарá да й пашóў шука́ць, гдзѣ лѣпш. Але кóльки ён ни хадзиў, усёды застаўляюць малóць у жóрна й ены ўсе кáжуць: як и там, так и тут! Як и там, так и тут!—Цепѣр усёды парабкóм ліхо на свѣце — кáжэ пáрабак. Пачуў тóе хаджáнн, пакивáў галавóю да й кáжэ—нѣ, ма́быць цепѣр усím и ўсёды ліхо на свѣце. Дак от я раскаж́у вам с чагó ліхо на свѣце. Калі праўду скаж́у—смека́йце, а прыхлуш́у—не мешáйце да прабачáйце, бо як устáрытца, та й праўда б́удзе.

Даўн́ым даўнó спрадв́ьку жылі сабѣ л́юдзи, пажывáли, н́якагó л́иха не знáли. Свѣт вел́ики; ўсёды вóлно; як патрудзиўса, так и пажывиўса. Не былó тагды́ ни панóў, ни мужыкóў, а так сабѣ л́юдзи жыли—паживáли да Бóга выхваля́ли, а ни аб чóм ены́ не клапáсціліса. А Бóг тагды́ ещ́э жыў на землі, прыхóдзиў к л́юдзям, бы свóй брат, вучыў их, як на свѣце жыць да дзѣ́так пладз́иць, дзѣ́так пладз́иць да гадава́ць да зéмлю напаўня́ць. И не былó на землі ни л́иха, ни дабрá. Л́юдзи бы квѣ́тки цвил́и; жылі бы пту́шки ў нéбе, цн рýба ў вадзѣ́; жылі, што стрéли, та ўжывáли—ни щáсця, ни беды́ не мáли. Алé што такóе жы́це? Так жывé й зверѣ́ па л́есе; так жывé й дзэраўл́ика. Бóг убáчыў тóе да й пачаў учы́ць людзéй, як латв́ьй дастáць йм жы́ўнасець, як зраб́иць

сабѣ адзэжу, як схаватца ў непагоду, як лавіць рыбу да зверьё да птушак. И пазна́ли тагды́ людзи, што каму́ ўлажы́ў Бѡг рѡзум, той мажэ рабіць, што хочэ.— Гэ, мы й сáми з вусáми — кáжуць людзи,—што захочэм, тѡе зрѡбим. Мы й сáми, бы багi, тѡльки Бѡг заты́м не даў нам сiлы, ўладзы, што байтца, каб землёю заўладáўшы, мы не ўздумали й самѡго Бѡга сапхну́ць з нѡба. И атступі́ўса тагды́ Бѡг ат гáрдых людзѣй и пашѡў сабѣ на нѡбо. Алé пачалi святы́е анѣлы прасiць Бѡга, каб не губiў людзей. И сказа́ў им Бѡг, што дае ён людзям уладзу на зѣмлю; на ўсе, што расцѣ на землі; на ўселя́кае зверьё, што жывѣ па лѣсе, па палѣх, балѡтах, на землі й пад землёю; над птушка́ми, што купáютца пад нѡбам; над ры́бамі, што ў вадзѣ гуля́юць вѡлно. И бѹдуць маць людзи ўладзу над усiм, што е ў землі й на землі. И бѹдзе людзям дѡбрэ жыць на свѣце, калi енi не захочуць маць уладзу адзiн над другiм, а калi ўздума́юць над людзьмi панава́ць, та пазна́юць и дабрѡ й лiхо й дату́ль бѹдзе лiхо, паку́ль людзи бѹдуць маць уладзу над людзьмi. Алé я даў людзям рѡзум, каб енi сáми пазна́ли, с чагѡ лiхо на свѣце. И рѡзум пака́жэ людзям дарѡгу, як лiхо адалѣць и як так жыць и маць уладзу над усiм на землі, каб усiм было́ дѡбрэ и каб не было́ лiха. И прѡсяць Бѡга святы́е анѣлы, каб ён пасла́ў их на зѣмлю служы́ць людзям и барані́ць их ат лiха. И пазвѡлiў Бѡг анѣлам сперагцi людзей, а сам велѣў яснаму сѡнейку свецiць людзям, каб ат тагѡ свѣту енi набiра́ліся рѡзуму, тагѡ велiкагѡ рѡзуму, што мацнѣй усегѡ на свѣце. Паклані́ліся анѣлы Бѡгу да й палецѣ́лі на зѣмлю сперагцi людзѣй. Тым часѡве, паку́ль святы́е анѣлы блага́лі Бѡга, шатан не спаў. Убáчыў ён, што Бѡг атступі́ўса ат людзѣй и пакiнуў зѣмлю, дава́й гѣто падбiва́ць дужѣйшых, каб енi бра́лі ўладзу над слабѣйшымі. Дава́й гѣто дужѣйшы́е атбiра́ць ат слабѣйшых, што тѣе зрѡбляць, дава́й их прымуша́ць рабіць на себѣ, дава́й iмi ўлада́ць, бы сваiм дабрѡм. От гѣ шатáн дужѣйшых да хитрѣйшых зрабiў панáмi й атда́ў им у рѹкi ўсiх слабѣйшых людзей. И пашлѡ с таѣ пары́ лiхо

на землі, пашло такое ліхо, што й сказаць не можна. Пачалі пань лавіць людзей, бы зверьё, пачалі их мэнчыць да здэ́ркуватца, ба́тца гэ́то й не ло́дзи, а гаўя́до. Прыле́цъли светы́е а́нэлы, с́унулисѧ туды́-сюды́, пачалі падбухтэ́рваць людзей, каб енѧ не слухали панѡў. Дак куды́ там!—ста́ло ещѣ́ гарей: пань ўзели́ ўла́дзу на зѣмлю, пачалі мары́ць людзей го́ладам, пачалі их биць да забива́ць, да адзи́н на друго́го насыла́ць. Папробували светы́е а́нэлы сказа́ць, што е Бо́г на не́бе, што Ен усѣ́ ба́чыць и чу́е, што за такое́ ліхо Ен пакара́е панѡў. Слу́хали-слухали то́е пань да й ка́жуць—э, што вы нам ба́еце! Вы там седзі́ли на не́бе й ничо́го не зна́еце, што тут ро́битца на землі. Мужы́к без па́на абайці́са не мо́жэ: бѣ́етца, дзе́рэтца—сцеражы́, ты Бо́жэ! Над мужыко́м трэ́а ста́іць з бизуно́м над ка́ркам да ещѣ́ трыма́ць во́з ла́зы за хва́льва́ркам, бо ў мужыка́ такая́ нату́ра, што без бизуна́ свербо́іць шку́ра. Ен бы свиня́ напрэ́тца, нажрэ́тца, ўлі́зе ў гра́зь да й ду́мае, што князь. Мужы́к без уш́унку не зна́йдзе сабо́ў рату́нку, бо ё́н да па́ньскаго́ дабра́ хці́вы, а на работу́—лені́вы; бу́дзе ат го́ладу пады́хаць, а на баку́ лежа́ць. Адно́ ліхо на свѣ́це бу́дзе, як мужы́к во́лнась дабу́дзе. Свѣ́т переве́дзѣ́тца—адна́ беда́ астанѣ́тца.

Учу́шы то́е светы́е а́нэлы пале́цъли к Бо́гу на ска́ргу. Тым часо́ве пань запанава́ли й лі́ха-б не зна́ли, ка́лі-б не пачалі вы́мышля́ць да адзи́н друго́го ё́сци, пажыра́ць. Пань прамі́ж сабо́ю бѣ́ютца--дзе́ру́тца, а ў мужыко́ў гі́ры трасу́тца, да йло́бы тра́цаць, аж скі́вицы ви́цаць. И пасла́ў Бо́г на зѣмлю́ светы́х а́нэлаў с ча́рца́ми ваева́ць, а светы́х праро́каў—людзей наву́чаць. Але́ ни а́нэлы, ни праро́ки ничо́го не зра́біли, бо енѧ сла́цѡм, а лі́хо дубо́м. Енѧ па бо́жаму пра́ўду ла́дзяць, а пань ў вус смею́тца да че́рава гла́дзяць. Так да тых час мужы́кі гару́юць, мужы́кі пра́цуюць, а хлѣ́ба не ма́юць, часам го́ладам пады́хаюць, бо што ни зро́бляць, та пань здзіра́юць. А пань пану́юць, ничо́го не ро́бляць да лі́хо вы́мышля́юць, бо за сабо́ю чо́ртаву сі́лу ма́юць. И нема́ рату́нку ат тако́го жы́цця, бо ено́ ўсе, бы ка́мѣня ку́ча: сверху́ ця́жкае ка-

мѣне дробных на песок расцёрло доле; свѣрху их гнетуць другіе а на тых лежаць и ціснуць долу ещѣ цяжѣйшыя; свѣрху-ж лёг адзін велікі камень. От гэта спрадвѣку й да тых час ліхо людзѣй давіць, ліхо цісне людзѣй свѣрху к долу, бы ў кучы той камѣне. Траціць куча, трэ камѣне, на жарству их трэ на доле; траціць и хутко аседае, аседае ніжэ-ніжэ да ўсе ніжытца да долу. Мабыць скора затрацаць падиорки й разсыплетца ўся куча. Так и ў жыццю: ўсе гарей-гарей бѣдным людзям, бо народ множытца, а свѣт адзін. И так цѣсно людзям на землі, а тут и тое, што е слимазарнае, дужѣйшыя людзи захваціли да й трымаюць, бы воўк зубамі. Забиваюць, паедаюць людзи адзін другога гарей, як звѣр звѣра. Ены не знаюць таго, што адзін чалавѣк не мае моцы, бы чарвяк, бы тая былінка ў полі: налеціць вѣцер, закруціць хвіля да й сатрэ, зраўнуе з землею. Быў чалавѣк—пхх! й нема, бы й на свѣт не радзіўса. Толькі тагды чалавѣк моцны, як ён не адзін, а живе з другімі людзьмі ў згѣдзе да ў ладу. И чаго толькі не зрѣбляць людзи, калі возьмутца за дзѣло грамадаю, бы адзін чалавѣк. Але от гэтаго й не зналі людзи, не зналі як жыць на свѣце, каб усім было добра. Кожын цѣг да себѣ, кожны кошкаў к сабѣ, кожны на другіх, як на варагѣў пазираў и кожны другіх варагамі маў. И затраціли людзи ўсѣ сваѣ сілы толькі на тое, каб адатѣць сваіх варагѣў—такіх самых людзѣй, як и ены. Так спрадвѣку біліся людзи, ніщыли адны другіх. От атчаго ліхо на свѣце. Але як сказаў Бог, так и сталасо: радзіўса на свѣце ясны рѣзум и пачаў расці; толькі расцѣ ён так ціхо, так памалѣчку, што чалавѣк вѣк пражывѣ, а рѣзуму чуць на крыху прыбѣдзе. Адны людзи ўмираюць, другіе раджаютца. Ены пражывуць вѣк и аслабняюць мѣйсо другім. Тыя гэ-ж сплѣдзяць дзецѣй и памруць. Так и живуць людзи, бы вада цечѣ ў рацѣ. А рѣзум хаць ціхо, памалѣчку, да ўсе расцѣ, расцѣ й паднімаецца на ногі. От як вірасце той, ясны бы сѣнейко рѣзум да пачне свеціць людзям у вочы, та тагды ўсѣ пазнаюць, с чаго ліхо на свѣце, пазнаюць праўду, паднімутца ў згѣдзе,

вила на стół да й вѣбѣгла на вўлицу паслўхаць, як гаспадър зне-
важѣе сусѣдку; аж той стайць да кўрыць лѣольку, а сусѣдка па-
лентўе на ўсе селѣ да так вычварѣе, што аж сѣрам казѣць. Тут
жѣнка накинўласа на свайго гаспадара, чамў не лѣетца. От ен
скѣжѣ слѣво „такая твая й мѣтка“ да й плѣне. А бѣба крычѣць,
аж пўкаетца. Енѣ ахрыпла, ўся пасинѣла, а ўсе крычѣць да кли-
нѣтца. Нарѣшце павернуўса гаспадър к жѣнцы да й кѣжѣ: „ну,
бѣбо, я ўтамиўса, цѣпѣр пайдў абѣдаць да атдыхаць, а ты сабѣ
сварыса на здарѣвейко! — Усѣ вы такіе!“ — сказаў ен бѣбам да й
пашѣў да гаспѣды.

Пересказаль Крукъ.

Хут. Млынокъ.

63. Падарожны.

Ишѣў зчалѣка адзѣн падарѣжны, ўтамиўса, прагаладаўса й про-
ситца нѣ нач. Абышѣў усе селѣ—нихтѣ не нрымѣе, такіе там жылі
паганые лўдзи. Штѣ тут рабѣць? Хаць начўй пад плѣтам! Стайць
гѣто падарѣжны сѣрдѣ вўлицы да й дўмае, штѣ тут парѣдзиць.
Тым чѣсам идѣе стѣрац—здравѣнны мужык, чырвѣны, бы рыжѣк.
Падарѣжны зняў шапку да к емў. Так и так,—кѣжѣ,—нихтѣ не
прымѣе нѣнач. Памажѣ ўпрасѣць лўдзѣй. Штѣ хочѣш дам, тѣльки
паратўй у бедзѣ.—Дѣбрѣ—кѣжѣ стѣрац—тѣльки ты дай мнѣ за тѣе
саракѣўку. Шкѣда падарѣжному грѣшѣй, алѣ немѣ чагѣ рабѣць. Дастѣў
ѣн калитў, вѣняў саракѣўку й атдѣў стѣрцу.—Ну—кѣжѣ стѣрац,—
я бўду нѣбѣто слѣпѣ, а ты будзѣ майм павадырѣм.—Узяўса стѣрац
за кий и папли ѣнѣ ў аднў хѣту. Улѣзяць ѣнѣ, аж там гѣсѣци.
Заспѣваў стѣрац сваѣ жаласливыѣ пѣсни, а падарѣжны нѣбѣто па-
маѣе. Зацѣхли гѣсѣци—слўхаюць да ўздыхаюць. Паспѣваў трѣхи
стѣрац да й просѣтца нѣ нач.—Да начуйце-ж бѣжыѣ лўдзи—кѣжѣ
гаспадър и давай ганѣць бѣбу, каб ѣнѣ скарѣй падалѣ им пачѣстку.
От тѣльки пасадзили их за стѣл, а гѣсѣци пачали расхѣдзитца, пры-

лядаётца гаспадár к падарожнаму да й кáжэ—гэ, чалавѣчэ, ты нас падмáньваеш: ты не ўбóги, а той падарожны, што недáўно прасиўса нá нач. Бáчыць падарожны, што папáўса да й прызнáўса ва ўсём.—Ну—кáжэ гаспадár,—нехáй цебѣ багi любяць! Начаваць—начуй, а за тóе, што зхацьў нас абшукáць, аставайса без вечэры. Падзякуваў падарожны й за тóе да й прылѣг сабѣ на лáве спачываць. Тым часам ён бáчыць, як частуюць стáрца, бáчыць, куды гаспадáня хавáе тую пачóстку, што асталáса ат гасцѣй. От напѣрса стáрац, падзякуваў за пачóстку, да й леглi ены ўсѣ спачываць. Як леглi, так и захраплi—спяць, бы забытыя. Тóлько падарожнаму не спiтца. Вѣдамо, галóдны. Варóчаўса ен, варóчаўса, а потымъ цiхенько ўстаў, забраўса туды, гдзѣ гаспадáня пахавáла пачóстку да ўсе й уладуваў, а крóшкамі сыра абсыпаў да я́чняю вiмазаў стáрцу бóраду. Пóсле тагó лѣг сабѣ падарожны спачываць. От даў Бóг дзень; узштўрхалиса людзи. Устáла гаспадáня, ўздўла лучыну да як зирнѣ на стáрцаву бóраду да паглядзiць, што немá ни я́чни, ни сыра, да пачнѣ стáрца зневажáць, да пачнѣ хрысцiць егó кавенёю, дак той аж невѣдае, куды дзѣтца й давай прасiць у падарожнагó ратўнку. От падарожны й кáжэ—а бáчыш, як дóбрэ браць грóшы з людзѣй, калi ены ў прыгóдзе.—Атдám и грóшы, тóльки ратуй ат лихóѣ бáбы. А тáя перѣсциць егó кавенёю. Тут падарожны ўхалиў за каўнѣр стáрца да й вiмчаў егó з хáты. Атдаў стáрац саракóўку да ещѣ й падзянуваў падарожнаму, што ён укрьiў егó ат лихóѣ бáбы. Дак от у дарóзе ўсе трапляецца.

Пересказаль Крукъ.

Хут. Млынокъ.

64. Знáхадка.

Гэто было мóо ўжэ за вáшу пáмец от тут не далéко, калѣ Слўцька. Мóо вѣдаеце, там на шляху стайць карчóмка. Этѣ! Дак от у гэстóй карчóмцы жыў Мѣндаль—ат сабѣ жыдóк. Як жэ кáжуць—

як спиць, їсци, пиць не прóсиць. Алé вѣдамо жыд—за грóшы па-
вѣситца. Праўду кáжуць людзи, што кóжын жыд шыбеницы варт.
Так той и Мѣндаль. Алé ось я раскажў вам усé папара́дку, як тóе
былó. Мóо чу́ли, быў там вѣлми ва́жны пан. Ён быў маршалкам
и ча́сто їздзиў да Арша́вы. Вѣдамо, за даўнѣйшы́е ча́сы ча́ўнки
ещé не былó, да й шашэ́й ещé не раби́ли; бо там, ба́чыце, цепѣр
идзе́ шашэ́й з Бабру́йска да Арша́вы. Даўнѣ́й усé їздзи́ли шля́хам
паўз Мѣндаляву карчо́мку. От раз гѣ́ты пан марша́лак якось у
пятницy б́хаў шля́хам да Арша́вы. Ён вѣз з сабóю вѣлми ва́жны́е
папѣ́ры й мнóго грóшэ́й. От калé са́маѣ карчо́мки атвеза́ласа ва-
ли́за, й пан згубиў папѣ́ры й грóшы. Праб́хаў пан мóо миль дзвѣ́
й тагды́ то́льки аглѣ́дзяўса, што нема́ вали́зы. Ён наза́д шука́ць
грóшэ́й. Тым ча́сам Мѣндаль вы́сунуўса на шлях, ўба́чыў вали́зу,
прывало́к е́ѣ ў карчо́мку да як разрѣ́заў да ўба́чыў мнóго грóшэ́й,
дак аж затрѣ́сса. Схава́ў гѣ́то ён грóшы, а папѣ́ры й вали́зу за-
вало́к к са́жалцы, наклаў туды́ камѣ́ня да й затапиў у во́ду.—Ну,
Хайка,—ка́жэ жóнцы,—цепѣр ми ой, ой якие вели́кие паны́. А ты
маў́ці, ни ко́му не казы́, каб ни хтó не знаў, што я канцы́ ў вада́
схава́ў.—Так усю́ но́ч и на заў́трэ ўвесь дзень то́льки й гергѣ́тали
прами́ж себе́ Мѣндаль з Ха́йкаю пра па́ньскі́е грóшы. Хóдзяць,
ничóго не ро́бляць, бы шале́ны́е. Тым ча́сам усю́ды, бы ў б́бѣн
б́юць, усé гаво́раць, што пан згубиў вѣлми мнóго грóшэ́й. Вер-
ну́ўса пан, шука́ў-шука́ў—прапа́ли грóшы, бы ка́мень у во́ду. Алé
ось у ша́баш прыхóдзиць у карчо́мку з селá дзѣ́ўка Мары́яна дайць
каро́вў. Вѣдамо, жыдо́м у сыбо́ту немóжна ничóго раби́ць. От пашла́
Мары́яна ў хлѣ́ў да й пачала́ дайць каро́ву; тым ча́сам падышла́
туды́ Ха́йка да й ка́жэ—Мары́яна, а Мары́яна! Спаса́лівы, цѣ́с, той
цалавѣ́к, хто знайсóў ты́е грóсыки.—А хто-ж, апрѣ́ч ва́шых—ка́жэ
Мары́яна. Гѣ́тым ена́ хацѣ́ла сказа́ць, што хто-ж дру́гі знайшоў
грóшы, апрѣ́ч жыдо́ў. Ены́ валóчатца па шляху́, та пе́ўне паднели́
й грóшы. Алé Ха́йка не зразумѣ́ла рѣ́чи Мары́яны да й ка́жэ—Сты́ги
гѣ́рт! Атку́ль ты зна́еш? Хи́бо табѣ́ Мѣндаль сказа́ў?—Аўжа́-ж

сказаў—пашуткава́ла Мары́яна.—Цу́е, Мары́яна, маўцы́,—дам табі́ сто рублі́.—Да хавай́ Бо́жэ, каб я маўча́ла, а по́гань спа́жыва́ла ты́е гро́шы. Пайд́у да й скажу́ пану́.

Тут Ха́йка паб́ы́гла к Ме́ндалю, каб сказа́ць, што Мары́яна ўсе зна́е. Але не знайшла́ Ме́ндаля у карчо́мцы, бо ё́н не вы́церпеў и пашо́ў к сусе́ду, каб на́гавары́тца пра гро́шыкі. Тым ча́сам Мары́яна пада́йла каро́ву да бего́м у дво́р к па́ну. Так и так—усе́ й вы́лажы́ла. Пан барзджэ́й кину́ўса ў карчо́мку и велё́ў зве́заць Ме́ндаля. Зве́зали́ Ме́ндаля й прыве́лі к па́ну.—Ах вы галга́ны—як закрычы́ць пан на слуг, —за цо вы зве́зали́ ёго? То-ж мо́й па́ктар, по́жондны́ жы́дэк. Развье́нзаць ёго!—Развеза́ли Ме́ндаля, а пан па́сэдзиў ёго́ ра́зам з сабо́ю за сто́л да й пыта́е, гдэ́ ё́н схава́ў гро́шы.—У або́зни пано́цку—ка́жэ Ме́ндаль.—А папё́ры?—пыта́е пан.—Затапиў у са́жалка, пано́цку!—По́каж, гдзе! Павё́ёў Ме́ндаль, паказа́ў, гдэ́ схо́ваны й гро́шы, й папё́ры. Палё́з сам пан у во́ду на са́мы по́яс и даста́ў папё́ры. От забра́ў пан гро́шы й папё́ры да й сказа́ў слугам, каб е́ны зно́ў зве́зали́ Ме́ндаля да й завезлі́ да Слу́цька ў вастро́г, а Мары́яне велё́ў даць па́ру вало́ў, каня́, дзвё́ каро́вы й сто рублё́ў.

Пересказалъ Кравецъ.

Дер. Мазали.

65. Смёлы.

Собра́ліса раз мужчы́ны й пача́лі спрача́тца, хто з их сме́лэйшы. Доўго́ е́ны спрача́ліся й раска́звали, які́е з і́мі бы́лі стра́хи й што е́ны не пало́халіся. Седзё́ў тут адзи́н чалавё́к; ё́н моўчки́ куры́ў люльку́ да слуха́ў, як выхваля́юцца сме́льчаки́. Чаго́ то́льки е́ны не раска́звали. Адзи́н ка́жэ, што ё́го як апанава́ли че́рци ў лё́се, дак ё́н атбива́ўса ат их усё́ю но́ч, аж да свё́ту. Другі́ раска́звае, што ё́го раз апанава́ла ў Пили́паўку воў́чая га́нья й што

гэто мабыць былі ваўкалакі. Та ось якісь смельчак разсказвае, як за ім ганяўса небощык на моголицях. Слухаў, слухаў той чалавёк, маўчаў, маўчаў да й кажэ—годзи вам хлусіць, годзи выхваліцца, бо ўсё вы еднакова баязлівые й не то, каб што, але от ніхто з вас не асмёліцца пайці цепер на моголицы й убіць кòл у магілу ведзьмарá. Пачалі тут хлусі выхваліцца адзін перад другім н гаварыць, што небайцца ведзьмарá й смёло забьюць у егò магілу кòл, але як прыплòсо гэтае зрабіць, та ўсё пачалі ўвільваць, толькі адзін самы смёлы вызваўса тагды-ж пайці на моголицы поўначы да й забіць кòл. От н пашлі тут дзецюкі ў заклад на гарнец гарёлкі. Дзёло было аб осени. Ночы цёмныя, хаць воко выкаль—нічо́го не бачно. Узяў той смёлы чалавёк кòл да й пашоў адзін на моголицы. Моголицы былі не далёко ат селá на ўзгòрачку калé ракі. Пашоў ён, а мужчыны ўзелі зўбленку да ціхенько за ім слёдам да назиркам. Ідзё сабё той смельчак, калом размахвае да, каб было смелёй, бурчыць пад нòс пёсеню. Падышоў к моголицам, пастаяў трòхи, паслухаў, а пòтым пералёз цёраз плòт да й пашоў шукаць магілы ведзьмарá. Енá была калé самаго таго дўба, што на ём завёсиўса адзін чалавёк. Падышоў смёлы дзецюк к самуй магіле, прысьў на кòртачки, абмацаў капёц н дава́й убиваць у зёмлю кòл. От забиў ён мòцно кòл н хацёў устаць да йци к дзецюком, але не мажэ падняцца. От ён тузатца туды-сюды—нема́ рады: ведзьмар трымае бы зубáми. Спало́хаўса наш смельчак н дава́й крычаць нёмым гóласам, батцэ егò хто рэжэ. Пачу́ли тóе дзецюкі, засвеціли зўбленку да туды. Ба́чаць ен́, аж смельчак прыбиў калом к землі палу сваё світы да й качáетца калé капца́. Убáчыў ён дзецюхòў да й не вёрыць, што гэто людзи, так ён спало́хаўса. Насілу дзецюкі ўгаварыли егò да прывелі да гаспòды. Але ён так спало́хаўса, што чуць не памёёр. Дак от якие мы смёлыя. Мо́о й усё гэ? Што вы скажэце?

Пересказаль Кравець.

Дер. Мазали.

66. Аду́кованы бычок.

Жыліі сабѣ дзѣд да ба́ба й не было́ ў их дзеце́й. Чаго́ ни ра-
біла ба́ба, к якім зна́харом і знахо́ркам ена́ не хадзіла, якіх
зелье́ў не піла — нічо́го не памага́е: нема́ дзеце́й да й то́льки.
Абхадзіла ена́ ўсѣ про́шцы. Нарэ́шце парáила адна́ маладзі́ца, каб
ена́ пашла́ на ра́ду к папу́. — Ба́чыш, папо́дзи пло́дныя, бы сві́не—
ка́жэ та́я маладзі́ца,—схадзі к на́шаму папу́, занесі́ ему́ гасці́нца
да на́прасі́ е́го го́жэнько, мо́о й у́блага́еш. Ё́н ужэ́ мно́гим памо́г.
Цепе́р дзя́куюць. — Адзѣ́ласа гэ́то та́я ба́ба, бы ў свя́то, набра́ла
гасці́нцаў да й пашла́ к папу́. А́тдала́ ена́ папу́ гасці́нцы да й
прызна́ласа ва ўсе́м, бы на спо́ведзи. От по́п трóхи па́благатаў і
дава́й лечы́ць ба́бу. Лечы́ў ё́н, лечы́ў, аж е́ѣ са́грэў да й сам
спаці́ў. — Ну—ка́жэ,—прыхадзі́, ба́бо, папшо́ дзень це́лы ты́дзень.
Хо́дзиць ба́ба к папу́ ко́жын дзень. А по́п е́ѣ ўсе́ лѣчы́ць. Бы́ў у
папа́ шалапава́ты па́рабак. Бѣ́дамо, папы́ лю́бяць дзе́ржаць шала-
паватых парабо́ў, бо е́ны не беру́ць гро́шэй, а служа́ць дармо́. От
і па́дгледзя́ў той шалапава́ты па́рабак, як по́п лѣчы́ць ба́бу да й
ка́жэ—ба́цюшко, гэ́ й я ўмѣ́ю лечы́ць, як ба́цюшко. От лѣ́тась як
пале́чыў на́шу це́лицу, дак ба́чыш, яко́го ена́ прыве́ла го́жаго бы́чка.
Паплева́ў тут по́п, пала́яў шалапава́таго па́рабка, ўзя́ў таго́ бы́чка,
завѣ́з у лѣ́с да й кіну́ў, каб ё́н там загі́нуў. Але́ ось па́сцилі
ў лѣ́се пастухі́ гаўя́до, спатка́лі таго́ бы́чка да й пры́гна́лі ў селó.
Пры́біўса ё́н к гаўя́ду таго́ дзѣ́да з ба́баю да й пры́це́гса на двóр.
От седзя́ць дзѣ́д з ба́баю на пры́збе да сваё́ беду́ разважа́юць.
Тым ча́сам па́дхо́дзиць к ім убо́гі. Пача́ў ё́н малі́тца да выпѣ́ў-
ваць сваѣ́ пѣ́сни. От абда́рыла ба́ба таго́ ўбо́гата й дава́й за́ганя́ць
гаўя́до. Зирне́ ена́, аж які́сь бычо́к, як убáчыў е́ѣ, дак падо́бі́,
ла́щытца, трэ́тца кале́ хвартуха́, от бы дзи́ця. А гэ́то той са́мы бы-
чо́к, што по́п завѣ́ў у лѣ́с. Ба́чыце, шалапава́ты па́рабак ла́щыў
таго́ бы́чка да й прывучы́ў е́го к рука́м. Хо́дзиць бычо́к за ба́баю
хвасто́м, бы дзи́ця. Уба́чыў то́е ўбо́гі да й ка́жэ. — От разу́мнае

целя, бы дзиця: з е́го б́удуць л́юдзи. Падзя́куваў ўбо́гі да й пашо́ў да́лей. А дзё́д з ба́баю ўсе д́умаюць, што-б ѓэто сказа́аў убо́гі. Ма́быць ѓэто Бо́г даў нам не целя, а дзиця; то́льки лихие л́юдзи абярну́ли е́го ў целя. От дава́й е́ны гадава́ць таго́ бычка́, бы сваё дзиця́. Распе́ бычо́к, бы на дро́жджах, а дзё́д з ба́баю са́мн не дае́дуць, а ўсе е́го ко́рмяць. Ху́тко ви́рас та́кі го́жы бык, што ха́ць у со́ху запрага́й. Не на́радуютца дзё́д з ба́баю; ня́нчатца з быко́м, бы з дзи́цем. Усе д́умаюць е́ны, што ѓэто за́клято́, што им даў Бо́г сы́на, а лихие ведзьма́кі так прыра́біли, што дзиця́ ста́ло бычко́м. От и пача́ли дзё́д з ба́баю жу́пиць да ра́дзитца, ѓдзё́-б им най́ці тако́го чалав́ка, тако́го мо́цнаго знаха́ра, ка́б ё́н атра́биў и абярну́ў бычка́ ў чалав́ка. Жу́пили е́ны, жу́пили прамі́ж сабо́ю да й на́ра́дзилися атда́ць свайго́ бычка́ ў адука́цу, ка́б з е́го бы́ли л́юдзи. От сабра́ўса дзё́д у даро́гу, залыга́ў бычка́ да й павьё́ў у свѣ́т, шука́ць тако́го мо́цнаго ве́зьмара́, ка́б ё́н ви́адукава́ў и перара́биў таго́ бычка́. Иду́ць е́ны да йду́ць, але́ ось сустра́кае их я́кісь ча́лав́к и пыта́е, куды́ дзё́д ве́дзе свайго́ бычка́.

— У адука́цу, мо́й сако́лику. Ѓэто, ба́чыш, не бычо́к, а мо́й сын, да то́льки за́кляли́ е́го лихие л́юдзи, ка́б им хва́рець да ста́гнаць да́ й на то́м свѣ́це дабра́ не ма́ць. За́кляли́, от я́ и шука́ю тако́го чалав́ка, ка́б ё́н атра́биў да ви́адукава́ў майго́ сы́на.

— Гэ́, дзё́ду!—ка́жэ той—я́ з ѓэстаго́ то́льки й живу́. Дава́й мнѣ́ свайго́ бычка́,—з е́го б́удуць л́юдзи. Я́ ўсе атра́блю да так ви́адукую, што ты то́льки падзи́вишса.

— Ой, мо́й ле́бедзику, да́ як е́щё́ б́уду дзя́куваць. Бе́ры да́ й ра́бі, што трэ́.

От и пашли́ е́ны ра́зам. Прышли́ да га́споды таго́ ве́дьмара́, а тут и н́оч наха́пиласа. Аста́ўса дзё́д начава́ць. Усе́ю н́оч ве́дьма́р пазира́ў на зоры́—ўсе́ гада́ў да разга́дваў, як ѓэто за́клято́ бычка́. Па ра́нку павьё́ў ве́дьма́р дзё́да й бычка́ ў лѣ́с, на́пайць вадо́ю з свенцо́наф крыні́цы. От спуска́ютца е́ны с узго́рчка ў да́лину, аж па́д таўшо́разным ду́бам крыні́ца. Е́на не ве́личкая, бы ре́шато,

алё з е́й так и бье вадá чы́стая бы слезá да халёдная бы лёд Перш ведзьма́р што́сь шаптаў, зага́рваў ту́ю во́ду, по́тым напиўса сам и напайў дзё́да. От падво́дзиць ё́н к крыні́цы бычка́, а той упира́етца, не хóчэ. Вё́дамо, гаўя́до не лю́биць крыні́чна́й вады́, бо е́на вель́мн халёдная. Алё як ни круциўса бычо́к, ведзьма́р такі таў́кануў е́го мо́рдаю ў во́ду. Абма́чыў бык пы́ски да то́льки зачы́хаў. От павели́ е́ны бычка́ наза́д да гаспо́ды. Дзё́д ведзе́ за павадо́к, а ведзьма́р идзе́ о́бак. Иду́ць е́ны да йду́ць, алё што́сь бычо́к упира́етца. Ту́зануў дзё́д за павадо́к, пацо́каў—бычо́к упира́етца. Ази́рне́тца ё́н, аж зза́ду на пава́дку такі го́жы, вы́соки хлапчу́к за́мест бычка́. Падзивиўса дзё́д, а ведзьма́р и ка́жэ—гэ́тож я атра́биў. От зирні́, які тво́й сын. То́льки цепе́р тре́ е́го адукава́ць. За́гаманиў было́ дзё́д к хлапчу́ку, алё той маўчы́ць, бы пень.— Нё́, дзё́ду,—ка́жэ ведзьма́р,—пе́рш тре́ адукава́ць. От пры́шли е́ны к ведзьма́ру да гаспо́ды. Дзя́куе дзё́д, дае́ ведзьма́ру го́шы да абе́цае бо́льш прынесці́ да й (верта́етца да гаспо́ды. Прышоў дзё́д да гаспо́ды да й разка́звае сваёй ба́бе, яко́е з им было́ дзі́во. Ра́да ба́ба, аж падско́квае.—А што́, ци́ я не каза́ла—крычы́ць е́на на ўсе село́,—ци́ я не каза́ла, што́ гэ́то хлё́пец, а не бычо́к. Ци́ я не ка́зала, што́ гэ́то ба́цюшко зра́биў, ба́цюшко вы́прасиў у Бо́га нам па́цёху на ста́расца.

Бё́гае ба́ба па селу́ да крычы́ць, ляманту́е, па дзе́сяць раз разка́звае лю́дзям, як по́п е́й лечы́ў, як малиўса й як Бо́г паслаў ё́й бычка́ да што́ то не бычо́к, а хлапчу́к. Дзі́вятца лю́дзи да й ка́жуць—на ў́се бо́ская мо́ц. Насі́лу дзё́д трóхи ў́няў ба́бу, сабраў го́шнэй, на́ладуваў це́лы вóз уселя́каго дабра́ да й павё́з таму́ ведзьма́ру, каб ё́н до́брэ даглядаў да шы́лно адукаваў хлапчу́ка. Ба́чыць, аж хлапчу́к ужэ́ стаў дзе́цюко́м, да такі́м го́жым, разу́мным да ўда́лым, што́ й не ўва́зняць. От ё́здзиў, ё́здзиў адзі́н дзё́д, алё нарэ́шце пачала́ пра́циса ба́ба, каб ё́н и е́й ўзяў з сабо́ю па́глядзе́ць дзе́цюка́. От сабраўса дзё́д да й па́ёхаў з ба́баю. Пры́езджаю́ць е́ны к та́му ведзьма́ру й пы́таюць, гдзё́ их дзе́цю́к. А

ведзьмар да й кáжэ - гэ, ма́ѣ сако́лики, ваш дзецю́к цене́р такі́ велі́кі пан, што ў е́го й кру́кам но́са не даста́ць.

— Гдзѣ-ж ё́н?—пыта́юць стары́е.—А онь у дваре́—камыса́рам. Мене́ й знаць нехо́чэ—ка́жэ ведзьма́р.

От и паѣхали дзѣд з ба́баю ў дво́р шука́ць таго́ камыса́ра. Дапыта́ліся е́ны й лѣзуць прасто́ ў ста́нцаю. Ба́ба, дак та́я плі́щыць цэ́лы прыпо́л куско́ў хлѣ́ба, ка́б пакармі́ць свайго́ бычка́, як ена́ кармі́ла е́го ко́лісь. Камыса́р седзѣ́ў за сталом і перага́ртаў якіе́сь папѣ́ры; але́ ўбачы́ў дзѣ́да з ба́баю да як закрычы́ць на іх, што ім трэ́, чаго́ е́ны сюды́ лѣзуць.

— Бач, які́ серdzíты—ка́жэ ба́ба к дзѣ́ду.—Але́ ры́хтых бы́чок,—нават лы́синка асталася́. То́льки той це́нѣй ры́каў.

От трасе́ ба́ба прыпо́лам, падхо́дзіць бліжэй к сталу́ да й заве́ -- бучо́к, бучо́к, бучо́к!

Пазира́е камыса́р и не ма́жэ разшало́наць, што гэ́стые людзи́ гавора́ць и чаго́ е́ны прышлі́.

— Бучо́к, бучо́к, бучок! на-ш бо та́бѣ́ лусту́ хлѣ́ба...

— Вон!—крычы́ць камыса́р да лу́пиць кулака́мі па сталу́.

— Бэч, бэч!—ка́жэ дзѣ́д. И зама́хнуўся́ пу́гаю да й спераза́ў камыса́ра па лы́сине.—Гэй, во́ўчае мя́со! Хиба́-ж ты нас не пазна́ў!—Да й дава́й лупі́ць, дава́й перэ́спіць камыса́ра. Насі́лу той уце́к. Збѣ́гласа тут уся́ дво́рня. Павелі́ дзѣ́да з ба́баю к па́ну. Той пыта́ў, пыта́ў и нічо́го не дапыта́ўся, а паду́маў, што гэ́то кру́чаные лю́дзи да й велѣ́ў запе́рці іх у сві́ран. Дак от які́ адуко́ваны бычо́к.

Пересказаль Каваль.

Дер. Чу́динь.

67. Петро́ Велі́кі.

У вадно́м па́рстве паме́р цар. У е́го не было́ дзеце́й—ні́каму было́ ца́рстваваць над людзьмі́. И зрабі́ўся там велі́кі ме́цѣж. Пашла́ така́я развару́ха, што ні́кому жы́цця не́ма. Вѣ́дамо, пань

хочуць свайго пасадзіць на царство. Князі свайго. Нема згоды. Набіраюць людзей, ваююць адны з другімі. Им ни гадки, а людзи забиваюць адны другіх, ніццаць край да марнуюць дабрó. А народ, вѣдамо, дурны, бы гаўідо: куды е́го гóняць, туды йдзе, што кажуць, то́е ра́биць. Наш брат цёмны, падневóльны, гатóў за тых, або другіх панóў и на рóднаго ба́цька паднѣ́тца. От кру́цяць паны да ваююць прамі́ж сабо́ю—сваймі людзьмі да на свайх людзей идúць, забиваюць, па́ляць вёскі да двары, а ўсе не мо́гуць вы́браць сабѣ́ царá. Пóсле царá астала́са цары́ца. Але́, вѣдамо, ба́ба — нхто́ е́й не слúхае. От и ўцекла́ ена́ з ца́рских пала́цаў да й схавáласа на селѣ́ ў аднаго́ дóбраго чалавѣ́ка. Шука́юць паны́ цары́цу. ка́б е́й за́біць. Не так е́й ба́яліся паны́, як таго́, ка́б ена́ не парадзі́ла сы́на. Ена́, ба́чыце, была́ тоў́стая й хадзі́ла на пары́. Шука́юць, кало́цяць паны́ па ўсіх сё́лах. Прыхóдзяць ены́ й у то́е селó, гдзѣ́ жы́ла цары́ца. Ба́чыць той дóбры чалавѣ́к, што паны́ ўжэ́ блі́зко, павѣ́ў ё́н цары́цу ў гу́мно да й захава́ў е́й у салóму. Але́ от прышо́ў час и ў цары́цы радзі́ўся сын, Петро́ Велі́ки. Седзі́ць цары́ца з сы́нам у салóме, аж вара́гі прыхóдзяць и ў гáстае гу́мно. Зирну́ли ены́ туды́-сюды́ да ўжэ́ хапѣ́ли й да́лей и́ці, але́ адзі́н узя́ў ві́лы да й парну́ў у салóму. Чу́юць ены́ аж Петро́ Велі́ки крычы́ць з салóмы такі́м гро́мким го́ласам, што ены́ аж прысѣ́ли ат стра́ху.—Хто там по́рэ, што чу́ць ачо́ў не павыма́ў! Ате́ўкці е́му го́лаў! Спало́халіся ты́е мецѣ́жники, пабелѣ́ли бы палатно́, стайць да кало́цяцца бы асі́на. Але́ ось выла́зіць з салóмы сам Петро́ Велі́ки—хло́пец у ко́сы са́жэнь вышы́нёю. Уба́чыли е́го мецѣ́жники, паклани́ліся да землі́ да й дава́й прасі́ць, дава́й мали́ць, ка́б ё́н не гнѣ́ваўся й аста́виў их жы́вымі. Клину́тца, што бóдуць служы́ць е́му да са́маў сме́рці. Сжа́ліўся Петро́ Велі́ки, прасі́ў ім, забра́ў ма́тку-цары́цу да й паѣ́хаў у стали́цу ца́рстваваць. Усе́оды су́страка́юць е́го людзи́ з абразáми да з хлѣ́бам, а мецѣ́жники ўцекáюць, куды́ но́гі несúць. И пача́ў с та́й пары́ Петро́ Велі́ки ца́рстваваць да вара́гоў пабива́ць. И пакары́ліся е́му ўсѣ́ князі́ да кара́лі:

толькы с адным китаёўцам Петро Велікі не ваеваў. Ён знаў, што як падніметца китаёвец, та будзе канец свѣту.

Пересказаль Грышко.

Дер. Чудинь.

68. Дваранін.

Быў сабѣ адзін дваранін, на прѣзвіско Петроўскі. Ён не маў ні двара, ні падданных, а так сабѣ валачыўся ат аднаго пана к другому. Гдзѣ прыстане к паном на палеване, гдзѣ трѣхі паслужыць намѣсникам, або акамонам. От так и жывиўся цѣлы вѣк. Бо,— як жэ кажуць—ён ат хаджайства атбіўся, ат землі атарваўся, алѣ й нѣба не дастаў да так и пелепаётца паміж нѣбам и землею, бы барановы яйца. Алѣ, вѣдамо, дваранін,—ён усе такі спаганье панство. Дармо, што ў яго часам у гаршкѣ трэсца кипіць, за то на назѣ чабѣт рыпіць. А на нашаго брата мужыка йнак не пазірае, бы як на гаўядо. Бало на палевані ці што, крычыць—мужык, гад! У цебѣ ў роце чорно. Дак от які то дваранін быў, бо не маў сваѣ хаты, а бы сабака, на дварѣ жыў да на людзей брахаў, батца-б свае дабро аберагаў. Алѣ як ён ни круціўся, да такі да ліха дажыўся, як тые палыкі, што ни хлѣба, ни табакі. А вѣдамо як трывога, та й да Бога. От пан Петроўскі панюў да касцѣла, ўклѣнчыў да й молітца: „пане Езу Хрыста, дай мнѣ рубли трыста, алѣ й без аднаго не вѣзма“. Хѣдзіць ён кожны дзень да касцѣла да ўсе молітца, ўсе прѣсиць рубли трыста, ни на шѣляг не збаўляе. Падслухаў тое ксѣндз и велѣў арганістаму зрабіць прѣбу, што з таго будзе, даць Петроўскаму без аднаго трыста рублёў. От як Петроўскі ўклѣнчыўшы малиўся—пане Езу Хрыста, дай мнѣ рубли трыста. Без аднаго не вѣзма,—арганісты залѣз на хѣры да й спусціў аттуль на нѣтачѣ дзѣвѣста дзевятдзѣсят дзѣвяць рублёў у Петроўс-

каго пэрад сáмым нóсам. Пётрoўськи пералічыў грошы, палажыў их у кишэню да й кáжэ— кéды пан Езус Хрыста даў рўбли трыста без еднáго, то дась н ўшы́стка. Дзенькóваць за бoскую лáску. Пры гэтых славах Пётрoўськи падняўса на нóги й хацў и́ці, алé чўе, хтось кáжэ—хаць жэ пан Пётрoўськи шлiхциц, алé кеп!— Гэто сказаў ксёндз, бо емў шкóда стáло грóшэй. А Пётрoўськи падумаў, што гэто кáжэ Езус. Закипў Пётрoўськи, аж затрoсса ат злoсци да й крычыць на ўвесь касцёл—цо, цо? Я кеп. З лáски бoскай ёстэм пан Пётрoўськи, радавіты шлiхциц да патóпу да прзы́тым н двожа́нин гэрóльдэм утвeрдзóны, а ты з жы́дковъ.— И пашоў з касцёла. Дак от яки быў ганарóвы дварани́н пан Пётрoўськи.

Пересказаль Раман Стайковы.

С. Комаровичи.

69. Паморак.

Якoб тóльки пля́ги нeмá на людзéй! От так бедá на бедзё́ фдзе да ещэ́ бедoю пагáняе. Пастайш — бедá нагóниць; пабежыш — на беду́ налецiш. И жывеш усé жы́це, бы звёр у лихóм óстуге: куды ни сўнса,—бедзё́ ў зўбы. Там зирнэш—бедá ат Бóга: та нахапиўса марóз н памарóзиў сады, агарóды, а то й хлёб на пóли да траву́ на сенажа́ци; та град атбиў усé, што вiхаваласо ат марóзу, або сiверу; та нахóпитца склóка да й пакрúциць, палóмиць усé збóжэ; та пóйдзе аблóжны дож н да тых час лье, пакўль усé загiне й на пóли й на сенажа́ци; та прыпечэ сóнейко, й землi гарáчая бы пры́сак, хаць ты ў ёй яйца печы. А то дась Бóг харóшае лё́цечко, дак тут аткўль вóзьмутца ўселя́кие пóшасци да памóрак на гаўiдо, або й на людзéй. Алé кáжуць, што гэто нe ат Бóга, што гэто на-сылаюць лихие лóдзи. От я вамъ разскажy, як тóе былó ў аднóм мiйсецы. Былá рáнняя, алé вéльми гóжая веснá. Кóжную нóчку

йдзе ціхі, цёплы дожджык, а ў дзень свёпціц яснае сонейка да грее зямлю, батцэ матка хўкае да пбстуге сваё дзінцятко. А павбтрае такёе лагоднае, што от здаётца, пасадзі на полі дзіня, та енó й вырасце, бы гарбуз на агарóдзе. Ба́чаць людзи, што ўсе расце от бы на дрóжджах. Настало лбто; Бóг крыў ат гра́ду, й так зарадзіло, што й дзевадь нбкуды. Але не рады людзи зраджáю, бо вб́дамо, наш брат так прывык к уселякóў бедзб, што е́го й дóбрае палóхае. От и пашлá прачўтка, што хаць Бóг даў веліки зраджáй, але́ будзе памóрак, и нб́каму будзе спажывáць. Спалóхалися людзи ўраджáю гарей са́маб беды. Хóдзяць ены засмуцóные, бы ў во́ду апўщаны. Тóльки ось на вóсени й пачаў памóрак каси́ць перш гаўя́до, а пóтым и людзёй. Бы́ло там адно́ селó, куды ещэ́ не дабраўса памóрак. Жыву́ць там людзи пад стра́хам и кóжную часи́ну чакáюць беды, бы во́л доўбни. А каб хварóба не забрáласа ў их селó, пачали́ бераѓциса. А кáжуць жэ́, што беражóнаго й Бóг беражэ́. Так и т́ые людзи. Пашли́ ены перш усём селóм у лбс, звали́ли там са́мую вы́сокую да вы́нэслую хво́ю, зрабі́ли з еб́ крыж, мо́о сажóн дзёсяць, на сабб́ вы́несли з лбсу, саматў́там прывезлі ў селó, пастáвили на ўзгóбначку, каб атусóль ви́даць бы́ло. Тым часам дзецю́ки палажы́ли калé крыжа брусóк я́сеню, а другім на-перемб́нку пачали́ е́го цёрци; цёрли ены́, цёрли да туль, паку́ль прылажы́ли гў́бку, дак та́я й загарéласа. От узелі́ людзи тагó агнё́ва ўсб́ ха́ты да й никóли не перавóдзили е́го. А на тóм мб́йсцы, гдзб́ дастáли агóнь и па канцóх ўлицы пачали́ дзень и нóч пали́ць кастры́, каб памóрак не мóг вайци́ ў селó. Гаўя́до-ж ены́ загна́ли далéко ат селá ў цёмные лесы́, на астраў́ки за балóто, парабі́ли там кашáры й насци́ли статак да са́маб зимб́. Ра́но й вéчар кóжнаго́ дня абкўрвали́ гаўя́до тхары́наю: палóжаць на ўгóлье куски́ сушана́б тхары́ны да й падкўрваю́ць гаўя́до. Кругóм расхóдзитца та́ки смурóд, што аж нóс зрыва́е. Тут ни я́кая хварóба, ни я́кая пóшасць не вб́трымае. От ужэ́ даў Бóг и вóсень; скóро й за́ма-разки. Кругóм памóрак лóскам кладзё́ гаўя́до, кóсиць людзёй, бы

касою, а ў тое селó не мажэ ўплищыцца. От ён пусціўса на хитрась: скінуўса старою бабаю да й цягнетца глухою сцэжкаю к селу. Цягнетца ена; аж наганьне тую хваробу адзін чалавёк.

— Куды, бабо, йдзеш?—пытэе ён тую страшную бабу.

— Іду, голубе, ў тое селó, гдзё немаўшака памёрку.

Дагадаўса тут чалавёк, што гэта й е той самы памёрак, спалóхаўса, чуць жыў, але саццашу зубы, прамаўчаў да й кажэ—хадзём разам. От ідуць ены да йдуць, прышлі к гразкаму балоту. Цёраз балотó трэ йці па бэрвам і кладкам.

— Ідзі ты, бабо, ўперад да дзержыса за мой кий—кажэ чалавёк.

Сунетца баба, абіраётца па бэрвам да моцно трымаётца за кий. От толькі ўзышлі ены на кладкі ў самуй прорве, а чалавёк як хисне бабу, дак тая й шўснула ў гразь. А мейсцэ тое было пагане, такое гразкае да глыбокае, што й дна не дастаць. Утапіўса памёрак у гразі, што й шўрачки не пашлі. Кінуўса той чалавёк бегóm да гаспóды да й разсказвае, як было, як памёрак хадзё прыйці ў селó. Пачулі тое людзі да й давай пилно пилнаваць, каб непусціць памёрку. Але от паўхаў з таго селá адзін чалавёк на грудок па сёно. Развершыў ён стажок і давай класці на вóз сёно. Толькі вытаптаў драбінкі, аж ось высунуўса з хмызніку якісь страшны дзёд з доўгаю, касматаю барадою, с адным вокам да й падхóдзіць к вóзу, апіраючыся на киечак. Зірнуў той чалавёк да й спалóхаўса: ещэ ніколі ён не бачыў такога страшнаго дзёда й падумаў, што хібо гэта памёрак. Тым часам палупаў дзёд адным вокам да й прóсіць падвезці егó да селá. Падумаў той чалавёк да й кажэ—давезці та я давезу, толькі моо нашы людзі не пусцяць тебе ў селó, бо, бачыш, ены вартуюць, каб у селó с ким кольвек не прапліщыўса й памёрак.

— Э, мой лёбедзину,—кажэ, дзёд,—я ўбóгі; я несó людзям щасце, якогó ены не маюць, покуль живуць.

— Якобе-ж ты несеш щасце?

— Тако́е щасце, тако́е щасце, яко́е бўдуць мѣць и самы́е багаты́е, й самы́е здаро́вые, й самы́е слаўны́е лю́дзи, яко́е ўжыву́ць и паны́, й кара́лі, й—апѣ́шні ўбо́гі.

Як прамовіў ён астатнее слово, дак чалавѣ́к и дагадаўса, што дзѣ́д несэ́ смерць. Бо, вѣ́дамо,—ена́ ўсих берэ́, ена́ ўсім дае́ роўнае щасце: й кара́лем, и мужыко́м. Дагадаўса чалавѣ́к да й кажэ́: ну, дзѣ́ду, лѣ́зь на вѣ́з, а я прыкі́даю цебе́ сь́нам, та хіба́ таким спо́сабам увезу́ ў село́.

Узабраўса дзѣ́д на вѣ́з, а чалавѣ́к закрыў яго́ сь́нам, прыці́с рублё́м да й павѣ́з у сваё́ село́. Падвѣ́зціць ён к вы́гану, гдзѣ́ стая́ла ва́рта й гарэ́ў сто́с дроў, да й шапнуў дзецю́ком, што везе́ памѣ́рак. От ты́е й пыта́юць—мужы́к, што ты везе́ш?

— Дро́ва.

— Я́кіе дро́ва. Гэ́то-ж сь́но.

— На што-ж пыта́еш, ка́лі зна́еш.

— А ў сь́ні што?

— Што? Мо́о шпѣ́шкі да шпы́ўлькі.

— Гэ́, ты е́щэ ўздума́ў над на́мі кпи́ць!.. Хло́пцы, бере́цеса за вѣ́з,—неха́й идзе́ на хва́лу бо́скую.

Тут падхапі́ли хло́пцы пад тра́йню да пад падгѣ́рац, дак сь́но й шу́снуло на касце́р. От як вы́бухне аго́нь, дак роўно з лѣ́сам. А тут хло́пцы е́щэ пру́цдем пашавѣ́льваюць сухо́е сь́но да падки́дваюць на аго́нь дроў. Кру́ціўса, кру́ціўса памѣ́рак да чу́ць не задо́хса. Спали́ли лю́дзи той памѣ́рак, спали́ли так, што й ко́стачак не аста́ло́со. Але́, вѣ́дамо, не́чысь и ў ва́гні не гары́ць: перш зга́рэла, а по́тым ажы́ла. От с та́й пары́ го́дзи ат таго́ памѣ́рку лю́дзи памира́ць и до́хнуць гаўя́до. Ма́быць та́кі до́брэ спало́хаўса памѣ́рак, як да́лі е́му́ та́кую ла́зню, спало́хаўса да й уце́к за сі́нее мо́рэ, за вы́со́кіе го́ры ў да́ле́кі край да там и аста́ўса. Ча́сам ён наві́дваецца туды́, па́рэжэ́ трѣ́хи гаўя́да, пако́сиць людзе́й да й уце́кае наза́д, ка́б е́го́ зноў не злаві́ли да не падсма́лили.

Пересказа́ль Рѣ́дкі́й.

70. Жаласливая пани.

Гэто было ещё за паныщину. Вы ужэ не памятаеце, бо пёўне тагды ещё не раздзіліся на свѣт. Да й які то быў свѣт. Хібá то свѣт, што дзисітак абó другі паноў да багáтых людзѣй панава́ло, а наш брат, гарапáшник так мучы́ўса, што не рад быў и жы́ццю. И на што то́льки Бóг так даў на свѣ́це, што той, хто живе́ праўдаю да гару́е—мучы́тца, а хто ли́хам да круцѣ́льствам—пану́е. Але ма́быць тагды́ Бóг атступі́ўса ат людзѣй и атда́ў их у ру́ки чарто́ў да пано́ў. И чаго́ то́лько паны́ не вычварáли, як ены́ не мучы́ли людзѣй, як не здѣ́бковаліся над ими. Але мóо вы дума́еце што паны́ былі лихие, што ены́ нема́ли жа́ласци ў се́рдцу й заты́м так вычварáли? Нѣ, ма́ѣ браткі,—паны́ былі такне-ж лю́дзи, як и мы з ва́ми, былі жа́ласливые мóо бóльш нас и такие добрые да лаго́дные, бы анѣлы, але́ гэто́ то́льки к свайму́ бра́ту, к во́лнамү, а не к мужыкү. Ба́чыце, чорт, а мóо бацьки закрýли им во́чы, заце́мніли ро́зум и ены́ не вѣ́дали да й не хацѣ́ли вѣ́даць, што й мужы́к такі-ж чалавѣ́к, як и ены́. Але што гавары́ць—тагды́, калі́ ещё́ й це́пёр паны́ мужыко́ў не ли́чаць за людзѣй и ро́бляць пе́рад людзми́ тако́е, што со́рам и каза́ць, ро́бляць и не саро́меютца. Раз, ужэ́ была́ во́лнась; ѣ́хала яка́ясь пани́; прыѣ́хала ена́ с ху́рманам у на́шэ село́ на па́ры ко́ней да й заначавáла ў мене́. Ба́чыце, тагды́ ва ўсе́м селѣ́ то́льки ў мене́ была́ чі́стая ха́та з ко́минам, а другі́е седзѣ́ли ещё́ ў ку́рниках. Заначавáла пани́, а ра́ненько хацѣ́ла ѣ́хаць да́лей. Але ось чу́ць свѣ́т ула́зиць у ха́ту ху́рман да й ка́жэ, што ко́ни вы́пруціліся. Што́ тут рабі́ць! От пани́ нане́ла мене́, каб я е́ѣ звязи́ў у адзі́н дво́р на сваёй ка́былцы. Запрóг я кабы́лку, вы́таптаў дра́бінки сало́маю, пасадзи́ў пáняю да й павѣ́з. Гэто́ я́кое было́ па лѣ́ту, ў Петро́ўку, ци што. От ѣ́дам мы да ѣ́дам, то́льки пани́ седзи́ць на во́зе да ўсе́ чу́хаетца. Ма́быць у сало́ме было́ мно́го скóчак. Чу́халаса ена́, чу́халаса да й дава́й знима́ць з себе́ ўсе́ адзѣ́не. Ё́дзе пани́ го́лая, у чо́м ма́ци

радзіла, толькі парасо́лікам закрыва́ецца, а тым ча́сам насустра́к іду́ць або́ ўдупь лю́дзи. Дак нічагу́сьсенько,—па́ни не саро́меецца людзе́й, да ўсе ло́виць скдо́чки гдзё папа́ло. Але, ось захацё́ласо ёй да вё́тру. Ка́жэ ена́, каб я супыніў кабы́лку. Я супыніў. Злё́зла гэта́ ена́ го́лая з во́за да й прысё́ла на даро́зе, але́ немажэ ўдэ́ржата́—хиста́ецца: от, от упаде́. От и заве́ ена́ мене́. Падышо́ў я, а ена́ ўчапі́лася за маё́ рўки, зрабі́ла, што трэ́ да й палё́зла на во́з. Дак от гэ́ ўхала́ па́ни не́маль увесь дзе́нь и не саро́мелася ни мене́, ни дру́гix людзе́й—му́жыкоў, бо ена́ их не лічы́ць. людзьми́ а гаўя́дам, а вё́дамо, гаўя́да ніхто́ не саро́меецца. Дак от я хачу́ сказа́ць вам пра адну́ жа́ласливую па́няю, яка́я ена́ была́ лита́сцвая да до́брая. Эгэ́, дак, дай Бо́жэ па́мяць, быў сабо́ў адзін пан з па́няю. Ены́ не мё́ли дзеце́й. Вё́дамо, паны́, што ены́ не вырабля́юць з ве́ськiмi дзеўка́мi з са́мага мале́нства, чаго́ ены́ не спро́буюць, каб маць са́мы ве́лікі сло́дыч; а як пры́дзецца жыць з па́няю, дак и по́йдзе ўсе́лякае лі́хо да хваро́бы. А па́ни сабо́ў-ж наро́вьяць, каб то́лькі маць сло́дыч да каб хара́ства не згу́біць. Дак от гэ́ й тые́ паны́, то́лькі й зна́ли, што прыёмна́сци шука́ли.

Жыў кале́ таго́ села́ адзін шляхту́н. Ён маў малы́ кусо́к землі́ й гараваў на ёй, як и му́жыкі. Але́, вё́дамо, як во́льнаму чалавё́ку, ему́ ат сабо́ў жыло́со, ек-жэ́ ка́жуць, што ўбо́іў, та ў́ўхаў. То́лькі даў Бо́г ему́ неща́сце: памёрла́ ждо́нка й пакі́нула мало́го хлапчу́ка. Пахава́ли ждо́нку. Убыва́ецца шляхту́н, з глэ́зду вы́біўса́ й ро́зуму не прыло́жыць, што ему́ ра́біць з малы́м дзі́цем. Уба́чыла́ гэта́ адна́ маладзі́ца—ў е́й як раз аб то́й пары́ Бо́г узяў ма́ленькае́ дзіця́тко—пашкадава́ла шляхтуно́ваго́ хлапчу́ка да й узела́ е́го кармі́ць цы́цкаю. Вы́кармила́ ена́ хлапчу́ка да й пакаха́ла е́го, як сваё́ ро́днае́ дзіця́. Гаду́ецца́ шляхту́н на селё́, гра́е з дзеце́мi, а тым ча́сам памёр е́го́ й ба́цько. Пачу́ў то́е пан да й узіў гэта́го́ хлапчу́ка ў дво́р, каб на селё́ не прапа́дало во́льнае́ дзіця́. Тагды́ ўжэ́ быў го́жы хлапчу́к; ему́ было́ не́маль дзе́сяць гадо́ў. Жыве́ шляхту́нец у двары́, адуку́ецца́ ра́зам з па́ньскі́мi дзеце́мi, але́ ўсе́ не за-

бывае та́б маладзіцы, што е́го вы́гадала, не забывае сваі́го та-
варыства й усе б́гае на селó. От так и вы́рас ён у двары, выа-
дукаваўса л́пш панича́. И зрабіў пан маладо́го шляхтуна́ камы-
са́рам и хац́ў атда́ць за яго сваю́ дачку́; але камыса́р не схац́ў,
бо ён ве́льми спадаба́ў дачку́ та́б маладзіцы, што е́го вы́гадала.
Прані́охаў то́е пан да й вел́ў атда́ць тую́ дзёўку́ за́муж за сви-
напа́са. Дава́й тут камыса́р прасі́ць па́на, каб ён прада́ў тую́ дзёўку
ему́; дае мно́го гро́шэй и ўсею́ сваю́ земёльку, што дастала́са ат
ба́цька. Але куды́ там—пан и слуха́ць не хо́чэ, заруби́ў сваё, да
хаць ты ему́ ко́л чашы́ на галав́. А свинапа́с быў ужэ́ стары́ да
са́мы ледя́цы, гульта́й, п'яньчу́жка. Ка́жуць людзи́, што ён ба́ло
п'яны так би́ў, так здёўкуваўса над пе́ршаю жо́нкаю, што тая́, як
пашла́ на ре́ку палака́ць пла́цье, дак атту́ль и не верну́лася;
ниhtó не вё́даў, куды́ й дзё́лася. То́льки прас ты́дзень усплы́ла
наве́рх, и ры́баки валачко́м вы́цягли на бе́раг. От як пачу́ла та́я
дзёўка, што пан ве́лиць атда́ць е́ё за́муж за тако́го ледя́шаго ча-
кав́ка, дак спало́халаса й та́ гало́сиць, та́ раго́чэ, бы кру́чаная.
Ба́чыць камыса́р, што ничо́го не бу́дзе, што загу́бяць е́го дзеу́чыну,
сабра́ўса, забра́ў е́ё да й пашли́ е́ны́ ў свѣ́т невѣ́дамо куды́. Агле́-
дзяўса пан, што нема́ дзёўки, нема́ й камыса́ра да так разсердзи́ўса,
што й дух вы́перло.

Тым ча́сам ху́тко за па́нам памёрла й па́ни. Аста́ўса то́льки
адзи́н пани́ч; той са́мы, што адукаваўса ра́зам с камыса́рам. И
пача́ў пани́ч сам ро́ндзиць, пача́ў тако́е раби́ць, што людзям жы́ця
нема́, гарей ста́ло, як пры старо́м па́ну. Стары́ пан быў хаджа́ин.
Ён клапа́циўса, каб зраби́ць гаспада́рку л́пш, як у сусѣ́дзей, шка-
дава́ў сваі́х людзе́й, як сваё гаўя́до, бо, вѣ́дамо, личы́ў людзе́й
сваім дабро́м. Малады́-ж пан не глядзё́ў на хаджа́йство, а то́льки
ду́маў аб то́м, каб ужы́ць сло́дыч. И пача́ў ён зганя́ць у дво́р го́-
жых дзево́к да маладзі́ць, вел́ў им ски́даць усю́ адзё́жу й го́лым
гуля́ць у са́ду. Тым ча́сам ён зва́ў к сабо́ сусѣ́дних панёў да ўсе-
лі́ких палу́панкаў, б́гаў з і́ми за дзеу́ка́ми з бизуно́м у рука́х и,

як сам вычварáў, што хацѣў, так і другіе пані. Але от напрык-рылі ему́ вёскіе дзеўчата і маладзіцы і дава́й ён атўсіоль пры-вóзіць рóзных панéнтак. Усѣ пакóи запагáніў. Вѣдамо, без гаспа-дарá хаджа́йство хутко знішчылася. Ено́ і пры старóм пáну дзер-жа́ласо то́лькі камыса́рам. Малады-ж пан зрабіў камыса́рам свайго́ ху́рмана. Гэтаго́ ху́рмана пан палюбіў за тое, што ён пры гасця́х раз спра́віўса с двана́нцаю дзеўка́мі да і каза́ў, што е́щэ не зда-вóліўса. Ху́рман так пача́ў рóндзіць, што хутко ў пáна ничо́го не асталóсо. Ба́чыць ён, што саўсім прашы́каўса, от і дава́й шука́ць багáтаѣ жóнки. Па сусѣдству там быў вельмі багáты пан. У е́го была́ то́лькі адна́ дачка́. А пра́ўду ка́жуць лóдзи, што калі една́чка, та кў́рва, ці лайда́чка. Так і та́я панéтка. Гадава́лася е́на ў рас-ко́шы, ния́каѣ рабóты не зна́ла; от як вы́расла, дак і пачала́ так вычварáць, што со́рам і каза́ць. Але дарма́,—ба́цько личы́ў, што хара́шэй і лѣ́пш е́го дачкі́ никóго не́ма і на свѣ́це. Пачалі́ пани́чы свáтатца. Вѣдамо, к багáтоў панéнтцэ заў́жды нахо́дзитца багáцько жанихóў. Але́ куды́ там! Пан дума́е, што е́ѣ вазьме́ князь. Тым часóве жани́хі ўсе́ ѳзды́ць у залéты к ѓэстóй панéнтцэ, але́ ничо́го не парáдзяць, бо от спадаба́етца ёй пани́ч, пагавóрыць е́на з ім—усе́ до́брэ, але́ як памáцае е́го да зна́йдзе ў партко́х, дак і праго́ніць. От і пашла́ прачу́тка, што та́я панéнтка шука́е тако́го жани́ха, каб у е́го ничо́го не было́ ў партко́х. От наслў́хаўса той пани́ч, зашмаргíнуў матузко́м яйца́, залы́гаў петуха́, прывеза́ў е́го да і па́ўхаў у сваты́ к тóй панéнтцы. Памáцала е́на пани́ча — не́ма ў партко́х ничо́го; от і зга́дзілася е́на й́ці за е́го за́муж. Рада па-нэ́нтка, клі́чэ к сабо́ў пани́ча ко́жын дзень. Ъзды́ць той к панéнтцы пашто́ дзень, а яец усё́ не атв́язвае. От ужэ́ парá рабі́ць і лад, але́ ба́цько не хóчэ за галы́ша́ атдава́ць сва́ѣ дачкі́. Тым ча́сам панéнтка пражéтца за́муж за таго́ пани́ча, як жыво́ѣ вады́. Ба́чыць пан, што ничо́го не мо́жне зрабі́ць з шале́наю дачко́ю, спра́віў ве-сѣ́лье, атда́ў зя́цю грóшы, а сам па́ўхаў да Арша́вы да там і за-гíнуў. Жыве́ малады́ пап з жóнкаю, не ча́пае е́ѣ да і рад, што

й ена егo не займае, бо ён ужэ не мажэ маць з жанчынамі дачы-
нэне—едуць егo прáвцы. От пакачаўса пан гадю са тры да й
здýрдзиўса. От тут и пачалá тáя пáни самá рóндзиць маéнткам.

Тым чáсам у камысáра памёрла тáя жóнка, што ён узйў у гáстoм
селъ. Пакинула ена двoе малых дзётак. Думаў, думаў камысáр,
што рабиць да й вернуўса ў свóй хвальварак. Пачула пáни, што
вернуўса той камысáр, што вельми дóбрэ рóндзиў маéнткам пры
старoм пáну й пачалá егo прасиць, каб ён и ў её стаў камысáрам.
Падумаў той да й згадзиўса. Прыёхаў ён у двóр к пáни да й ухó-
дзиць у пакóп. Зирнэ ён, аж там поўны пакóп гасцёй: усé пáни
да панéнтки. Усё паскидали сукни, расплели кóсы да так гóлые й
хóдзяць па пакóях. От пашоў камысáр дáлей шукаць пáняю, ўсу-
нуўса ён у другóю стáннаю, аж там цéлая чарадá гóлых хлóпцаў,
а памйж их трётца й самá пáни, вищыць, смеётца, бёгае за тými
мужчынамі да нарóвиць абсёч им крапивóю сарамацёне. Убáчыў
тoе камысáр, плóнуў да й пашоў вон. Пáни за им: прóсниц, благае,
каб астаўса.—Гéтож—кажэ ена,—маё йменíны. Астаўса камысáр
и пачаў хадзиць з пáняю па ўсих пакóях. Тым чáсам паничы
сышлиса з панéнткамі да з пáнями да й пашли рагатаць да бё-
гаць паўсiх пакóях, бы кóни. Чагo тóльки енi не вычварáли. Алé
ось павелá пáни камысáра ў сад. А там ена велёла сагнаць з селá
маладых мужчын и жанóк да дзёвак, напáила их гарёлкаю, на-
нелá музыку й зрабила забáву. Панапивáлиса ўсё; перш енi ска-
ка́ли да спевáли пёсни, а пóтым паскидали адзёжу да бы й пани
дава́й гасáць па саду да валя́тца ў кустóх да на травё. Тым чáсам
пани й панéнтки выбегли з пакóяў у сад да й памешáлиса з му-
жыка́ми й мужы́чками. Кáжуць, што дзéля гэтаё рэчи мужыкi
смачнёй. Нóчка была лётняя, цёплая, аж пáрыло. Ужэ й даў Бóг
дзень. Сóнейко падняло́ высо́ко, а ў саду ещэ не ўсе зацiхло.
И пачаў камысáр с тых чáсаў аглядаць хаджайство. Алé куды ни
зирнэ, ўсе не палю́цку: по́ле не засёяно, сенажа́ць запущана, за-
расла́ нiцаю лазóю да хмы́зникам, будо́ўля асу́нулася, сцёны па-

кывіліся, стрэхи пагнілі, абó вѣцер паздзіраў, то́льки дрэбы тырчаць, бы ко́сци з до́хлаго каня. Гаўядо звелóсо; у ко́ней то́льки шку́ра да ко́сци. Мужыкі абедні́ли, пухнуць ат го́ладу, бо нѣкали хлѣ́ба зрабі́ць: па́ни зга́няе па што́ дзень у двѡ́р. Тут ена́ велѣ́ла будава́ць харо́мы й дагляда́ць като́ў, саба́к да стары́х ко́ней. Ена́, ба́чыце, вѣ́лми жа́ласливая надъ гѣ́стым жыўѣ́лам; ена́ атусю́ль на-збира́ла ко́п пяць усе́ляких като́ў,—и сама́ не даѣ́сь, а их дагляда́е. Назбира́ла валача́щих саба́к, ко́рмиць их, мы́е, чэ́пэ да абшыва́е. Цалю́сьсенькіе дни дагляда́е гѣ́стую по́гань сама́ й трыма́е на то́м дзѣ́ле ўсих баб. А здо́хлым каня́кам дак ена́ збудава́ла ста́йни прыста́вила к гѣ́стаму па́длу людзе́й и велѣ́ла служы́ць. А як здо́хне ко́т, саба́ка, абó здыхлі́на—каня́ка, та па́ни пла́чэ, бы па ро́днум ба́цьку, ве́ліць пла́каць и дру́гым, а по́тым ро́биць труну́, хава́е, бы людзей и над магі́лаю кладзе́ пры́клад. Усе́ двѡ́рня да й усе́ село́ то́льки й рабі́ло на гѣ́стую по́шкуць. А па́ни была́ така́я жа́ласли-вая, така́я жа́ласливая над катáми да саба́ками, што ча́сам з ма-ладзі́ц да з дзѣ́вак шку́ру здзіра́ла, ка́лі ены́ не до́брэ дагляда́ли та́го жыўѣ́ла. Вѣ́лми ена́ кара́ла тых маладзі́ц, што шкадава́ли свай́х дзеце́й и украт́ки карма́ли их свай́мі цы́цкамі, а не като́ў, ци саба́к, як велѣ́ла па́ни. Да́к от яка́я была́ то жа́ласливая па́ни. Але́ ка́жуць, што за́бѣг у той двѡ́р кру́чаны ко́т да й пакуса́ў дру-гі́х като́ў и саба́к. Прышо́ў маладзі́к, и па́круці́ліся каты́ й са-ба́ки. От як на́пали ены́ на ту́ю па́ню, да́к и за́грызли е́ѣ на сме́рць. Ста́ли лю́дзи збива́ць ту́ю по́шкудзь, але́ ўсе́ такі́ мно́го й людзе́й пашалѣ́ло.

Пересказаль И. Аземша.

С. Лучицы.

71. Иванко Прастачок.

У якѡм тось краіо жылі людзи бы ў раіо: гаравалі, працавалі да й беды не млі. Свѣт велікі: землі мно́го; ўсіоды вѡлно, — працуй на хлѣб, рабі да Бо́га хвалі. И жылі там людзи ў ласцѣ, ў згѡдзе, весь дзенѣчак гаравалі, працавалі, а аб нѡчы атдыхалі. А прыдзѣ бедá,—ў згѡдзе ратаваліся ў прыгѡдзе: бѣдным, хвѡрым памагалі, дак и ўсѣ беды не млі. Тѡльки ось аткуль узйўса й пачаў сюды летáць стра́шны Змѣй; пачаў летáць, пачаў дабрѡ це́гаць, а на рѣшце й людзѣй хватаць да к сабѣ це́гаць. Нахватаў ён людзѣй и дава́й будаваць сабѣ харѡмы. Нахватае атусіоль людзѣй, згѡниць их у ваднѡ мѣйсецо да й прымушае будаваць харѡмы, акѡпваць их канáвами, абсыпаць вáлами да абгарѡджваць частакѡлам, каб нихтѡ не мѡг туды ўлѣзці. Будуюць людзи, капаюць канáвы, насыпаюць вáлы землі бы гѡры й патуль гаруюць, пакуль там и загінуць. А Змѣй хватае да валѡчыць туды ўсе нѡвых дѣ нѡвых людзѣй. От набудаваў ён мно́го такіх агарѡдаў, пралажыў паміж их шляхі, летáе па их да це́гае ў ва гарѡды й людзѣй и люцкѡе дабрѡ. Працуюць людзи, загаруюць што кѡльвек, а тут налеціць Змѣй, аберѣ ўсе бы пѡжар да й запрѣ к сабѣ ў ва гарѡды, а людзи пұхнуць ат гѡладу да мруць, бы мұхи. И чым дáлей, тым гарѣй: нема спасѡбу, нема ратұнку ат лихѡго Змѣя. Тым чáсам тѣе людзи, што их Змѣй навалачыў у сваѣ харѡмы, жаруць сабѣ люцкѡе дабрѡ, ничѡго не рѡбляць да тѡлько сáло гадуюць. Дак от не тѡлько Змѣй, алѣ й енй, забыўшы свайх бацькѡў да братѡў, пачалі па шляхѡх вылазіць з агарѡдаў, бы мура́шки з муравѣйника, пачалі хадзіць па свѣту да атбіраць у людзѣй их дабрѡ. И стáло людзям гарѣй ат людзѣй, як ат Змѣя, бо, вѣдамо, гѣстых лихйх слуг Змѣя вѣльми мно́го. Енй бы плѡйма ўсіоды нахѡдзяць людзѣй и атбіраюць у их што запарвуць. Нема ў их лѣтасці—з живѡго шку́ру дзеруць. И пачалі енй личыць людзѣй гарѣй гаўяда, пачалі сарѡмятца, што сáми енй людзи, пачалі выдумѡваць сабѣ

ўселякія назвіска. Хто назваў себе змѣям, хто воўкам або медзьведзям ці другім звѣрам, хто арлом, коршакам ці другою птушкаю, хто якім кольвек дэравам, і гэ ені ўсѣ далі сабѣ назвіска. Толькі людзѣй называюць ені прасто людзьмі, бѣтцэ гѣто самае гарейшае імя. Дак от скуль узеліса пані Свіньскіе, Ваўкі і другіе.. Тым часам пастарѣў Змѣй, абезсілеў і лежыць бы падло. Лежыць ён на аднѣм бакў цісячу гадѣў; і пачаў ён гнісці, пачаў так смердзѣць, што аж нѣс верне. Разышоўса той смурѣд па ўсіх харомах, запаганіў увесь агарѣд. Свѣжаму чалавѣку нѣльга падыйці блізка к агароду, такі аттуль верне смурѣд, такі ліхі імпат ідзе ат тагѣ Змѣя. Але пані абніохаліса да й кѣжучь, што гѣто пах, што гѣто толькі дурныя мужыкі не знаютьца, што смердзіць, а што пахне. Тым часам Змѣй усѣ гніе да гніе і так запаганіў агарѣд, што там і панѣм жыць не мѣжна. Пачалі ені атсѣкаць у Змѣя гнілыя нѣгі, або што другоѣ. Атсекучь аднѣ, а на зѣмест тагѣ вѣрасце пѣяць, а то і бѣльш. От бы аднѣлеткі на пню. І разрѣса той Змѣй бы гарѣ, разрѣса і абняў увесь агарѣд. Загніўса агарѣд, пашлѣ вѣнь на ўвесь свѣт, Прасмердзѣліса пані да і пачалі сѣмі гнісці бы падло. Ещѣ гарей стѣло лѣдзям, бо пані гніюць, едзѣць іх чѣрві, тѣчаць іх жукі; а што здарѣвыя, тѣе лѣвяць лѣдзѣй, цягаюць у вагарѣджу да прыкѣзваюць абмываць той гнѣй да карміць гѣстае падло. От слѣжаць лѣдзі дѣхламу Змѣю, слѣжаць тым гнілым панѣм, атдаюць ім апѣшняе, а сѣмі хѣдзѣць галѣдныя, халѣдныя да толькі за працаю свѣту Бѣжагѣ не бѣчаць. Гѣ і жыўць ені ат вѣку да вѣку. Адны умираюць, другіе раджаютьца і немашака нѣйкаѣ палѣткі. І да тагѣ дажыліса лѣдзі, да тагѣ падурѣлі, што і не дѣмаюць аб лѣпшѣм жыцьцѣ. Ім здаѣтца, што гѣ і трѣ, што інак жыць, дак і свѣт звездѣтца.—Гѣ жылі нашы праѣзеды і дзеды; трѣѣ і нам уступіць у іх слѣды—кѣжучь лѣдзі да і нічѣгѣ не рѣбляць, каб зрабіць лѣпшае жыцьцѣ. Але ось радзіўса ў тѣм краѣ хлапчѣк. Быў ён вѣльмі блѣгѣнькі, вѣльмі худы: да от так як занѣпаў з малѣнства, дак так і астаўса на ўсѣ жыцьцѣ.

Ни пань, ніхто ёго нечапае, бо ён такі нехлемяжы, што нікому непатрэбен. От ён і выраўс ужэ, але ўсе грае з дзецьмі бы малёнькі. І прызвалі ёго людзі Іванкам Прастачком. От у зімку седзіць сабё Іванко Прастачок на пэчы да з лучыначак цацкі складае, а па лётку песочак перасыпае з дзецьмі. Такъ пражыў ён гадоў трыццаць. От [раз седзіць Іванко Прастачок на землі калё прызбы да перасыпае песочак, аж ідуць тры старцы. Прышлі ены к хаце да й сёлі на прызбе атдыхаць. У селі ні жывоё душы— пан усіх выгнаў на работу. Пу́сто, хаць падпалі. Седзіць старцы на прызбе, атдыхаюць да насыпаюць у люлькі цюцю. Хапіліся ены, аж нема агню да й просяць Іванка, каб ён дастаў агню люлькі закуріць. Пабыў Іванко ў хату, набраў у прыгарцы жару да й прыносіць старцом. Закурілі тые люлькі, падзякувалі Іванку да й пытаюць ёго, што ён робіць.—Песочак перасыпаю—кажэ Іванко,—бо што ні рабіць, та ўсе на панёў тахціць. А нашы людзі дурныя, цягнуць жылы да са ўсё сілы пнўца, дзёло спраўляюць, а ліхо маюць, бо пань ўсё к сабё грабўць, з мужыкоў шкуры дзеруць, а то й саўсім іх к сабё беруць, за свёт заганыюць, бьюць, калёчаць, мучаць, забиваюць і літасці не маюць.

Паслухалі тое старцы, галавамі паківалі, ўзеліса за штрумэнт да й заграі. Пёршы раз заграі—Іванку розум дали; другі раз заграі—ў сэрце жаласці нагналі; трэці раз ены заграі—язык Іванку развязаі. Знікли старцы, а Іванко Прастачок стаў ужэ не дурачок, стаў за дзёло брата да й у свёт збірца. Зрабіў дудку-веселушку да заграў сабё так жаласліва да так гожа, што не толькі людзі, а зверы й птушкі сталі ёго слухаць, сталі ўкруг збірца. І пачаў Іванко Прастачок па свёце хадзіць, у дудачку граць, людзей збіраць да ім праўду казаць. Як заграе, дак і ўбачаць людзі, што велікая крыўда на свёце, што адны пануюць, другіе гаруюць; адны багатству лічы не маюць, другіе з голаду падыхаюць. І разнёсса ат Іванкаваё дудкі голас

па ўсему́ свѣту. Пачалі людзі к таму́ гόласу прыслуха́цца да ро́зуму набіра́цца; пачалі ду́маць да га́даць, як за праўду паста́йць. От учу́лі па пала́цах той ве́лікі гόлас да н спало́халіся слугі́ Змѣ́я, пачалі е́ны вόйсько збіра́ць да Ива́нка Прастачка́ шука́ць. Чу́юць гόлас на ўсходзе—шамелі́х е́ны туды́. Палашы́ бли́шцаць, пі́кі бы лѣ́с тырча́ць, гарма́ты гры́мацяць, а Ива́нка не ви́даць. Ста́нуць ці́хо, бы на палева́ні, слуха́юць, стая́ць. Аж тым ча́сам чу́юць гόлас на заходзе—гра́е ду́дка-веселу́шка, гра́е, людзе́й навуча́е. Ідзе́ по́шак йт селá да селá, па по́лю, па лѣ́се ат кра́ю да кра́ю. Кі́нутца е́ны на за́хад; го́няць ко́ней, бе́гуць са́мі, ша́блямі звіня́ць, на зви́ццэр з гарма́т страля́юць, дак Ива́нка не спайма́юць. Гудзе́ ду́дка, гра́е: та засві́щэ, та бы бусел заля́скочэ, та заця́гне то́нко, от бы павуці́на, та так дробне́нько шабё́чэ, што ў паню́ аж лы́тки затрасу́цца, а маро́з бежы́ць па спі́не, ба́тцэ мыш туды́ залѣ́зла да й скрабе́цца пазура́мі. От с тых ча́саў слуга́м Змѣ́я ні ў́дзень, ні ў́ночы ані збо́ла спако́ю, бо бе́ды е́ны сабѣ́ чака́юць, бы во́л доў́бні. Ду́дка сви́щэ, ду́дка гра́е; по́шак па свѣ́ту гу́ляе, людзе́й навуча́е. Е́го ні злаві́ць, ні з гарма́т не забі́ць. Ё́н во́лно па свѣ́ту гу́ляе, нія́ких за́гаро́дак не зна́е; ха́ць сам без цѣ́ла, да ве́лікую сі́лу ма́е. Гра́е, гра́е, а як пры́дзе час, дак усі́х ё́н параў́няе. Ой ты ду́дка ма́я, веселу́шка ма́я!

Пересказаль Рѣдкій.

С. Б. Рожинъ.

72. Каваль.

У яко́мъ тось ца́рстве быў ко́лісь ве́лікі го́лад, і не было́ чым жы́віцца не то́лькі гаўя́ду, але́ й людзя́м. Па́блі е́ны́ й той корм, што жы́віласо жы́ўёло. От памира́юць людзі з го́ладу, бы аб о́сень му́хи. Але́ адны́ памира́юць, а другі́е раджа́ютца. І чым гарэ́йшы го́лад, тым бо́льш раджа́етца дзеце́й. І велі́ў цар забіва́ць ма́лых дзеце́й, каб не мно́жыліся людзі, бо й га́стым нема́ чаго́ ї́сці. От

хóдзяць царскіе слуги да й забиваюць дзецёй, абó топяць их у дацё, бы щанят. Плачуць, убиваюцца маткі, ломяць рўкі да рвуць на сабѣ косы. Вѣдамо, маткам заўжды дзецёй шкóда. Алé царскіе слуги не маюць лiтасци, — забиваюць дзецёй, льюць анельскую кроў

Отъ у тóмъ царстве тагды жыла сабѣ адна жанчына. Ена ўжэ была тоўста, як еѣ гаспадарá забрáli ў маскaлѣ. Бáчыць ена, што ўжэ хóдзиць на часóх да й байтца, каб царскіе слуги не забiли еѣ дзицiяци. Што тут рабiць. Куды тут схавáць дзиця, як ено рóдзитца? Думала ена, думала да й надумалася. Надрála гэто ена пелёнак, наклála ў лубянку, закинула еѣ за плéчы да й пашлá ў лѣс.

Вѣдамо, лѣс велiк—нема́ ему ни канцá, ни краю. Жывi ў ём хаць вѣк,—нихтó не трапиць. От идзé тая маладзица да йдзé, назбирае ягaд, прагóниць смáгу да й дáлей. И забрálася ена ў такую гушчарню, што мóо там нихтó й зрóду не быў. Нагледзѣла ена сабѣ дупленáтае дзэраво, ви́калупала ў ём парaxню да й зрабiла там сабѣ хáтку. Тут непадалéчку была крынiца, а ў ёй такáя чы́стая вада́, бы слезá. Жывé сабѣ ў тóм дуплi маладзица. З крынiцы птэ вóду, а ѣсь ягaды да грыбi. Назапáсила ена трóхи сабѣ грыбóў да ягaд, назбирála арéхаў да ўселя́каго карéня й чакáе, пóки прiдзе парá. От седзиць ена ў дуплi да шы́е сабѣ сарóчку. Тым чáсам ви́шаў увесь запáс грыбóў да ягaд и не́ма чым пасилкавáтца. Ви́сунулaся ена з дзэрава, узелá на плéчы лубянку да й пашлá шукаць грыбóў. Идзé ена да йдзe, да й узбiлaся на мдзвѣджае лóгво. Медзвѣдзица пашлá шукаць жыўнасци, а тым чáсам на медзвѣдзeнiт напáў шуляк и дава́й ихъ дзеўбаць. Убáчыла тóе маладзица,—шкóда ёй малых дзѣтак,—ухапи́ла ена ламáчыну да як спeразála тагó шулякá, дак ён и нóги ви́пруциў. Тым чáсам падбeгáе медзвѣдзица. Убáчыла ена, што жанчiна абратавála медзвѣдзeнiт и дзiакуе ёй: прыпадáе к нагáм да лiжэ их, равé, а слéзы з ачóў так и цeкóць. Отъ пашлá маладзица ў сваю хáтку, а медзвѣдзица тымъ чáсам нáзиркам за ёю. Убáчыла, куды ўлѣзла

маладзіца, да й пашла к свайм дзёткам. Седзіць сабѣ маладзіца, перабірае грыбы да пае пѣсни. Толькі ось зірне ена, аж медзьвѣдзіца сунетца з кустоў прѣсто к дупленатаму дэраву. Спужаласа маладзіца, аж у жывату забурчало,—не вѣдае, што рабіць. Тым часам медзьвѣдзіца падышла к самаму дуплю, прыцягла маладзіцы на лубку свѣжых плястраў мѣду, палажыла тут, а сама паўзком папаўзла назад. Убачыла тое маладзіца да й дагадаласа, што гэта медзьвѣдзіца ў падзяку дала гасцінца. От жыве сабѣ маладзіца ў дупленатум дэраве й не гадкі: медзьвѣдзіца кожын дзень прыцягне мѣду. Пóтымъ ена пачала насіць пташэчыя яйца й другую жыўнась. Але ось прышла парá й парадзіла тая маладзіца гожаго хлопца. Зірне ена, аж у егó спѣраду на галавѣ сóнейко, а з заду мѣсячык Зьяе сóнейко, аж вóчы слѣпиць, нѣлыга глядзѣць. От абвезала маладзіца галёўку свайму сынку хустачкаю да так и не здымае еѣ ни ў дзень, ни ў нóчы. Расце хлопчук бы на дрóжджах: што дзень, та на пушку вѣрасце; ў адно лѣцячко зраўняўса з мяткаю. Тым часам насіла, насіла медзьвѣдзіца им жыўнась, а на рѣшце й сама съ медзьведзенятамі перабраласа к таму дупленатаму дэраву да й зрабіла калѣ егó сабѣ лагво. Грае сабѣ хлопчук съ медзьведзенятамі, сядзе на их верхом да й ѣдзіць, бы на каньцѣ. К вóсени медзьведзенята зраўняліся з мяткаю й пашлі сáми шукаць жыўнасьці. Тагды хлопчук даваѣ ѣдзіць на медзьвѣдзіцы. Спадбаласо ему гэта. От пасадзіць ён на медзьвѣдзіцу сваю мятку, ўскóчыць сам и даваѣ гасáць па лѣсе. Гэ пражылі ены лѣто. Падхóдзіць вóсень. Начынаютца халады. От и ўздумала маладзіца йці ў сваѣ селó. Сабраліся ены, злажылі сваѣ дабрó ў лубяныѣ карóбки да й пашлі да гаспóды; а тут медзьвѣдзі ўвезáліся й не пакидаюць ни на крок. Отъ ены павѣсили сваѣ клóунки на аднаго маладо́го медзьвѣдзя, маладзіца сѣла на медзьвѣдзіцу, а хлопец на друго́го медзьведзюка да й паѣхали. Вѣбравіся ены з лѣсу на поле да й падъезджаюць к селу. Убачылі людзи медзьвѣдзей, спалóхаліся да на ўцекача. Побѣгли ўсѣ з селá, куды вóчы глядзѣць.

Пад'б'хала маладзіца к сваёй хатцэ, ажнó ена́ пустая. От злѣзли енѣ з медзьвѣдзей, знялі сваѣ клункі да й пачалі аглѣдаць хату. Тым часам медзьвѣдзи паніохалі сѣльскае павѣтрае да й патрухалі ў лѣсе. Пачалі збірэтца людзі да й не надзівятца, што вернулася маладзіца й прывелá тако́го го́жаго хлóнца. Отъ живѣ маладзіца з сынам у сваёй хатцэ да даглядае хаджа́йства. Тым часам еѣ хлапчук пачаў плескаць у кúзни да й зрабіўса дóбрым кавалём Пашлá аб тóм прачётка й дайшлá да цáрских слуг. Ужé даў Бóг зраджáй, перастáли забиваць дзецѣй, алé цáрскіе слуги кáжуць, што Кавалé трэ забіць, бо ён тагды радзіўса, як вѣлено было нишыць дзецѣй и што винава́та ма́тка, нашто ена́ хавáла й гадава́ла свайго сы́на. От судзі́ли, судзі́ли цáрскіе слуги да й прысудзі́ли забіць таго́ Кавалé. Пачу́ла то́е ма́тка,—пла́чэ, рúки лóмиць, рве на сабѣ́ кóсы да ўбивáетца, да галóсиць на ўсе селó. А Кавáль ані гáтки: па́е пѣснi, смеётца да разважа́е сваю́ ма́тку. Тóльки ось чýе ён,што ўжé йдуць цáрскіе слуги с вóйскам, каб е́го зні́шыць. От вѣ́каваў ён сабѣ́ булаву́ ў дзѣсяць пудóў, падкíнуў еѣ ўверх да й падста́виў калѣ́но. Уд́ырыласа булава́ аб калѣ́но да й сагнó-ласа ў дугу́. Узяў ён бóльш залѣ́за, вѣ́каваў булаву́ ў сóрак пудóў, падкíнуў еѣ ўверх, наста́виў калѣ́но да й чака́е, што бóдзе. Чакаў, чакаў, аж не́ма́ булавы́,—ена́ ўсе ле́ціць увѣ́рх. Чакаў ён з́ рана аж да паўдн́я; тóльки чýе—гудзѣ́ ў нѣ́бе, бы́ грóм грýмиць, гудзѣ́, ле́ціць та́я булава́ ўниз. От ужé сóнейко заходзіць за лѣ́се, як та́я булава́, падле́цѣла да й уд́ырыласа аб калѣ́но. Ба́чыць Ка-ва́ль, што ў ёй тóльки рúчка трóхи пагнóласа. От узяў ён тую бу-лаву́, заткнóў еѣ сабѣ́ за пóяс да й пашóў шука́ць дóбраго каня́, каб на ём ѣ́хаць у свѣ́т. Шукаў ён, шукаў, але яко́го каня́ не зна́йдзе, як палóжыць ему на спíну сваю́ далóню, дак кóнь и падзе на калѣ́ни,—немажé вѣ́дзержаць. Што тут рабі́ць? Не хóчэ Кавáль пѣ́шкі йці ў свѣ́т, а немажé падабра́ць сабѣ́ каня́ку. Тóльки ось ё́дзе анучник; а ў е́го карóсливая кабы́лка. Падышóў Кавáль да й палажы́ў ёй на спíну сваю́ рúку.—Стáйць кабы́лка й не ва-

рухнѣтца. Тагды Каваль палажыў ёй на спину сваю булаву. Ста-
иць каросливая кабылка, толькі трохі вүшамі пакивала. И пры-
стаў Каваль к анучнику, каб ён прадאў кабылку. От ўзяў анучник
за тую кабылку сто рублёў. Ён и зроду не мёў толькі гробшэй. Па-
шбў анучник падскакваючы. Тым часам Каваль сёў на каросливую
кабылку, привезаў к седлу сваю булаву, папрацаўса з маткаю да й
паўхаў сустракаць царских слуг и войско. От ёдзе ён шляхам, а на
сусрэк увесь шлях заняло войско.—На ббк, на ббк!—крычаць ему. А
ён кажэ—не великие паны, й сáми звёрнеце.—Тут накінуліся на Ка-
валя маскаль, а ён ухапиў аднаго за чуб да як замахнѣтца кругом
себе, дак войско пластам лажытца. Убачыли, другие што бедá да на-
ўцекачá. Тым часам Каваль, як ўхаў памаленьку, дак так и паўхаў
далей. От ёдзе еп да ёдзе й падъезджае к высокуй гары: нема як
ўхаць далей. Злѣз ён з кабылки, пусциў её пасциса, а самъ лёг
супачыць, падлажыўшы булаву пад гóлаў. Спиць сабѣ каваль и
не чўе, што на кабылку напало двананцаць ваўкбў. Апанавали ены
кабылку атусюль и давай на её кидатца. Заржала кабылка, завé
Каваля на помач. Прахалиўса той, ухапиў булаву да як пўсциць у
ваўкбў дак усїх рáзам и паклаў, а булава з разгону як урэзалася
аб камѣнную гóру, дак гарá затрасласа да й разсѣласа на двое.
От Каваль сёў на кабылку да й паўхаў у тую шчылину ўсерэдзину
гары. Уўхаў ён туды, аж там цёмно, хаць ты воко выкаль от ещэ
ўсунешся на якое падло. Развезаў тут Каваль спэраду гóлаў, и
заблисцѣло сóнейко, стало виднó, хаць ты гóлки збिरáй. От ёдзе
ён да ўзде; зирне ў пэрад, аж бáчыць,—там гарыць агóнь. Паўхаў
ён туды, подъезджае ближей, аж гэто зьяе дьямант. Лежыць егó
кусок, бы гарбуз, да так зьяе, батцэ агóнь гарыць. Забраў Каваль
той дьямант да й паўхаў далей. Алé ось скóро падъўхаў ен к ка-
мѣнному сценѣ,—нѣльга ўхаць далей. От узяў ён булаву, размах-
нуўса да як удырыць, дак сцена ў дрэбезги й разсыпалася. Зирне
ён, аж там палацы, да такие палацы, што паглядзи, дак аж га-
лава кружытца. Злѣз Каваль з кабылки, пусциў её на пáшу, а сам

пашоў. аглядаць ты́ць пала́цы. Идзё́ ён да йдзё́ сь адна́й ста́нцаи да друго́й, аж им и лічы́бы й канца́ нема́. У які́ бок ни зирне́, ўсю́ды пала́цы, ўсю́ды ста́нцаи адна́ за друго́ю ўрад, бы́ ключ гусе́й. Дзье́ри атчы́няны й адна́ про́ци друго́й; дак як зирне́ш у дзье́ры, а там усе́ дзье́ры, дзье́ры, дзье́ры; ўсе́ ме́ньшые, ме́ньшые, паку́ль сдаю́тца ў ку́лак и драбні́й. Але́ да́лей во́ко не схва́ціць. Тут адны́ ста́нцаи канто́выя, дру́гіе доў́гіе да ў́зкіе; е́ кру́глые да та́кіе велі́зныя, што й сцё́н не бачно́. У адны́х сцё́ны гла́дкіе, кра́млёныя, а ў дру́гіх — ба́тца туман, ба́тца весно́выя хма́рки, як праз іх прасвё́чвае мё́сяц. Е́ й такіе ста́нцаи, што й саўсі́м сцё́н нема́, то́лькі стай́ць тоў́стыя стаў́ны, ба́тца то на параслі́ хво́и, што галава́ми ў са́мае не́бо упіра́ютца да з Бога́м жу́пяць. Дзі́во: во́кан нема́, со́нейка не бачно́, а видно́, хаць ты го́лкі збіра́й. От идзё́ Каваль, пасту́квае сабё́ булаво́ю да туды́-сюды́ пазіра́е. Прайшо́ў ён трохі́ да й зану́таўса, — стай́ць, не вё́дае, атку́ль нрышо́ў и куды́ трэ́ йці ўперо́д. Сумно́ ему́ ста́ло ў пу́стых пала́цах. От стаў́ Каваль кале́ слупа́ да й ду́мае. Але, вё́дамо, чым бо́льш ча́лавё́к ду́мае, тым га́рэй ён заду́рваецца́ й заплу́тваецца́, бы́ му́ха ў паву́цёне. Стай́ць Каваль и не вё́дае, што ему́ рабі́ць. Аж тым ча́сам бежы́ць мышка́. Вы́скачыла́ ена́ з но́рки, паню́хала павё́трае, палу́пала го́йстры́мі во́чкамі, бы́ го́лками, хаце́ла шука́ць жы́ўнасці́ для́ дзе́так, але́ ўба́чыла́ Кавалё́, задзіві́лася, прысе́бла на за́дніе ла́пки да й седзі́ць, ву́шкі развё́сіўшы. Зірну́ў Каваль, усміхну́ўся з дурно́й мышкі́ да й наступі́ў ёй на хвё́ст. Уско́чыла́ мышка́ рвану́лася туды́-сюды́, — хвё́ст непу́скае́. Ог и дава́й ена́ прасі́ць Кавалё́, каб ён пусці́ў её́, абе́цае памагчы́ ему́ ў прыго́дзе. Усміхну́ўся Каваль, што мышка́ ду́мае ему́, асі́лку памагчы́ ў прыго́дзе; але́ ўсе-ж падня́ў но́гу да й пусці́ў мышку́. Пабе́гла ена́ ў сваё́ но́рку, а Каваль пашо́ў да́лей. То́лькі ён вы́суну́ўся ў дру́гую ста́нцаю, аж чу́е: йрэ́ его́ кабы́лка, заве́ на по́мач. Пусці́ўся ён бе́гці па го́ласу. Бе́г, бе́г, а з пала́цаў вы́братца́ не мажэ́, бо, вё́дамо, ў харо́мах не разбе́рэ, атку́ль идзё́ го́лас. Е́нцэ́ га́рэй

заплутаўса да й круцітца на адным мейсцы. А кабылка йржала, йржала да й заціхла. Мабыць е́й ваўкі зарэзали. Што тут рабіць? Шко́да кабылки, а тут з пала́цаў нільза. ви́братца. Схапіў гэ́то Каваль булаву́ да дава́й малаціць у сцёны. Як замахне́цца да рэ́зне, дак камё́нные слупы́ да сцёны сыплю́цца, бы пад це́рницаю кастры́ца. От праклада́ў ё́н, праклада́ў сабё́ даро́гу, паку́ль аж ви́биўса з пала́цаў. Давай́ тут Каваль шука́ць сваё́ кабылку, але́ ния́к немажэ́ знайці́. Стайць да ча́шэ чупры́ну. Але́ ось и бе́жыць мышка. Вильну́ла е́на хвастом да й ка́жэ—хадзі́ за мно́ю; я пакажу́ тваю́ кабылку. Але́ е́й ваўкі зарэзали да й бе́бахи ви́пусти́ли.—Пашо́ў Каваль за мышкаю; прайшли́ е́ны ганю́ двои́, аж ат кавале́ваё́ кабылки то́льки дрёбы лежа́ць, а за́мяст трыбу́хю́ паву́к аснава́ў павуцё́не да й чака́е, по́куль прылеці́ць пчала́, або му́ха. Шко́да Кавалю́ кабылки, така́я шко́да, што чуць ё́н не запла́каў. От седзі́ць Каваль кале́ сваё́ кабылки да пазира́е, што ё́й ужэ́ мура́шки во́чы ви́ели. Тым ча́сам леце́ўла бо́жая пчо́лка, шука́ла ў кві́тках медку́ да й заплуталаса́ ў павуцё́ни. Бьётца, гудзе́ пчо́лка, трапе́чэ но́жками да маха́е кры́льцамі й усе бо́льш заплу́тваетца ў павуцё́не. А тут убачы́ў то́е паву́к, кину́ўса на пчо́лку й дава́й е́й гры́зци. Раве́ пчо́лка, аж лё́се дры́жыць. Пачу́ў то́е Каваль, забы́ў и сваё́ ли́хо да й кину́ўса ратава́ць бо́жую пчо́лку. Уха́піў гэ́то ё́н абру́чки паву́ка за хвост да дава́й е́го вадзі́ць кругом себё́; вадзі́ў, вадзі́ў да як рэ́зне галаво́ю аб ду́ба, дак у паву́ка й маскі́ вы́скачы́ли. Выпру́ціўса паву́к, то́льки на́гами дры́гае. Дры́гаў ё́н, дры́гай, аж у по́яс ви́граб я́му да й сака́лбёў. А Каваль тым часо́ве пача́ў разрыва́ць на пчо́лцы павуцё́не й аслабани́ў е́ё. Дзя́куе пчала́ да й ка́жэ—за то́е, што ты мене́ ви́ратава́ў з беды́, хадзі́м, я пакажу́ табё́ кры́ніцу з жыво́ю вадо́ю.—Падня́ўса Каваль да й пашо́ў за пчо́лкаю, а е́на леці́ць уперо́д да то́льки гудзе́. Тым часо́ве мышка залё́зла сабё́ к Кавалю́ ў кишэ́ню да й седзі́ць там, бы ў но́рцы. От и прыво́дзіць пчо́лка Каваля́ пад вы́сокую го́ру. Зирну́ў ё́н на верх

гары, дак аж шапка звалілася, хацѣў лѣзці на гору, дак немі за што ўчапіцца. От пчолка пасадзіла егo к сабѣ на плечы да й папёрла на гору. Учapiўса Каваль абѣручки за пчолку, седзіць да толькі ўхае ат страху,—ніколі ён гэ высока не быў. От узнесла пчолка Каваля на высачэнную гору, спусцілася на зямлю да й паказвае на крыніцу. Зірне Каваль, аж з гары зпад каменя жывая вада от так і свііца ўверх, бы з дудкі. Набраў Каваль у пляшачку таў вады, напиўса сам і мышку напайў. Пасадзіла их пчолка зноў на плечы да й папёрла назад. Толькі ены ўзнеліса, аж і ўсхадзілася такая бұра, што дубы вырывае з карэнем, варочае камьне й аж горы хістае. Ухваціла тая бұра пчолку разам з Кавалём і з мышкаю, ухваціла, закруціла, заверціла да й памчала чорт вѣдае куды. Прэ, аж табѣ ў вачу рабіць. Несе их бұра бы перцэ, а Кавалю здаётца, што ён на мѣйску, а гэта другое ўсе бежыць, леціць, як голаў не скруціць. Бегуць горы высокіе, бегуць моры глыбокіе, бегуць лесы цёмныя, сенажаци вязкіе, балота гразкіе, бегуць палѣткі перэстыя да хаты курныя. Толькі сoneйко яснае стаіць, бы ўкопанo. И стало ено смутнае, крывавае, заплакало вoчки ясныя да й лінуло слезкі гарачыя. Лыотца ены, бы з ведрá. Свѣту Бoжаго не бачно. Давай дож прыбываць их уніз к землі. От леціць ены ўніз, бы камень. Падлеціли ўжэ саўсім нізко. Каваль дұмаў, што як грымнутца ены аб зямлю, та й з кoстачак толькі клék пацечэ. Тым часам пчолка растапырыла крыльца да як загудзэ, дак і супынілася да й памчала Каваля з мышкаю праці вѣтру. От спусцілася ена ў чужом краі, ў далёкум царстве, ссадзіла Каваля й мышку з плѣч да й кажэ,— як бұдзе патрэба, та пазавѣце менé, а цепер палечу я медок збіраць да ў плястры наливаць.—Пры гэтыхъ словах ввум да й папелціла. Пашоў Каваль з мышкаю, куды вoчы гледзіць. Ідзе ён, разглядае незнаёмы край, аж і сустракаюць егo тамашныя людзі, Вѣдамо, людзі—па ўсему свѣту еднаковыя людзі: ўсюдыхъ живуць, гаруюць, працуюць, маюць свoй клóпат, сваю плягу. Адны рoдзятца,

другие памираюць. Бо калі-б людзі не ўміралі, таб іх толькі напладзіласо-б, што й земля-б не стрымала. Кожын хочэ маць дзётак: хочэ каб ены кармілі на старасці, каб пры смерці закрылі вочы да каб маліліся да паміналі. Але от жыў у том краі цар. У яго быў удалы да прыгожы адзін сын да вельмі го́жая дачка. Цар хацеў пакінуць сыну сваё царство, а дачцы выбіраў прыгожаго да ўдалаго жаніха. Толькі не было ў том царстве тако́го малайца, каб ён спадабаўся царэўне. И пачалі прыезджаць к ёй жаніхі з чужых царстваў, пачалі свататца; але царэўна ўсе не згаджалася. Тым часам пашла раз царэўна ў сад гуляць. От гуляе ена, рве кветкі, спевае да плечэ сабѣ венók. Сплела ена венók, надзѣла на голаў да й хаце́ла йці ў палацы; толькі ось аткуль ні вазьміса Баба-Яга, касцяная нага на ступе ідзе, таўкачóm паганье да памялом слѣд заметае. Падтѣхала ена к царэўне, схавіла еѣ ў ступу да й памчала невѣдамо куды. Разказваюць гэто людзі Кавалю да й кажуць, што пачаў цар сзываць багатыроў да асілкаў, абецаў таму, хто верне царэўну, атдаць еѣ за́муж и зрабіць начальнікам над усім царствам. Разышліся багатыры да асілки па ўсём свеце, але аб іх нема й прачёткі. Тым часам царевич падабраў сабѣ двананцаць дзецюкоў, двананцаць малайцоў са́мых здатных да й пашоў з імі ў світ шукаць сестры—пракраснай царэўны. Доўго не было аб ён прачёткі, але ось вернуўся адзін дзецюк, вернуўся з лихою вѣсцю: сказаў ён, што Баба-Яга завезла царэўну к Кацёю Безсмертнаму. Той запер и трымае еѣ ў камѣнных палацах пад двананцацю замка́ми. Кінуўся туды царевич з сваймі малайца́ми, а Кацёй Безсмертны як дыхнуў, дак ены ўсѣ двананцаць и ста́ли камѣнем, а што толькі ён адзін стайў за ву́лом и спа́сса. Пачуў то́е цар и заплакаў з жа́лю, але не вѣдае, што па́радзіць. Пачуў то́е Каваль и захаце́ласо ему́ найці да аслабانیць царэўну. Як задумаў то́е, дак не мажэ ні піць, ні ї́сці, й сон яго не берэ. От лежыць ён падлажыўшы пад голаў булаву́, лежыць да ўсе думае. Думаў ён думаў да й

надумаўса йци к цару, толькі не вѣдае, што ему сказаць. Вѣдамо, Каваль: ён ніколі й не бачыў цара, а не то, каб што. От лежыць ён, аж падбѣгла тая мышка да ўсе хвосцікам казлычэ яго пад носам.

— Аткасніса! Чаго ты прычапілася?—Кажэ Каваль, да й узяў еѣ ў жмёню. Тым часам мышка высунула з жмёни мордачку да й пачала гаварыць.

— Не бойса цара—кажэ ена,—ён такі-ж чалавѣк, бы й ты. Не бойса, толькі вазьмі менэ з сабою: я буду табѣ падказваць, бо я вѣдаю, гдзѣ царэўна. Вѣдамо, мнѣ замкоў нема-ж—я ўсюдых пралѣзу. Царэўна ў тых палапах, гдзѣ ты наступіў мнѣ на хвост. Кашей Безсмертны запѣр и трымае еѣ, каб ніхто не аслабаниў.

Абрадуваўса Каваль, пасадзіў мышку за пазуху да й пашоў к цару. Ци доўго, ци мала ён ішоў, толькі ось прыводзяць яго к цару ў палацы. Спалохаўса Каваль, як убачыў цара, так спалохаўса, што не вѣдае, чаго ён и прышоў, але тут мышка давай ему шаптаць с-за пазухи да скрабціса, каб ён ачухаўса. Прыслухаўса Каваль, што ему падеказвае мышка да й давай казаць цару смѣло, бы свайму брату. Выслухаў яго цар да й велѣў даць ему навѣбар самаго лѣпшаго каня. Падзікуваў Каваль да й пашоў у царскую стайню выбіраць сабѣ каня. Толькі не мажэ выбраць, бо як паложыць на спіну руку; дак кожны конь и падзе на катѣни. Сказали аб том цару. От той велѣў атдаць Кавалю свайго каня, але мышка шэпчэ, каб Каваль прасіў таго коня, на-каторум ѣздзила царэўна. От Каваль и давай прасіць, каб ему дали таго каня. Пачуў аб том цар, падумаў трохі,—бачыце, ему вельми шкода царэўнинаго каня,—да й велѣў атдаць Кавалю таго самаго каня, на-каторум ѣздзила царэўна. Сѣў Каваль на каня, прывезаў к седлу булаву, пасадзіў за пазуху мышку да й паѣхаў у свѣт. От ѣдучы ены да ѣдучы. Нахапілася нѣч, а тут цёмны лѣс кругом и канца ему немаш. Сцёмнѣло, хаць ты воко выкаль. Нѣльга ѣхаць далей. От Каваль слѣз з каня, прывезаў яго к дубу, а сам выкрасаў

агню, упѣк ламачѣ да й лѣг спачываѣц. Лѣг да й заснуѣ, бы камень. Спиць Каваль и не чѣе, што мышка з канѣм жупяц. Тым часам разказала мышка каню, гдзѣ царѣўна да й пасылае егѣ, каб ѣн збѣгаѣ за нѣч туды да прынѣс вѣстачку. Рад кѣнь, хочѣтца емѣ убачыць царѣўну, алѣ не мажѣ атарватца, бо Каваль вѣльми мѣцно привезаѣ. Тым часам мышка ўзлѣзла на дуб да й перагрызла лѣвад. Пусциѣса кѣнь бѣгци да так сунуѣ, што й птѣшка не дагѣниць. Прыбѣг ѣн к тѣй гары, гдзѣ были палатцы Кацѣя Безсмѣртнагѣ, да й даваѣ биць капытамі. Малѣциць ѣн аб камѣнную гѣру, аж ена трасѣтца, бы еѣ трасца калѣциць, алѣ стаѣц мѣцно. Бачыць кѣнь, што ничѣгѣ не зрѣбиць, не разабѣе гары, от и пабѣг ѣн шукаѣ, ци немаѣ щылины. Вѣдамо, ва ўсѣм знайдзѣтца щылина, абѣ якая скѣза, тѣльки трѣ дѣбрѣ папукѣц. Забѣг ѣн з другѣгѣ бѣку да й напаткаѣ туѣ щылину, што Каваль зрабиѣ як удѣрыѣ булавоѣ аб гѣру. Пусциѣса бѣгци кѣнь у туѣ щылину, ўмчаѣса ў сѣмѣе палатцы, грымѣциць там, бы гѣром. Пачуѣ гѣто Кацѣй Безсмѣртны, сѣѣ з Бабаѣ Ягѣѣ на стѣпу да й паѣхаѣ насустрѣк. Тым часам ось кѣнь и наскѣчыѣ на их и даваѣ капытамі малаѣциць па чѣм папѣло. Бачыць Кацѣй Безсмѣртны, што тут не перѣлиѣки, схѣпиѣ таѣкач да як удѣрыць канѣ па маскаѣни, дак з тагѣ й дух выперло. Павѣлиѣса кѣнь, задрѣгаѣ нагѣми да й выпруѣиѣса. Выщѣрыѣ зуѣы Кацѣй Безсмѣртны, зарагѣтаѣ бы жарѣбѣц да й паѣхаѣ з Бабаѣ Ягѣѣ аглѣдаѣ сваѣ палатцы. От ѣдуць ены да ѣдуць и бѣчац, што палатцы хтѣсь развернуѣ и ў сѣмѣѣй гары зрабиѣ щылину. Даваѣ тут Кацѣй Безсмѣртны зараблѣц туѣ дзѣрку. От пачаѣ ѣн пѣрш ламѣц да цягѣц туды камѣне. Ци дѣѣго ци кѣратко ѣн тѣе рабиѣ, тым часѣе даѣ Бѣг дзѣнь. Прахѣпиѣса Каваль да зирнуѣ, аж немаѣ канѣ. А мышка маѣчыць, зуѣы сѣѣѣшы, ничѣгѣ не кажѣ,—баѣтца, каб Каваль ат злѣсци не забиѣ еѣ. Патужѣѣ, патужѣѣ Каваль, пасадзиѣ мѣшку за пѣзуху да й папѣѣ пѣшки. Алѣ, вѣдамо, ў цѣмнѣм лѣсе, ў нѣтры,—ѣдзе, ѣдзе и ўсе на аднѣм мѣѣсѣ круѣитца. Заблудзиѣса Каваль, сѣѣ на калѣдзе да

й думае а прыгódзе. Уздумаў ён пра пчóлку да й дава́й е́ё зваць на памóгу. Пачу́ла пчóлка, прыле́цэла да й панесла́ Кавалё́ з мы́шкаю на то́е м́йсцо, ѓдзё лажáли дрéбы кавалё́ваё кабы́лки. От падня́лася пчóлка паверх л́ёсу, перанесла́ цэраз вели́кие балóта, цэраз высо́кие го́ры за с́инее мо́рэ да й апусц́илася ў л́ёсе калé гары́. Убáчыў Каваль дрéбы сваё́ кабы́лки да аж запла́каў ат жа́лю. Даста́ў ён з кишéни пля́шачку з живо́ю вадóю да й дава́й пали́ваць т́ые ко́сци. Тóльки пакрапи́ў, аж ось так и расце́ мя́со, расце́ шку́ра, в́ырасла цéлая кабы́лка, як бы́ла. Пали́ў ён е́щё раз-други́,—дак от кабы́лка пýрхнула да й паднелáса на но́ги. Падзя́куваў тут Каваль пчóлцы, сёў на кабы́лку да й па́ўхаў, куды́ пака́звала мы́шка. От зноў пац́ўхаў ён к гары́, найшо́ў т́ую щы́лину да й пача́ў абирáтца па кам́ню. Спаты́каетца кабы́лка, бо Кащéй Безсмéртны на́кíдаў тут кам́ня да й за́гарадзи́ў дарóгу. Схапи́ў гэ́то Каваль була́ву да й пача́ў пракла́дваць дарóгу. Як рэ́зне ён булаво́ю, дак аж го́ры трасу́тца. Пачу́ў то́е Кащéй Безсмéртны, пачу́ў, што й на е́го прышлó ли́хо да й па́ўхаў насустрéк. От зб́ыхалиса е́ны да й дава́й б́йтца. Б́илиса, б́илиса, аж го́ры растрыву́шыли, разверну́ли пала́цы, алé нixтó адз́ин друго́го не мажé ас́илиць. Ба́чыць Кащéй Безсмéртны, што Каваль разби́ў сту́пу, палама́ў таў́кач и чуць ужé не рэ́знуў булаво́ю Ба́бу Ягý, ба́чыць, што не мажé адал́иць, пусци́ўса наўце́кача, схапи́ўшы Ба́бу Ягý на берэ́ме. Зирну́ў Каваль, што Кащéй Безсмéртны пусци́ўса ўце́каць, не ќинуўса е́го да́ганяць, а па́ўхаў у пала́цы, шука́ць царэ́ўны. От ё́дзе ён да ё́дзе, а мы́шка пака́звае дарóгу, аж ба́чыць, ле́жыць в́ыпруци́ўшыса е́го ко́нь. Зл́ёз тут Каваль з кабы́лки, даста́ў з кишéни пля́шачку з живо́ю вадóю да дава́й пали́ваць ё́ю каня́. Ажы́ў ко́нь, падни́ўса на но́ги да й заржа́ў ат радасци. Пачу́ў то́е Кащéй Безсмéртны и ба́чыць, што Каваль ё́дзе прóсто туды́, ѓдзё на семí замкóх седз́ёла царэ́ўна, зраби́ў у пала́цах такую́ цемнату́, хаць ты во́ко в́ыкаль, ничóго не бачи́. От Каваль развеза́ў на гала́вё хустачку, дак сóнейко й засве́цiло, стало виднó, хаць ты

голки збирай, да й паб́хаў да́лей. Але ось падъезджае ён к тым пала́цам, гдзё́ царэ́ўна, аж усё́ дзвёры зачы́нены да й зава́лены камё́нем. Злё́з тут Каваль з кабы́лки й пача́ў аткида́ць то́е камё́не. Аткида́ў трóхи да й ба́чыць, што дзвёры залё́зныя, таўщэ́разныя, а на их па семі́ замко́ў. Што тут раби́ць. Ду́маў ён, ду́маў да й пасла́ў мы́шку правё́даць, гдзё́ царэ́ўна. Пабо́гла мы́шка; вё́дамо, ена́ ўсю́дых знай́дзе щы́лину да й прап́лицытца. Панема́лум ча́се верну́лася мы́шка вельми́ смутна́я да й ка́жэ, што Ба́ба Яга зама́ро́зила царэ́ўну. Пачу́ў то́е Каваль, абазли́ўся, схапи́ў булаву да й дава́й пёры́ць у сцё́ну. Як ре́знуў раз-другі́, дак сценá й разсы́палася, бы по́рхаўка. Кіну́ўся Каваль туды́, аж ба́чыць — лежы́ць тут царэ́вич, бы пласт. Ба́ба Яга абе́рну́ла е́го ў ка́мень. Лежы́ць царэ́вич, бы живы́, а калé е́го по́руч у рад лежа́ць адзинáнцаць е́го дзецю́коў, уда́лых ба́гатыро́ў. Усё́ ены́, бы зро́блены з ка́меня. Агле́дзяў Каваль, памáцаў гэ́тых камё́нных людзё́й да й пашо́ў к царэ́ўне. От ухóдзиць ён у тые́ ледзяны́я пала́цы, аж там усё́ з лё́ду, а мо́о гэ́то то́льки ўсе́ пераверну́ласо ў лё́д. От стая́ць ледзяны́я дзераўля́ки; ены́ абі́невели, ба́тцэ ў ве́лікі маро́з. Пад гэ́стымі дзераўля́камі стай́ць ледзяна́я карава́ць, на ё́й по́лаг, ба́тцэ з і́нею сплё́цены. На карава́ці лежы́ць царэ́ўна, ена́ ўся й прасвё́чвае, вё́дамо ледзя́ная, то́льки свёрху паў і́ней. Падышо́ў Каваль да як ѓлянуў на царэ́ўну, дак не мажэ́ й ачо́ў атвеспи́ ат е́ё, такая́ ена́ го́жая й так е́му спадаба́лася. От стай́ць Каваль на адно́м мё́йсцы, бы ўко́паны, а со́нейко з е́ю лба́ так и свё́дзиць, так и ѓрее́ царэ́ўну. И пачала́ ена́ памале́ньку та́яць да та́яць, пача́ў лё́д перш белё́ць, а по́тым чырванё́ць. Па нема́лум ча́се лежы́ць царэ́ўна, бы жива́я, то́льки не ды́шэ. Даста́ў тут Каваль з кишэ́ни пля́шачку з живо́ю вадóю да й пакрапи́ў царэ́ўну. Стра́пену́лася ена́, откры́ла во́чы да й падня́лася. Тым ча́сам раста́ў лё́д ва ўсех пала́цах. От адзё́лася царэ́ўна, сё́ла на свайго́ каня́, да й паб́хали ены́ туды́, гдзё́ лежа́ў царэ́вич. Уба́чыла царэ́ўна бра́та да дава́й над им пла́каць да ўбива́тца. Ду́маў, ду́маў Каваль,

што тут парадзиць, да нічо́го не прыду́мае. От стайць ён да глядзіць, як царэўна ўбыва́етца. Тым часо́ве со́нейка грее да грее. От и пача́ў ка́мень мякча́ць, пача́ў царэ́вич и ўсе́ яго тава́рышы зноў ра́бітца людзьмі. Уба́чыў гэ́то Кава́ль, даста́ў з кишэ́ни пля́шачку з живо́ю вадо́ю да як пакра́піў их, да́к е́ны й ачу́халіся да й а́жылі. Мно́го тут было́ ра́дасці, мно́го слё́з. От и сабра́ліся ўсе́ е́ны ў даро́гу. А мы́шка зноў залё́зла к Кавале́ за па́зуху да й седзі́ць. Выбра́ліся е́ны з пала́цаў да й па́ххалі лё́сам. От ї́дучь е́ны да ї́дучь. А лё́с ве́лікі, што й канца́ е́му нема́. То́льки чу́юць е́ны, аж Ка́цэй Безме́ртны за і́мі го́нитца. Ат таго́ імпа́ту ўсха́дзілася бу́ра; лё́с тра́ціць, ло́мітца, от так и кла́дзецца ло́скам. Вы́ступіў тут на сустрэ́к Кава́ль; аж Ка́цэй Безме́ртны так и кіну́ўся на е́го да не ўспі́ў насё́еці, як Кава́ль спераза́ў е́го бу́лаво́ю. Ат пе́ршаго ра́зу ў Ка́цэя Безме́ртнаго трэ́снула га́лава, да й раскало́лася на дзвё́ часці. От и пача́лі Кава́ль с Ка́цэям ту́затца. Доў́го е́ны вадзі́ліся. Гдзё́ ступі́аць, да́к там зро́бітца та́кая вы́скаць, або во́зеро, што й да тых час е́щэ мо́жна ба́чыць их у лё́се. Але́ ось Кава́ль папну́ўся да й надгі́баў Ка́цэя пад се́бе, наступі́ў е́му на го́рло да й падня́ў булаву́, ка́б расквасі́ць е́му маскаўню́. Ба́чыць Ка́цэй, што пры́шлі е́му ка́пцы, дава́й ё́н прасі́тца; абе́цае, што бо́льш ніко́лі не бу́дзе чапа́тца, а пачне́ жыць то́льки ў бала́це. Пусці́ў е́го Кава́ль да й па́ххаў скаре́й к цару́, ка́б абра́даваць е́го, што на́шліся дачка́ й сын. От пры́халі е́ны. Цар велі́ў зра́біць свя́то ва ўсе́м ца́рстве, атда́ў за Кавале́ за́муж дачку́ царэ́ўну да й зра́біў е́го нача́льникам над усі́мі нача́льнікамі. Пача́ў Кава́ль жыць да пажыва́ць да дабра́ нажыва́ць. То́льки мы́шка так и аста́лася у е́го за па́зухаю. Ка́лі Кава́ль ро́біць дабро́, та е́на ці́хенька седзі́ць, а як пачне́ ра́біць лі́хо, та мы́шка скрабе́тца за па́зухаю, аж се́рдце дра́пае во́стрымі кпідзю́рамі. Доў́го жы́ў Кава́ль, мно́го дабра́ зра́біў ё́н у то́м ца́рстве. Е́щэ й це́пер е́го лю́дзі памі́наюць. Лю́дзі ка́жуць, што Кава́ль да са́маў сме́рці сам кава́ў и дру́гіх вучы́ў кава́ць залё́зо.

Ен казаў, што ў кавалі па локаць рўкі ў зóлаце. От с та́й пары́ й пачалі́ люд́зи кавáць залѣзо да рабі́ць сабѣ́ ўсе, што трэ́. Але́ як ни до́брэ́ было́ Кавалі́ з маладо́ю жо́нкаю ў то́м ца́рстве, як ни паважа́лі е́го, ё́н усё́ такі́ не забыва́ў сваю́ радзі́ну. От раз зрабі́ласа е́му́ так мо́ташно, што́ й жы́ць не ма́жэ: хо́дзі́ць засму́цоны, бы́ пад зе́млэю. Пыта́е е́го жо́нка, чаго́ ё́н такі́ сму́тны. Маўча́ў ё́н, маўча́ў да́ й ка́жэ, што́ е́му́ хо́чэтца пра́вѣдаць сваю́ ро́дную ма́тку, хо́чэтца ха́ць разо́к зирну́ць, што́ ро́бі́тца ў ро́днум селѣ́. Давáй тут жо́нка прасі́ць Кавалі́, каб ё́н паўѣ́з е́й к сваёй ма́тцы. Сабра́ўса Кавáль у ве́лікую даро́гу, забраў з сабо́ю жо́нку да́ й па́йхаў. Доўго́ е́ны́ ѣ́халі, доўго́ блука́лі па́ свѣ́це, нарэ́шце пры́бі́ліся ў то́е селó, гдзѣ́ жы́ла ма́тка. Састаре́ласа е́на, зго́рбі́ласа да́ й в́ысахла ў́ шэ́нку, а ўсе́ пла́кала па́ сы́ну, ўсе́ ха́цѣла ўба́чыць е́го пе́рад сме́рцю. От пры́ѣ́хаў Кавáль, нашоў ма́тку ў́ старо́й ха́тцы да́ й кі́нуўса на́ шы́ю, дава́й е́й абдыма́ць да́ палава́ць. Узра́дувалася ма́тка, пачала́ пла́каць,—не ма́жэ́ й сло́ва в́ы́гава́рыць ат ра́дасці. От па́гасцява́ў там Кавáль доўгі́ час, наўчы́ў сусѣ́дзей, як кавáць залѣзо да рабі́ць уселя́кае на́жэндзе, а по́тым забраў ма́тку да́ й па́йхаў у́ чужы́ край, у́ то́е ца́рство, гдзѣ́ ўсе́ люд́зи ро́ўно працую́ць, с пра́цы жы́вуць, адзін дру́гому памага́юць, а заты́м і́ лі́ха не ма́юць.—Мо́о́ й пра́ўда, што́ е́ такі́ край і́ такіе разу́мныя да́ до́брыя люд́зи, а́ мо́о́ е́ны́ гдзѣ́ ко́львек то́лькі е́щэ́ бу́дуць. Паба́чымо́ ці́ бо́ пачу́емо, ка́лі́ бу́дзем жы́вы.

Пересказаль Рѣдкій.

С. Б. Рожинъ.

73. Ганья.

Ба́чыце, це́пер у́ нас та́кая павада́нца, што́ паку́ль ца́гнетца ве́сѣ́лье, малады́ й малада́я трэ́йко кла́няютца ко́жнаму, ка́го су́стрэ́нуць. Малады́ѣ́ пакло́ня́тца, а́ стрэ́чны па́благаславі́ць і́х ша́сцем да́ до́ляю, трэ́йко па́цалуетца з і́мі да́ та́гды́ то́лькі й́дзе

далей. Дак от слухайце, раскажу вам, аткуль пашла тая пава-
дэнка.

Колісь от тут недалёчка жыў адзін вельмі багаты чалавёк. Быў ён такі багаты, што й не знаў, колько ў яго добра. Але-ж праўду кажуць, што нема такога чалавёка, каб ён спрэс быў шчаслівы. Бо калі багат, та хворы сам або жонка; а як багат и здароў, та дзецей нема, або е, да неўдалыя ци лихія. От гэ ўсё людзі маюць якбэ кольвек нешчасце. На том и ^свёт стаіць, бо чаго-ж бы й жыць, калі-б не было чаго хацець? Але Бог так даў, што чалавёк заўжды мае нешчасце й хочэ, каб яго не было. От затым и живе ў бедзе да ўсе чакэе лепшае жыцкі. Гэ й той багаты чалавёк многа маў уселякаго добра, але ў яго штось дзеці не гадаваліся. Нарэшце асталася адным-адна дачка да и тая якаясь неўдалая. Ена ўжэ была ў лётцах, а за муж ніхто не берэ, бо бацько ўсе выбіраў сабе багатаго да ўдалаго зяця. Але гдзе знайці такога малайца, каб ён быў и багаты, й гожа. Як багаты, та рылаты, а як удалы да гожа на вид, та гол, як бич.

Пасёла дзеўка, бы порхаўка, от здаётца чапні, дак и разсыплетца. Вёдамо, пры багату да ў раскошы дзеўка аж пукаетца— хочэ за муж, а малайца нема. Бо не очы-ж драць, калі не хочуць браць. Мбо й затым абегаюць е, што ена адна ў бацька. Бо людзі кажуць, што едыначка, та курва ци лайдачка. Дзеля таго дзеўла моо хто й пасватаў-бы, але кожны думае, што багач зрэкузе й не отдае дачкі за біднаго. От гэ й аставалася дзеўка без спосабу. Моо-б ена гэ ў дзеўках асталася й на ўсе жыце, але ось там недалёчка жыў мельник. Не то, што-б вельмі, але ат сабе трохі быў багат ён. Вёдамо, мельник; ён заўжды не бідны, бо не мае лихого году: ци зраджай, ци не зраджай, а мельнику будзе. От у таго мельника быў дзецюк. Ужэ-б даўно ему парэ было жаніцца, але ён быў якісь неўдалы й доўго личыўся ўсе ещэ падшаркам. Але ось нарэшце ўздумаў мельник жаніць и сваго сына. Заслаў ён сватоў к дзеўцы таго багача нібыто знарок, аднож той и згадзіўся атдаць сваю дачку за мельнікаваго сына.

От давай мѣльник ладзиць весѣлье, давай збираць дружыну да жаныць свайго дзедюка. Назбираласо на тое весѣлье людзей моо з паўсвѣту; бо кажуць жэ,—гдзѣ чуюць, там и начуюць; гдзѣ е пачостка, там пѣўне ат гасцѣй нема атбою. Але не спадабаласо ни багачу, ни мѣльнику, што ў их так багачько гасцѣй, што вельми мно́го йдзе ўсялякаѣ пачостки, й пачали ены гардзиць добрыми людзьми. От у багача да ў мѣльника та нема мѣду саладзенькаго, та нема пива хмельненькаго, та нема туку, нема сала, та гарѣлки не стало. И пачали госьци гаманыць да скупых багатыроў гудзиць. Пачули тое багачы да й пачали гасцѣй зневажаць да з гасподы выпаняць. А тут на весѣльи быў якісь падарожны. Нихто не вѣдаў, аткуль ён и які ён чалавѣк. Тым часам то быў велики ведзьмар. Заўса ён на багачоў да й абярнуў усё весѣлье ў ваўкалакоў. От и стала с таѣ дружыны воўчая ганья; папёрласа ена з вѣски перш на аселицу, а потым у хмызник да ў лѣс. С таѣ пары аж да 'тых час бѣгае ганья ваўкалакоў—гэто тое весѣлье. Убачили тое людзи да й пачали з таго часу ўсех шанаваць на весѣльи да частаваць та мѣдам саладзеньким, та пивам хмельненьким. Пачали з таѣ пары маладые ўсим кланятца трэйко да землі, каб тые паблагаславили щасцем да долею да вѣкам доўгим.

Дак от аткуль у нас пашла гэтая павадэнца.

Пересказаль П. Грыцкевичъ.

С. Чучевичи.

74. Светы чалавѣк.

Жыў сабѣ адзін светы чалавѣк. Жыў ён як усѣ людзи: гараваў, працаваў, а достаткаў не маў. Жыў ён ціхенько, гледзѣў себе да свайго хаджайства; нікому не рабіў ліха, дак и его не чапали людзи. Перш з его смеялися, стробили кпінки, але ўбачили, што светы чалавѣк моўчки ўсе зносиць, заличыли его шалапаватым дурням и атчапілися. Жыве гэ светы чалавѣк, от як-бы его й на

свѣце немаш. Пачалі людзи больш прыглядатца да й дагадалися, што гэта светы чалавѣк, бо нихто ў селѣ не мог сказаць нічога ліхого пра таго чалавѣка. Аднаго людзи не маглі разшалопаць, — чаму гэта светы чалавѣк не хадзіць у цэркаў і не хрысціцца, як убачыць папá. От пашлі людзи к папу й давай яго пытаць, чаму гэта той чалавѣк не хадзіць у цэркаў. Паслúхаў их пóp, распытáў пра таго чалавѣка да й кáжэ, што ён за тое будзе пракляты. — Э, ён светы, — кáжуць людзи. — Калі-б ён быў светы, таб ён хадзіў у цэркаў і менé-б шанавáў. — Паслúхалі тое людзи да й дúмаюць, што мoo й праўду кáже пóp. От раз людзи й пашлі з цэрквы прóсто к таму светóму чалавѣку паглядзѣць, што ён рóбіць у той час, як усѣ мóлятца ў цэрквы. Прыхóдзяць ены, ажнó светы чалавѣк зайшоў у гóмнó, скíнуў свíту, расперазáўса да ўсе скáчэ цераз запѣру. Што ты рóбіш? — пытаюць светóго чалавѣка лóдзи. — Малюса, — аткáзвае той. Чаму-ж ты малíтца не йдзеш у цэркаў? — Бо там нѣльга малíтца, там лóдзи не мóлятца, а тóлькі грéшаць. Зноў пашлі людзи к папу да й разказа́ли, што ены бáчыли й што ім казáў светы чалавѣк. От пóp сам пашоў к светóму чалавѣку да й давай яго ўмаўляць, каб ён хадзіў малíтца ў цэркаў. Послúхаў папá светы чалавѣк, адзенуў нóвую кúрту, абóў нóвыя лáпцы да бѣленькіе, бы снѣг анúчы, падперазáўса пóясам да й пашоў у цэркаў. Цэркаў стаяла за балóтам. Да еѣ лóдзи йшли па гразі па сáмы пóяс. Мужчы́ны раззувáліся, скíдалі ганавíцы, а жанкí паднмáли андаракí да сарóчки па сáмы пуп. Сам пóp скíдай нагавíцы, падбíраў пóлы да й месíў грязь гóлымі цы́гламі па сáмы пóяс. А пагáны быў той пóp ён тагды йшоў у цэркаў, як туды йшли дзѣўкí й маладзíцы. От якрáз уцíснетца памíз их да й шуткúе, як тые рука́мі закрывáюць сарамацѣне. От идэ пóp з жанкáми па гразі па сáмы пóяс; выквецáліся ены ў гразь, бы чэрці, а светы чалавѣк идэ сабѣ ў свайх нóвых лáпцíках н ў белюсенькíх анúчах па верх гразí, бы па сухóй землі. Падзívíўса пóp, спужáўса, аж шуткавáць з ба́бамí пакíнуў. От падышли ены

к цэркви, абмылі ў калюзе трóхи гразь, паадзевáліся да й улбзлі ў цэркаў. Пачаў пóp служыць; пачалі лóдзи малітца, алé й пóp и лóдзи ўсе дúмаюць аб тóм, што бáчыли, як ишли ў цэркаў, пра Бóга саўсím забыли. Спрэсу ўсё хрысцяцца й мóлятца, а дúмаюць аб другóм. Стайць светы чалавёк у цэркви да пазирае на людзéй. Але ось зирнуў ён у кутóк да й бáчыць, аж там чорт ухапіў на-гáми й зубáми валóвую шкúру да ўсе разцягвае её. Вышл чорт валóвую шкуру, каб ена была бóльшая да й пачаў на шкúры запісваць люцкіе грахі. Смёх апанаваў светóго чалавёка, калі ўбáчыў ён, як чорт крýвитца да кóрчытца, каб расцягнуць бóльш валóвую шкуру. Убáчыў чорт, што светы чалавёк засмеяўся, хап и егó запісаў на валóвай шкúры. Знáчытца, й светы саграшыў. Вышли лóдзи з цэркви, мужчыны паскидáли гáнавіцы, а жанкí пападнимáли андаракí й сарóчки па сáмы пуп да й пацягáліся да гаспóды. Брадэ й пóp рáзам з жанкáми, брадзе да тóльки аблíz-ваецца. Пашóў и светы чалавёк да гаспóды рáзам з другíми ў сваіх нóвеньких лáпциках и белюсеньких анúчах. Але от тóльки ён вайшоў у гразь, як ноги завязли чупь не па кóстачки. И парабíу ён у гразь сваё нóвенькіе лáпцики й белюсенькіе анúчы. Пазнáў тут светы чалавёк, што ён у цэркви не памалíўся, а тóлько на-грашыў. От вышли енí з балóта, абмыліся трóхи ў калюзе, па-адзевáліся й паабувáліся да й хацёли йци да гаспóды, але ось пóp, зирнуў на светóго чалавёка да й кáжэ: „светы гэто чалавёк, бо як ён малíўся ў гóмнъ, та йшоў цераз балóта па гразí ў нó-веньких лáпциках и чысценьких анúчах, а як памалíўся ў цэркви, та тóльки награшíў, бо, от бáчыце, як заквёцаў у гразь сваё нóвенькіе лáпцики и бёленькіе, бы енъ анúчы“. Пакланíўся тут пóp светóму чалавёку да самаё земли.—Маліся—кажэ,—як малíўся, мабыць твая малітва прыемн́й Бóгу.

Пересказаў П. Грыцкевичь.

С. Чучевичи.

75. Чортаво балото.

Бáчыце, якáя тут нéтра, якáя тхлань: цéлы тýдзень идзi, та да краю не дацiгнешца. Даўнiй тут была чыстая вада, ўсе лелiло да блишало на сóнейку, бы шкло. Бóг iздзiў па вадзi ў чоўне да аглядаў, iдзi зрабiць зéмлю. От раз плывé Бóг у чоўне да меркуе, як и iдзi што ўрóндзiць; а тым часам чорт закмiў Бога да i паплiў за Им нáзiркам: надплыве к чоўну да ат стрáху нырнé ў вóду бы нырэц и зноў плыве. Вéльми ему хóчэтца пранiохаць, што Бóг маé рабiць. Бáчыць Бóг, што чорт прэтца слiдам, як тая марá, бачыць да ўсе маўчыць. От пасiяў Бóг зéмлю,—сыпануў жмéню зéмлi, а тут рáзам разступiлася вада, i высунулася сухáя зéмля з лiсам, з полем да с сынажацямi. Гледзiць чорт да тóльки дзiвiтца, аткуль тóе ўсе берэтца. От плывé Бóг да жменяю з чоўна бы з сеўка разкiдвае насiне. Прыгледзiўса к таму чорт и дýмае сабi: „отож, каб мнi дастаць iэтаго насiня,—нарабiў бы я мудрэi Бога, нарабiў бы так, што сам ницiпар пазавiдуваў бы“. Пабáчыў Бóг думки чорта да i пазвóлиў ему ўзяць таго насiня. От павернуў Бóг чóвен да якýрат на чорта i наткнiўса. Скóрчыўса чорт, хацiў шыгiнуць у воду да зачapiўса хвастóм за пастырчáк да i крýцiтца на вирó бы выюнь. Тым чáсам Бóг атвернiўса ў другi бóк, а чóвен плывé калé самаго чорта. Скóрчыўса чорт, што божы чóвен аптэк ему бóк, але тым чáсам ухапiў з чоўна жмéню насiня, а каб Бóг не ўбáчыў таго да не атабрáў, хуцэнько кiнуў насiне ў гóрло да i глынуў. Не закмiциу нiбыто Бóг и паплiў дáлей. Рад чорт и ат рáдасци сунуў у бóк, дáлей ат Бога. Але ось бáчыць чорт, што его чэраво расцé бы на дрóжджах, распе, аж бóки распирае. Расце чэраво ўсе бóльш и бóльш, расце так, што чóрту нiльга и дýхаць. Давáй iэто ён блеваць да выплéуваць тое насiне. Куды плiоне чорт, дак там и вiрасце корч абó куст лазы. Прэтца чорт па вадзi да так блюе, што аж з его вантрóбы выпирае. А тым часам усе бóльш и бóльш па вадзi заплéуваецца чóртава

лаза. Мбташно чорту, хочэтца ему ўсе насёне з жывата вьікинуць от ён снуе па вадзё бы павук да ўсе блюе. Па не малум часе ўся вадэ закрылася лазою да ракітаю. Зачапійўса чорт за лозу да як рыгнэ, дак усё насёне й вьіскачыло з жывата ў воду, й пачала з его расці ўселякая непатрэбная травэ. Запагэніў чорт чыстую воду й абярнуў ёй ў пагэнае чортэво балотэ. Зірнуў Бёг, што нарабіў чорт да аж за гбалаў схапійўса. Што тут рабіць, што пачаць!? Як тут лозу вьігубиць? А, вёдамо, куды ўжэ лаза ўпліонетца, дак ёй ничым не вьігубиш. От паслаў Бёг сёнейко, каб ёнэ спаліло чортэву лозу. Прыпекло сёнейко, нагрэло воду,—а лаза хаць бы што,—ещэ лёпш расцэ. Узеласэ лаза па балотэ бы везёль. Бэчыць сёнейко, што ничёго не парэдиць, кинуло пекці й пашло к Богу на скэргу. И велёў Бог марозу вьімаразиць пагэныя кусты. Хапійў марёз, тращійць, гнецэ. Замэрзла вадэ, а лаза й ни гатки,—седзіць сабё да весны чакэе. Што ни рабіў марёз, як не сцискаў лазовыя карчы, марозіў, аж з сёлы вьібіўса й пашоў к Богу на скэргу. Падумаў, падумаў Бёг да й велёў, каб лаза аставаласэ расці; бо, вёдамо, пёкуль згубиш лихёе, та дбэрае самэ згёне. От расцэ лаза й закрывэе не тблько балотэ, адэ й сынажэци, а то лёзе й на пбле. Пабэчыў чалавёк, што лазы так мнбго да й думе сабё: „ци не мбжна й з лазы зрабиць што кбльвек патрэбнае“. От пашоў чалавёк у чортэво балотэ, наздзирэў з лазы кары да й давай виць верэўки. Вёе да пёсни паё. Убэчыў тое чорт и спужэўса. Падхбдзиць ён к чалавёку да й пытаё.—Што ты, чалавёчэ, рбббш?—Хибэ табё бёльма павылазили, што не бэчыш,—кажэ чалавёк.—Бэчыць та я дббрэ бэчу, але не вёдаю, на вбшто табё гётая раббта.—А от дай пакажу.—Узяў гэто чалавёк да й скрампаваў чорта лычакбм да й привезэў его к таўщэразнаму дубу.—От пепёр,—кажэ чалавёк,—давай я пёбё вьілегчаю.—Спалбхаўса чорт да як рванётца, дак и вьёрваў дубэ з карёнем, вьёрваў да й сунуў наўцекачэ з дубам рэзам. Бежбць па балотэ, а дуб карёнем да сукэми барануё зёмлю, тбльки вьёскаци да глыббкне равы зэаду

астаю́тца. А чалавѣ́к сѣў сабо́ў на ра́ла таго́ дуба да пакры́квае на чо́рта: „верта́й на лѣ́во, верта́й на пра́во!“—Бѣ́гаў, бѣ́гаў чорт, узверну́ў усё бало́то. От ат таго́ да тых час е́щэ стая́ць па бало́це выжа́ры, азе́рыны да вы́скаці. Доўго́ круці́ўса чорт, паку́ль вы́лузаўса з веро́вак, а по́тым як суну́ў наўцекача́, дак чорт вѣ́дае куды́ й дзѣ́ўса. Аста́ўса тут чалавѣ́к и заўлада́ў чо́ртавым бало́там. Дава́й гэта́ ё́н цераби́ць ло́зу, драць е́ё та на ла́пці, та на лы́чаки. Вѣ́цераби́ў тро́хи, пабудава́ўса серо́д лѣ́су, ўска́рпаў поле, вы́сек на сынажа́ць, але да тых час нічо́го не пара́дзці з чо́ртавымі карча́мі: вы́сечэ адзін, та дзе́сяць выра́сце. И аста́ецца чо́ртаво бало́то чо́ртавым бало́там да тых час.

Пересказаль П. Грыцкевичъ.

С. Чучевичи.

76. Палешук и чорт.

Лю́дзи ка́жучь,—ко́лись дак гэ: дзѣ́ бало́то, там и чорт. Але не то што́ то́лько ў бало́це, куды́ ни зирні́, ўсю́ды тра́пиш гэстую не́чысь. Вада́ ба́ло кипи́ць чарце́нятамі. То́льки на Вадо́хры́цэ (Бого́явле́ніе), як павы́ганяю́ць чарце́й з вады́, та е́ны таўку́тца ў павѣ́тры да паднима́юць такую́ хвілю́, што ни пи́, ни ѣ́ж и з хаты не лѣ́зь, Заты́м-то па Вадо́хры́цы заў́жды быва́юць гане́бныя меце́лицы. Ча́сам усхо́дзятца така́я круці́ль да завир́уха, што спрэ́су пазано́сиць вески. Беда́ та́гды ў по́ли: свѣ́ту Бо́жаго не бачно́. Пападу́тца ў по́ли лю́дзи, дак нечы́сцики закру́цяць их калé са́мага селá да й за́губяць. Ба́ло ба́гацько хві́ля ни́щыла людзе́й. Ценѐ́р ужэ́ рэ́дко быва́е гане́бная завир́уха, бо ме́ньш ста́ло чарце́й, а чарце́нята спрэ́су перавели́са: их Ильѣ́ паби́ў гро́мам, а другі́е не раджа́ютца. Перш чѐ́рци бы́лі вельми́ пло́дные, але Палешу́к перахитры́ў и чо́рта. От як то́е было́. Абабра́ў сабо́ў Палешу́к седзи́бу памі́ж бало́та калé ра́кі да й дава́й там раби́ць будо́ўлю. Збудава́ў ё́н сабо́ў перш стано́к, накла́ў агню́, налаві́ў вьюно́ў, напѣ́к их,

набўса да й апёкаецца сабё калё агню. Бачыць чорт, што Палешук не лекаетца ні балота, ні ракі, ні лёсу, от і давай ён усіодах пужаць чалавёка, давай рабіць ёму ўселякую пакась, каб выгнаць яго з таё сядзібы. Куды Палешук ні сунецца, чорт ужо там чакае да нароўіць, каб зрабіць якуюсь пакась. Пашоў чалавёк у лёс, каб наглядзяць здатнаго дэрава сабё на будоўлю, а тут чорт давай яго вадзіць да кружыць, каб ён заблудзіўся да й загіб. Але Палешук идзе сабё па лёсе да ўсе залысвае сакіркаю дэраўлякі. Вадзіў—вадзіў чорт Палешука па лёсе, кружыў—кружыў, аж сам заплутаўся, а той наглядзяў сабё здатнаго дэрава, надраў лыка на лапці да й пашоў прасто да гасподы, пазіраючы на залыслены дэраўлякі. Бачыць чорт, што чалавёк не заблудзіўся, забег уперад, сустрэўся да й пытае, на што ён залыснў так багачко дэраўлячын.—Гэта мнё здатнае дэрава на будоўлю—кажэ Палешук. На што-ж табё так багата?—Я хачу забудаваць усе Палёсе.

— От бедá—думае чорт. От і пусціўся ён на хітрась.—Давай, я табё буду памагаць—кажэ чорт—мнё сероўно нема чаго рабіць.—Добра—кажэ Палешук—памагай, та я падзякую. Тым часам чорту толькі тоё й трэба.—Буду памагаць—думае ён,—да так нараблю, што пападзеш ты ў маё лапы.

От давай Палешук разчыщаць зямлю да гатовіць дэрава на будоўлю. Перш велёў ён чорту разчысціць пушчу. Нема чаго рабіць,—слухае чорт Палешука: выдзірае таўцэразнае дубьё з карэнем да сцягае ў балота, або ў вёзеро. Кудэю чорт цёг дубьё, там да тых час ещё е равы да выскаці. Разчысціў чорт добрае лапикло землі, от Палешук велёў ёму нарабіць дарог. Вёрваў чорт велізнаго дуба, ўхапіў яго за верх да й пацёг цераз лёс. Барануе дуб карэнем, вырывае дэраўлякі й так арэ зямлю, што ззаду толькі астаютца брады да брадзеныта. Нарабіў чорт такіх дарог, што па іх толькі ён сам і мажэ прайці, або праёхаць. Зірнуў Палешук да давай лаець чорта на чом свёт стаіць —Дзеля якого ты—каа—чорта нарабіў брадёў да брадзеныт? Рад чорт, што

нарабіў чалавёку ліха, рад, аблізваецца да толькі ціхенька хвастом круціць.—Ну, давай жэ—кажэ Палешук—я на табі праўду па твайх дарогах. Сёў Палешук на чорта да й паўхаў цераз брады й брадзеньта. Бежыць чорт па брадх у вадзё да ў гразі па самае горло, а Палешук седзіць на карку, падгібаўшы ногі, да толькі кире. Ёздзіў-ёздзіў Палешук на чорту, здаволюса да й вернуўса да гасподы.—Бачыш, добрыя дарогі—кажэ чорт.—Добрыя та добрыя,—атказвае Палешук,—да чорт-бы іх пабраў разам с табюю. От с таі пары й асталіса ў Палёси такія дарогі, што па іх толькі на чорту можна іхаць. Пóтым пачаў Палешук з чортам пляжыць лёс да вазіць дэрава на будоўлю. Збудаваў сабі Палешук уселякі будынак, ускарпаў палёнку землі, разчысціў лапикло сынажаци да й зажыў добрым хаджайнам, а чорт рад, што ему асталіса балóто й нётра—пашоў туды да й седзіць там з чарценятамі. От абжыўса Палешук, нагадаваў гаўяда, нажаў збджа, налавіў вьюноў—жыве й ліха не знае. Толькі ось раз малóциць Палешук у гумні, аж и прыходзіць чорт да й пытае, што гэта чалавёк рóбіць.—Малачу хлёб,—кажэ Палешук.—Дай я памалачу. Даў Палешук чорту цёп, а той як пачне биць, дак снапы лежыць аж пад стрóп.—Чаму ў тебе—пытáе чорт—снапы лежыць на мёйсецу, а ў мене скáчуць увёрх?—Бо я дужэйшы: як дам, дак снóп и ўліппе ў тóк.—Аткуль у тебе такая сйла?—пытáе чорт.—Аткуль! бо я себе вылегчаў.—Вылегчай мене,—прóсиць чорт. Дóбрэ,—кажэ Палешук,—толькі трэ тебе звежыць, бо ты ўпечыш, а тóе зашкóдзіць.—Звежы. От узяў Палешук ліну, што цягаюць ульё на дэрава, зкрампаваў ёю чорта, привезаў его к тоўстаму дубу, узяў серп и даваў легчаць. Крычыць чорт, равé нёмым гóласам, а Палешук пйіць серпóм. Церпёў-церпёў чорт да як рванётца, дак перш дуба вёрваў з карёнем, а пóтым и ліну разарваў, бы павуцёне. Вылегчаў Палешук чорта да й кажэ—ну, цепёр будзеш дужы, як и я. Пацягса чорт у балóто; ўжэ не бежыць, а паўзэ чуць не ракам. Паседзёў ён там—нема рады: кроў

льётца, бы з вапрукá. Пацёгса ён зноў к Палешукú. Бáчыць Палешúk, што чорт цягнетца разкарáчыўшыся, сказаў жóнцы, каб ена́ апрану́ласа ў мушýньскую адзёжу да й пашла́ ў гóмнó малаціць. Апану́ласа ба́ба, пашла́ ў гóмнó да й малоціць. Прыхóдзіць чорт. З бóли ён и невазнаў, што гэта не Палешúk, а ба́ба, да й пытае, што чаму́ гэта рана не зажывае.—От чаго́ ты захацёў,—ка́жэ ба́ба,—каб так ху́тко рана зажыла́. Менé ўжэ от двáдцáць годóў як вы́легчaли, а ещэ й цепёр не зажыло́. Пры гётум ба́ба падняла́ падóл да й паказáла чóрту сваю́ рáну. Зирнуў чорт, аж праўда рáна не зажыла́.—От ён падагнуў хвóст дэ й пацёгса ў балóто. От з таё́ пары й гóдзи чэ́рци пладзiтца. Тым чáсам Илья кóжнае лё́цячко перуно́м бье их да нiщыць. Усе меныш да меныш чарцей у балóце а палешукi мнóжатца да селя́тца на ўсём Палё́си. Мóо скóро ўсё чэ́рци пераведу́тца, тагды́ лóдзи заўладáюць и балóтам и ўселя́каю нётраю.

Пересказаль П. Грицкевичь.

С. Чучевичи.

77. Шаптуха.

У якóмсь сельцý жыла́ старэ́нькая ба́ба. Была́ ена́ адна́, бы та́я былінка ў пóли. Усё ея́ крэўныя да сваякi даўно́ паўмира́ли, а ена́ як асталáса, дак и липи́ць, як то́е гнило́е да старóе дзэ́раво. Сельцэ́ было́ малéнькае, мóо якiх дымóў дзэ́сяць. На самóм канцý стая́ла ба́биная хáтка. Ена́ была́ такáя старэ́нькая, як и сама́ ба́ба. Скрывíласа да змóрщылaса ба́ба, пакрывíласа й её́ хáтка. Нашо́ўса якiсь дóбры чалавё́к, што нарабiў у ба́бинóй хáтцы пади́орак да аблажыў её́ загáтаю; от и стайць старэ́нькая, абрóсшая мóхам, бы её́ хаджа́йка, хáтка, стайць и не варухнётца, бо не вё́дае ўякi бóк павалiтца. Назбiра́е ба́ба щёпачак да цурбáлкаў, падтóпиць у пё́чцы да й апё́каетца пэ́рад пóламьем. Вё́дамо, на стáрасци

дак и ў лѣтку халадно. От так и жыvé сабѣ старѣнькая баба: калі е што, та зѣсь, а калі нема, дак и так абойдзецца. Да й колько ёй трэба? Дась хто кольвек асўшкаў хлѣба, або бўльбы, от баба размочыць скарынку да й пасмо́кчэ еѣ трохі беззўбым ротам, а бўльбу спечэ ў прыёку да й ѣсь. От гэстым и жыві́ласа та́я баба ўжэ пёўне гадоў з сарачню. Ба́чыце, ёй ўжэ было́ моо бўльш, як гадоў сто.

Моо ещэ доўго-б пражыла́ так та́я баба, але от раз Ы́хаў праз то́е сельцэ та́машны пан, убачыў ён старѣнькую бабу да й здзиви́ўса, што ена так доўго жы́вэ.

— Хиба-ж ты, ба́бо, ещэ жы́ва?—пытае пан.

— Жы́ва, паночку, мой сако́лику... От не дае́ Бѡг сме́рци...

— Як же ты жы́веш?

— Яко́е мае́ жы́це, паночак мой дарагѣньки! Як так жыць, та лепей гниць: зара́биць—неўздо́лею, а дзѣ́тки й уну́ки ўсѣ даўно́ паўмира́ли. Нѣ́каму й вады́ пада́ць.

— Ча́му-ж ты, ба́бо, не шѣ́пчэш, або́ не варо́жыш?

— Не ўмѣ́ю, мой ле́бедзiku.

— Слѹ́хай, ба́бо, я це́бе наўчу́.

— Наўчы́, мой сако́ле яены, наўчы́, каб и я не да́рам свѣ́т займа́ла.

Пан прыхили́ўса к вуху да й ка́жэ ба́бе: „от як пазаву́ць це́бе к хвора́му, та ты паху́кай трѣ́йко на е́го да й шапчы́—сиго́лаў жыў, сиго́лаў нѣ́. Пашапчы́ о́ гэ трѡ́х, дай е́му вы́шниц вады́, та ён и папра́витца. А калі памрэ́, та сиго́лаў е́го бѣры́. От за то́е це́бе бѹ́дучь карми́ць и паважа́ць“.

Падзі́кувала ба́ба па́ну да й пача́ла шапта́ць, пача́ла людзе́й ратава́ць. Але ка́му ни па шѣ́пчэ, ко́жын ачу́няе.

Пашла́ пра́чутка моо па ўсе́му свѣ́ту, што абъя́віласа та́кая ба́ба, та́кая шапту́ха, што ена́ вѣ́льми до́брэ лѣчы́ць людзе́й и га́ўядо. Да й не то́лько лѣчы́ць, але й усе ўга́двае. Павали́ли к то́й ба́бе лю́дзи ату́сюль: несу́ць и везу́ць то́й ба́бе ўсе́лякаго дабра́.

Жывё сабѣ баба ані гаткі. Тым часам той пан, што наўчыў бабу шаптаць, чые аб тым да толькі смеётца сабѣ ціхенька з дурных людзей. Але ось пашоў якась той пан на палеване, многа ахвочыўса, спаць да пакрычаў праці вѣтру, от и зрабілася ў яго ў горле скула. Пан к дахтуром—куды там—от, от скула задавиць и толькі. Жонка кажа, каб пазвѣли тую слаўную бабу, а пан и слухаць не хочэ; але нарэшце як прыпёрло ліхо, дак згадзіўса каб пазвѣли й тую бабу. Пришла баба, а пан ужэ чуць дыхае. От давай баба хукаць да шаптаць—сигблаў жыў, сигблаў нѣ. Прыслухаўса пан, да як учуў, што баба шэпчэ тое, што ён еѣ наўчыў, дак яго апанаваў такі смѣх, што не мажэ аж вытрымаць. А баба шэпчэ да шэпчэ. Слухаў, слухаў пан да як зарагочэ,—дак скула ў горле й трэснула. От и выздаравеў пан да й давай дзікуваць той бабе, што атратавала яго ат смерці.

— Ци-ж ты, бабка, ўсе так лѣчыш?—Пытае пан.

— Эгэ-ж, мой сакóлику, ўсе так.

— Ну а як жэ ты, бабка, ўгадваеш?

— Угадваю, бо так Бог дае.

— Атадай-жэ, бабо, што ў менэ ў рупе?

— Папаўса жучку ў паньскую ручку,—щиро прамовила баба. Ена, бачыце, спужалася, што не вѣдае, як атмóвиць пану на яго пыта́не. Тым часам пан раптоўне да й кажа: „А не хай тебе, бабо, багi кахаюць, як жэ ты до́брэ атгадваеш!“ Пры гэстых славах пан рашапиў руку да й паказаў, што у яго ў жмени жук.

Дак от як шаптала да варажи́ла та́я баба. Ена раби́ла й лю́дзям пажытэ́чне, й сабѣ ўжытэ́чне.

Пересказаль Д. Кулешъ.

Д. Чудинъ.

78. Тое, да не тое.

Мабыць вы ещэ не паметаеце, да й куды вам, блазном, паметаць! от тут за грэбелькаю было сельца; дак у том сельцы жыў сабѣ адзін чалавѣк. Дак ён, бачыце, хаць быў нехлемяжы, але маў вельми ўпраўны язык: бывало як скажэ, дак бы звяжэ. Зваўса ён Зміцер. Зміцер такі здатны быў на прысказки, так ён го́жэ гаварыў, што е́го й пань слухали. Наш пан до́брэ знаў Змітра й часта зваў е́го ў двѡр, каб ён пагаварыў да павеселіў гасцѣй, як енѣ часам зберу́тца, ўсе перагавѡраць и не вѣдаюць аб чѡм жу́пиць. Зміцер скажэ да прыскажэ, а пань то́льки за бо́ки хватаю́тца да аж пу́каю́тца ат смѣху. А то часам Зміцер як скажэ, дак таго цѣлы вѣк не забудзеш. Але от кали зхо́чэ на́кпіць с ка́го, дак ужэ так на́кпіць, што таму́ со́рам будзе не то́льки лю́дзям ачу паказа́ць, але й само́му на себѣ паглядзі́ць. На́шы лю́дзи зна́ли Змітра й нихто ўжэ е́го нечапа́ў; усѣ берагліса е́го, як агню́. То́льки ось пры́хаў у двѡр к па́ну якісь нача́льник. Кажуць,—ён быў тата́рын. Дак от зхацѣў той тата́рын аглѣдзяць па́ньскі маѣ́нтак. От и велѣў пан таму́ Змі́тру запра́ці кабы́лку да й абвезці тата́рына па маѣ́нтку. Паса́дзіў Змі́цер тата́рына да й павѣз. От то́льки вы́ехалі енѣ з двара́, аж на растанцо́х стаі́ць крыж. От Змі́цер супыніў кабы́лку, зняў ша́пку да й перахрысціўса. Па́халі енѣ далей, але от стаі́ць пры даро́зе слуп. Мо́о там быў капе́ц, ци што. Змі́цер без уся́каѣ ува́гі міна́е той слуп.

— Чаму-ж ты не перахрысціўса?—пытае Змі́тра тата́рын.

— Чаго-ж я бу́ду хрысці́тца, кали гѣ́сто дзе́раво?

— Дак и то-ж было дзе́раво, а ты хрысціўса.

— То́е, да не то́е.

— Чаму́-ж не то́е? Серо́ўно-ж дзе́раво.

— Я-б та́бѣ сказа́ў, да баю́са, што ты бу́дзеш ла́ятца.

— Кажы́. Не бу́ду.

— У це́бе жо́нка е́?

— Е.

— Дак пёўне ты, як працаўса з ёю, та й пацалаваў мёо ў самыя гўбы.

— Аджэ-ж пацалаваў.

— Чаму-ж ты,—шануючы гэтаго дзенька светога й яснаго сонейка,—не пацалаваў е́й у сарамацёне? Сероўно-ж цёло. Але мабыць тое, да не тое.

Пересказаль Данило Бохмать.

Д. Чудинь.

79. Багатыр.

И той багатыр, хто мае мно́го усе́лякаго дабра́, й той, хто вельми ду́жы да здаравенны. Ча́сам дурны́е ка́жучь, што абы́ гро́шы, та й здаро́ўе бу́дзе.—Нѣ, ма́быць, тра́сца та́бѣ не здаро́ўе бу́дзе за гро́шы. Ма́быць ужэ так Бо́г даў, што бага́таго да замо́жнаго дак заў́жды якáя ко́львек хваро́ба ці́сне. Бо што́б с та́го было́, ка́б ещэ́ бага́ч да бы́ў и здаро́ў; ё́н та́гды й Бо́га сапхну́ў бы з не́ба. Бо́г знаў, што ча́лавѣк, як бага́ты, та й га́рды; от за́тым Бо́г так зра́біў, што хто бага́ты, той заў́жды нехлема́жы, а́бо хво́ры, а хто бѣ́дны, той здо́ровы да ду́жы. Бѣ́дны Бо́га памя́тае, а бага́тыр дак усі́х забыва́е.

Гэ́так же́, ка́жучь, даўні́й жыў адзі́н багаты́р. Маў ё́н то́льки ўсе́лякаго дабра́, што й паличы́ць не мо́г. Жыў ё́н у раско́шы да вы́гадзе, не знаў ния́каѣ бе́ды, не маў ния́каго лі́ха. Адно́ то́льки гры́зло его́, гры́зло й не дава́ло ему́ ни ї́сци, ни спа́ць. Гры́зло его́ тое лі́хо, што ка́лі до́брэ, дак хо́чэтца ещэ́ лѣ́пш, а тут нѣ́лыга ничо́го лѣ́пшаго прыду́маць. От и пача́ў той багаты́р схну́ць да петре́ць, што ат дабра́ нѣ́лыга найці́ дабра́. То́льки ось ещэ́ гарэ́й ему́ зра́біласо, як стрэ́ў ё́н я́кась адна́го вельми бѣ́днаго ча́лавѣка. Идзе́ сабѣ́ багаты́р ка́ле сваі́х пала́цаў, идзе́ засму́цоны, што нема́

на свѣце ўжэ лѣпшаго дабра, аж от якурат сўнетца насустрѣк чорны аборваны ў лапиклу бѣдны чалавѣк, сўнетца да пае пѣсни, аж табѣ багатыра сад разлегаецца.

— Чаму ты паеш?—пытэе багатыр.

— А от паю, бо здароў і весёл.

— Чаго-ж ты весёл, калі ты такі бѣдны?

— А якога-ж мнѣ бόльш ражнá трэ? Сёгоднячы наўсё сакарт-пель, а заўтрэ буду маць і хлѣб з салам, бо зарабіў трόхи асьмакоў.

— Ці-ж ты таго паеш, што здароў і наўсё?

— Нѣ, я паю, што як ні ліхо жиць на свѣце, алé пажыву, та мō будзе й лѣпш.—Прамóвиў тóе бѣдны чалавѣк да й пацѣса сабѣ далей, спевáючы якуюсь пѣсню.

— Уся бедá ат багáтства,—думае багатыр;—от атдам ткалé людзям збόльшаго сваё багáтство, та мōо й лѣпш бóдзе.

Падумаў ён так да й дава́й крычаць, зваць бѣднаго: „эй, чўеш-бо! верн́иса, е к табѣ дачын́ене“. Пачуў бѣдны чалавѣк, што завé багатыр да й верну́сца. Тым часам багатыр дастаў з кишэ́нн капшук, поўны чырвóнцаў да й дае бѣднаму.—На,—ка,—вазьми гэстые асьмакі, та й табѣ будзе дóбрэ, да й мнѣ лѣпш.

Падзякуваў бѣдны багатыру, ўзяў грóшы да й пашоў сабѣ, а багатыру́ й напра́ду лéгчэй стало на серцу, што ён хаць раз зрабіў дóбрае дзѣло. Але не дóўго радуваўса багатыр, бо як прышоў да гаспóды да як пачаў личыць грóшы, от адразу е́го й апанаваў жаль,—ему шкóда ста́ло тых асьмакоў, што ён атдаў бѣднаму. Хóдзиць багатыр, як у вóду апўцаны, смўтны, як пад земле́ю. Чым дáлей, тым гарéй маркóтно багатыру́ на сёрцу, маркóтно да так мóташно, хаць беры да й засили́са. А тут ещ́э ўб́иласо багáтыру ў гóлаў, што бóдзе з е́го багáццем, як ён здырдзитца.—Як-бы ѓэто зраби́ць,—думае багатыр,—каб и па маёй смёрци да ўладáць усим свайм багáццем.—Думаў ён, думаў да й надумаўса. От зраби́ў ён у клéцци пад памóстам пóграб, прылáдзиў к ему так дзв́еры, што

нихто й не ўціміць. Паскладваў багатыр у той пóграб усё сваё грошы да ўсе, што ў яго было самае дарагое. Хóдзиць багатыр у той пóграб да любóетца на сваё дабрó. От гэ раз пашоў ён у пóграб да не дóбрэ зачыніў дзверы. Тым часам дзверы якась шакаўзну́- лиса да й зачыні́лисa так, што багáч немажэ з пóграба й вýлезци. Седзиць багáч у пóграбе да падыхáе ат гóладу. Прóбуваў крычаць, да нихто яго не чýе. Пазнаў тут багáч, якáя цанá грашóм я ўселя́- каму багáтству, калi нема́ людзéй, калi тоё багáцье никóму не трэ; пазнаў, што такóе грошы, якáя ат их лóдзям карысь, пазнаў, да не мажэ ничóго никóму сказаць, бо н́блыга вýлезци з пóграба. От сэдзиць ён и не в́дае, што парáдзиць, аж ба́чыць, што ўсё яго грошы да ўсе дабрó аберну́ласо ў чалав́чы пóт да ў кроў. Пад- нима́етца кроў з пóтам у пóграбе ўсе бóльш да бóльш. От, от ужэ ена́ дахóдзиць багáчу на самае гóрло, от, от ён захлебнётца у ча- лав́чуй крывi. Тут багáтыр сабраў, што е мóцы да як кры́кне, дак чýе, аж хтось абазва́ўса да й атчыняе дзвэ́ры. Абра́дуваўса багáтыр, так абра́дуваўса, як ещэ никóли, калi ўба́чыў, што ещэ мóо трóхи пажывé на св́це, мóо ещэ зирнé на яснае сóнейко. Тым часóве б́дны чалав́к дава́й разбiраць памóст, каб аслабáниць багáтыра. Гэ́то, ба́чыце, быў той сáмы б́дны чалав́к, што емý багáтыр даў капшóк асьмакóў. Узiў ён тагды́ ат багáтыра грошы да перш дýмаў, што з асьмака́ми бóдзе л́пш. Тым ча́сам ста́ло гарéй, як было: з грашы́ма ў дзень и ў нóчы—заўжды стра́шно, каб хто не ўкраў, абó не забiў. Не в́дае б́дны, куды дзевáць тые асьмакi; нóситца з ими, бы кóт з аселéнцам. Не ёсь, не пье, ўсе дýмае, каб не згубиць тые грошы; гóдзи п́ць п́сни, гóдзи вéсело жыць. Спiтраў за тые дни, алé нарéшце дагадаўса, што без грошэ́й харóшэй, да як дагадаўса, дак схапiў той капшóк з асьмака́ми да й пап́ёр багáтыру наза́д. Прыне́с, аж таго нема́. Давáй б́дны пытаць у людзéй, гдзё багáтыр, а тые ка́жуць, што ма́быць чорт на хóрму ухапiў, бо ён быў у гаспóдзе да ра́птам чорт в́дае куды дзiўса. От стаiць б́дны чалав́к да чэ́шэ чупры́ну,

не вазьмэ сабѣ ў глудз, гдзѣ найцѣ багатыра. Але якурат тагды багатыр закрычаў у пограбе. Бѣдны ўвазнаў яго на голасу да й кіннуўса ратаваць. Дак от разабраў бѣдны памѣст да й раскідаў у пограбѣ столь. Вылез багатыр з пограба чупь жыў да й прѣсницѣ ѣсци. Дастаў бѣдны з кайстры печаную картоплю да асупки хлѣба, даў багатыру, а той накінуўса на тое, бы галодны воўк; жўмрыць, аж завушамі траціць. Пасилкаваўса трѣх багатыр и давай дзякуваць бѣдному. А той кажэ: „Богу, а мнѣ нѣзашто. От дзякуваць табѣ за тваѣ грѣшы. На табѣ их назад“. Тут бѣдны працягнуў руку з грѣшым. Як убачыць багатыр тые грѣшы да як закрычыць, што то чалавѣчая кроў да пѣт, да як пабѣжыць ат грѣшэй наўнекача, дак тольки егѣ пѣятки митусятца. Бѣг, бѣг багатыр ат грѣшэй да й ускочыў у калодзесь. Калодзесь быў глыбоки. Пакуль збѣгліса людзи да кіннуліса ратаваць, дак багатыр и заліўса. Кіннуў тагды бѣдны туды-ж у калодзесь и капшук з грѣшым, а сам пашоў сабѣ прыпеваючы, як и ў пѣрад.

Тагды пазналі людзи, што гдзѣ багатство там щасця немаш, што багатыр ат багатства гіне.

Пересказаль Кругликъ.

Д. Чудинъ.

80. Мужык и цыган.

Даўно тое было, мабыць ещэ тагды, як у наш край прышли цыганы. Ничагусьсенько ены не ўмѣли рабѣць, толькы выпрашвали, абѣ крали да тым и жывіліса. От, кажуць, ѣдзе раз мужык да й бачыць, што цыган узлѣз на дзѣраво, сѣў на галіну да й сечэ еѣ.

— Што ты рѣбиш?—пытэе мужык,—гэтож ты ўпадзэш!

— Аткуль ты знаэш, што я ўпаду? Хибѣ ты прарѣк,—атказвае цыган да ўсе пляжыць пад сабою галіну. От ён падеўк еѣ да

раптам и ґрымануўса далёў разам з ґалінаю. Чуць печанцы не атсадзіў цыґан. От ён трóхи працухаўса да й кáжэ: „бáчу, што ты, бáтю, прарóк. Скажы-ж ты мнѣ, калі я памру?“

— Таґды памрэш,—кажэ мужык, як зáдница пахалóдае. Падзякуваў цыґан мужыку да й пашóў дáлей. От идзé сабѣ цыґан да ўсе ма́цае зáдницу, ци не пахалóдала. Алé ось набѣгла хмўрка, линуў дож, а пóтым падхалпíўса вѣцэр. Прамóк цыґан да як мацнўў за зáдницу, дак и ніжыў: суздрóм ена́ пахалóдала. Спалóхаўса цыґан да бегóм к таму мужыку.

— Ратуй, бáтю,—кажэ ён мужыку; калі бóду жыў, дак я табѣ ў падзяку дам ґасцiнца, або атраблió за турбáцаю.

— Дóбрэ,—кажэ мужык,—я цебé палечу.

И дава́й лычакóм ґрэць цыґана́ па аза́дку. Ғрэў, ґрэў, аж з тагó пáра павалiла. Равé цыґан нѣмым ґóласам, равé, алé як мацнўў за зáдницу, дак и абра́дуваўса: ґарыць тая, бы аґóнь.

— Дзякуй табѣ, бáтю,—кажэ цыґан,—што атратаваў менé ат смёрци. От скажы-ж, чым ты менé лечыў?

— Чым, хибá-ж ты не бáчыш. Ғэто-ж жывiло,—кажэ мужык, паднiўшы ў руцé лычак.

— Прадай, бáтю, мнѣ ґэтае жывiло.

— Купi. Дай дзéсяць рублёў да й беры. Будзеш лечыць себе i другiх, дак бóдзе спóсаб да смёрци.

Заплатиў цыґан дзéсяць рублёў, ухалиў лычак да й пабѣг у селó. Прыбегáе ён туды, аж там памёр чалавѣк. Плáчуць лióдзи, вѣдамо, як над пакóйникам.

— Ғэ, дурнiе, чагó вы плáчэце?—кажэ цыґан.—От хiбо да́йце я егó палечу, дак ён ажывé.

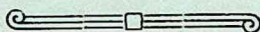
— Палечы, палечы, мóй сакóлику!—прóсяць ба́бы.

От перавернуў цыґан пакóйника зáдницаю ўверх да дава́й егó лушцава́ць лычакóм. Лупиў—лупиў, памáцаў, аж зáдница ўсе халóдная. Ничóгo не парáдзиць цыґан,—пакóйник не ажывáе. Убáчыли тое лióдзи да як пачали лушцава́ць цыґана́ за такую лекóбу, дак

ён насілу жывы вѣрваўса да наўцекача. Толькі егó й бачылі
Пашой цыган з тых часаў валачытца па свѣту да там чмўциць
людзѣй, гдзѣ егó ещѣ не знаюць

Пересказаль И. Аземша.

С. Лучицы.

ОГЛАВЛЕНІЕ.

Отъ собирателя	I—VII.
1. Небо и пекло	1
2. Музыка и чэрци	2
3. Жѣнка	5
4. Хвароба над хваробами	8
5. Каваль Багатыр	11
6. Чалавѣчае воко	15
7. Ильа й Петро	16
8. Стары бацько	18
9. Кузьма	19
10. Бэч рыж	21
11. Бўсел	22
12. Стралцы	23
13. Маскаль и смерць	25—33
14. Круці не круці, а трэа умерці	34
15. Нехай	37
16. Завісны багатыр	38
17. Пóшаець и памóрак	39
18. Завідны пóп	40
19. За дóбрае злым запла́та	42
20. Брахні	43
21. Вада памагла	44
22. Нашоў грóшы	46
23. Грóшы цвиту́ць	47
24. За́ламка	48
25. Што ма́йстар, та зло́дзей	49
26. Ско́рам	50
27. Мужы́к, пан и ксе́ндз	52
28. Радзі́нкі й памі́нкі	53
29. Ведзьма́к	54
30. Мужы́к и жы́д	55
31. Як жы́ды шкóлу будава́лі	56
32. Баязлівы жы́д	60
33. Атрабля́не	61
34. Прóща	63
35. Аб тóм, як ксе́ндзы́ вы́лечы́лса	64

36.	Кáтаржник и старáста	65
37.	Чорт и баба	67
38.	Хаўру́с	71
39.	Медзвѣдзь	73
40.	Лáстаўкі	74
41.	Цыгáн	75
42.	Пѝп	76
43.	Вѣ́лми навучны	78
44.	Мўдры Салимѝн	79
45.	Пісар	80
46.	Дзеды	82
47.	Мужы́к и пан	83
48.	Асі́лак	87
49.	Ві́сельник	90
50.	Стра́х	94
51.	Смерць	96
52.	Цыгáн	97
53.	Не вѣ́р ачѝм	98
54.	Пѝп и пустэ́льник	99
55.	Па́ну навў́ка	103
56.	Ліхáя дѝля	107
57.	Кавалі́ха	109
58.	Бѝртник	112
59.	Кавальчў́к и пані́ч	119
60.	Нѝвы чорт	121
61.	С чагѝ́ ліхо на свѣ́це	123
62.	Калатн́я	127
63.	Падарѝжны	128
64.	Зна́хадка	129
65.	Смѣ́лы	131
66.	Адуко́ваны бычок	133
67.	Петрѝ́ Велі́кі	136
68.	Дварані́н	138
69.	Памѝ́рак	139
70.	Жáласлівая па́ні	143
71.	Іва́нко Пра́стачѝ́к	149
72.	Кавáль	152
73.	Гань́я	166
74.	Светы́ чалавѣ́к	168
75.	Чѝртаво балѝ́то	171
76.	Палешў́к и чорт	173
77.	Шапту́ха	176
78.	Тѝ́е, да не тѝ́е	179
79.	Багáты́р	180
80.	Мужы́к и цыгáн	183

